

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ, ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ, ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

*Επανορθωτική δικαιοσύνη: Μια εναλλακτική προσέγγιση στη μεταχείριση
των ανήλικων παραβατών*

*Ο θεσμός της διαμεσολάβησης και ο ειδικοπροληπτικός ρόλος του
Επιμελητή Ανηλίκων*

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΜΑΛΛΟΥΧΟΥ ΑΦΡΟΔΙΤΗ

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

ΚΑΡΥΔΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Καθηγητής, Επιβλέπων

ΚΑΦΕΤΖΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Καθηγητής

ΓΑΖΗ ΦΩΤΕΙΝΗ, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Κόρινθος, Ιούνιος 2014

© Copyright Μαλλούχου Αφροδίτη, 2014.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ολοκληρώνοντας την παρούσα εργασία αλλά και τη φοίτησή μου στο Τμήμα Κοινωνικών Διακρίσεων, Μετανάστευσης και Ιδιότητας του Πολίτη στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω ιδιαίτερω:

Τον Καθηγητή κ. Βασίλη Καρύδη, επιβλέποντα της εργασίας, για την άριστη συνεργασία, την αμέριστη συμπαράσταση, τη γόνιμη επικοινωνία, τα εύστοχα ερωτήματά του που πήγαζαν από την πλούσια εμπειρία του στο χώρο της εγκληματολογικής αναζήτησης και που άνοιγαν δρόμους για μια νέα ανταλλαγή σκέψεων, καθώς και την ενθάρρυνση που μου παρείχε καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της μελέτης, χρησιμοποιώντας πάντα το ιδιαίτερο χιούμορ του, προκειμένου να με ενδυναμώσει στην προσπάθειά μου για ένα ασφαλές και ενδιαφέρον ερευνητικό αποτέλεσμα.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στους συναδέλφους Γαλανού Χ, Ευστρατιάδη Σ, Ζαγούρα Π, Καρτσωνάκη Ι, Κατζόλη Π, Κατσαρού Ε, Κοσκιτιάδου Σ, Μουτσοπούλου Χ, καθώς και στις Δελαβέκουρα Ε, και Πυκνή Μ, αλλά και σε κάθε ένα συνάδελφο ξεχωριστά που πήραν μέρος στην έρευνα ή συνεισέφεραν σ' αυτή με όποιο τρόπο μπορούσαν και χωρίς τη δική τους αρωγή και ενεργητική συμμετοχή, δεν θα μπορούσα να ολοκληρώσω το συγκεκριμένο πόνημα.

Τέλος, ευχαριστώ όλα τα μέλη της οικογένειάς μου για την υποστήριξη, την κατανόηση, την υπομονή, τη συμπαράσταση και την ενθάρρυνση που μου πρόσφεραν τα δύο αυτά χρόνια προκειμένου να χαράξω και να ακολουθήσω με πίστη και συνέπεια αυτή τη συναρπαστική πορεία, που για μένα αποτέλεσε ένα όνειρο ζωής... Κι ενώ το όνειρο αυτό κατακτήθηκε, το ταξίδι συνεχίζεται...

Αφροδίτη Μαλλούχου

Ιούνιος 2014

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΠΚ: Ποινικός Κώδικας

ΚΠΔ: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

ΥΕΑ: Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων

ΕΥΕ: Επιμέλεια Υπηρεσίας Επιμελητών

ΜΚΟ: Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις

ΕΑΠ: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Π.Ε: Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση

Τ.Ε: Τεχνολογική Εκπαίδευση

Ποιν.Δικ: Ποινική Δικαιοσύνη

ν.: νόμος

ό.π.: όπως παραπάνω

επιμ.: επιμέλεια έκδοσης ή ύλης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

I. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ – ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

I.1 Η έννοια της παραβατικότητας ανηλίκων	13
I.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις για τους παράγοντες εγκληματογένεσης.....	15
I.3 Αποτελεσματικότητα των ποινικών κυρώσεων - Ερευνητικά πορίσματα	22

II . ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΑΤΩΝ

II.1 Το ισχύον εθνικό θεσμικό πλαίσιο.....	25
II.2 Το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο	28
II.3 Οι βασικές αρχές για τη μεταχείριση των ανηλίκων δραστών	30
II.4 Τα προβλεπόμενα στον Ποινικό Κώδικα αναμορφωτικά & θεραπευτικά μέτρα	32
II.5 Οι ιδιαιτερότητες της δίκης των ανηλίκων	35

III . ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

III.1 Το πλαίσιο της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης	
III.1.1 Έννοια, ορισμός και δυναμική	38
III.1.2 Το υπόβαθρο της προσέγγισης	41
III.2 Επανορθωτική Δικαιοσύνη και ανήλικοι	44
III.2.1 Η Επανορθωτική Δικαιοσύνη στην Ελλάδα.....	47
III.2.2 Η εφαρμογή των επανορθωτικών διαδικασιών στην Ευρώπη	49
III.3 Οι πρακτικές της επανορθωτικής δικαιοσύνης	52
III.3.1 Η διαμεσολάβηση	
III.3.1.1 Έννοια, μορφές και πεδία εφαρμογής της διαμεσολάβησης.....	52
III.3.1.2 Αξιολόγηση του θεσμού της διαμεσολάβησης	56

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

IV. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

IV.1 Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων του Υπουργείου Δικαιοσύνης.....	58
IV.2 Ο ρόλος και το έργο του Επιμελητή Ανηλίκων.....	61
IV.3 Το προφίλ του ανήλικου παραβάτη.....	65

V. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

V.1 Σκοπός και αναγκαιότητα της έρευνας.....	68
V.2 Ερευνητικά ερωτήματα, στόχοι της έρευνας & αξιοποίηση αποτελεσμάτων.....	70
V.3 Ερευνητικές υποθέσεις.....	72
V.4 Μεθοδολογία διεξαγωγής της έρευνας.....	73
V.5 Ερευνητική διαδικασία.....	74
V.6 Εγκυρότητα και αξιοπιστία.....	75
V.7 Δυσκολίες και περιορισμοί κατά την ερευνητική διαδικασία.....	77
V.8 Συμμετέχοντες- Διεργασία διεξαγωγής και κλίμα.....	78
V.9 Εργαλείο συλλογής δεδομένων.....	79
V.10 Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων.....	81

VI. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

VI.1 Παρουσίαση των εμπειρικών δεδομένων.....	83
VI.1.1 Δημογραφικά στοιχεία για το προφίλ των ερευνώμενων Επιμελητών Ανηλίκων.....	84
VI.1.2 Το έργο του Επιμελητή Ανηλίκων.....	85
VI.1.3 Ο Επιμελητής Ανηλίκων, ο ανήλικος και το Δικαστήριο.....	92
VI.1.4 Συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος.....	102
VI.1.5 Δυσκολίες εφαρμογής του μέτρου της συνδιαλλαγής.....	110
VI.1.6 Αξιολόγηση του μέτρου της συνδιαλλαγής.....	115
VI.1.7 Ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων.....	121

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

VII. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

VII.1 Αποτελέσματα έρευνας και σχολιασμός	129
VII.1.1 Το προφίλ των ερευνώμενων Επιμελητών Ανηλίκων	129
VII.1.2 Το έργο του Επιμελητή Ανηλίκων.....	130
VII.1.3 Ο Επιμελητής Ανηλίκων ως «ενδιάμεσος πόλος» ανάμεσα στον ανήλικο και το Δικαστήριο	133
VII.1.4 Εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος (διαμεσολάβηση)	138
VII.1.5 Δυσκολίες εφαρμογής του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής.....	144
VII.1.6 Συνολική αποτίμηση της ωφέλειας του μέτρου.....	146
VII.1.7 Ο ειδικοπροληπτικός ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων	152
VII.2 Μελέτη περίπτωσης	157
VII.3 Συζήτηση	164
VII.4 Προτάσεις	168
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	172
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	174
ΠΗΓΕΣ	183

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Αναμόρφωση ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων (ν.3189/2003 & 3860/2010)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Οδηγός Συνέντευξης

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

Στατιστικοί Πίνακες δικαστικών ετών 2011-2012 & 2012-2013

«...Υπάρχει ακόμα πολύς δρόμος πριν αποδείξουμε ποιο από τα χρώματα του ουράνιου τόξου της αποκαταστατικής δικαιοσύνης εμπλουτίζει πραγματικά τη δικαιοσύνη. Έχουμε ακόμα να ταξιδέψουμε μακρύτερα για να ανακαλύψουμε εάν αυτά τα χρώματα μπορούν να συνδυαστούν για να σχηματίσουν το φωτεινό λευκό φως που θα μας βγάλει έξω από το Guantanamo και τις πολιτικές αποκλεισμού αυτού του κόσμου»

J. I. Braithwaite

Π Ε Ρ Ι Λ Η Ψ Η

Τα τελευταία χρόνια το εγκληματολογικό ενδιαφέρον έχει στραφεί στην πρόληψη της εγκληματικότητας και της θυματοποίησης, αφού η καταστολή έχει γενικά αποτύχει. Η αντικατάσταση του όρου «εγκληματική συμπεριφορά» με τον όρο «παραβατική συμπεριφορά» απηχεί την τάση για ελαχιστοποίηση της παρέμβασης του ποινικού προς όφελος των εναλλακτικών «επανορθωτικών» λύσεων και έχει ήδη επιτευχθεί σε μεγάλο βαθμό στον τομέα της νεανικής παραβατικότητας.

Ο ν.3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων αποτέλεσε μια καινοτομία για το ελληνικό δίκαιο. Μεταξύ άλλων, εισήγαγε ως αναμορφωτικό μέτρο, τη συνδιαλλαγή ανάμεσα στον ανήλικο δράστη και στο θύμα για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης και όρισε η διαμεσολάβηση να υλοποιείται από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων.

Στην παρούσα μελέτη προσεγγίζεται το θέμα της μεταχείρισης της ανήλικης παραβατικότητας, προσανατολισμένο πλέον σε μια τάση επανορθωτικής δικαιοσύνης και διερευνώνται οι απόψεις Επιμελητών Ανηλίκων σχετικά με την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων, εστιάζοντας στη συνδιαλλαγή και στη διαπαιδαγωγική αξία του μέτρου καθώς και στο ρόλο του Επιμελητή τόσο ως διαμεσολαβητή όσο και στην ειδικοπροληπτική του δράση μέσα στο σύστημα μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών.

Η έρευνα που υλοποιήθηκε δίνει απάντηση σε όσα ερωτήματα τέθηκαν, συμβάλλει στη διερεύνηση της πραγματικότητας που συνοδεύει την εφαρμογή του μέτρου και αρθρώνει παρεμβατικό επιστημονικό λόγο στοχεύοντας στην εξασφάλιση της ευεργετικής του δράσης και τη μεγιστοποίησή της, σκιαγραφώντας συνάμα το προφίλ του σύγχρονου Επιμελητή Ανηλίκων, ο οποίος αγωνίζεται να επιστρέψει στον ανήλικο μια ζωή με προοπτική εντάσσοντάς τον σε μια κοινωνία ανοιχτή, χωρίς διακρίσεις...

Λέξεις - κλειδιά: ανήλικος, δίκαιο, παράβαση, επιμέλεια, επανόρθωση/αποκατάσταση, διαμεσολάβηση, πρόληψη

“...There is still a long way to go before we prove which of the colours of the rainbow of restorative justice really enriches justice. We even need to travel even further to discover if these colours can be combined in order to form the luminous white light that will lead us out of the Guantanamo and the exclusion politics of this world”

J. I. Braithwaite

SUMMARY

The recent years the criminal concern has turned to the precaution of criminality and victimization, since repression has failed. The replacement of the term “criminal behaviour” with the one of “offensive behaviour” echoes the need for minimization of the intervention of the legal system to the benefit of alternative “restorative” solutions and has already been achieved to a great extent in the field of juvenile delinquency.

The 3189/2003 law regulation for the reformation of the criminal legislation of the underage offenders constituted a real innovation for the Greek Law. Among others, it introduced as reform measure the mediation between the underage perpetrator and the victim in the means of expression of apology and in general for out-of-court arrangement of the consequences of the action and appointed the mediation to take place under the Juvenile Probation Service.

At the present study the subject of the treatment of the underage delinquency is approached orientated towards a tendency of restorative justice and the points of view of the Juvenile Probation Officers are looked into, as far as the implementation of the reform measures are concerned, focusing on the interaction and the educational value of the measure as well as the role of the Probation Officer as mediator as well as their action of specific precaution in the system of the treatment of the underage offenders.

The research that was conducted gives answers to all the questions that were posed, contributes to the search for reality which accompanies the implementation of the measure and articulates an interventional scientific opinion focusing on the reassurance of its beneficial action and its maximization, depicting at the same time the profile of the contemporary Juvenile Probation Officer, who is struggling in order to give the underage offender back a life with perspective as well as integrate them into an open society without discriminations...

Keywords: juvenile, law, offence, custody, mediation, restoration, prevention

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μη προσαρμογή και η παραβατικότητα των νέων αποτελεί σύμπτωμα μιας βαθιάς κρίσης της κοινωνίας και σαν τέτοια μας αφορά όλους. Τα σημάδια της μη προσαρμογής εμφανίζονται όταν το άτομο έχει δυσκολία να ανταποκριθεί στις αξιακές απαιτήσεις του κοινωνικού του περιβάλλοντος και όταν το περιβάλλον δεν ανταποκρίνεται κατάλληλα στις ανάγκες ενός ατόμου (Μαγγανάς, 2004).

Κατά την ενασχόλησή της με τον ανήλικο δράστη η ποινική δικαιοσύνη καλείται να εφαρμόσει, συνδυαστικά, τρία πρότυπα μεταχείρισης: α) το πρότυπο πρόνοιας, σύμφωνα με το οποίο η αποστολή του ποινικού δικαίου ανηλίκων συμπυκνώνεται στην κοινωνικοποίηση του ανήλικου δράστη με τη λήψη πρόσφορων παιδαγωγικών μέτρων, β) το πρότυπο δικαιοσύνης, σύμφωνα με το οποίο η εκδίκηση των ανηλίκων διέπεται από κανόνες που εξασφαλίζουν δίκαιη δίκη και γ) το πρότυπο συμμετοχής, σύμφωνα με το οποίο ανήλικος δράστης, θύμα και κοινότητα εισέρχονται σε ένα δυναμικό συμβόλαιο αποκατάστασης της βλάβης και της κοινωνικής ειρήνης. Η αναμορφωμένη ποινική νομοθεσία των ανηλίκων αποτελεί μια τεκμηριωμένη βάση παραδοχής και των τριών προτύπων (Ζαγούρα, 2011: 17).

Σήμερα, στον αναπτυγμένο κόσμο, κερδίζει συνεχώς έδαφος η προληπτική και επανορθωτική λογική στην αντιμετώπιση της ανήλικης παραβατικότητας. Με το Νόμο 3189/2003 φαίνεται ότι έγινε σημαντική προσπάθεια από το νομοθέτη να εναρμονιστεί η ελληνική ποινική νομοθεσία για την μεταχείριση των ανηλικών παραβατών με τα διεθνή κρατούντα. Μετά την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων διατηρείται ως κύριος και διαχρονικός φορέας υποδοχής και μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη (Κουράκης 2004, Πιτσελά 2006) και οι Επιμελητές Ανηλίκων αναπτύσσουν σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας ρόλο ειδικοπροληπτικό, συμβουλευτικό, καθοδηγητικό αλλά και ελεγκτικό συνάμα.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και καινοτόμος είναι η τροποποίηση που έφερε ο νέος νόμος στα προβλεπόμενα αναμορφωτικά μέτρα, τα οποία εμπλούτισε, αυξάνοντάς τα από τέσσερα σε δεκατρία. Η Ζαγούρα επισημαίνει (2011) ότι οι συνεργατικές δράσεις, οι οποίες ανέκαθεν υποστήριζαν την εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της Επιμέλειας Υπηρεσίας Επιμελητών, συνιστούν την αναγκαία βάση για την εφαρμογή των νέων αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων που διακρίνονται για την αυτονομία και την αυτάρκειά τους, ενώ παράλληλα ο Επιμελητής Ανηλίκων

αναλαμβάνει επιπλέον ρόλο ενορχηστρωτή και διαμεσολαβητή μέσα από την προετοιμασία και την επίβλεψη των μέτρων στην κοινότητα.

Η μελέτη που παρουσιάζεται έχει σαν αντικείμενό της την επανορθωτική δικαιοσύνη ως εναλλακτική προσέγγιση στη μεταχείριση των ανήλικων παραβατών και εστιάζει στο αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής και το θεσμό της διαμεσολάβησης όπως διενεργείται από τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων. Για το σκοπό αυτό η γράφουσα διερεύνησε, μέσω συνεντεύξεων, τις απόψεις οχτώ Επιμελητών Ανηλίκων που εργάζονται στις δύο υπηρεσίες του νομού Αττικής (Αθήνας & Πειραιά) σχετικά με το συγκεκριμένο αναμορφωτικό μέτρο αλλά και αναφορικά με το δικό τους ρόλο γενικότερα μέσα στο πλαίσιο διαχείρισης της ανήλικης παραβατικότητας.

Επέλεξε το συγκεκριμένο θέμα, επειδή εργάζεται επί δεκαοκτώ συναπτά έτη στο χώρο της ποινικής δικαιοσύνης και σχεδόν τα τέσσερα τελευταία ως Επιμελήτρια Ανηλίκων στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων Πειραιά και ως εκ της ιδιότητός της θέλησε να ασχοληθεί διεξοδικότερα με ένα σημαντικό κομμάτι από αυτό που σήμερα ονομάζουμε επανορθωτική δικαιοσύνη. Της προκάλεσε εντύπωση το γεγονός ότι ενώ ο νόμος 3189/2003 έχει ψηφιστεί ήδη πάνω από μία δεκαετία, φαίνεται ότι παρέμενε για χρόνια στην ουσία ανενεργός και ανεφάρμοστος, όσον αφορά την άσκηση των περισσότερων αναμορφωτικών μέτρων, παρόλο που, τουλάχιστον, ως προς τη διακήρυξή τους φαίνεται ότι είχαν καταφέρει να κερδίσουν την επιδοκιμασία του νομικού κόσμου και των ειδικών της ψυχικής υγείας, εφόσον κινούνται στην οπτική της ενίσχυσης του αυτοσεβασμού του ανήλικου και αποτυπώνουν την παραδοχή ότι η παραβατικότητα είναι κατά βάση κοινωνικό πρόβλημα και επομένως η εμπλοκή της κοινότητας στην αντιμετώπισή της έχει κριθεί εξαιρετικής σημασίας.

Κατά τη διαδικασία σχεδιασμού της συγκεκριμένης έρευνας έγινε αρχικά επισκόπηση της σχετικής ελληνόγλωσσης και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας, προκειμένου: α) να παρουσιαστούν θεωρίες που έχουν διατυπωθεί σχετικά με την ανήλικη παραβατικότητα, αφού προηγηθεί η εννοιολόγησή της, αναζητώντας παράλληλα έρευνες στο χώρο της ιδρυματικής και της σωφρονιστικής αγωγής των ανήλικων παραβατών αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των ποινικών κυρώσεων, β) να μελετηθεί το νομικό πλαίσιο που διέπει το δίκαιο της ανήλικης παραβατικότητας στην Ελλάδα επιχειρώντας και μία σύγκριση με τη γενικότερη διεθνή τάση της ποινικής αντιμετώπισής της, γ) να κατανοηθεί η έννοια της επανορθωτικής δικαιοσύνης, μελετώντας τις πρακτικές της τόσο στο ελληνικό όσο και στο ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο, με κύρια έμφαση στις βασικές αρχές που έχει αναδείξει η επιστημονική

κοινότητα για το θεσμό της διαμεσολάβησης και δ) να μελετηθεί η θεσμική κατοχύρωση του ρόλου του Επιμελητή Ανηλίκων εστιάζοντας στα καθήκοντα που απορρέουν από αυτή κυρίως αναφορικά με το ρόλο του ως διαμεσολαβητή.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από τρία μέρη: στο πρώτο μέρος αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο του θέματος, στο δεύτερο επιχειρείται η εμπειρική διερεύνησή του και στο τρίτο μέρος καταγράφονται και σχολιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας, παρουσιάζεται μία μελέτη περίπτωσης, ακολουθεί συζήτηση και διατύπωση προτάσεων.

Το πρώτο μέρος αποτελείται από τρία κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο ξεκινά με τη θεωρητική θεμελίωση της έρευνας, εννοιολογώντας αρχικά τον όρο ανήλικη παραβατικότητα και κάνοντας μια σύντομη παρουσίαση των βασικότερων θεωριών που έχουν αναπτυχθεί για τους παράγοντες εγκληματογένεσης, η γράφουσα καταλήγει σε μια συνθετική πολυπαραγοντική προσέγγιση. Μελετώντας διάφορες έρευνες στο χώρο της ιδρυματικής και σωφρονιστικής αγωγής των ανηλίκων κατανοείται καλύτερα η ανάγκη που επέβαλε την αλλαγή στη φιλοσοφία της ποινικής μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη. Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο θεωρήθηκε σκόπιμο να γίνει αναφορά στο σύγχρονο νομοθετικό πλαίσιο, όπως διαμορφώθηκε στην Ελλάδα μετά τον Ν.3189/2003, καθώς και στο ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο μεταχείρισης της ανήλικης παραβατικότητας. Στο τρίτο κεφάλαιο προσεγγίζεται η έννοια της επανορθωτικής δικαιοσύνης με αναφορές που αφορούν όχι μόνο την Ελλάδα αλλά και την Ευρώπη, με ιδιαίτερη μνεία στην πρακτική της διαμεσολάβησης.

Το δεύτερο μέρος αποτελείται επίσης από τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία περιγραφή του πλαισίου της έρευνας και του έργου των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων, από όπου αντλήθηκαν οι συνεντεύξεις. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται ο σχεδιασμός της έρευνας και η όλη διαδικασία που ακολουθήθηκε. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μια αποτύπωση των εμπειρικών δεδομένων και παρουσιάζονται οι απόψεις των Επιμελητών για τα θέματα που ρωτήθηκαν, με λογική-κατά την ερευνήτρια- αλληλουχία και με αυτούσιες αναφορές βασισμένες πάνω στους επτά άξονες της συνέντευξης.

Στο τρίτο και τελευταίο μέρος καταγράφονται και σχολιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας, ακολουθεί η παρουσίαση μίας μελέτης περίπτωσης διαμεσολάβησης, έπεται μια σχετική συζήτηση και η διατύπωση προτάσεων. Η μελέτη ολοκληρώνεται με τη διατύπωση κάποιων συμπερασμάτων ως μορφή επιλόγου.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

I. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ-ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

I.1 Η έννοια της παραβατικότητας ανηλίκων

Η παραβατικότητα ανηλίκων έχει απασχολήσει από τον προηγούμενο αιώνα έως σήμερα επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων και εξακολουθεί να συνιστά επίκαιρο κοινωνικό πρόβλημα, σύνθετο και πολυπρισματικό, σε παγκόσμιο επίπεδο. Η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά νέων σε ηλικία ατόμων αφορά την υιοθέτηση παρεκκλινόντων κανόνων και αξιών και ιδιαίτερα εκείνων που μαθαίνονται στα πλαίσια μιας υποκουλτούρας που παραβαίνει τους κανόνες της κυρίαρχης κουλτούρας. Η παραβατική συμπεριφορά είναι συνυφασμένη με την προσωπική ψυχική και κοινωνική ανάπτυξη του ανηλίκου, με τη μετάβαση από την ανηλικότητα στην ενηλικίωση και δεν αποτελεί σοβαρή ένδειξη για την έναρξη μίας εγκληματικής σταδιοδρομίας (Πιτσελά, 2004: 530). Η νεανική παραβατικότητα μπορεί να μελετηθεί ως μια έκφραση της υπαρξιακής αγωνίας του νέου ανθρώπου μέσα από την ψυχοκοινωνική αναζήτηση της ταυτότητάς του. Η ουσία έγκειται στη διατάραξη της αρμονικής σχέσης μεταξύ ατόμου και κοινωνικού περιβάλλοντος. Συνέπεια αυτής της διαπίστωσης είναι η βαθμιαία αποδραματοποίηση και αποστιγματοποίηση της εγκληματικής συμπεριφοράς των ανηλίκων (Πιτσελά, 2006: 163).

Στις μέρες μας, λοιπόν, η νεανική παραβατικότητα οριζόμενη -φαινομενικά απλά- ως το σύνολο των συμπεριφορών που παραβιάζουν τους νόμους και που τελέστηκαν από άτομα κάτω των 18 ετών είτε αυτές γνωστοποιήθηκαν είτε όχι στους μηχανισμούς δικαιοσύνης, εκλαμβάνεται αρχικά ως τρόπος κοινωνικοποίησης, που χρησιμοποιείται μαζί από τους νέους για την εκμάθηση των κανόνων του κοινωνικού παιχνιδιού και την ανακάλυψη των κανόνων, τη διέγερση από την παραβίασή τους και, πιθανόν, την αντίδραση προς τις Αρχές. Περαιτέρω επισημαίνεται ότι η νεανική παραβατικότητα παρουσιάζεται διαφορετικά ανάλογα την οπτική γωνία: α) από την ατομική-κλινική προσέγγιση ως προσωπικό πρόβλημα,

αφού ο νεαρός εγκληματίας αναφέρεται ως άρρωστο άτομο, μια παθολογική ή χαρακτηρολογική προσωπικότητα και από τη συστημική προσέγγιση ως οικογενειακό πρόβλημα, εφόσον θεωρείται το σύμπτωμα μιας δυσλειτουργικής οικογένειας, β) ως διαδικασία κοινωνικοποίησης ή ανάπτυξης, γ) ως κοινωνικό προϊόν (κοινωνικός έλεγχος ή κοινωνική αντίδραση), δ) ως τρόπος ζωής ενός κοινωνικού πρωταγωνιστή και ε) κάτω από την προσέγγιση της ασφάλειας όχι μόνο ως κοινωνικό ρίσκο αλλά ως κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια, προοπτική που τονίζει τους κινδύνους και όχι τις πράξεις (Queloz, 2011: 14-15).

Η συστηματική θεσμοθέτηση νόμων ειδικών για ανηλίκους άρχισε με την αναγνώριση της «ανηλικότητας» ως ενός ιδιαίτερου σταδίου της ανθρώπινης ζωής, μίας εξελικτικής και ιδιαιτέρως προβληματικής περιόδου της ζωής του ατόμου. Επειδή, σύμφωνα με την οπτική της παιδοψυχολογίας, η προσωπικότητα του ανηλίκου δεν συνιστά μια μικρογραφία της προσωπικότητας του ενήλικου, αλλά είναι ποιοτικά καθ' ολοκληρία διαφορετική εκείνης του ενήλικου, έχει ανάγκη από ειδική προσέγγιση και εξειδικευμένη μεταχείριση. Η αιτιολόγηση και η ερμηνεία της νεανικής παραβατικότητας σε βιολογικό, ψυχολογικό, κοινωνιολογικό και νομικό επίπεδο βοηθά στην αλλαγή της προσέγγισης-αντιμετώπισης του φαινομένου.

Η νεότητα και η νεανική παραβατικότητα είναι πολύ καλοί δείκτες των κοινωνιών μας και των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν (Queloz, 2011: 14). Οι ενήλικοι (και συνακόλουθα τα κρατικά όργανα της νομοθετικής, δικαστικής και εκτελεστικής εξουσίας) διακρίνονται από μία αμήχανη, μάλλον αμφίσημη στάση όσον αφορά τις αντιδράσεις τους στην παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων: αφενός αισθάνονται την «εξέγερση» των ανηλίκων, η οποία εκδηλώνεται σε μία αξιόποινη πράξη, ως πρόκληση απέναντι στην (έτσι ή αλλιώς υπό αμφισβήτηση) αυθεντία τους και θέλουν να την τιμωρήσουν με αυστηρότητα και αφετέρου η νεαρή ηλικία του δράστη αφυπνίζει θετικές συναισθηματικές αντιδράσεις, όπως προθυμία για προστασία και βοήθεια, κατανόηση και επιείκεια (Πιτσελά, 2004:86). Η ίδια συγγραφέας επιβεβαιώνει στο επίμετρο βιβλίου της (2004:530) την εύστοχη διατύπωση της Σπινέλλη, όταν αναφέρει ότι η παραβατική συμπεριφορά του ανηλίκου αποτελεί μία «διπλή δοκιμή των ορίων», αφενός της ελευθερίας του ίδιου του ανηλίκου και αφετέρου της ανοχής της κοινωνίας.

I.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις για τους παράγοντες εγκληματογένεσης

Η αιτιολόγηση του εγκλήματος αποτελεί εδώ και πολλά χρόνια ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της εγκληματολογικής θεωρίας, η λύση του οποίου έχει θεμελιώδη σημασία, εφόσον από αυτήν εξαρτώνται τα μέτρα που πρέπει να λαμβάνονται για την καταπολέμηση του εγκλήματος, η μορφή του ποινικού δικαίου, ο τρόπος της ποινικής και σωφρονιστικής μεταχείρισης των εγκληματιών. Πολλοί συγγραφείς, όπως επισημαίνει ο Αλεξιάδης (2011: 45), αναφερόμενοι στο προκείμενο θέμα κάνουν λόγο για «αίτια», ενώ άλλοι για «παράγοντες» του εγκλήματος. Όταν γίνεται λόγος για αίτια του εγκλήματος, εννοούνται οι -χρονικά προηγούμενοι- όροι ή συνθήκες που η ύπαρξή τους θεωρείται ότι παράγει το έγκλημα, σε σημείο που να φαίνεται τόσο στενή η σύνδεση «αιτίου» και «αποτελέσματος - εγκλήματος», ώστε όταν συναντάται το ένα να αναμένεται κατά κανόνα και το άλλο. Από την άλλη μεριά, όταν γίνεται λόγος για παράγοντες του εγκλήματος εννοούνται οι όροι εκείνοι, οι οποίοι με τη δράση τους δημιουργούν το κατάλληλο έδαφος για τη βλάστηση του εγκλήματος, επιδρώντας στην προσωπικότητα κατά τέτοιο τρόπο, ώστε διευκολύνουν την τροπή της προς το έγκλημα. Οι κυριότερες κατηγορίες θεωρητικών προσεγγίσεων που έχουν αναπτυχθεί και ασχοληθεί με την παραβατική συμπεριφορά, είναι:

1) Βιολογικές ή ανθρωπολογικές θεωρίες, που υποστηρίζουν ότι οι βιολογικοί και κληρονομικοί παράγοντες οδηγούν σε παραβατικές συμπεριφορές. Ο Lombroso θεωρήθηκε ο σπουδαιότερος υποστηρικτής της ανθρωπολογικής προσέγγισης, υποστηρίζοντας ότι ο εγκληματίας φέρει κανονικά στην ιδιοσυστασία του τα «σπέρματα του εγκλήματος», που του μεταβιβάστηκαν κληρονομικά και διακρίνεται από τους «κανονικούς» ανθρώπους από ορισμένα «στίγματα» τα οποία είναι είτε βιολογικά είτε κοινωνιολογικά (Αλεξιάδης, 2011: 48). Παρόλο, ωστόσο, που κάποια φυσικά ή κληρονομικά χαρακτηριστικά ενδέχεται να επηρεάζουν ευνοϊκά την αντικοινωνική ή εγκληματική συμπεριφορά, και παρά τη μεγάλη συμβολή της θεωρίας του Lombroso, που για πρώτη φορά έστρεψε το επιστημονικό ενδιαφέρον σε κατεύθυνση διάφορη από εκείνη της κλασικής σχολής του ποινικού δικαίου και κατέστησε το πρόσωπο του εγκληματία ως αντικείμενο μελέτης πρωταρχικής σημασίας (ό.π.:50), οι ανθρωπολογικές θεωρίες χρησιμοποίησαν ελάχιστα στατιστικά στοιχεία και η τεχνική της επεξεργασίας τους ήταν ανεπαρκής, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να θεμελιώσουν τα επιχειρήματά τους και να αποδείξουν ότι εγκληματίας είναι κάποιος από τη φύση του.

2) Ψυχολογικές θεωρίες, οι οποίες δίνουν βαρύτητα στην προσωπικότητα του εγκληματία και στην υπόθεση ότι οι παραβάτες είναι άτομα περιορισμένης διανοητικής ικανότητας. Ο R.Garofalo, ιδρυτής της Ιταλικής Εγκληματολογικής Σχολής, θεώρησε ότι οι εγκληματίες δεν έχουν ηθικά ένστικτα ή αισθήματα συμπάθειας και πρέπει να τιμωρούνται εκείνες οι πράξεις που δεν έχουν το στοιχειώδες ηθικό μέτρο, το οποίο η κοινωνία θεωρεί απαραίτητο για τη συμβίωση μέσα σ' αυτή. Η ψυχανάλυση, που καθιερώθηκε από τον S.Freud, έδωσε πολύ ενδιαφέρουσες απόψεις αναφορικά με την αιτιολογία της εγκληματικής συμπεριφοράς, αφού υποστηρίζει ότι όταν το υποκείμενο δεν μπορεί να κρατήσει ισορροπία μεταξύ συνειδητού και ασυνειδητού (Εγώ, Υπερεγώ και Εκείνο), οι αντικοινωνικές ιδέες και τα ένστικτά του (ιδίως το ένστικτο της επιθετικότητας) επικρατούν με αποτέλεσμα την εκδήλωση ανώμαλης, κοινωνικά, συμπεριφοράς, η οποία συχνά συνίσταται σε διάπραξη εγκλήματος, με το οποίο το άτομο αναζητά ανακούφιση για τις εσωτερικές του συγκρούσεις (Αλεξιάδης,2011:60). Ο μαθητής του Freud ο A.Adler κατέστησε κεντρικό άξονα της θεωρίας του το συναίσθημα της μειονεκτικότητας που δημιουργείται σε κάθε άτομο από την παιδική του ηλικία, σε αντιστάθμισμα του οποίου αναπτύσσεται στο άτομο μια πολύ ισχυρή τάση για δύναμη και υπεροχή, που συχνά εκτρέπεται σε τάση για επιβολή σε βάρος των άλλων με οποιοδήποτε τρόπο και όχι σπάνια καταλήγει στο έγκλημα (ό.π.:61).

Οι ψυχολογικές ή ψυχοπαθολογικές θεωρίες συνεισφέρουν μεν στην εγκληματολογική επιστήμη, αφού εντόπισαν το ρόλο των ψυχολογικών χαρακτηριστικών στους παράγοντες εγκληματογένεσης, δεν κατάφεραν όμως να αποτελέσουν μια συνολική θεωρία ερμηνείας του εγκλήματος, δεδομένου ότι υπάρχουν εγκληματίες που δεν παρουσιάζουν καμία ψυχολογική διαταραχή. Τα επιστημονικά συμπεράσματα αποδυνάμωναν όλο και περισσότερο τη βιολογική και ψυχολογική εξήγηση της εγκληματικότητας και κέρδισε έδαφος η επιστημονική προσέγγιση που αναδείκνυε τις κοινωνικές αιτίες της εγκληματικότητας.

3) Κοινωνιολογικές θεωρίες, οι οποίες υπογράμμισαν τη συμβολή της κοινωνικής οργάνωσης στη γένεση της εγκληματικής συμπεριφοράς. Στην κοινωνιολογική προσέγγιση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς υπάρχουν δύο οπτικές με τις οποίες μπορούμε να εξηγήσουμε το πώς «παράγεται» μια εγκληματική συμπεριφορά:

α) Η πρώτη ξεκινά από ένα αξίωμα, ότι το κοινό χαρακτηριστικό όλων των εγκλημάτων είναι πως αυτά συνίστανται από πράξεις που αποδοκιμάζονται καθολικά από τα μέλη μιας κοινωνίας (**θεωρίες της συναίνεσης - συναινετικό πρότυπο**). Ο

Durkheim αντιλαμβάνεται το έγκλημα ως ένα κοινωνικό γεγονός και ως τέτοιο θεωρεί ότι πρέπει να μελετάται και το ορίζει ως εξής: «έγκλημα είναι κάθε πράξη που έρχεται σε σύγκρουση με καταστάσεις δυνατές και ορισμένες της συλλογικής συνείδησης», χωρίς όμως να προσδιορίζει ικανοποιητικά το έγκλημα, ούτε και τα επίθετα 'δυνατές' και 'ορισμένες'. Ωστόσο, η πρώτη ουσιαστικά προσπάθεια κοινωνιολογικής προσέγγισης του εγκλήματος έγινε με τη **Σχολή Ανθρώπινης Οικολογίας του Σικάγου**. Μετά από έρευνες σε συνοικίες της πόλης του Σικάγου, η εγκληματικότητα εμφάνιζε μια κανονικότητα και σταθερότητα μέσα σε ορισμένα φυσικά όρια, κυρίως στις κεντρικές ζώνες των μεγαλουπόλεων, όπου απουσίαζε και η πιο στοιχειώδης κοινωνική αλληλεγγύη. Σύμφωνα με την άποψη αυτών των θεωρητικών οι εγκληματογόνοι παράγοντες είναι εγγενείς στην κοινότητα και τοπικά προσδιορισμένοι (Καρύδης, 1996:167). Έκαναν λόγο για εγκληματική παράδοση ή αλλιώς πολιτισμική μεταβίβαση των εγκληματικών αξιών σε περιοχές υψηλής εγκληματικότητας και κατέληγαν στο ότι η επιρροή των ενήλικων εγκληματιών και του κοινωνικού περιβάλλοντος στο οποίο μεγάλωναν οι νέοι, είχε ως αποτέλεσμα την εμπλοκή τους στο έγκλημα, το οποίο η κοινότητα όχι μόνο ανεχόταν, αλλά και υπέθαλπε. Πνευματικός πατέρας της εν λόγω Σχολής θεωρείται ο E.Burgess, ενώ δυναμικοί της εκπρόσωποι υπήρξαν οι C.Shaw και H.Mackay. Ανεξάρτητα από τις θεωρητικές αδυναμίες (επικρίθηκε ως λανθασμένη η αναλογία της ανθρώπινης κοινωνίας με την οικολογία των ζώων και των φυτών, περιγραφικός και διαπιστωτικός ο χαρακτήρας της θεωρίας χωρίς προσπάθεια ερμηνευτικής προσέγγισης) και μεθοδολογικές (κριτική για την ορθή χρήση των επίσημων αστυνομικών και δικαστικών στατιστικών μέτρησης της εγκληματικότητας στις ερευνώμενες περιοχές) η συμβολή της Οικολογικής Σχολής αναγνωρίζεται ως πολύ σημαντική γιατί άνοιξε το δρόμο για την κοινωνιολογική ανάλυση στην εγκληματολογία. Από την άλλη, ο R.Merton στηρίχθηκε στην έννοια της «**ανομίας**», το περιεχόμενο της οποίας διεύρυνε, τόσο ώστε να αποτελέσει αιτιολογική βάση κάθε κοινωνικής παρεκτροπής, συνεπώς και του εγκλήματος (Αλεξιάδης, 2011:76). Σύμφωνα με την «ανομική» κοινωνική πραγματικότητα του Merton τα θεσμοθετημένα νόμιμα μέσα για την επίτευξη των επιδιωκόμενων κοινωνικών στόχων, δηλαδή την οικονομική επιτυχία και την κοινωνική ανέλιξη, δεν ήταν διαθέσιμα στα μέλη των κατώτερων κοινωνικά τάξεων και στρωμάτων. Η ασυνέπεια και ανισορροπία μεταξύ μέσων και στόχων, η δομικά ανισότιμη πρόσβαση στα αγαθά που συμβολίζουν την κοινωνική επιτυχία, οδηγεί στη «νεωτεριστική» προσαρμογή

ορισμένων ατόμων προς την κτητική εγκληματική δραστηριότητα για την απόκτησή τους (Καρύδης, 1996: 171-172). Η θεωρία του Merton επικρίθηκε κυρίως για το ότι δεν μπορεί να ελεγχθεί εμπειρικά, για το ότι δεν ασχολείται με τα αίτια εγκληματογένεσης και για τον ταξικό της χαρακτήρα. Περαιτέρω, η θεωρία της «**διαφορικής συναναστροφής**» ή του «**διαφορικού συγχρωτισμού**» συνεχίζει την παράδοση της Σχολής του Σικάγου για την αιτιολογία του εγκλήματος και επικεντρώνεται στη διαδικασία μάθησης αντιλήψεων και συμπεριφορών που υποστηρίζουν και ενθαρρύνουν την παράβαση νόμων (Σπινέλλη, 2005: 264). Κατά τον Sutherland «**το έγκλημα έχει τις ρίζες του στην κοινωνική οργάνωση και αποτελεί έκφραση της συγκεκριμένης κοινωνικής οργάνωσης**» (Καρύδης, 1996: 174). Είναι γνωστές οι εννέα θέσεις που διατύπωσε ο Sutherland για την ερμηνεία της εγκληματικής συμπεριφοράς μέσω της διαφορικής συναναστροφής των ατόμων. Παρά τις σοβαρές αδυναμίες της, η συγκεκριμένη θεωρία θεωρείται ότι συνέβαλε θετικά στην εξέλιξη των εγκληματολογικών θέσεων σχετικά με την αιτιολογία του εγκλήματος. Ανάμεσα στις επικρίσεις που δέχτηκε η εν λόγω θεωρία ήταν το ότι επιχείρησε να εξηγήσει τη «**συστηματική εγκληματική συμπεριφορά**», εκείνη δηλαδή που εκφράζει έναν τρόπο ζωής, ότι αποτελεί ένα αιτιοκρατικό και κλειστό σύστημα σκέψης, που αποκλείει οποιαδήποτε επιρροή ελεύθερης βούλησης του ατόμου, παραβλέπει εντελώς τους βιολογικούς και ψυχολογικούς παράγοντες, υπεραπλοποιεί τη διαδικασία της μάθησης. Προς την ίδια κατεύθυνση οι Cloward και Ohlin ανέπτυξαν μια τυπολογία των τρόπων προσαρμογής των υποκοουλτούρων και των συμμοριών νέων, στην κατάσταση αυτή της ανομίας σε συνδυασμό με τις διαφορετικές ευκαιρίες που συναντούν (Queloz, 2011: 15).

β) Η δεύτερη έχει διαφορετική αφετηρία και θεωρεί ότι η εγκληματική συμπεριφορά προϋποθέτει την ύπαρξη **σύγκρουσης συμφερόντων**. Οι οπαδοί αυτής της θεωρίας με κύριο εκπρόσωπο τον T.Sellin οριοθετούν το έγκλημα ως μια πράξη η οποία αμφισβητεί τις αξίες της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας, αμφισβητεί την κυρίαρχη ηθική. Το έγκλημα αποδίδεται στις συγκρούσεις που προκαλούνται στον ψυχικό κόσμο του ανθρώπου, από το γεγονός ότι οι διάφορες κοινωνικές ομάδες στις οποίες τούτος αναγκαστικά ανήκει, αξιώνουν για τις ίδιες περιστάσεις την τήρηση από αυτόν διαφορετικών κανόνων συμπεριφοράς. Στο πλαίσιο αυτής της οπτικής οι θεωρίες της σύγκρουσης μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τρεις υποκατηγορίες:

i) Η πρώτη υποκατηγορία θεωριών επηρεάζεται από **τη σχολή της συμβολικής αλληλεπίδρασης**, σύμφωνα με την οποία η ανθρώπινη συμπεριφορά δεν είναι μία

στατική ολότητα αλλά μάλλον δυναμική ενέργεια, που λαμβάνει χώρα στα ρευστά και ευμετάβλητα στοιχεία κοινωνικής διαντίδρασης, οπότε και η παρέκκλιση πρέπει να ερμηνεύεται ως μια δυναμική διαδικασία συμβολικής διαντίδρασης ανάμεσα στα παρεκκλίνοντα άτομα και στα μη παρεκκλίνοντα (Thio, 2003: 82). Η έννοια του ‘**χαρακτηρισμού**’ ή της ‘**ετικέτας**’, αποτελεί από τις σημαντικότερες συνεισφορές στη θεωρητική προσέγγιση της απόκλισης, εφόσον δίπλα στην πρωτογενή παρέκκλιση, δηλαδή την αρχική παράβαση υπάρχει και η δευτερογενής παρέκκλιση, η οποία είναι αποτέλεσμα αφενός του χαρακτηρισμού της αρχικής πράξης ως παραβατικής από τα όργανα κοινωνικού ελέγχου και αφετέρου της αντίδρασης του δράστη στο χαρακτηρισμό.

ii) Η δεύτερη επηρεάζεται από τη **μαρξιστική σχολή των συγκρούσεων**, όπου υπογραμμίζεται ο ρόλος των οικονομικών και πολιτικών παραγόντων στον προσδιορισμό και την παραγωγή του εγκλήματος και της παραβατικής συμπεριφοράς, επικεντρώνοντας περισσότερο στα εγκλήματα των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων π.χ. «**του λευκού κολάρου**» και λιγότερο στα εγκλήματα των κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά ασθενέστερων τάξεων) και

iii) Η τρίτη επηρεάζεται από την **(μη μαρξιστική) κριτική σχολή της σύγκρουσης**. Ενώ η μαρξιστική θεωρία προϋποθέτει ότι ο οικονομικός παράγοντας διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο στην εγκληματικότητα, αφού ο τρόπος με τον οποίο η καπιταλιστική τάξη χειρίζεται τα θέματα της αποκλίνουσας συμπεριφοράς αποσκοπεί στη συνέχιση της κατοχής από αυτήν των μέσων παραγωγής, η κριτική θεωρητική προσέγγιση δεν περιορίζεται μόνο στην οικονομική ισχύ της κυρίαρχης τάξης, αλλά υπογραμμίζει και τη σημασία της πολιτικής εξουσίας ως παράγοντα καθορισμού του Ποινικού Δικαίου και των εγκληματικών πράξεων.

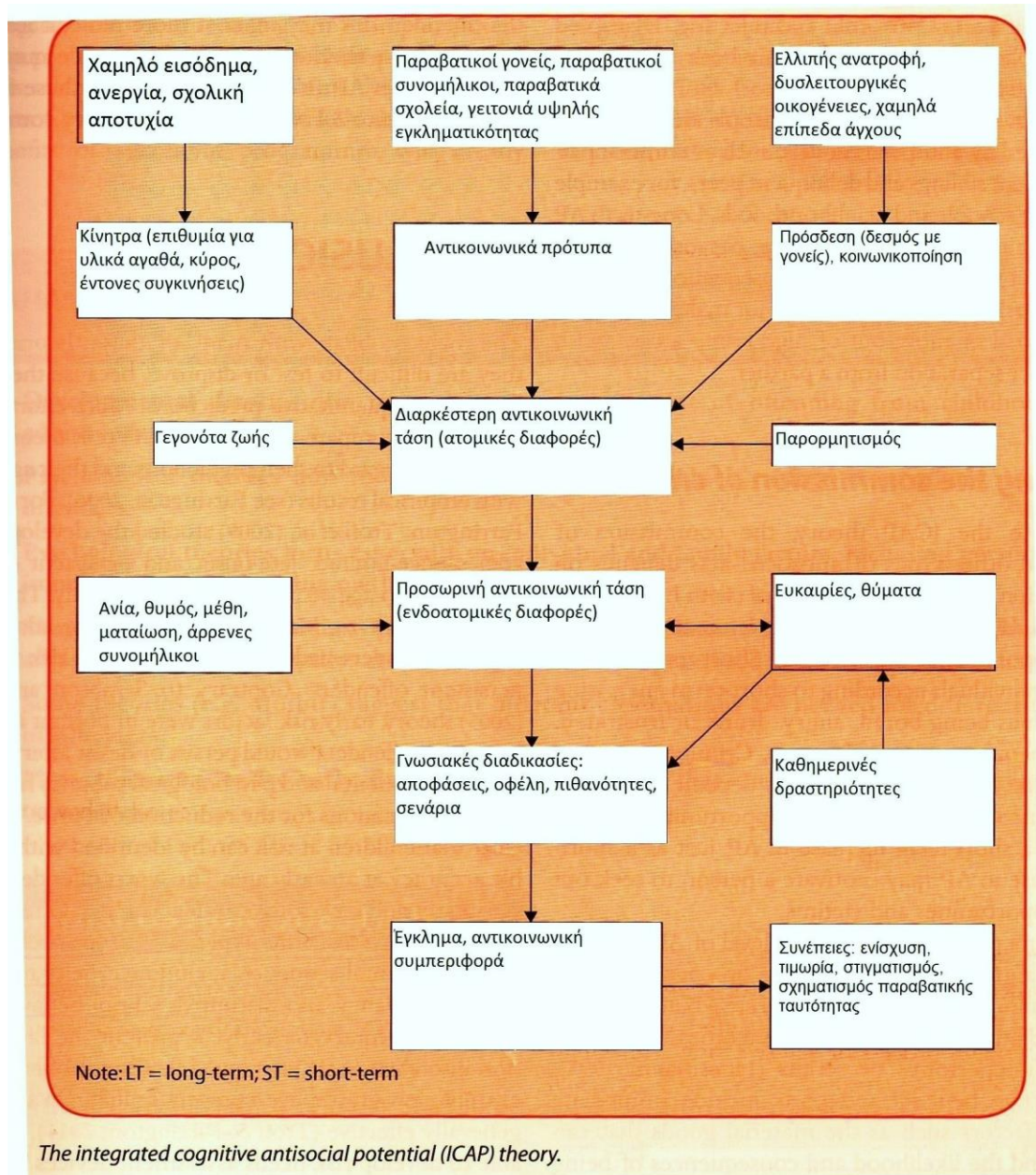
Οι κοινωνιολογικές θεωρίες είτε με τη διάσταση της κοινωνικής δομής είτε με τη διάσταση της κοινωνικής διαδικασίας δεν δημιουργούν την πεποίθηση ότι οι κοινωνικοί παράγοντες, με την ευρεία τους έννοια, -και μόνο αυτοί- ερμηνεύουν ικανοποιητικά την εγκληματική συμπεριφορά και τους υψηλούς δείκτες εγκληματικότητας σε ορισμένες περιοχές. Το επόμενο, λοιπόν, ερώτημα που τίθεται είναι: Αν ουδεμία ομάδα παραγόντων ή θεωριών (βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνιολογικών) αρκεί για να ερμηνεύσει το εγκληματικό φαινόμενο, μήπως η πολυπαραγοντική προσέγγιση είναι το ζητούμενο; (Σπινέλλη, 2005: 285)

Στην κοινωνιολογική εγκληματολογία κυριάρχησε η **συνθετική άποψη**. Η αδυναμία ικανοποιητικής ερμηνείας του εγκληματικού φαινομένου με ένα και μόνο

αίτιο οδήγησε ορισμένους επιστήμονες στην απόρριψη της μονο-παραγοντικής προσέγγισης και την προβολή της πολύ-παραγοντικής. Πρόκειται για μία άποψη, η οποία εγκαταλείποντας τη μονομέρεια των προηγούμενων κατευθύνσεων, δέχεται, κατά κάποιον τρόπο συμβιβαστικά, την ερμηνεία της πολλαπλότητας των αιτίων του εγκλήματος. Η συνθετική άποψη αποδέχεται δηλαδή ότι σε κάθε περίπτωση διάπραξης εγκλήματος συντρέχουν από κοινού, απλώς με διάφορο βαθμό επίδρασης, στοιχεία από τον ανθρώπινο σωματικό-ψυχολογικό οργανισμό και από το κοινωνικό περιβάλλον. Η άποψη αυτή δεν μπορεί να αναχθεί σε θεωρία, καθώς δεν διαθέτει θεωρητική επιστημονική θεμελίωση. Γι' αυτό πολλοί συγγραφείς δεν κάνουν λόγο για «θεωρία» αλλά για «**πολυπαραγοντική προσέγγιση**» (multiple-factor approach) του προβλήματος του εγκλήματος (Αλεξιάδης, 2011: 47). Στα τέλη του 20^{ου} και τις αρχές του 21^{ου} αιώνα η πολυπαραγοντική θεώρηση φαίνεται να μεταλλάσσεται σε «συνθετική εγκληματολογία» που συνδυάζει τη διεπιστημονική προσέγγιση (ψυχολογία, κοινωνιολογία, ανθρωπολογία κ.λπ) για την ερμηνεία του εγκλήματος και τον έλεγχό του (Σπινέλλη, 2005: 286).

Προς αυτή την κατεύθυνση κινείται και μία από τις πιο σύγχρονες θεωρίες που έχουν διατυπωθεί για την παραβατική συμπεριφορά του Καθηγητή Ψυχολογικής Εγκληματολογίας του Πανεπιστημίου του Cambridge D.P. Farrington, που την ονόμασε Integrated Cognitive Antisocial Potential Theory (**Συνθετική Γνωσιακή Θεωρία Αντικοινωνικού Δυναμικού**). Ενσωμάτωσε σε αυτήν στοιχεία από προηγούμενες θεωρίες και την πλαισίωσε με κοινωνιολογικούς παράγοντες, όπως ανεργία, φτώχεια, γειτονιές με υψηλή εγκληματικότητα κ.λπ. Η έννοια-κλειδί είναι το αντικοινωνικό δυναμικό, το οποίο ενεργοποιείται κατόπιν συγκεκριμένων γνωσιακών διαδικασιών. Παραδοχή της θεωρίας είναι ότι όλοι είμαστε εν δυνάμει παραβάτες του Νόμου και ο καθένας μπορεί να φερθεί παραπτωματικά, αρκεί να βρεθεί στις κατάλληλες συνθήκες σε συνδυασμό με τα κατάλληλα συναισθήματα. Σε αυτήν την περίπτωση ανεβαίνουν μέσα μας τα επίπεδα του προσωρινού αντικοινωνικού δυναμικού, το οποίο μπορεί να εξελιχθεί σε αντικοινωνική συμπεριφορά. Οι γνωσιακές διαδικασίες είναι εκείνες που θα καθορίσουν αν το άτομο τελικά θα διαπράξει ή όχι την αντικοινωνική πράξη. Τα βασικά κίνητρα που ωθούν τα άτομα που έχουν αναπτύξει μια πιο σταθερή αντικοινωνική τάση να παρανομήσουν είναι η επιθυμία για υλικά αγαθά, επιθυμία για κύρος και οι έντονες συγκινήσεις. Εφόσον τα άτομα αυτά δεν διαθέτουν τα μέσα για να πετύχουν νόμιμα τους στόχους τους, επειδή προέρχονται από χαμηλά οικονομικά στρώματα,

προβλέπεται θεωρητικά ότι θα επιλέξουν τους μη νόμιμους τρόπους επίτευξης των στόχων τους. Η θεωρία αυτή έχει σημαντικές προεκτάσεις για την αύξηση της εγκληματικότητας σε εποχή πτώχευσης και οικονομικής κρίσης, σε συνδυασμό βέβαια με λοιπούς παράγοντες επικινδυνότητας (ελλιπή ανατροφή, αντικοινωνικά πρότυπα κ.λπ).

Πηγή: Davies & Beech, 2012: 49

I.3 Αποτελεσματικότητα των ποινικών κυρώσεων - Ερευνητικά πορίσματα

Μία από τις κύριες δυνάμεις του κράτους ως εγγυητή της τάξης και της ενότητας, είναι η τιμωρητική εξουσία που υλοποιείται μέσα από την ποινή, ως μέσο δύναμης και κυριαρχίας. Ανάλογα με το πόσο απειλητική μπορεί να θεωρηθεί μια συμπεριφορά για την ύπαρξη και την επικράτηση της κρατικής εξουσίας και για την προστασία των εννόμων αγαθών, αυξάνεται και το αξιόποινο (Χάιδου, 2002:5).

Αποτελέσματα εμπειρικών εγκληματολογικών ερευνών σε πολλές χώρες έχουν δείξει ότι η υιοθέτηση πολιτικής, η οποία βασίζεται στην αυξημένη χρήση ποινών κράτησης σε νέους ήταν όχι μόνο αναποτελεσματική αλλά και δαπανηρή οδηγώντας συχνά στην αύξηση της εγκληματικότητας. Ποικίλες μελέτες, συγγράμματα και δημοσιεύματα, στο γενικότερο γνωστικό πεδίο της Εγκληματολογίας και της Σωφρονιστικής, καθώς και η διεξαγωγή σύγχρονων ερευνών στο χώρο της ιδρυματικής και της σωφρονιστικής αγωγής των ανηλίκων καταδεικνύουν τους έντονους παιδαγωγικούς προβληματισμούς όσον αφορά την αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας. Οι στερητικές της ελευθερίας κυρώσεις δεν υπόσχονται μεγαλύτερη επιτυχία για την κοινωνική επανένταξη, απεναντίας έχουν κατά κανόνα λιγότερο ευνοϊκές και περισσότερο δυσμενείς συνέπειες. Περαιτέρω, δεν φαίνεται ότι υπάρχει βάσιμος λόγος προσδοκίας ενός χαμηλότερου ποσοστού υποτροπής με την υιοθέτηση μίας αυξημένα τιμωρητικής στάσης εκ μέρους της δικαστικής εξουσίας. Απεναντίας, όσο πιο αυστηρή είναι η κύρωση τόσο πιο συχνή είναι η υποτροπή (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984: 107).

Η Ζαραφονίτου (2004: 229,230) αναφερόμενη σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Μονομελές Πλημμελειοδικείο του Poitiers στη Γαλλία το 1982, αναφέρει τον συμπερασματικό ισχυρισμό που διατυπώθηκε ότι φυλάκιση και σταθερή υποτροπή αλληλοσυνδέονται και άρα μια πρόιμη καταδίκη σε στερητική της ελευθερίας ποινή προδιαθέτει για υποτροπή. Παρόμοιοι συσχετισμοί, επισημαίνει η συγγραφέας ότι, απορρέουν και από μία ελληνική έρευνα για τις φυλακές των Δασκαλάκη, Ανδρίτσου κ.ά. το 1983, όπου διαπιστώνεται ότι οι περισσότεροι υπότροποι φυλακίστηκαν για πρώτη φορά σε πολύ νεαρή ηλικία (κάτω των 17 ετών). Η ίδια ως άνω συγγραφέας (2004:231,232) περιγράφοντας τα αποτελέσματα μιας αντίστοιχης έρευνας, μεγαλύτερης εμβέλειας, που πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 1667 κρατουμένων των φυλακών του Quebec στον Καναδά το διάστημα 1966-1970, με παρατήρηση της συμπεριφοράς τους (follow up) για διάστημα πέντε ετών μετά την αποφυλάκισή τους αναφέρεται στο συσχετισμό που θεμελιώνεται μεταξύ διάρκειας φυλάκισης και

ποσοστού υποτροπής: όσο μεγαλύτερη ήταν η διάρκεια της φυλάκισης τόσο μεγαλύτερος ο δείκτης της υποτροπής. Άμεση σχέση μεταξύ φυλάκισης και υποτροπής θεμελιώνεται και μέσα από τα πορίσματα μιας βρετανικής έρευνας, του Burnett το 1992. Καταλήγοντας η Ζαραφονίτου (2004: 235) επισημαίνει ότι η βρετανική αντεγκληματική πολιτική αποτελεί, γενικά, «πιλότο» για όλες τις αγγλοσαξωνικές χώρες, οι οποίες έχουν υιοθετήσει σχεδόν στο σύνολό τους τους εναλλακτικούς τρόπους έκτισης των στερητικών της ελευθερίας ποινών που εγκαινίασε η χώρα αυτή, παρόλο που η αποτελεσματικότητα των μεθόδων αυτών δεν έχει αξιολογηθεί επαρκώς.

Περαιτέρω, θα αναφερθούν σχετικά σημεία σύγχρονων ελληνικών ερευνών: Η «μεταχείριση» του ανηλίκου που στιγματίστηκε ως «παραβάτης του νόμου» οφείλει να αποσκοπεί στην ανασυγκρότηση της ταυτότητας του ατόμου μέσα από τη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης του νεαρού ατόμου προς τον ίδιο τον εαυτό του και την ενίσχυση του ψυχοκοινωνικού του δεσμού με τα συμβατικά κοινωνικά πρότυπα. Η φιλοσοφία αυτής της μεταχείρισης στηρίζεται στην κοινωνική επανένταξη του ανήλικου παραβάτη του νόμου και όχι στη διαδικασία απαλλαγής της κοινωνίας από αυτόν (Μπεζέ, 1987: 31). Επιπλέον, δύνανται να λειτουργήσουν καθοριστικά η αναδιαμόρφωση της νομοθεσίας και ο εκσυγχρονισμός του δικαίου ανηλίκων, ώστε ο ανήλικος να πάψει να τυγχάνει σε ποινικό επίπεδο μιας αντιμετώπισης βασισμένης στην πατερναλιστική φιλοσοφία (Κουράκης, Μηλιώνη και ερευνητική ομάδα φοιτητών της Νομικής Σχολής Αθηνών 1995: 94). Η οργάνωση της κρατικής και της κοινωνικής πρόνοιας σε επίπεδο οργάνωσης υπηρεσιών για την πρόληψη της παραβατικότητας και μάλιστα της νεανικής, και σε επίπεδο διερεύνησης των κοινωνικών αιτίων, εξαιτίας των οποίων νεαρά άτομα εξωθούνται στο έγκλημα, θα είναι καθοριστικής σημασίας για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων (ό.π: 279). Αξίζει να σημειωθεί ότι στην τελευταία αυτή έρευνα που διενεργήθηκε για την κατάσταση στις τότε Φυλακές Ανηλίκων της χώρας, διαπιστώθηκε ότι περίπου το 1/3 από τους Έλληνες κρατουμένους είχαν ήδη και παλαιότερα εγκλεισθεί σε ίδρυμα αγωγής ή σε σωφρονιστικό κατάστημα, ενώ περίπου οι μισοί από τους εγκλεισθέντες είχαν διατελέσει τρόφιμοι τόσο στο ίδρυμα όσο και στο σωφρονιστικό κατάστημα. Ο αριθμός είναι πράγματι ιδιαίτερα ανησυχητικός, διότι δείχνει ότι οι νεαροί παραβάτες αρχίζουν να μπεινοβγαίνουν στα ιδρύματα και στις φυλακές από αρκετά νωρίς, χωρίς να υπάρχει κάποια οργανωμένη υπηρεσία που να παίρνει ουσιαστικά μέτρα για να αποτρέψει την εκ μέρους τους τέλεση νέων εγκλημάτων μετά την αποφυλάκισή τους.

Επίσης, σε νεότερη (επαναληπτική) έρευνα του Πανεπιστημίου Αθηνών (Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, 1999-2000), οι τέσσερις στους πέντε (ποσοστό 80,2%) πρώην κρατούμενοι ανήλικοι οδηγήθηκαν και πάλι στη φυλακή ή τους επιβλήθηκε κάποια ποινή κατά τα επόμενα 6-7 έτη μετά την έξοδό τους από το Κατάστημα Κράτησης (Κουράκης, Σταθουλοπούλου, 2007: 143-159). Είναι, λοιπόν, αφελής η αντίληψη ότι υψηλά ποσοστά κράτησης καθιστούν μια κοινωνία πιο ασφαλή. Ο εγκλεισμός του δράστη από μόνος του μπορεί να προστατεύσει πρόσκαιρα την κοινωνία, ενώ ο κίνδυνος μελλοντικών εγκλημάτων μεγεθύνεται προοδευτικά (Πιτσελά, 2004: 94).

Ο εγκλεισμός δεν σημαίνει απλώς περιορισμό της ελευθερίας κίνησης, αλλά συνεπάγεται σωρευτικά δεινά, όπως τον αποκλεισμό από το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον, τη στέρηση αυτονόητων υλικών αγαθών και υπηρεσιών, την απουσία ετεροφυλικών σχέσεων, την απώλεια κάθε αυτονομίας και την αίσθηση έντονης ανασφάλειας. Ο εγκλεισμός ενός ανηλίκου αποτελεί την τελική πράξη ενός «συνεχούς» κοινωνικού αποκλεισμού και το σύμπτωμα μίας πολύ προγενέστερης ρήξης μεταξύ δράστη και κοινωνίας (Καρύδης, 2008: 9).

Σε κάθε κοινωνία βιώνεται η ένταξη των νέων ανθρώπων ως προβληματική. Το ποινικό δίκαιο ανηλίκων, ως ειδικό ποινικό δίκαιο, επιδιώκει την κοινωνική (επαν)ένταξη των ανηλίκων με τον έλεγχο της συμπεριφοράς τους, τη διασφάλιση των βασικών κανόνων συμπεριφοράς και την προστασία των ουσιωδών έννομων αγαθών της κοινωνίας. Επειδή απευθύνεται ειδικά στους ανηλίκους υποχωρεί η βασική αρχή της *ανταπόδοσης* στον δράστη του κοινωνικού κακού που εκείνος προκάλεσε για χάρη της αρχής της *διαπαιδαγώγησης* κατά την απονομή της δικαιοσύνης. Η εξέλιξη του δικαίου ανηλίκων χαρακτηρίζεται από το διπολικό ή δυαδικό σύστημα του δικαίου πρόνοιας και αρωγής ανηλίκων αφενός και του ποινικού δικαίου ανηλίκων αφετέρου. Η διασφάλιση και εναρμόνιση των δύο λειτουργιών (κοινωνικού ελέγχου/τιμωρίας και διαπαιδαγώγησης) είναι δύσκολη, εφόσον η αντινομία τους, μία εγγενής δηλαδή σχέση αντιπαλότητας ή διαρκούς τριβής και έντασης ανάμεσα στο αναγκαίο από κανονιστική άποψη και στο επιθυμητό από παιδαγωγική άποψη διατρέχει ολόκληρο το σύστημα του δικαίου ανηλίκων (Πιτσελά, 2004: 33, 529).

II. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΑΤΩΝ

II.1 Το ισχύον εθνικό θεσμικό πλαίσιο

Η αντίληψη, η οποία κυριαρχούσε στη χώρα μας κατά το χρόνο διαμόρφωσης της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων και σύνταξης του Ποινικού Κώδικα, ήταν να εκλαμβάνονται οι ανήλικοι εγκληματίες ως άτομα που νοσούν κοινωνικά ή ψυχοσωματικά και για τους οποίους έπρεπε η Πολιτεία να λάβει τα ενδεικνυόμενα θεραπευτικά μέτρα. Αυτή η αντίληψη φαίνεται να ξεπεράστηκε όπως καταδεικνύει η εγκληματολογική έρευνα. Η αξιόποινη πράξη του ανηλίκου σήμερα εξετάζεται ως ένα επεισόδιο στη διαδικασία κοινωνικοποίησης και όχι ως μια έκφραση αντικοινωνικής του διάθεσης ή ως σύμπτωμα έκδηλων ελλειμμάτων διαπαιδαγώγησης ή διαταράξεων της κοινωνικοποίησης. Η αναθεωρημένη εκτίμηση του κοινωνικού φαινομένου της εγκληματικότητας των ανηλίκων και των περιορισμένων δυνατοτήτων επίδρασης των παραδοσιακών μέτρων αντίδρασης στη σύννομη συμπεριφορά τους οδήγησαν στον εκσυγχρονισμό της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων (Πιτσελά, 2004: 530-531), αν και η νομοθεσία που τη διέπει δεν έχει στην ελληνική έννομη τάξη αυτοτελή υπόσταση.

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η ποινική μεταχείριση των ανηλίκων ρυθμίζεται από ειδικές διατάξεις, ουσιαστικές και δικονομικές, οι οποίες δεν είναι ενταγμένες και συστηματοποιημένες σε ενιαίο κώδικα, αλλά βρίσκονται διάσπαρτες στην ελληνική νομοθεσία. Ο Ποινικός Κώδικας (Π.Κ) αφιερώνει το όγδοο κεφάλαιο του γενικού μέρους στους ανήλικους δράστες εγκλημάτων. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο προηγούμενος τίτλος του κεφαλαίου αυτού, πριν αντικατασταθεί με το Ν.3189/2003, ήταν «Ανήλικοι εγκληματίες» και ορθά είχε εκφραστεί η άποψη ότι η εν λόγω αρνητικά φορτισμένη έννοια λειτουργούσε επιβαρυντικά για τον ανήλικο αναπτύσσοντας μία μοιραία κοινωνική δυναμική που θα είχε επιπτώσεις στο μέλλον του και θα έθετε σε κίνηση διαδικασίες αποκλεισμού (Πιτσελά, 2004:79), απηχώντας, ως εκ τούτου, αντιλήψεις που δεν συνάδουν με τον προνοιακό και διαπαιδαγωγητικό χαρακτήρα της φιλοσοφίας που διέπει το δίκαιο των ανηλίκων, το οποίο είναι πρωτίστως δίκαιο προστασίας και πρόληψης.

Η τελευταία (ριζική) νομοθετική παρέμβαση στο χώρο του ποινικού δικαίου ανηλίκων έγινε με το νόμο 3189/2003, που φέρει τον τίτλο «Ειδικές διατάξεις για ανηλίκους» (Παράρτημα Α), ενώ στη συνέχεια τροποποιήθηκαν διατάξεις του με τα άρθρα 2 και 3 του Ν.3860/2010 με τίτλο «Βελτιώσεις της ποινικής νομοθεσίας για τους ανήλικους δράστες, πρόληψη και αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων» (Παράρτημα Α). Ο ως άνω νόμος αποτελεί το βασικό «νομικό πλαίσιο» για την αντιμετώπιση της ανήλικης παραβατικότητας και, σύμφωνα με την Πιτσελά (2004: 66) αποτελεί ένα είδος κώδικα του ποινικού δικαίου ανηλίκων ή ειδικού κώδικα των ανήλικων εγκληματιών, οι οποίοι λόγω ακριβώς της ηλικίας τους αντιμετωπίζονται διαφορετικά από τους ενήλικους δράστες. Σύμφωνα με αυτόν, αυξήθηκε το όριο της ανηλικότητας στα 18 χρόνια (προηγουμένως ήταν τα 17) και το όριο της ποινικής ανευθυνότητας στα 13 χρόνια (πριν ήταν τα 12). Στην έννοια του ανηλικού ο ποινικός νομοθέτης εντάσσει σήμερα τα πρόσωπα που βρίσκονται κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης μεταξύ του 8ου και του 18ου έτους της ηλικίας τους. Η αύξηση του ορίου ποινικής ανηλικότητας τόσο στο κατώτατο όριό της (από τα 7 έτη στα 8) όσο και στο ανώτερο όριό της (από τα 17 στα 18 έτη) είναι απολύτως ορθή και δικαιολογημένη, εξομοιώνοντάς την με αυτήν που ορίζεται στον Αστικό Κώδικα (Δημόπουλος, Κοσμάτος, 2011: 46). Η κατάργηση επίσης της διάκρισης σε «παιδιά» και «εφήβους» κρίθηκε αναγκαία, διότι σύμφωνα με τη «Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού», «παιδί» θεωρείται «κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των 18 ετών» και έτσι, λαμβανομένου υπόψη ότι η εφηβεία δεν αρχίζει για όλους ανεξαιρέτως σε μια συγκεκριμένη ηλικία, πρακτικά αποφεύγονται παρερμηνείες σε διατάξεις όπου «παιδί» νοείται πρόσωπο νεότερο των 15 ετών (Χαΐδου, 2010: 1105).

Μπορούμε, λοιπόν, να πούμε ότι υπάρχουν τρεις ηλικιακές κατηγορίες που αντιστοιχούν σε διαφοροποιημένη ποινική μεταχείριση του ανηλικού: **α)** ανήλικοι ποινικά αδιάφοροι, ηλικίας έως 8 ετών, οι οποίοι δεν υπόκεινται σε καμία απολύτως ποινική μεταχείριση, οποιαδήποτε πράξη κι αν έχουν τελέσει, **β)** ανήλικοι ποινικά ανεύθυνοι, ηλικίας από 8 έως 13 ετών, στους οποίους δεν καταλογίζεται η αξιόποινη πράξη και δεν είναι δυνατό να φυλακιστούν, αλλά σε βάρος τους μπορούν να επιβληθούν μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, τα οποία και συνάδουν με τον σκοπό της διαπαιδαγώγησης που διαπνέει το ποινικό δίκαιο των ανηλίκων και **γ)** ανήλικοι ποινικά υπεύθυνοι, ηλικίας από 13 έως 18 ετών, στους οποίους επιβάλλονται επίσης αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, ωστόσο είναι δυνατό να επιβληθεί και η ποινή του περιορισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι τροποποιήσεις που επήλθαν με το Ν.3860/2010 δεν ανέτρεψαν τις παραπάνω ηλικιακές κατηγορίες των ανηλίκων, αλλά αφορούν αποκλειστικά την ηλικιακή διάκριση της μεταχείρισης των ποινικά υπευθύνων ανηλίκων, με στόχο την αποφυγή της ιδρυματικής μεταχείρισης των ανηλίκων ηλικίας έως 15 ετών και την εξαιρετική επιβολή του ποινικού σωφρονισμού σε ανηλίκους άνω των 15 ετών. Έτσι με τις τελευταίες τροποποιήσεις του νομοθετικού πλαισίου διαμορφώθηκαν δύο επί μέρους ηλικιακές κατηγορίες που επιφέρουν διαφορετικές έννομες συνέπειες. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τους ανηλίκους από 13 έως 15 ετών, στους οποίους για τις πράξεις που τέλεσαν μπορεί να τους επιβληθούν μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα και η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τους ανηλίκους ηλικίας από 15 έως 18 ετών, στους οποίους μπορεί να τους επιβληθούν είτε αναμορφωτικά είτε θεραπευτικά μέτρα, είτε περιορισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων, εάν συντρέχουν οι όροι επιβολής του ποινικού σωφρονισμού.

Από τα παραπάνω γίνεται εμφανές, λοιπόν, ότι ο νομοθέτης δίνει και ρητά το προβάδισμα στην επιβολή αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων και χρησιμοποιεί ως έσχατο μέσο την επιβολή του ποινικού σωφρονισμού. Έχοντας δε ως αφετηρία τις δυσμενείς επιπτώσεις της στέρησης της ελευθερίας σε τόσο νεαρή και αδιαμόρφωτη ηλικία, σε συνδυασμό με την ακαταλληλότητα των συνθηκών έκτισης του ποινικού σωφρονισμού στη χώρα μας, προβαίνει στην αύξηση του κατωτάτου ορίου ηλικίας (από τα 13 στα 15 έτη) για την επιβολή του ποινικού σωφρονισμού. Παράλληλα, σε αυτό το πνεύμα καταβάλλονται προσπάθειες και από τα δικαστήρια να αποφεύγεται, στο μέτρο του δυνατού, η επιβολή αυτής της ποινικής κύρωσης και να γίνεται χρήση της, ως «έσχατου καταφύγιου», μόνο σε περιπτώσεις κατά τις οποίες η προσωπικότητα του ανηλίκου και οι περιστάσεις τέλεσης της αξιόποινης πράξης του δικαιολογούν κάτι τέτοιο, δηλαδή προπάντων σε περιπτώσεις βίαιης, μακροχρόνιας και επίμονης παραβατικότητας (Κουράκης, 2006: 13).

II. 2 Το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο

Τις τελευταίες δεκαετίες επιδιώκεται διεθνώς και εν μέρει έχει επιτευχθεί στον ευρωπαϊκό χώρο η ανανέωση του ποινικού δικαίου ανηλίκων, η οποία προσανατολίζεται στην πρόληψη των εγκλημάτων με τη διευθέτηση και επίλυση των κοινωνικών συγκρούσεων, δίνοντας σε μεγάλο βαθμό έμφαση στην παράκαμψη της ποινικής διαδικασίας χωρίς ή με την επιβολή κάποιου μέτρου (λ.χ. αποκατάσταση της ζημίας), στην ανάπτυξη της συναίσθησης ευθύνης, στην εμπέδωση της συνείδησης δικαίου των νεαρών κοινωνιών με δίκαιες και ανθρωπιστικές εξωιδρυματικές κυρώσεις, καθώς και στην κοινωνική επανένταξη του νεαρού δράστη του εγκλήματος μέσω ενός πλέγματος μέτρων διαπαιδαγώγησης και αρωγής, περιορίζοντας στο ελάχιστο τις στερητικές της ελευθερίας κυρώσεις (Πιτσελά, 2004: 532).

Η τάση στο δίκαιο ανηλίκων για αρμονική σύνθεση του «προνοιακού» με το «δικαιϊκό» πρότυπο αποτυπώνεται με ανάγλυφο τρόπο στα διεθνή κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής για ανήλικους παραβάτες, όπως στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, στους Κανόνες του Πεκίνου, τις Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ, τους (στοιχειώδεις) κανόνες για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους. Μελετώντας, επίσης, ευρωπαϊκά κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής και ειδικότερα Αποφάσεις και Συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία εξετάζει τα κατάλληλα μέτρα για την αποδοχή από τις Κυβερνήσεις των κρατών μελών του, μιας κοινής πολιτικής απέναντι σε κρίσιμα και σημαντικά κοινωνικά, πολιτιστικά, δικαιοϊκά και άλλα προβλήματα (Αλεξιάδης, 2005), ξεχωρίζουμε, ανάμεσα σε άλλα, τη Σύσταση Νο. R (87) 20, η οποία υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών στις 17 Σεπτεμβρίου 1987 με τίτλο: «Οι Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Εγκληματικότητα των Ανηλίκων». Εκεί τονίζεται ότι οι κοινωνικές αντιδράσεις απέναντι στην εγκληματικότητα των ανηλίκων θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την προσωπικότητα και τις ειδικές ανάγκες των ανηλίκων και ότι οι τελευταίοι χρειάζονται εξειδικευμένες παρεμβάσεις και, όπου επιβάλλεται, εξειδικευμένη μεταχείριση που να στηρίζεται ειδικότερα στις αρχές που εμπεριέχονται στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Συνιστά στις Κυβερνήσεις των κρατών μελών να αναθεωρήσουν, αν είναι ανάγκη, τη νομοθεσία και την πρακτική τους με σκοπούς, όπως: α) την ανάληψη ή τη συνέχιση ιδιαίτερων προσπαθειών για την πρόληψη της μη προσαρμογής και της εγκληματικότητας των ανηλίκων, β) την ενθάρρυνση της ανάπτυξης διαδικασιών εκτροπής ή διαμεσολάβησης στο επίπεδο του δημόσιου κατηγορού ή της αστυνομίας,

ώστε να προλάβει την είσοδο των ανηλίκων στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και τις δυσάρεστες γι' αυτούς συνέπειες που ακολουθούν, γ) τη διασφάλιση της σωστής και όσο το δυνατό ταχύτερης διαδικασίας κατά των ανηλίκων με ενίσχυση της νομικής θέσης του ανηλίκου κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, δ) την εξασφάλιση ότι παρεμβάσεις όσον αφορά ανήλικους εγκληματίες θα επιδιώκονται κατά προτίμηση στο φυσικό τους περιβάλλον, θα κάνουν σεβαστό το δικαίωμά τους για μόρφωση, θα σέβονται την προσωπικότητά τους και θα προωθούν την προσωπική τους εξέλιξη και ε) την προώθηση και την ενθάρρυνση συγκριτικής έρευνας στο πεδίο της εγκληματικότητας των ανηλίκων, έτσι ώστε να παρέχεται η βάση για την άσκηση πολιτικής σ' αυτό το χώρο (Αλεξιάδης, 2005: 255-261).

Η κοινωνική αντίδραση απέναντι στον εγκληματία αντικατοπτρίζει την αντεγκληματική πολιτική που ακολουθείται σε μια δεδομένη κοινωνία, τα μέσα και τους τρόπους δράσης δηλαδή που εφαρμόζονται νομοθετικά, στα πλαίσια του επίσημου κοινωνικού ελέγχου με στόχο την καταπολέμηση του εγκλήματος.

Σε γενικές γραμμές μπορούμε να διακρίνουμε στις νομοθεσίες όλων των χωρών της Ένωσης ορισμένες κοινές ρυθμίσεις αντίστοιχες προς τους προαναφερθέντες σκοπούς ενός σύγχρονου Δικαίου Ανηλίκων: α) Η προτεραιότητα που δίνεται σε μέτρα επανόρθωσης τόσο για το ίδιο το θύμα όσο και για την κοινωνία, καθώς και σε μέτρα προστατευτικής επίβλεψης και σε μέτρα εκπαιδευτικού χαρακτήρα, που εκτελούνται στην κοινότητα. β) Η κράτηση επιβάλλεται μόνο για τις σοβαρότερες περιπτώσεις ανήλικης παραβατικότητας και η χρήση του εγκλεισμού θεωρείται ως η έσχατη λύση. γ) Η "τιμωρία" δεν πρέπει να αντιτίθεται στην "εκπαίδευση". Αν και τα μέτρα μπορεί να εμφανίζουν έναν τιμωρητικό χαρακτήρα, έχουν, όμως, επίσης, ένα παιδαγωγικό περιεχόμενο για την πρόληψη της υποτροπής και για την κοινωνική επανένταξη. δ) Είναι πολύ σημαντικό να εξασφαλίζεται η υποστήριξη των ανηλίκων και η ατομική προσαρμογή, λαμβανομένων υπ' όψη των χαρακτηριστικών του κάθε ανήλικου. ε) Κατά την προετοιμασία προγραμμάτων προσαρμοσμένων στις ανάγκες των ανηλίκων πρέπει να λαμβάνονται πάντα υπόψη και οι παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν στον κίνδυνο της υποτροπής, έτσι ώστε να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα στη λειτουργία του συστήματος της δικαιοσύνης. στ) Είναι απαραίτητη η ταχύτητα στη διαδικασία λήψης νομικών αποφάσεων. ζ) Οι κατά παρέκκλιση διαδικασίες, οι οποίες απαντούν σε όλες σχεδόν τις χώρες-μέλη, θεωρούνται επίσης πρόσφορες λύσεις για την αποφυγή ή τη μείωση της εμπλοκής των ανηλίκων με τα συστήματα δικαιοσύνης. η) Υπάρχει ισχυρή υποστήριξη και για

την ανάπτυξη μηχανισμών διαμεσολάβησης, με την ευρεία έννοια του όρου.

θ) Πρέπει να ενισχυθεί η χρήση επανορθωτικής εργασίας στην κοινότητα, η οποία μπορεί να λάβει τη μορφή εργασιών προς το όφελος του θύματος ή δημόσιων ή ιδιωτικών οργανισμών ή κοινωνικών ομάδων (Κουράκης, 2006). Καταλήγοντας ο ως άνω συγγραφέας στις διαπιστώσεις του για τις κοινές ρυθμίσεις που διέπουν τις νομοθεσίες όλων των χωρών της Ένωσης τονίζει ότι η Ευρωπαϊκή προοπτική στον αγώνα απέναντι στη νεανική παραβατικότητα απαιτεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση με έμφαση στα μέτρα πρόληψης, που θα αναπτύσσεται σε συνδυασμό με κοινωνικές πολιτικές, ιδίως όσον αφορά τον τρόπο ζωής και ανάπτυξης των μεγαλουπόλεων (ό.π.:103). Η αναμόρφωση του συστήματος δικαιοσύνης για ανηλίκους σε περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες φαίνεται να προσανατολίζεται προς ένα μοντέλο, το οποίο συνδυάζει τους παιδαγωγικούς στόχους με τις νόμιμες εγγυήσεις μίας δίκαιης δίκης και κατά συνέπεια προς ένα «εξισορροπημένο» μοντέλο δικαιοσύνης (Πιτσελά, 2004:294).

II. 3 Οι βασικές αρχές για τη μεταχείριση των ανηλίκων δραστών

Οι αντιλήψεις στις διάφορες νομοθεσίες που αφορούν ανηλίκους διαπνέονται κυρίως από την αρχή επιβολής μέτρων αγωγής και όχι ποινής, και είναι πλέον γενικά αποδεκτό ότι ο ανήλικος δεν είναι μια «μικρογραφία» του ενηλίκου, αλλά αποτελεί μια ιδιαίτερη οντότητα με τη δική του προσωπικότητα και τις δικές του ιδιαιτερότητες και γι' αυτό χρειάζεται και μία ιδιαίτερη μεταχείριση, προσαρμοσμένη στις ηλικιακές του ανάγκες (Αλεξιάδης, 2004: 192). Από την ως άνω αντίληψη υποτίθεται ότι διαπνέεται και η ελληνική νομοθεσία, σε μια προσπάθεια να ακολουθήσει το πνεύμα της εποχής. Εν τούτοις, στο ελληνικό δίκαιο δυστυχώς, σύμφωνα με τη Χάϊδου (2010:1103), η συμμόρφωση των ανηλίκων που εκδηλώνουν εγκληματική συμπεριφορά επιδιώκεται αποκλειστικά μέσω της ποινικής καταστολής, στα πλαίσια ενός συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, το οποίο παρά την αποτυχία του εξακολουθεί να αποτελεί τη μοναδική εναλλακτική λύση αποκατάστασης της έννομης τάξης.

Αφορμή για την αναμόρφωση του ποινικού δικαίου των ανηλίκων το 2003 αποτέλεσαν, μεταξύ άλλων, οι εξελίξεις στην Ελλάδα και στη διεθνή κοινότητα, οι νέες προσεγγίσεις στο επιστημονικό πεδίο αναφορικά με τον κλάδο του δικαίου ανηλίκων, η επίδραση διεθνών κειμένων μη συμβατικού χαρακτήρα, καθώς και συστάσεις και πρωτοβουλίες του Συμβουλίου της Ευρώπης (ό.π.: 1105).

Ο τίτλος του όγδοου κεφαλαίου του Ποινικού Κώδικα, όπως αντικαταστάθηκε με τον αξιολογικά ουδέτερο τίτλο «Ειδικές διατάξεις για ανηλίκους» σηματοδοτεί διαφορετική μεταχείριση για τον ανήλικο δράστη, καθώς και τη λήψη κατάλληλων μέτρων που αντιστοιχούν στην ηλικία του. Η μεταχείριση του ανηλίκου είναι σαφώς πιο επιεικής από αυτή του ενηλίκου και οι προβλεπόμενες κυρώσεις δεν ενέχουν το στοιχείο της τιμωρίας, αλλά πρέπει να διέπονται από την «αρχή της διαπαιδαγώγησης στη θέση της ποινής», ως βασικής αρχής του ποινικού δικαίου των ανηλίκων (Πιτσελά, 2008: 59-84). Η προσέγγιση του ανήλικου παραβάτη που φθάνει στη δικαιοσύνη σήμερα πορεύεται πάνω στον άξονα του προνοιακού προτύπου με την επιβολή κυρώσεων διαπαιδαγώγησης για την αναμόρφωση της προσωπικότητάς του, με κύριο μέλημα το συμφέρον του (Ζαγούρα 2007: 125). Ουσιαστικές αρχές που διέπουν το ποινικό δίκαιο των ανηλίκων είναι οι αρχές της **επικουρικότητας** και της **αναλογικότητας**, με στόχο την επιλογή του κατάλληλου, σκόπιμου και πρόσφορου μέτρου που οδηγεί στην εξατομικευμένη μεταχείριση του ανηλίκου, τη διαπαιδαγώγησή του και την αποτροπή της υποτροπής του (Δημόπουλος, Κοσμάτος, 2011:57)

Περαιτέρω, η αρχή της επικουρικότητας επιτάσσει να λαμβάνεται υπόψη, κατά την επιβολή των μέτρων κατά του ανηλίκου, η ιεράρχηση των μέτρων από τα ηπιότερα προς τα βαρύτερα και από τα εξωιδρυματικά προς τα ιδρυματικά. Αντίστοιχα, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, το κυρίαρχο στοιχείο που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη είναι η επιλογή του καταλληλότερου, αποτελεσματικότερου και αναγκαίου μέτρου που ταιριάζει στην κάθε κρινόμενη περίπτωση και δεν επιτρέπεται οι κυρώσεις να βρίσκονται σε δυσαναλογία προς τη βαρύτητα της πράξης και τις προσωπικές συνθήκες του δράστη. Οι βασικές γενικές αρχές που απηχούν τις σύγχρονες τάσεις για την αντιμετώπιση και μεταχείριση των ανηλίκων παραβατών συνοψίζονται στα εξής σημεία (Πιτσελά, 2004: 126-130):

- α) πρώτιστη αξιολόγηση της πράξης που τελέστηκε σε σχέση με την προσωπικότητα του ανηλίκου δράστη,
- β) προτεραιότητα στην επιβολή άτυπων έναντι των τυπικών κυρώσεων,
- γ) προτεραιότητα επιβολής αναμορφωτικών μέτρων έναντι της ποινής,
- δ) προτεραιότητα επιβολής εξωιδρυματικών έναντι των ιδρυματικών ή στερητικών της ελευθερίας κυρώσεων,
- ε) κατοχύρωση των δικονομικών δικαιωμάτων και εγγυήσεων κατά τη διαδικασία σε βάρος του ανηλίκου και ενίσχυση της νομικής του θέσης,

στ) εφαρμογή προγραμμάτων επανορθωτικής δικαιοσύνης (αποκατάσταση της ζημίας του θύματος από το δράστη)

ζ) αφύπνιση και ενδυνάμωση της συναίσθησης ευθύνης του ανηλίκου για την πράξη

η) η αρχή της διαπαιδαγώγησης αποτελεί τη βασική κατεύθυνση κάθε μεταχείρισης και μέτρου που επιβάλλεται στον ανήλικο.

Με τα παραπάνω δεδομένα, τα μέτρα που λαμβάνονται σε βάρος των ανηλίκων δραστών κατά τις ισχύουσες διατάξεις του Ποινικού Κώδικα διακρίνονται σε: **α)** αναμορφωτικά μέτρα (άρθρο 122 Π.Κ), **β)** θεραπευτικά μέτρα (άρθρο 123 Π.Κ) και **γ)** ποινικό σφραγισμό/εισαγωγή σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων (άρθρο 127 Π.Κ).

Π.4 Τα προβλεπόμενα στον Ποινικό Κώδικα αναμορφωτικά & θεραπευτικά μέτρα

Με το Νόμο 3189/2003 και με βάση τις σύγχρονες τάσεις για ‘‘αποϊδρυματοποίηση’’, φαίνεται ότι έγινε σημαντική προσπάθεια από το νομοθέτη να εναρμονιστεί η ελληνική ποινική νομοθεσία για την μεταχείριση των ανηλίκων παραβατών με τα διεθνή κρατούντα. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και καινοτόμος είναι η τροποποίηση που έφερε ο νέος νόμος στα προβλεπόμενα αναμορφωτικά μέτρα, τα οποία εμπλούτισε, αυξάνοντάς τα από τέσσερα σε δεκατρία. Κατά την Εισηγητική Έκθεση του ως άνω νόμου υιοθετήθηκε η θέση ότι τα αναμορφωτικά μέτρα συνιστούν «αυτοτελείς κατηγορίες εννόμων συνεπειών του ποινικού δικαίου ανηλίκων». Αξίζει να σημειωθεί ότι τα αναμορφωτικά μέτρα όχι μόνο βρίσκονται στην προμετωπίδα του ποινικού δικαίου ανηλίκων, αλλά και αποτελούν, σύμφωνα με την πρακτική των δικαστηρίων ανηλίκων, τη συντριπτική πλειοψηφία των επιβαλλόμενων κυρώσεων σε ανηλίκους, ελληνική δικαστηριακή πρακτική που, όπως επισημαίνει και η Πιτσελά (2004:76), έχει να επιδείξει μια αξιοσημείωτη μακρά παράδοση.

Στο σημείο αυτό θεωρείται χρήσιμο να αναφερθούν τα αναμορφωτικά μέτρα, που μπορούν να επιβληθούν από το Δικαστήριο στους ανηλίκους, είτε ποινικά ανεύθυνους είτε ποινικά υπεύθυνους, σύμφωνα με το άρθρο.122 παρ.1 του Ν.3189/2003:

α) η επίπληξη του ανηλίκου,

β) η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς ή στους επιτρόπους του,

γ) η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια,

- δ) η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε επιμελητές ανηλίκων,
- ε) η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης,
- στ) η αποζημίωση του θύματος ή η κατ'άλλον τρόπο άρση ή μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο,
- ζ) η παροχή κοινωφελούς εργασίας από τον ανήλικο,
- η) η παρακολούθηση από τον ανήλικο κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή ιδιωτικούς φορείς,
- θ) η φοίτηση του ανηλίκου σε σχολές επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης,
- ι) η παρακολούθηση από τον ανήλικο ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής,
- ια) η ανάθεση της εντατικής επιμέλειας και επιτήρησης του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε επιμελητές ανηλίκων και
- ιβ) η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι όλα τα παραπάνω αναμορφωτικά μέτρα επιβάλλονται μόνο αν ο ανήλικος έχει τελέσει πράξη που αν την είχε τελέσει ενήλικος, αυτή θα χαρακτηριζόταν πλημμέλημα ή κακούργημα. Αν η πράξη που τέλεσε ο ανήλικος συνιστά πταίσμα, επιβάλλονται μόνο τα υπό στοιχ. α', β' και γ' της παρ.1 του άρθρου 122 αναμορφωτικά μέτρα. Ωστόσο, μία από τις βασικές καινοτομίες που εισήγαγε ο Ν.3189/2003, που αποτελεί και ένα σημαντικό βήμα στην κατεύθυνση του δικαϊκού προτύπου είναι η πρόβλεψη ότι κατά την επιβολή των αναμορφωτικών μέτρων ορίζεται και η μέγιστη διάρκειά τους καθώς και ότι τα μέτρα παύουν αυτοδικαίως με τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας του ανηλίκου (άρθρ.122 παρ.3 και 125 παρ.1 Π.Κ) (Ζαγούρα, 2008: 75).

Η αύξηση των αναμορφωτικών μέτρων κρίνεται κατ'αρχήν θετική ως προς τις δυνατότητες αντιμετώπισης του ανήλικου δράστη από το δικαστήριο. Το ζήτημα που παραμένει είναι κατά πόσον τα μέτρα αυτά εφαρμόζονται στην πράξη και αν είναι κατάλληλα για τη μεταχείριση των ανηλίκων. Η χρήση μιας περισσότερο ανώδυνης ορολογίας, ιδιαίτερα μετά τις νομοθετικές τροποποιήσεις και η εισαγωγή ρυθμίσεων-εκ πρώτης όψεως προοδευτικών- δεν θα πρέπει να οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για έναν ουσιαστικό εκσυγχρονισμό του συνολικού πλαισίου αντίδρασης

απέναντι στους ανήλικους δράστες, η οποία περιορίζεται δυστυχώς σε μία επιφανειακή και όχι ουσιαστική παρέμβαση (Χαΐδου, 2010: 1105). Σύμφωνα με την ίδια συγγραφέα, σε γενικές γραμμές η πρακτική των δικαστηρίων φαίνεται μέχρι σήμερα διστακτική ως προς την επιβολή νέων μέτρων, παρά τις -αναμφίβολα προς όφελος των ανηλίκων- νομοθετικές ρυθμίσεις. Και αυτό το αποδίδει κυρίως στο γεγονός ότι δεν υπήρξε συντονισμός στην ενημέρωση των υπηρεσιών που εμπλέκονται στην εφαρμογή των νέων διατάξεων, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η μεταφορά στην ελληνική πραγματικότητα πρακτικών από άλλες νομοθεσίες και συστήματα θα έπρεπε να είχε γίνει μετά από δοκιμασία, εφόσον δηλαδή είχαν ελεγχθεί τόσο από άποψη υποδομής και συνθηκών όσο και νοοτροπίας της κοινωνίας και αφού θα είχε προηγηθεί η απαραίτητη διερεύνηση των προβλημάτων του δικού μας συστήματος (ό.π.: 1110).

Η εξέλιξη του φαινομένου της νεανικής παραβατικότητας σε ορισμένα Κράτη Μέλη οδήγησε ή πρόκειται να οδηγήσει στην αναμόρφωση των δικαιωμάτων των ανηλίκων. Σ' αυτό το επίπεδο, οι υιοθετηθείσες λύσεις ποικίλλουν, προσαρμοζόμενες, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, σε ποινικού τύπου μέτρα ή/και -επίσης- σε λύσεις που σχετίζονται με τα συστήματα κοινωνικών υπηρεσιών (πρόνοιας) των διαφόρων Κρατών. Σε κάθε περίπτωση, ο σκοπός τους πρέπει να είναι η εκπαίδευση, η διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου και η ενσωμάτωσή του στον κοινωνικό κορμό, καθώς και η επανόρθωση της ζημίας, ενώ πρέπει να απορρίπτονται παραπλανητικά ψευδοδιλήμματα για δήθεν επιλογή ανάμεσα στα μέτρα κατασταλτικά (τιμωρητικά) και μέτρα εκπαιδευτικά (παιδαγωγικά). (Κουράκης 2006: 100).

Στη συνέχεια θα γίνει μια αναφορά στην **επιβολή των θεραπευτικών μέτρων**, η οποία, σύμφωνα με τη ρύθμιση του άρθρου 123 του Π.Κ, προβλέπεται στις περιπτώσεις που η κατάσταση του ανηλίκου απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση, ιδίως αν πάσχει από ψυχική ασθένεια ή τελεί σε νοσηρή διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών ή από οργανική νόσο ή κατάσταση που του δημιουργεί σοβαρή σωματική δυσλειτουργία ή του έχει γίνει έξη η χρήση οιοπνευματωδών ποτών ή ναρκωτικών ουσιών και δεν μπορεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις ή εμφανίζει ανώμαλη καθυστέρηση στην πνευματική και την ηθική του ανάπτυξη. Τα θεραπευτικά μέτρα που μπορεί να διατάξει το δικαστήριο είναι: α) η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, στους επιτρόπους του ή στην ανάδοχη οικογένεια, β) η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή σε επιμελητές ανηλίκων, γ) η παρακολούθηση συμβουλευτικού

θεραπευτικού προγράμματος από τον ανήλικο και δ) η παραπομπή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάσταση.

Πρέπει να σημειωθεί ότι και για την επιβολή θεραπευτικών μέτρων έχουν εφαρμογή όσα επισημάνθηκαν παραπάνω και για τα αναμορφωτικά μέτρα. Βασικά κριτήρια για την επιλογή του κατάλληλου, σκόπιμου και πρόσφορου θεραπευτικού μέτρου που θα επιβληθεί στον ανήλικο αποτελούν οι αρχές της αναγκαιότητας, της επικουρικότητας και της αναλογικότητας (Δημόπουλος, Κοσμάτος, 2011: 88).

II. 5 Οι ιδιαιτερότητες της δίκης των ανηλίκων

Το πρώτο δικαστήριο ανηλίκων λειτούργησε το 1899 στο Σικάγο. Στην Ευρώπη εξαπλώνεται ιδίως μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς οι κοινωνικές του επιπτώσεις επιτείνουν τις ανησυχίες και προσφέρουν γόνιμο έδαφος για θεσμικές παρεμβάσεις. Ως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες υπήρχε κάποιος χωριστός μηχανισμός δικαιοσύνης ανηλίκων, ο οποίος ρύθμιζε τόσο τη δικαστική διαδικασία όσο και την εφαρμογή της αναμορφωτικής μεταχείρισης ή/και της πρόνοιας και ο οποίος είχε ήδη γνωρίσει επανειλημμένες μεταρρυθμίσεις και προσαρμογές (Αβδελά, 2013: 68). Στην Ελλάδα το πρώτο δικαστήριο ανηλίκων μαρτυρείται ότι συνήλθε τον Μάρτιο του 1940 στην Αθήνα, λίγους μόνο μήνες πριν την κήρυξη του πολέμου και σαράντα περίπου χρόνια μετά τη λειτουργία του πρώτου δικαστηρίου ανηλίκων στο Σικάγο (Τρωιάννου-Λουλά, 1999: 20-21).

Το δικαστήριο ανηλίκων από τη σύλληψή του είχε χαρακτηριστικά που το διαφοροποιούσαν σημαντικά από τα ποινικά δικαστήρια για ενήλικες. Το ότι υπάρχει, εξάλλου, ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο στο γενικό μέρος του Ποινικού Κώδικα καθώς και στις σχετικές προβλέψεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, που αναφέρεται στους ανήλικους δράστες, φανερώνει τη βούληση του νομοθέτη για ιδιαίτερη μεταχείρισή τους, διαφορετική από αυτήν των ενηλίκων. Στην ελληνική έννομη τάξη υπάρχει πρόβλεψη για αυτοτελή και ιδιαίτερη μεταχείριση των ανηλίκων δραστών εγκλημάτων. Στις βασικές ιδιαιτερότητες της διαδικασίας και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των δικαστηρίων ανηλίκων, ανήκουν ιδίως: (Δημόπουλος, Κοσμάτος, 2011: 50, Πιτσελά, 2004: 330-331):

- Η συνταγματική εισαγωγή και καθιέρωση του θεσμού των Δικαστηρίων Ανηλίκων.
- Η συνταγματική αναγνώριση της αρμοδιότητας των Δικαστηρίων Ανηλίκων να δικάζουν όλες τις πράξεις των ανηλίκων (αποκλεισμός ορκωτών δικαστηρίων).
- Η συνταγματική εισαγωγή και καθιέρωση της κεκλεισμένων των θυρών διαδικασίας στο ακροατήριο των Δικαστηρίων Ανηλίκων. Η δίκη διεξάγεται χωρίς την παρουσία ακροατηρίου, αλλά παραβρίσκονται μόνο οι διάδικοι (κατηγορούμενος και πολιτικώς ενάγων), οι συνήγοροί τους, οι Επιμελητές Ανηλίκων και οι γονείς ή κηδεμόνες των ανηλίκων κατηγορουμένων. Η αρχή της δημοσιότητας είναι ο κανόνας στις δίκες ενηλίκων.
- Η διενέργεια της κοινωνικής έρευνας για την έρευνα της προσωπικότητας του ανηλίκου από τους Επιμελητές Ανηλίκων πριν από τη δικάσιμο είναι υποχρεωτική.
- Στους ανηλίκους δεν επιβάλλονται οι κύριες ποινές των ενηλίκων (κράτηση, φυλάκιση, κάθειρξη), αλλά αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα ή ποινικός σωφρονισμός.
- Οι αποφάσεις των Δικαστηρίων Ανηλίκων που διατάσσουν αναμορφωτικά μέτρα ή θεραπευτικά μέτρα είναι ανέκκλητοι. Εκκλητές είναι οι αποφάσεις που επιβάλλουν ποινικό σωφρονισμό.
- Η δυνατότητα μεταβολής του αναμορφωτικού ή θεραπευτικού μέτρου.
- Η δυνατότητα αντικατάστασης του σωφρονιστικού περιορισμού με άλλες ποινές του ποινικού δικαίου ενηλίκων υποχρεωτικά μειωμένες.
- Οι προβλεπόμενες κυρώσεις σε βάρος των ανηλίκων δεν καλύπτονται από την ισχύ του δεδικασμένου, καθώς τα μέτρα που επιβάλλονται στους ανήλικους δράστες είναι δυνατόν να μεταβάλλονται, να αίρονται ή να αντικαθίστώνται και όταν οι αποφάσεις που τα επιβάλλουν γίνουν αμετάκλητες.
- Η μη αναγραφή των αποφάσεων που επιβάλλουν αναμορφωτικά μέτρα στο ποινικό μητρώο, η δυνατότητα σε ειδικές περιπτώσεις, αναφερόμενες

περιοριστικά στον νόμο, περαιτέρω χρήσης τους και η καθιέρωση ευρύτερων δυνατοτήτων διαγραφής τους σε σύγκριση με εκείνες για ενηλίκους.

- Ο χαρακτηρισμός των δικαστικών αποφάσεων που επιβάλλουν αναμορφωτικά μέτρα ως αθωωτικών.
- Η εισαγωγή και καθιέρωση του θεσμού της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων.
- Ο διορισμός του Δικαστή Ανηλίκων και του νόμιμου αναπληρωτή του, κατά τη σύμφωνη με τον νόμο προβλεπόμενη διαδικασία.
- Ο διορισμός του Ειδικού Αντεισαγγελέα Ανηλίκων ή του αναπληρωτή του, κατά τη σύμφωνη με τον νόμο προβλεπόμενη διαδικασία.
- Ο διορισμός του Ειδικού Ανακριτή Ανηλίκων, κατά τη σύμφωνη με τον νόμο προβλεπόμενη διαδικασία.
- Η περιοριστική εφαρμογή της προσωρινής κράτησης.
- Το ανεφάρμοστο της αυτόφωρης διαδικασίας. Μολονότι δεν υπάρχει ρητή διάταξη νόμου που να απαγορεύει την εφαρμογή της αυτόφωρης διαδικασίας σε περιπτώσεις τέλεσης εγκλήματος από ανηλίκους, η συνοπτική αυτή διαδικασία εκδίκασης εγκλημάτων δεν συνάδει με την εξατομικευμένη μεταχείριση των ανηλίκων, για την οποία είναι αναγκαία η εξονυχιστική έρευνα της προσωπικότητάς τους από τους Επιμελητές Ανηλίκων.
- Η επιβολή των κυρώσεων του Ποινικού Δικαίου Ανηλίκων δεν συνεπάγεται την καταδίκη σε δικαστικά έξοδα.

III. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

III. 1 Το πλαίσιο της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης

III. 1.1 Έννοια, ορισμός και δυναμική

Οι σύγχρονες τάσεις που αναπτύχθηκαν στο χώρο της αντεγκληματικής πολιτικής και οι νέοι θεσμοί που γεννήθηκαν και καλλιεργήθηκαν στο πλαίσιο της, οδήγησαν στην εμφάνιση μιας αυτοτελούς κατεύθυνσης στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, η οποία αρχικά πήρε το όνομα «Εναλλακτική Δικαιοσύνη» και ήδη -από τη δεκαετία του 1990- μάλλον γενικά αποκαλείται «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη». Η «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη» ή αλλιώς «Επανορθωτική Δικαιοσύνη» καλλιεργείται ως κλάδος εναλλακτικός/παράλληλος της παραδοσιακής ποινικής δικαιοσύνης (Αλεξιάδης, 2011: 343). Στην Ελλάδα υπάρχουν ελάχιστες -αλλά πολύ σημαντικές- βιβλιογραφικές αναφορές για την αποκαταστατική δικαιοσύνη (Αλεξιάδης 2007, Πιτσελά 2004, Σπινέλλη 2005 κ.ά). Η έρευνα και η εφαρμογή προγραμμάτων αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι σε εμβρυικό στάδιο συγκριτικά με άλλες χώρες και περιορίζεται στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων (Γιοβάνογλου, 2007) και σε πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας (Αρτινοπούλου, 2011).

Ένας κοινά αποδεκτός ορισμός της αποκαταστατικής δικαιοσύνης δεν υπάρχει, και ίσως είναι η στιγμή να εγκαταλειφθεί η προσπάθεια ενός -καθολικά αποδεκτού- ορισμού της, αφού αυτή υπόκειται σε μια διαρκή και δυναμική διαδικασία ακαδημαϊκής ζύμωσης και εφαρμοσμένης πολυσπερμίας, ωστόσο έχουν επιχειρηθεί πολλές απόπειρες ορισμών, τα κοινά στοιχεία των οποίων εντοπίζονται από την Αρτινοπούλου (2011: 757) ως εξής:

- α. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη στοχεύει στη συμπλήρωση, την αλλαγή ή/και το μετασχηματισμό του κυρίαρχου συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης.
- β. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη αντιμετωπίζει το έγκλημα όχι ως μια αφηρημένη και θεωρητική έννοια, ως πράξη κατά του κράτους, αλλά ως βλάβη και παραβίαση των διαπροσωπικών σχέσεων.
- γ. Άρα, η δικαιοσύνη οφείλει και πρέπει να είναι επανορθωτική ή αποκαταστατική, με στόχο την επανόρθωση της ζημίας ή του κακού που έχει προκληθεί από το δράστη στα θύματα.

δ. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι μια ειδική μέθοδος χειρισμού του εγκλήματος που φέρνει κοντά ή μαζί το δράστη, το/τα θύματά του, τις οικογένειές τους και τους φίλους τους για να συζητήσουν τις επιπτώσεις του γεγονότος και τα βήματα που πρέπει να γίνουν για να αποκατασταθεί το κακό ή η βλάβη που προξένησε ο δράστης.

Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, επιδιώκεται η ανάμειξη στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης όλων των μερών που θίγονται από την τέλεση του εγκλήματος (δράστη-θύματος-κοινότητας/επίσημου κράτους), στηρίζεται στην αρχή της κοινής συναίνεσης, όταν δε αυτή λείπει το έγκλημα παίρνει το δρόμο της παραδοσιακής ποινικής δικαιοσύνης, και στοχεύει στην «επανασυγκόλληση» των κοινωνικών σχέσεων που προσβλήθηκαν από το έγκλημα, στην αποκατάσταση της ηθικής βλάβης του θύματος και της υλικής ζημίας του από το έγκλημα, καθώς επίσης γενικότερα στη μείωση του φόρτου των ποινικών δικαστηρίων, στην ελάττωση του σωφρονιστικού πληθυσμού και της έκτασης εν γένει του σωφρονιστικού συστήματος (Αλεξιάδης, 2011: 343). Τα δικαστήρια, ως χώρος ρύθμισης και επίλυσης των διαφορών, φαίνεται ότι πολλές φορές δεν ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες των ανθρώπων, καθότι υποχρεώνουν τα μέρη σε παρακολούθηση πολυδάπανων και μακροχρόνιων -άρα και ψυχοφθόρων- δικαστικών αγώνων. Επίσης, «νομικοποιούν» τις διαφορές κρατώντας ουσιαστικά απόσταση από το κοινωνικό γίνεσθαι στο οποίο ενδεχομένως εντοπίζεται και η πεμπτούσια του τετελεσθέντος αδικήματος. Κατά τη συμμετοχική δικαιοσύνη κάθε διαφορά είναι μοναδική και δίνεται η δυνατότητα σε όλα τα μέρη να συμμετέχουν πλήρως και με τη θέλησή τους στον επιγενόμενο διάλογο προκειμένου να επιλύσουν τη διαφορά τους σε ένα πλαίσιο μη κατηγορητικό (Σπυρόπουλος, www.law.uoa.gr, πρόσβαση στις 3/7/2013).

Γενικές αρχές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι η αποκατάσταση των θυμάτων και των κοινοτήτων, η προώθηση της επανένταξης των δραστών, καθώς και η αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ δράστη, θύματος και τοπικών κοινωνιών. Συγκριτικά δε με τις «κλασικές» μορφές απονομής δικαιοσύνης, η αποκαταστατική δικαιοσύνη -σύμφωνα με τους υποστηρικτές της- φαίνεται να έχει περισσότερο «δημοκρατικό», πλουραλιστικό και καινοτόμο χαρακτήρα, επειδή τα ενδιαφερόμενα μέρη αξιολογούν και συν-αποφασίζουν το αποτέλεσμα, έχουν δυνατότητα επιλογής του αποτελέσματος ή των ποινών, και επειδή –τελικά- συμβάλλει στην εμπέδωση του αισθήματος δικαίου στην κοινότητα (Αρτινοπούλου, 2011: 757-758).

Στον παρακάτω πίνακα (Helfgott, Jacqueline B. “Restorative Justice” Encyclopedia of Prisons & Correctional Facilities” 2004, SAGE Publications στο Αρτινοπούλου, 2010: 22) αποτυπώνονται οι βασικές διαφοροποιήσεις των δύο προσεγγίσεων, της τιμωρητικής και της επανορθωτικής, αναφορικά με τις έννοιες και τις παραμέτρους του εγκληματικού φαινομένου:

Ανταποδοτική δικαιοσύνη	Επανορθωτική δικαιοσύνη
Έγκλημα = παράβαση νόμου	Έγκλημα = βλάβη/ζημία
Τα λάθη δημιουργούν ενοχή	Τα λάθη δημιουργούν υποχρεώσεις
Χρέος: αφηρημένη έννοια/τιμωρία	Χρέος: συγκεκριμένη έννοια/αποκατάσταση
Ενοχή/τιμωρία (ανταπόδοση)	Ενοχή/επανόρθωση (επίλυση προβλήματος)
Οι ανάγκες των θυμάτων: παραμελημένες	Οι ανάγκες των θυμάτων: κεντρικές
Στιγματισμός δράστη	Επανένταξη δράστη
Μονοπώλιο του κράτους ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος και η αντίδραση στην παράβαση	Αναγνωρισμένοι ρόλοι στο θύμα (θύματα), το δράστη, τους πολίτες και την τοπική κοινωνία
Κανονιστικό μοντέλο: πόλωση	Κανονιστικό μοντέλο: Διάλογος και συμφιλίωση

Για τους υπέρμαχους της ανταπόδοσης η τιμωρία δεν αποτελεί το μέσον για την επίτευξη κάποιου άλλου στόχου της ποινής αλλά τον ίδιο το στόχο της. Η ανταπόδοση αναφέρεται στο παρελθόν, δηλαδή στο κακό που προξένησε ο εγκληματίας, και ως εκ τούτου διακρίνεται από τις μεταγενέστερες τελολογικές προσεγγίσεις της αναμόρφωσης και της αποτροπής μέσα από τη γενική και ειδική πρόληψη, οι οποίες εστιάζουν στις συνέπειες της επιβολής της ποινής, μέσα από μια προβολή στο μέλλον (Ζαραφώνιτου,2011). Ωστόσο, ανατρέχοντας στον Πλάτωνα, διαβάζουμε στον Πρωταγόρα ότι αποκλείει από την ποινή τη σκοπιμότητα της αντεκδίκησης αποδίδοντάς της αποκλειστικά τη λειτουργία διδασκαλίας της αρετής τόσο στο άτομο που παρανόμησε όσο και στα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας. Έχοντας κατά νου αυτές τις σκέψεις, η ανταπόδοση-αντεκδίκηση αντιτίθεται στην ίδια την έννοια της ποινής, η οποία θέτει ως προϋπόθεση την παρέμβαση της πολιτείας μεταξύ του δράστη και του θύματος και η φιλοσοφία της ποινής που αντανακλά στοιχεία αντεκδίκησης και ‘μεταφυσικού εξιλασμού’ μέσα από την επιβολή τιμωρίας, δεν μπορεί να έχει θέση σε μια δικαιοκρατούμενη κοινωνία (Κουράκης, 2008).

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη αφορά, λοιπόν, μια εξατομικευμένη προσέγγιση του εγκλήματος, με κύριο χαρακτηριστικό την αποδόμηση της κοινωνικής απαξίας της πράξης, ως προσβολής του κράτους δικαίου και των εννόμων προστατευομένων αγαθών. Κατ'επέκταση, το έγκλημα δεν προκύπτει ως σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο, αλλά «προσωποποιείται» ως ατομική επιλογή, ως ατομική πράξη-δράση, με πλήρη υπευθυνότητα από την πλευρά του δράστη. (Αρτινοπούλου, 2011: 773).

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι σκοπός της εναλλακτικής προσέγγισης, που παρουσιάζεται στην παρούσα μελέτη δεν είναι η καταδίκη και τιμωρία του δράστη αλλά η επανόρθωση της βλάβης που προκλήθηκε από το έγκλημα και η επανένωση των εμπλεκόμενων προσώπων με την κοινότητα. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη τονίζει τη σημασία του να καταστεί ο δράστης υπεύθυνος των πράξεών του και να προβεί προς τη διόρθωση αυτών, τη σημασία της παροχής βοήθειας και κατάλληλων υπηρεσιών προς το θύμα της άδικης πράξης και την αναγκαιότητα της επιτυχούς επανένταξης του θύματος και του δράστη ως παραγωγικά μέλη ασφαλών κοινωνιών (Παπαδοπούλου, 2011: 264).

III.1.2 Το υπόβαθρο της προσέγγισης

Όπως συνάγεται από όλα όσα έχουν αναφερθεί νωρίτερα, η παραδοσιακή κατασταλτική αντεγκληματική πολιτική επιδιώκει με τη χρήση της ποινής την περιστολή του εγκλήματος στοχεύοντας στην: α) Γενική πρόληψη, που ασκείται χρονικά πριν από την τέλεση του εγκλήματος και λειτουργεί με τον εκφοβισμό, που προκαλείται απλά και μόνο με την απειλή της ποινής ή και με την επιβολή της ποινής, β) Ειδική πρόληψη, δηλαδή πρόληψη της υποτροπής του ατόμου, το οποίο εκτίει ήδη την ποινή του, που επιτυγχάνεται αντικειμενικά με την αχρήστευσή του κατά το χρόνο της κράτησής του και στη συνέχεια κοινωνική ένταξη του ατόμου που έχει εκτίσει την ποινή του (Αλεξιάδης, 2011).

Από τη θεώρηση του συστήματος της ποινικής καταστολής, όπως αυτό διαμορφώθηκε ήδη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα κι ελάχιστα μεταβλήθηκε ως τις μέρες μας από την εκάστοτε κρατούσα αντεγκληματική πολιτική, διαφάνηκαν τα προβλήματα που αξίωναν λύσεις, ώστε το σύστημα τούτο να γίνει ικανό να υπηρετεί τους σκοπούς του. Ο αμετακίνητος στις θέσεις του κλασικισμός των πρώτων χρόνων, η πολιτική κατάχρηση του ποινικού δικαίου στις ανώμαλες πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα και η χωρίς όρια προσφυγή στα ποινικά μέτρα, που συνεπάγεται έναν

υπέρμετρα ογκώδη, δυσκίνητο και δαπανηρό μηχανισμό καταστολής, προκαλούσαν κοινωνικά προβλήματα, οξύτερα από εκείνα που υπόσχονταν να λύσουν. Από την άλλη μεριά η εμμονή σε παρωχημένα είδη ποινών ή σε αταίριαστους για την εποχή μας τρόπους εκτέλεσης τούτων αποδυναμώνει αυτό που θα μπορούσε να αποκληθεί «οπλοστάσιο» στον αγώνα κατά του εγκλήματος (Αλεξιάδης, 2011: 335). Η πανθομολογούμενη παραδοχή για την αποτυχία των συστημάτων απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και ειδικότερα των σωφρονιστικών συστημάτων να ελέγξουν και να περιορίσουν την εγκληματικότητα και την υποτροπή φαίνεται να επηρέασε θετικά την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών μεταχείρισης των εγκληματιών και την εξάπλωση των αποκαταστατικών προγραμμάτων.

Οι κατευθύνσεις που χαράχθηκαν και οι λύσεις που προτάθηκαν ή/και υιοθετήθηκαν προς την λογική του εκσυγχρονισμού και βελτίωσης του συστήματος ποινικής καταστολής είναι οι ακόλουθες: α) η τάση προς απο-εγκληματοποίηση (κατάργηση συγκεκριμένης ποινικής πρόβλεψης, ώστε συμπεριφορά που χαρακτηριζόταν ως 'έγκλημα' και τιμωρούνταν με ποινή, στο εξής λογίζεται ως αδιάφορη για το ποινικό δίκαιο) ή απο-ποινικοποίηση (διατήρηση του 'εγκληματικού' χαρακτήρα της πράξης, χωρίς όμως να επιβάλλεται ποινή), β) η υιοθέτηση νέων μορφών ποινών σε αντικατάσταση ή παράλληλα προς τις ήδη υπάρχουσες (χρηματικές ποινές, αναστολή εκτέλεσης της ποινής, απόλυση υπό όρους, κοινωφελής εργασία κ.λπ) και γ) η τάση προς παράκαμψη της ποινικής διαδικασίας (αποσυμφόρηση του ποινικού συστήματος και μέσω αυτής βελτίωση της λειτουργίας του). Η νέα κατεύθυνση στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης που αποκαλείται «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη» βρίσκεται ακόμη στα πρώτα της βήματα.

Το υπόβαθρο της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης έχει συγκεκριμένα ερείσματα, όπως:

ι) Η ανάπτυξη της θυματολογίας και του θυματολογικού κινήματος, που ανέδειξε το αίτημα της ισχυροποίησης του λόγου και της θέασης των θυμάτων στο πλαίσιο των συστημάτων απονομής της ποινικής δικαιοσύνης (Αρτινοπούλου, 2010: 25). Οι επιδράσεις της ανάπτυξης της θυματολογίας έγιναν εμφανείς στη μετατόπιση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου από το δράστη στο θύμα, σε πολλαπλά επίπεδα: το νομοθετικό-δικαστικό επίπεδο, το ερευνητικό και τις εφαρμοσμένες πολιτικές. Οι θεωρητικές τάσεις της θυματολογίας και η προβληματική του θυματολογικού κινήματος αποτελούν μία ακόμα προσπάθεια ερμηνείας του εγκληματικού φαινομένου. Από μία άλλη όψη επιχειρούνται τώρα νέες προσεγγίσεις ερμηνείας στους άξονες της εγκληματογένεσης (ή θυματογένεσης) και της αντιμετώπισης του εγκλήματος από τον

επίσημο κοινωνικό έλεγχο. Οι σύγχρονες αλληλεπιδραστικές προσεγγίσεις που αναπτύχθηκαν στην εγκληματολογία και τη θυματολογία επικεντρώνονται στη δυναμική διαμόρφωση των καταστάσεων, οι οποίες συνιστούν καθεαυτές πεδία της δυναμικής αλληλεπίδρασης (Αρτινοπούλου & Μαγγανάς, 1996: 36).

ii) Η προσέγγιση του καταργητισμού (abolitionism) στην εγκληματολογία, που μέσα από τους εκφραστές της επέμεινε στην ανάγκη της αντικατάστασης του κλασικού παραδείγματος της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης από ένα άλλο, νέο-εναλλακτικό- παράδειγμα της «ιδιωτικοποίησης» του εγκλήματος. Μέσα από αυτή τη μαξιμαλιστική και ριζοσπαστική τάση, που απασχόλησε την εγκληματολογία στη δεκαετία κυρίως 1970-1980, τονίσθηκε ιδιαίτερα η αναποτελεσματικότητα του τιμωρητικού χαρακτήρα των συστημάτων απονομής δικαιοσύνης (Αρτινοπούλου, 2010: 26). Οι οπαδοί της καταργητικής τάσης ασκούν ισχυρή κριτική κατά της κρατικής εξουσίας και επικρίνουν τα ποινικά μέτρα μεταχείρισης ως μορφές απόλυτου και ολοκληρωτικού κοινωνικού ελέγχου. Στα πλαίσια της σωφρονιστικής, οι βασικές τάσεις που έχουν υποστηριχθεί σχετικά με τη λειτουργία του ποινικού συστήματος έχουν δύο βασικές κατευθύνσεις: την τάση για κατάργηση των ποινών κατά της ελευθερίας και την τάση για κατάργηση των φυλακών (Χάιδου, 2002: 92-93).

iii) Η αυξανόμενη μετατόπιση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου από το κεντρικό κράτος προς την κοινότητα και η αντίστοιχη ανάπτυξη του κοινοτικού προτύπου αντεγκληματικής πολιτικής, από τα τέλη της δεκαετίας του '70 και έπειτα (ό.π. : 28). Η όξυνση των κοινωνικών προβλημάτων, όπως της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού, και η αδυναμία του κράτους να διατυπώσει καθολικές και αξιόπιστες προτάσεις για την επίλυσή τους, έδωσαν τη δυνατότητα στις τοπικές κοινωνίες να αναπτύξουν πολιτικές αυτο-ρύθμισης και διαχείρισης των προβλημάτων σε μικροκοινωνικό επίπεδο. Η συνδιαχείριση του προβλήματος της εγκληματικότητας καθιστά τις τοπικές κοινωνίες και την κοινωνία των πολιτών συνυπεύθυνους για τη συμπαράγωγή της δημόσια ασφάλειας, προσδίδοντας στο κοινοτικό πρότυπο συγκεκριμένο περιεχόμενο: αποκέντρωση των δράσεων της αντεγκληματικής πολιτικής, τοπική διαχείριση ορισμένων προβλημάτων εγκληματικότητας, ενεργός συμμετοχή των πολιτών στην πρόληψη (Παπαθεοδώρου, 2005: 311). Σε αυτό το πλαίσιο αναδείχθηκε το πρότυπο και η ιδέα της συμμετοχικής δικαιοσύνης, ως κυρίαρχης συνισταμένης της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (Αρτινοπούλου, 2010: 28).

III.2 Επανορθωτική δικαιοσύνη και ανήλικοι

Αναμφίβολα, η αντιμετώπιση της νεανικής, υποτροπιάζουσας εγκληματικής συμπεριφοράς αποτελεί ένα από τα δυσκολότερα στοιχεία της αντεγκληματικής πολιτικής. Κι αυτό, διότι ούτως ή άλλως η πρόγνωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς είναι εξαιρετικά σύνθετο εγχείρημα με αβέβαιο συχνά αποτέλεσμα, ενώ οι εγκληματολογικές έρευνες των τελευταίων ετών αποδεικνύουν ότι γενικά η εγκληματική υποτροπή δεν είναι σχεδόν ποτέ το αποτέλεσμα ενός «γραμμικού» θεωρητικού μοντέλου δράσης (ποινή) – αντίδρασης (επενέργειες στη συμπεριφορά) (Φασούλα, 2011:966). Περαιτέρω, επιβεβαιώνεται πλέον ερευνητικά και επιστημονικά το γεγονός ότι η παραβατική δραστηριότητα στο στάδιο της ανήλικης νεότητας είναι ελαφριάς μορφής, παραμένει συνήθως «επεισοδιακή» και παύει από μόνη της, ενώ αντίθετα ελάχιστοι είναι οι ανήλικοι που τελούν περισσότερα ή σοβαρότερα εγκλήματα, καταλήγοντας έτσι σε «εγκληματική» σταδιοδρομία (Πιτσελά, 2004, Σπινέλλη, 2007).

Το αναδυόμενο πρότυπο αντεγκληματικής πολιτικής της Επανορθωτικής (Αποκαταστατικής) Δικαιοσύνης προσφέρεται ως εναλλακτικό του προνοιακού προτύπου, το οποίο επικεντρώνεται στην προσωπικότητα του δράστη και έχει προστατευτικό χαρακτήρα και του δικαιοσύνη προτύπου, το οποίο επικεντρώνεται στην πράξη του δράστη και τη διαφύλαξη των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων του. Η θεωρία του Braithwaite για το “επανενακτικό ντρόπιασμα” φαίνεται ότι άσκησε τη μεγαλύτερη επιρροή από όλα τα υπόλοιπα εγκληματολογικά θεωρητικά σχήματα στην επανορθωτική δικαιοσύνη, τουλάχιστον όσον αφορά τους ανήλικους παραβάτες. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή το συναίσθημα της ντροπής διακρίνεται σε δύο είδη: στο επανενακτικό και στο διασπαστικό. Άλλοτε ντροπιάζουμε κάποιον άνθρωπο εποικοδομητικά, επικαλούμενοι το φιλότιμό του και άλλοτε διασπαστικά, στιγματίζοντάς τον. Το παθητικό συναίσθημα της ντροπής μετασχηματίζεται σε ενεργητικό μηχανισμό ελέγχου, παρέχοντας έτσι την ελπίδα στους εκάστοτε διαμορφωτές της αντεγκληματικής πολιτικής ότι ένα συναίσθημα, όπως αυτό, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ή ακόμα και να “χειραγωγηθεί” με σκοπό την περιστολή της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και του εγκλήματος.

Τα επιχειρήματα του Braithwaite συνδέονται με μια δεοντολογική θεωρία, που υπαγορεύει τη δημιουργία θεσμών που θα “ντροπιάζουν επανενακτικά” τους παραβάτες νόμων και κοινωνικών κανόνων. Και το πρότυπο της επανορθωτικής

δικαιοσύνης προσφέρεται για το σκοπό αυτό, στο μέτρο που η θεμελίωσή του προϋποθέτει μια τριγωνική σχέση ανάμεσα στον δράστη του εγκλήματος, το θύμα και την κοινότητα. Η διαχείριση, λοιπόν, μιας ποινικής υπόθεσης επανορθωτικά έχει ως απώτερο και βαθύτερο σκοπό το να αντιληφθεί ο δράστης τη ζημία και την οδύνη που προκάλεσε στο θύμα και να οδηγηθεί σε μια ειλικρινή μετάνοια. Αντιστοίχως, η συγγνώμη του δράστη θα πρέπει να γίνει αποδεκτή από το θύμα, χωρίς τα παραπάνω να προκύπτουν κατόπιν εξαναγκασμού του ενός μέρους ή του άλλου. Ο ρόλος των συμμετεχόντων και της κοινότητας κατά την επανορθωτική δικαιοσύνη είναι κυρίως υποστηρικτικός και όχι κατασταλτικός. Αντίθετα, η διαδικασία του στιγματισμού, του διασπαστικού δηλαδή ντροπιάσματος, που οικοδομεί συχνά την περιρρέουσα ατμόσφαιρα της επίσημης ποινικής διαδικασίας, χαρακτηρίζεται από έλλειψη προσπάθειας συμφιλίωσης του παραβάτη με την κοινότητα.

Ωστόσο, η θεωρία του “επανεντακτικού ντροπιάσματος”, παρόλο που καθίσταται ελκυστική και χρήσιμη στις Ποινικές Επιστήμες, δεν θα μπορούσε να εφαρμοστεί εκεί όπου απουσιάζει παντελώς η κοινωνική συναίνεση, σε συνθήκες μεγάλης κοινωνικοοικονομικής ανισότητας, όπως και σε περιθωριοποιημένα άτομα, τα οποία έχουν ενστερνιστεί ένα σύστημα αξιών αντίθετο προς εκείνο της συμβατικής κοινωνίας. Σε ένα επισφαλές και αρρυθμίστο διεθνές περιβάλλον, που επιβαρύνεται συνεχώς από ποικίλων ειδών συγκρούσεις και πολέμους, οι προεκτάσεις της θεωρίας αυτής θα μπορούσαν να καταστούν ιδιαίτερα επικίνδυνες, το δε ενδεχόμενο εκτροπής της διαδικασίας του ντροπιάσματος από επανεντακτικούς σκοπούς, αναπότρεπτο. Ας κρατήσουμε, λοιπόν, το “πνεύμα” της θεωρίας του Braithwaite και τη δεοντολογία της προσπάθειας απονομής επανορθωτικής δικαιοσύνης. Ας κρατήσουμε τη γνήσια, αυτόβουλη απόφαση του δράστη να ζητήσει συγγνώμη και του θύματος να αποδεχθεί αυτόβουλα τη συγγνώμη αυτή (Κρανιδιώτη, 2011: 129-149).

Οι εναλλακτικές προσεγγίσεις στην απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους εφαρμόζονται ως επί το πλείστον σε πρωτόπαιρους δράστες ελαφριάς ή μεσαίας βαρύτητας εγκληματικότητας. Έχει διαπιστωθεί ότι τα δοκιμασθέντα στην πράξη κυρίως των βορειοαμερικανικών και (βορειο-)δυτικών ευρωπαϊκών κοινωνιών ποικίλα πρωτοποριακά εξωιδρυματικά μέτρα είναι σε θέση στις περιπτώσεις της μεσαίας βαρύτητας εγκληματικότητας να αναπληρώσουν σε μεγάλη έκταση τις ιδρυματικές κυρώσεις του ποινικού δικαίου ανηλίκων, χωρίς με την εφαρμογή των εποικοδομητικών αυτών κοινωνικο-παιδαγωγικών παρεμβάσεων να επιδεινώνεται ο κίνδυνος της ανάπτυξης παραβατικής συμπεριφοράς. Συνεπώς, η αποδοτικότητα των

μέτρων που εκτελούνται μέσα στην κοινότητα έχει πρακτικά και επιστημονικά αποδειχθεί μέσω πολυάριθμων καινοτόμων προγραμμάτων και εγκληματολογικών ερευνών, γεγονός που έχει οδηγήσει κατά τα τελευταία έτη τους εκάστοτε εθνικούς νομοθέτες σε ευρωπαϊκό επίπεδο να προβούν σε αναγνώριση αυτών των δυνατοτήτων κύρωσης (Πιτσελά, 2004:125,126).

Αντιθέτως, τόσο η επίσημη, τυπική ποινική διαδικασία όσο και η επιβολή αυστηρότερων ποινικών μέτρων αποδεικνύεται ότι αυξάνουν στην κατηγορία των ανήλικων δραστών τον κίνδυνο υποτροπής, κυρίως μέσω ενίσχυσης του μηχανισμού κοινωνικού στιγματισμού και τη συνακόλουθη περιθωριοποίηση του δράστη, που με τη σειρά τους οδηγούν στον φαύλο κύκλο της εγκληματικότητας. Ακόμα όμως και στις περιπτώσεις που, ερευνητικά τουλάχιστον, αποδεικνύεται ότι οι κατά παρέκκλιση διαδικασίες δεν κατορθώνουν να αναχαιτίσουν εντελώς την εγκληματική υποτροπή, η ειδικοπροληπτική τους αξία είναι τουλάχιστον «ισοδύναμη» με εκείνη της παραδοσιακής, τυπικής ποινικής διαδικασίας (Φασούλα, 2011: 966).

Ειδικότερα όσον αφορά τη διαδικασία συνδιαλλαγής δράστη-θύματος, καθίσταται εμφανές ότι για τον ανήλικο δράστη αυτή η κοινωνικοπαιδαγωγική παρέμβαση του ποινικού δικαίου, ως εναλλακτική επιλογή που παρέχεται από αυτό, επιτελείται μέσα από μία βιωματική διαδικασία. Ωστόσο, η διαδικασία ενεργοποιείται όταν παρέχεται ως δυνατότητα του ποινικού δικαίου αλλά εκτός του «χώρου» αυτού. Διαφορετικά, δημιουργεί την αντίφαση μιας αποκατάστασης και συμφιλίωσης, η οποία διενεργείται και παραμένει στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και συντονίζεται από τους απονομείς αυτού, γεγονός που αποδυναμώνει τον οικειοθελή, ειλικρινή διάλογο μεταξύ των μερών και την ανταλλαγή και αποκατάσταση συναισθημάτων, στο βαθμό που ο διάλογος αυτός εμποδίζεται και «κλειδώνεται» από το πλαίσιο μέσα στο οποίο καλείται να αναπτυχθεί. Επίσης, η εναλλακτικότητα ενεργοποιεί μια άμεση διαδικασία εκτός των δικαστικών αιθουσών και σε ρεαλιστικό χρόνο, δηλαδή όταν η ζημία έχει ακόμα συγκινησιακά νωπή πραγματικότητα και για τα δύο μέρη και χωρίς την παρέμβαση απρόσωπων τρίτων. Στη συγκινησιακή εκτόνωση αμφοτέρων των μερών μπορεί ενδεχομένως κάποιος να αποδώσει και τη μείωση της υποτροπής, όπως αυτή εμφανίζεται τους δείκτες των δικαιοσύνη συστημάτων, όπου ο θεσμός της διαμεσολάβησης απαντάται από δεκαετίες (Γαλανού, 2011: 290).

III.2.1 Η Επανορθωτική Δικαιοσύνη στην Ελλάδα

Οι μέχρι σήμερα εφαρμοζόμενοι μηχανισμοί απονομής της δικαιοσύνης, όπως αποδεικνύεται από την πραγματικότητα και τη δικαστηριακή πρακτική των τελευταίων δεκαετιών, έχουν οδηγήσει σε αποτελέσματα τα οποία αποκκλίνουν από τη σωφρονιστική και αντεγκληματική δεοντολογία του νόμου. Στην ελληνική έννομη τάξη οι θεωρητικοί της εγκληματολογίας έχουν εκφράσει ξεκάθαρη θέση για τη σημασία της συνδιαλλαγής και την ανάγκη της εφαρμογής της. Ωστόσο, η προώθηση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης δέχθηκε κριτική από θεωρητικούς του ποινικού δικαίου, κυρίως διότι πρωτίστως ο θεσμός θα ικανοποιούσε πρακτικότερους σκοπούς πέρα της αποκατάστασης των ειρηνικών σχέσεων, όπως είναι η αποσυμφόρηση της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, πρακτική όμως που δεν επιτρέπεται να αναχθεί σε αυτοσκοπό, όπως υποστηρίζουν, και δευτερευόντως διότι η προσπάθεια προσέγγισης των μερών χαρακτηρίζεται άτολμη, με μη ικανοποιητικό “δέλεαρ” ενόψει του ότι ο δράστης σε ένα τόσο προκαταρκτικό στάδιο δεν έχει συνείδηση των συνεπειών της ενδεχόμενης καταδίκης του. Με δεδομένη την ως άνω κριτική και τη μη σύγκλιση απόψεων ο θεσμός της συνδιαλλαγής μεταξύ δράστη και θύματος εισήχθη στο ελληνικό δίκαιο με έναν τρόπο συγκρατημένο και αρκετά διστακτικό, όπου δεν άφησε πολλά περιθώρια για την εμπέδωσή του (Λαπιώτη, www.law.uoa.gr, πρόσβαση στις 3-7-2013).

Στην Ελλάδα, η “γνωριμία” μας με τη διαμεσολάβηση δράστη-θύματος έγινε ουσιαστικά με το νόμο 3500/2006 για την ενδοοικογενειακή βία, απόπειρα η οποία υπήρξε αμφιλεγόμενη. Πιο συγκεκριμένα, όχι μόνο στην περίπτωση του ελληνικού νόμου, αλλά γενικά στη διεθνή (και ιδίως στη φεμινιστική) βιβλιογραφία για τη διαμεσολάβηση, θεωρείται παρακινδυνευμένο το να επιχειρείται συνδιαλλαγή δράστη-θύματος στην ενδοοικογενειακή βία και το να επανέρχεται ο δράστης στην οικογένεια. Στην περίπτωση της Ελλάδας, την εφαρμογή του καινοτόμου νόμου μάλλον ανέστειλε η έλλειψη εξειδικευμένων στη διαμεσολάβηση φορέων όσο και ο ανεπαρκής συντονισμός των υπαρχόντων φορέων για τη διενέργεια των απαιτούμενων υποστηρικτικών προγραμμάτων για τα θύματα και τους δράστες. Εκτός από τον ν.3500/2006, που συνάντησε εμπόδια στην εφαρμογή του, η διαμεσολάβηση και η συνδιαλλαγή δραστήων-θυμάτων προβλέπεται και σε κάποιες περιπτώσεις παραβατικότητας ανηλίκων και εφαρμόζεται από τους Επιμελητές Ανηλίκων με θετικά αποτελέσματα, αν και συγκρατημένα. Τα εμπόδια σε αυτήν την περίπτωση, αφορούν ζητήματα ενημέρωσης του κοινού όσο και εκπαίδευσης των

επαγγελματιών σχετικά με τις διαδικασίες της επανορθωτικής δικαιοσύνης (Καλαβρή, www.messapianews.gr, πρόσβαση στις 2/7/2013).

Περαιτέρω, πολλοί δικαστικοί λειτουργοί επισημαίνουν ότι η συνδιαλλαγή δεν λειτούργησε στην Ελλάδα αμιγώς ως θεσμός αποκαταστατικής δικαιοσύνης, αλλά χρησιμοποιήθηκε άλλοτε ως λόγος εξάλειψης του αξιοποίνου, άλλοτε ως λόγος εξάλειψης της ποινής και άλλοτε ως ένα κατασκεύασμα για την απαλλαγή του κατηγορουμένου με την προσχηματική επίκληση έλλειψης δόλου. Αξιοσημείωτο είναι ότι παρ' όλο που οι εισαγγελείς και οι δικαστές θεωρητικά τάσσονται υπέρ της εφαρμογής της συνδιαλλαγής μεταξύ δράστη και θύματος, ωστόσο αποφεύγουν την υιοθέτησή της και την αξιοποίησή της με την αιτιολογία ότι συναντούν δυσκολία για μία επαρκή και εμπειριστατωμένη σύνταξη του σκεπτικού των διατάξεων ή των αποφάσεων. Η αιτιολογία αυτή καταδεικνύει ότι οι εισαγγελείς και οι δικαστές δεν έχουν ακόμη εξοικειωθεί με τη νέα αυτή πρακτική και δεν έχουν κατασταλάξει στη σύνταξη βασικών σκέψεων, ώστε να διαμορφώσουν μια νέα τάση. Στην ίδια λογική εντάσσονται και οι δικηγόροι που ως λειτουργοί προσκολλημένοι αφενός στα παραδοσιακά πρότυπα άσκησης δικηγορίας που δεν έχουν συμφιλιωθεί ακόμη με εξωδικαστικούς τρόπους επίλυσης διαφορών, αφετέρου δε, θεωρούν, ως ένα βαθμό τον εν λόγω θεσμό σαν ένα μέσο απειλής κατά του δικού τους λειτουργήματος. Αλλά και τα ίδια τα θύματα, από τα οποία εξαρτάται κατά κύριο λόγο το μέλλον του θεσμού, αντιδρούν στην εφαρμογή του, διότι από τη μια έχουν συνδέσει την τέλεση της πράξης με την ποινικοκατασταλτική διαδικασία και από την άλλη θεωρούν ότι με τον εν λόγω θεσμό η συνδιαλλαγή με το δράστη εξισώνεται στην πράξη με απαλλαγή του από την ποινή (Λαπιώτη, www.law.uoa.gr, πρόσβαση στις 3-7-2013).

Η εμπειρία δείχνει, σύμφωνα με τον Αλεξιάδη, ότι ο μηχανισμός της ποινικής δικαιοσύνης αποτελεί -ιδιαίτερα στη χώρα μας- έναν από τους πιο σκληρούς τομείς της κοινωνικής ζωής. Εξελίσσεται δύσκολα, λειτουργεί με ρυθμούς του παρελθόντος και μεριμνά -χωρίς ίσως πολλούς δισταγμούς- περισσότερο για τη συντήρηση και τη διατήρησή του παρά για την εξυπηρέτηση των στόχων και των κοινωνικών αναγκών για τις οποίες προορίζεται. Η ανανέωσή του παράλληλα με τις κοινωνικές εξελίξεις μάλλον θα τον εξοπλίσει κατά των επικρίσεων που δέχεται και θα δώσει τη δυνατότητα και την ευελιξία να αντιμετωπίζει ευχερέστερα τα προβλήματα που τον πιέζουν (στο Αρτινοπούλου-Μαγγανάς, 1996: 204)

III.2.2 Η εφαρμογή των επανορθωτικών διαδικασιών στην Ευρώπη

Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '60 αναζητήθηκαν στην Ευρώπη εναλλακτικές μορφές δικαιοσύνης, προσαρμοσμένες σε νέα κοινωνικά πρότυπα, με πρωταρχικό σκοπό τόσο την εμπέδωση της κοινωνικής ειρήνης, όσο και την αποκατάσταση των άμεσα εμπλεκόμενων μερών σε εγκληματική πράξη ή παραβατική συμπεριφορά που συνιστά προσβολή εννόμου αγαθού (Λαπιώτη, www.law.uoa.gr, πρόσβαση στις 3-7-2013). Πέρα από την πολυφωνία όσον αφορά τους ορισμούς και χαρακτηρισμούς, η επανορθωτική δικαιοσύνη παρουσιάζεται με ιδιαίτερη ανομοιογένεια στην Ευρώπη. Η ανομοιογένεια αυτή οφείλεται στην ποικιλία των επιρροών και των φιλοσοφικών πλαισίων μέσα στα οποία λειτουργεί και εξελίσσεται η εναλλακτική αυτή προσέγγιση. Παρόλο, δηλαδή, που η νομοθεσία και η ποινική πρακτική μπορεί να επηρεάζονται από την ίδια θεωρία, η φύση της πολιτικής που ακολουθείται τελικά διαφέρει από χώρα σε χώρα. Κάθε χώρα υιοθετεί, και οφείλει να υιοθετεί και να εφαρμόζει, πρακτικές και προγράμματα προσαρμοσμένα στην κοινωνική, νομική και πολιτιστική της παράδοση, με αποτέλεσμα τα προγράμματα αποκαταστατικής δικαιοσύνης, κυρίως στα πλαίσια της ανήλικης παραβατικότητας, να εμφανίζονται ως ποσοτικές προεκτάσεις των ισχυόντων προτύπων δικαιοσύνης (Παπαδοπούλου, 2011: 268) .

Οι τρέχουσες συζητήσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αφορούν τη δημιουργία ενός θεσμικού πλαισίου για την προώθηση των επανορθωτικών διαδικασιών σε όλα τα κράτη-μέλη. Η λειτουργία των επανορθωτικών πρακτικών είναι συμπληρωματική των επίσημων ποινικών συστημάτων των κρατών-μελών, ενώ η εφαρμογή τους εντάσσεται στις προσπάθειες ενίσχυσης της συνεργασίας και της αυτορρύθμισης στις κοινότητες καθώς και της συμμετοχής των πολιτών στην αντεγκληματική πολιτική. Ζητούμενο είναι να διευρυνθεί η χρήση τους σε όλα τα στάδια της επίσημης απονομής δικαιοσύνης αλλά και να ενθαρρυνθούν οι άτυπες πρωτοβουλίες διαμεσολάβησης στην κοινότητα (Καλαβρή, www.messapiaews.gr, πρόσβαση στις 2/7/2013).

Κατά τη δεκαετία του '80 εισάγεται η έννοια της “αποκαταστατικής δικαιοσύνης” με κύρια συνιστώσα της τη “διαμεσολάβηση-συνδιαλλαγή” μεταξύ δράστη και θύματος. Έκτοτε η ιδέα αυτή άρχισε να αξιοποιείται πρακτικά, ώστε περίπου στο τέλος της δεκαετίας του '90 περισσότερα από 900 προγράμματα διαμεσολάβησης αναπτύχθηκαν στην Ευρώπη και δη στη Νορβηγία, τη Φιλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Αυστρία, τη Γερμανία, τη Γαλλία και το Βέλγιο. Σε χώρες όπως η Δανία, η Σουηδία, η Ολλανδία, το Λουξεμβούργο, εφαρμόζονται διάφορα “περιοδικά” προγράμματα διαμεσολάβησης, τα οποία κερδίζουν ολοένα και περισσό-

τερο έδαφος και επεκτείνονται με επιτυχία στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη με διακρινόμενες πρωτοβουλίες αυτές των Δημοκρατίας της Τσεχίας, Ρωσίας, Βουλγαρίας και Ρουμανίας. Από τότε μέχρι σήμερα επιδεικνύεται με σαφήνεια μια αδιάκοπη και αυξανόμενη προσπάθεια εφαρμογής της αποκαταστατικής δικαιοσύνης ειδικά από τα κράτη μέλη της Ευρώπης (Λαπιώτη, www.law.uoa.gr, πρόσβαση στις 3-7-2013).

Ειδικά στο χώρο της ανήλικης παραβατικότητας έχει διαπιστωθεί ερευνητικά ότι τα ποσοστά υποτροπής παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα, όταν επιλέγονται οι αποτυποποιημένες, κατά παρέκκλιση διαδικασίες και τα λιγότερο επεμβατικά μέτρα της εναλλακτικής ποινικής δικαιοσύνης. Ενδεικτικά αναφέρονται οι γερμανικές εμπειρικές έρευνες των Pfeiffer, Matheis, Hock-Leydecker, έρευνες του Πανεπιστημίου της Konstanz υπό τον καθηγητή Heinz και τους συνεργάτες του καθώς και των Dolling/Hartmann/Trauslevn σχετικά με την αποτελεσματικότητα προγραμμάτων συνδιαλλαγής θύματος-δράστη και από τον αγγλοσαξωνικό χώρο οι έρευνες των West/ Farrington, Klein, Minor/Hartmann/Terry, Whitehead/Lab κ.λπ. Επίσης σε χώρες με σχετικά πρόσφατη κατά παρέκκλιση διαδικασιών, όπως στην Ιταλία, σχετικές εμπειρικές έρευνες (π.χ. Scardaccione, Spagnoletti, Corraera και Martucci) καταδεικνύουν, παρά τις αρχικές επιφυλάξεις, την επιτυχημένη στην πράξη έκβαση προγραμμάτων «probatation» και «mediation» για ανήλικους δράστες (Φασούλα, 2011:967-968).

Τα προγράμματα αποκαταστατικής δικαιοσύνης για νεαρούς παραβάτες παρουσιάζονται με διάφορες παραλλαγές στην Ευρώπη. Κάποια στηρίζονται σε ρυθμίσεις επιτρεπτικές, άλλα σε ρυθμίσεις πιεστικές και άλλα σε ρυθμίσεις υποχρεωτικές όσον αφορά τη σχετική διαδικασία που θα ακολουθήσει ο θεματοφύλακας. Διαφορές επίσης συναντάμε και στα όργανα που εμπλέκονται στις αποκαταστατικές διαδικασίες, καθώς και στα στάδια κατά τα οποία μπορεί να γίνει εφαρμογή αποκαταστατικών προγραμμάτων. Βέβαια, υπάρχουν και κοινά χαρακτηριστικά, όπως ότι τα αποκαταστατικά προγράμματα εμφανίζονται στην Ευρώπη κυρίως με τη μορφή της συνδιαλλαγής θύματος-δράστη, επίσης ότι η αποζημίωση του θύματος επιδιώκεται στο πλαίσιο της συνδιαλλαγής ή επιβάλλεται ως μέτρο από το δικαστήριο, καθώς και το ότι οι αποκαταστατικές πρακτικές απαντούν συχνότερα στο πεδίο της ποινικής αντιμετώπισης ήπιας μορφής παραβάσεων ανήλικων (Παπαδοπούλου, 2011: 269). Στον πίνακα που ακολουθεί επιχειρείται να “ξεδιαλύνει” η εικόνα της εφαρμογής της αποκαταστατικής δικαιοσύνης για ανήλικους παραβάτες στην Ευρώπη.

III. 3 Οι πρακτικές της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης

Ο προβληματισμός γύρω από τους τρόπους επανόρθωσης γεννά δύο ερωτήματα, σχετικά με την ίδια την επανόρθωση και σχετικά με τη διαδικασία που προηγείται. Για ορισμένους δεν νοείται να υπάρξει επανόρθωση κάτω από πίεση ή εξαναγκασμό. Άλλοι, αντίθετα, πιστεύουν ότι πρέπει να φθάσουμε στις επανορθωτικές «κυρώσεις» μέσω υποχρεωτικής δικαστικής διαδικασίας. Τα παραπάνω υποδηλώνουν μία διαφορά απόψεων ανάμεσα στους υποστηρικτές της *μινιμαλιστικής* θέσης και εκείνης της *μαξιμαλιστικής*. Οι πρώτοι θεωρούν την επανορθωτική διαδικασία ως μία απλή παρέμβαση στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης (Μαγγανάς, 2004:19) και εστιάζουν την εφαρμογή της συμπληρωματικά ή/και εναλλακτικά προς τα επίσημα συστήματα απονομής της δικαιοσύνης αφορώντας τη διάπραξη μόνο πλημμελημάτων (Αρτινοπούλου, 2011: 762). Οι μαξιμαλιστές, αντίθετα, πιστεύουν ότι η επανόρθωση, μακροπρόθεσμα, πρέπει να αποτελέσει μία πλήρη και συστηματική εναλλακτική λύση στα παραδοσιακά συστήματα που στηρίζονται στην τιμωρία και την επανένταξη (Μαγγανάς, ό.π.), εφόσον προσφέρει πιο αξιόπιστες και αποτελεσματικές διαδικασίες για το θύμα και τους δράστες του εγκλήματος και δύναται να εφαρμοσθεί σε όλα τα είδη αδικημάτων, περιλαμβανομένων και των κακουργημάτων (Αρτινοπούλου, ό.π.: 761).

Ως δημοφιλέστερες μορφές των αποκαταστατικών προγραμμάτων αναφέρονται η “διαμεσολάβηση ή συνδιαλλαγή θύματος-δράστη”, οι “συνεδρίες οικογενειακών ομάδων ή συσκέψεις διαμεσολάβησης” και οι “κύκλοι προσδιορισμού ποινής”. Όσον αφορά τις δύο πρώτες μορφές θα γίνει εκτενή αναφορά αμέσως παρακάτω. Οι “κύκλοι προσδιορισμού της ποινής” επιδιώκουν ακόμη ευρύτερη συμμετοχή από την κοινότητα. Λειτουργούν σε στενή συνεργασία με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και αποσκοπούν στην υπόδειξη τρόπων ρύθμισης της σύγκρουσης προς τις δικαστικές αρχές. Στόχο έχουν την κατανόηση και παρουσίαση των επιπτώσεων του εγκλήματος στην κοινότητα και τη συμμετοχή της κοινότητας στην απάντηση στο έγκλημα (Παπαδοπούλου, 2011: 266).

III.3.1 Η διαμεσολάβηση

III.3.1.1 Έννοια, μορφές και πεδία εφαρμογής της διαμεσολάβησης

Ο θεσμός της διαμεσολάβησης συνδέεται στενά με τη διαμόρφωση της εναλλακτικής εκείνης αντίδρασης στο έγκλημα που έγινε γνωστή ως Αποκαταστατική Δικαιοσύνη και αποσκοπεί στη συμφιλίωση, στην αποκατάσταση της βλάβης του

θύματος και στην επανένταξη θύματος και δράστη στην κοινότητα (Γιοβάνογλου, 2011:1033). Η ποινική διαμεσολάβηση υπήρξε μέχρι σήμερα η πιο συνήθης μορφή εκδήλωσης της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, στηρίζεται στο πρότυπο της συμβιβαστικής δικαιοσύνης, ενεργοποιεί τους θεσμούς της δικαιοσύνης της εγγύτητας, αποτελεί βασική έκφανση της συμφιλιοτικής δικαιοσύνης, που κατατείνει στη συνδιαλλαγή δράστη και θύματος και λειτουργεί ως μια εναλλακτική προς τη διεξαγωγή της ποινικής δίκης διαδικασία για την αποφυγή της κατασταλτικής παρέμβασης του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Η διαμεσολάβηση, δηλαδή, ανάμεσα στο θύμα και το δράστη και τα προγράμματα συμφιλίωσης, ως εκφράσεις της επανορθωτικής μορφής της συμμετοχικής δικαιοσύνης, αποτελούν συμπλήρωμα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης (Σπυρόπουλος, www.law.uoa.gr, πρόσβαση στις 3/7/2013).

Ως διαδικασία αποκατάστασης και κάθαρσης, η διαδικασία συνδιαλλαγής δράστη-θύματος αποτελεί μια κατά παρέκκλιση διαδικασία, η οποία ενισχύει τη θέση του θύματος και βοηθά στην άμβλυνση της εικόνας που συχνά αυτό έχει για τον δράστη, αναθέτει στον δράστη την πραγματική-συναισθηματική και ηθική αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από την πράξη και αποσκοπεί στο να οδηγήσει στη συμβολική συμφιλιοτική δικαιοσύνη. Με τον ενεργητικό ρόλο του δράστη στη διαδικασία και την ενδυνάμωση της θέσης του θύματος οι «πρωταγωνιστές» της διαφοράς «φωτίζονται» και μαζί με αυτούς «φωτίζεται» η αμεσότητα του λόγου τους και η έκφραση του συναισθήματός τους (Γαλανού, 2011: 290).

Η Διαμεσολάβηση, λοιπόν, ως μία από τις κύριες πρακτικές της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης, ορίζεται ως μια δομημένη διαδικασία ειρηνικής επίλυσης των συγκρούσεων η οποία διεξάγεται μεταξύ των διαφωνούντων μερών και του ουδέτερου διαμεσολαβητή, για την εύρεση μιας αμοιβαίας αποδεκτής και ωφέλιμης λύσης. Ως εκ τούτου η διαμεσολάβηση βασίζεται στον ανοικτό/ειλικρινή διάλογο και την άμεση ενεργητική συμμετοχή των διαφωνούντων μερών. Η σύγκρουση επιλύεται μέσω των εναλλακτικών προτάσεων που διατυπώνονται από τις δύο πλευρές και αφορούν την αποκατάσταση της βλάβης (ή των αρνητικών συνεπειών της σύγκρουσης) (Αρτινοπούλου, www.nup.ac.cyf, πρόσβαση στις 3/7/2013).

Ως διαμεσολάβηση μέσα στο θεωρητικό πλαίσιο της Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης νοείται, συνήθως, η άμεση και έμμεση επαφή θύματος και δράστη ενώπιον του εκπαιδευμένου, “ουδέτερου” και αμερόληπτου διαμεσολαβητή, ο οποίος αναλαμβάνει να ενθαρρύνει τα μέρη να αφηγηθούν τις ιστορίες τους και να συζητήσουν για τον αντίκτυπο και τις επιπτώσεις της αξιόποινης πράξης και τελικά

να έλθουν σε συμφωνία για το τι θα πρέπει να κάνει ο φερόμενος ως δράστης, προκειμένου να επανορθώσει τη βλάβη που υπέστη το θύμα. Ο ρόλος του διαμεσολαβητή είναι, δηλαδή, να βοηθήσει τα μέρη να καταλήξουν μέσω μιας από κοινού διαμορφούμενης συμφωνίας στην αποκατάσταση της βλάβης και την επίλυση της σύγκρουσης που προκάλεσε μεταξύ τους το έγκλημα, και όχι να επιβάλει μια δική του ερμηνεία ή λύση σε αυτά. (Γιοβάνογλου, 2011:1033-1034). Στις αξίες της διαμεσολάβησης θύματος-δράστη ανήκουν, συγκεκριμένα, η συγγνώμη, η αποκατάσταση της ζημίας και η συμφιλίωση, ενώ απώτερη συνέπειά της είναι η επίτευξη της δικαιοσύνης, η μείωση της υποτροπής και, τέλος, η αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης (Γιοβάνογλου, 2007). Ωστόσο, εκτός από την πρόσωπο με πρόσωπο συνδιαλλαγή, η επαφή των μερών μπορεί να γίνει και έμμεσα, με τον διαμεσολαβητή να δρα “ως μεταφορέας” πληροφοριών και μηνυμάτων.

Περαιτέρω, στις συνεδρίες οικογενειακών ομάδων συμμετέχουν δράστες και θύματα, καθώς και πρόσωπα του περιβάλλοντός τους και εκπρόσωποι φορέων του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης με στόχο να προσδιορίσουν τις συνέπειες του εγκλήματος και να καθορίσουν την απάντηση σε αυτό. Η αλληλεπίδραση και συνεργασία μεταξύ του δράστη, του θύματος και των μελών των οικογενειών τους ή του στενού κοινωνικού τους κύκλου εκλαμβάνεται ως “διαφωτιστική” όσον αφορά τις ανάγκες του δράστη, καθώς και ως “καθαρτήρια” για όλους τους συμμετέχοντες (Παπαδοπούλου, 2011: 266).

Κατά τη συμμετοχική δικαιοσύνη, κάθε διαφορά είναι μοναδική λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων, των συγκεκριμένων εμπλεκόμενων μερών και των συνεπειών για το καθένα από αυτά. Εξάλλου, η δικαιοσύνη της συμμετοχής προϋποθέτει τη δυνατότητα όλων των μερών να συμμετέχουν πλήρως και με τη θέλησή τους στη διαδικασία της συνδιαλλαγής. Στο καθεστώς της συμμετοχικής και επανορθωτικής ή αποκαταστατικής δικαιοσύνης, η ιδέα ότι για να είναι δίκαιη μια λύση πρέπει να είναι σύμφωνη με κανόνες που προϋπάρχουν δεν υφίσταται, αντίθετα, βασικό της χαρακτηριστικό είναι ότι επιδιώκει να αλλάξει και να ρυθμίσει τις ανθρώπινες σχέσεις βασιζόμενη σε αρχές όπως η εθελούσια συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων στη διαφορά, η απρόσκοπτη έκφραση συναισθημάτων, η λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία. Στο πλαίσιο της συμμετοχικής δικαιοσύνης η λύση δεν επιβάλλεται, αντιθέτως επιλέγεται ως κοινό πεδίο των εμπλεκόμενων (Γαλανού, 2011: 278-279).

Η συμμετοχική δικαιοσύνη, αν και φαντάζει ξένη προς τη φύση και τη δομή του κλασσικού ποινικού δικαίου, ωστόσο φαίνεται να βρίσκει επαρκή δικαιολογητική βάση στην ιδέα ότι η προσβολή εννόμου αγαθού αποτελεί μια σύγκρουση, η οποία πρωτίστως αφορά και ενδιαφέρει τα δύο άμεσα εμπλεκόμενα μέρη, ενώ το κράτος ή η πολιτεία αποτελεί τον τρίτο που θα έπρεπε να έχει ελάχιστη ή μηδενική παρέμβαση στη σύγκρουση. Περαιτέρω και από τη σκοπιά του κλασσικού ποινικού δικαίου φαίνεται ότι σε τέτοιες περιπτώσεις συγκρούσεων η ποινή ως ανταπόδοση και ειδική πρόληψη κρίνεται άσκοπη στις περιπτώσεις που ο ίδιος ο δράστης επιθυμεί να προβεί σε οικειοθελή αποκατάσταση του διαταραγμένου από το έγκλημα status του εννόμου αγαθού (Λαπιώτη, www.law.uoa.gr, πρόσβαση στις 3/7/2013).

Η συμμετοχή στις επανορθωτικές διαδικασίες προϋποθέτει την τήρηση ορισμένων βασικών αρχών, όπως: α) εθελούσια επιλογή, δηλαδή συμφωνία και των δύο μερών να συμμετέχουν στη διαδικασία, β) εμπιστοσύνη και σεβασμό μεταξύ των μερών, γ) ανάληψη ευθύνης από τα άτομα, δ) ίσα δικαιώματα και για τα δύο μέρη στη διαδικασία και ε) δικαίωμα και των δύο μερών να αποχωρήσουν οποιαδήποτε στιγμή από τη διαδικασία, εάν δεν νιώθουν ικανοποιημένα. Η τήρηση των βασικών αρχών διασφαλίζει τις διαδικασίες της επανορθωτικής δικαιοσύνης και δημιουργεί ένα ασφαλές και εμπιστευτικό πλαίσιο έκφρασης για τα άτομα που συμμετέχουν σε αυτές (Καλαβρή, www.messapiaews.gr, πρόσβαση στις 2/7/2013).

Η διαμεσολάβηση εφαρμόζεται ευρέως σε κοινοτικά (κοινοτική/αστική διαμεσολάβηση), διαπολιτισμικά (διαπολιτισμική διαμεσολάβηση), σχολικά/ πανεπιστημιακά (σχολική διαμεσολάβηση/διαμεσολάβηση συνομηλίκων), νομικά (αστικό, ποινικό, εμπορικό δίκαιο-ποινική διαμεσολάβηση), εργασιακά (εργασιακή διαμεσολάβηση), διεθνή και εμπορικά πλαίσια, ενώ τα τελευταία χρόνια εφαρμόζεται και σε σωφρονιστικά καταστήματα. Η εφαρμογή της γίνεται είτε μέσω προγραμμάτων, είτε με την υιοθέτησή της ως στρατηγικής ή πολιτικής, είτε άτυπα μετά από πρωτοβουλίες ομάδων πολιτών. Ιδιαίτερα στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης, η διαμεσολάβηση δύναται να χρησιμοποιηθεί σε όλα τα στάδια, από την Αστυνομία μέχρι και μετά την αποφυλάκιση (Αρτινοπούλου, www.nup.ac.cy, πρόσβαση στις 3/7/2013).

III.3.1.2 Αξιολόγηση του θεσμού της διαμεσολάβησης

Η εξωδικαστηριακή διευθέτηση διαφορών είναι εθελοντική, ευέλικτη, εμπιστευτική και απόρρητη. Επίσης, είναι οικονομικότερη, ταχύτερη, αμεσότερη, εγγύτερη στον άνθρωπο, απαλλαγμένη από την τυπικότητα του δικαστικού συστήματος, ακριβέστερη ως προς την επιλογή της πιο συμφέρουσας για τα μέρη λύσης και αποτελεσματικότερη ως προς την αποφυγή της υποτροπής. Η διαμεσολάβηση «επιστρέφει» την εξεύρεση λύσης στην κοινότητα αναθέτοντας σ' αυτήν την αποκαταστατική διαδικασία. Ως τέτοια, δεν ανταγωνίζεται το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης αλλά το συμπληρώνει, ενώ ταυτόχρονα το απαλλάσσει από την υπερβολική «δικαστηριοποίηση» των αξιόποινων πράξεων ενεργοποιώντας αρχές που αντλούνται από τις επιστήμες της εγκληματολογίας και της θυματολογίας (Γαλανού, 2011: 291).

Οι στόχοι της διαμεσολάβησης συνοψίζονται στην αποτελεσματική αντιμετώπιση και επίλυση των συγκρούσεων με ειρηνικά μέσα και την ανάπτυξη στρατηγικών διαχείρισης προβλημάτων που έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση των συγκρούσεων, την αποκατάσταση της σχέσης των διαφωνούντων μερών καθώς και την επανόρθωση της βλάβης και την αύξηση του επιπέδου συνεργασίας και επικοινωνίας. Ως διαδικασία προσφέρει ενεργητική συμμετοχή και άμεση επικοινωνία των διαφωνούντων μερών, ευέλικτους όρους ανάμεσα στα μέρη, αμοιβαία ικανοποιητική επίλυση της σύγκρουσης/διαφωνίας μεταξύ των μερών. Όταν εφαρμόζεται στο νομικό/δικαστικό πλαίσιο, η διαμεσολάβηση αποδεικνύεται μια επιταχυμένη διαδικασία μέσω της οποίας τα μέρη δύνανται να συμφωνήσουν στην επίλυση σε σύντομο χρονικό διάστημα και συγκριτικά με μικρότερο κόστος της διαδικασίας αποφεύγοντας τη δικαστική μακρόχρονη ταλαιπωρία και τα δικαστικά έξοδα, ενώ αποφορτίζεται ο όγκος των υποθέσεων των δικαστηρίων. Οι έρευνες στο εξωτερικό που μελετούν τη διαμεσολάβηση παρέχουν πολλές ενδείξεις επιτυχίας και προοπτικών για τα συγκεκριμένα προγράμματα. Η διαμεσολάβηση συμβάλλει στην ατομική ανάπτυξη, την αλλαγή στάσεων και συμπεριφορών σε πρότυπα συνεργασίας και κατανόησης των διαφόρων οπτικών, στην ανάπτυξη στρατηγικών επίλυσης προβλημάτων, ενώ τελικά προκύπτει η ικανοποίηση από το αποτέλεσμα και επανόρθωση της βλάβης και των συνεπειών του εγκλήματος ή της διαφωνίας. Θύματα και θύτες/δράστες δείχνουν μεγάλη ικανοποίηση από τη διαδικασία και το αποτέλεσμα (Αρτινοπούλου, www.nup.ac.cy, πρόσβαση στις 3/7/2013).

Αδιαμφισβήτητα, επομένως, θεσμοί όπως αυτοί της συνδιαλλαγής και της διαμεσολάβησης συμβάλλουν στον εξορθολογισμό και στην αύξηση της λειτουργικότητας του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Εκτός, όμως, από τα πιο πάνω βασικά πλεονεκτήματα, ο Αλεξιάδης επισημαίνει ότι η συνδιαλλαγή θύματος-δράστη προσφέρει (ή κατά περίπτωση μπορεί να προσφέρει) και μια σειρά άλλων δευτερευόντων αλλά όχι λιγότερο σημαντικών πλεονεκτημάτων, όπως: α) Αποφυγή του στιγματισμού του δράστη, καθώς και των λοιπών δυσμενών συνεπειών από τη δημοσιότητα της ποινικής δίκης σε βάρος του θύματος του εγκλήματος. β) Μέσα από τη διαδικασία της συνδιαλλαγής ο δράστης έχει την ευκαιρία να γνωρίσει το θύμα του καλύτερα, να αντιληφθεί το κακό που προκάλεσε με την πράξη του και να συνειδητοποιήσει τον αντικοινωνικό της χαρακτήρα και με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται ο σκοπός της ειδικής πρόληψης πολύ πιο αποτελεσματικά από μια ενδεχόμενη καταδίκη σε ποινή κατά της ελευθερίας. γ) Από ψυχοκοινωνική άποψη, η διαδικασία της συνδιαλλαγής μπορεί να οδηγήσει σε ουσιαστική συμφιλίωση θύματος και δράστη, γεγονός που θα προσδιορίσει θετικά τις (ενδεχόμενες) μελλοντικές τους σχέσεις, ενώ θα αποτρέψει την εκδήλωση διαθέσεων αντεκδίκησης. δ) Ο δεσμός που θα αναπτυχθεί μέσα από τη διαδικασία της συνδιαλλαγής μπορεί να καταστήσει το θύμα παράγοντα της κοινωνικής ένταξης του δράστη (στο Αρτινοπούλου, Μαγγανάς, 1996).

Είναι γεγονός, όμως, ότι μέχρι σήμερα ο θεσμός της συνδιαλλαγής μεταξύ δράστη και θύματος, τουλάχιστον στην Ελλάδα, βρίσκεται σε ένα πρώιμο και μη εξελίξιμο στάδιο, που δεν αφήνει περιθώρια για να εξεταστεί η αποδοτικότητά του στην πράξη, ώστε να τροφοδοτηθούν περαιτέρω συζητήσεις. Η μη εκτεταμένη εφαρμογή του θεσμού ίσως συντηρείται από το ίδιο το σύστημα απονομής δικαιοσύνης στο δίκαιό μας. Σε ένα ποινικό σύστημα με συγκεκριμένες κατευθύνσεις και δομές και δεδομένους τους μέχρι σήμερα παραδοσιακούς τρόπους αντιμετώπισης συγκεκριμένων εγκλημάτων, η χρησιμότητα και η αποτελεσματικότητα του θεσμού στην πράξη παρουσιάζεται προβληματική και ανεπαρκής. Αν δεν γίνει συνείδηση ότι η φιλοσοφία του θεσμού της συνδιαλλαγής μεταξύ δράστη και θύματος εισάγει νέα πρότυπα και επαναπροσδιορίζει το σκοπό της ποινικής διαδικασίας, ενεργοποιώντας ένα «θυματολογικό προσανατολισμό» και συμβάλλοντας στη διαμόρφωση της κοινωνικής ειρήνης, τότε η ελληνική έννομη τάξη θα αργήσει πολύ να απεμπλακεί από την εμμονή της πολιτείας για παραδοσιακά και χρονοβόρα μέτρα ποινικής καταστολής που η ίδια η εφαρμογή τους έχει προδώσει (Λαπιώτη, www.law.uoa.gr, πρόσβαση στις 3/7/2013).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

IV. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

IV.1 Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων

Με την καθιέρωση όχι μόνο του θεσμού των Δικαστηρίων Ανηλίκων και του ειδικού συστήματος κυρώσεων, αλλά και της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων, υλοποιείται στο ισχύον σύστημα δικαιοσύνης για ανηλίκους η αρχή της διαπαιδαγώγησης. Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων συγκροτούν περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, αποτελούν ένα αυτοτελές σώμα και λειτουργούν στο πλαίσιο του Δικαστηρίου Ανηλίκων στην έδρα κάθε Πρωτοδικείου. Ο Ν.2793/1954 θεωρείται ότι αποτέλεσε σταθμό στην «εξελικτική πορεία» του δικαίου ανηλίκων, επειδή δημιούργησε τον «πρώτο πυρήνα έμμισθων Επιμελητών» (Πιτσελά, 2006: 151). Εκεί υπήρξε αρχικά η πρόβλεψη για τη συγκρότηση της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων, η οποία ορίζεται με απόφαση του Υπουργείου Δικαιοσύνης μετά από σχετική πρόταση του Δικαστή Ανηλίκων.

Οι Υπηρεσίες συστήθηκαν με τη σημερινή τους μορφή το 1976. Η επιμέλεια, η οργάνωση της λειτουργίας και η εποπτεία τους ανήκουν στο Τμήμα Πρόληψης Εγκληματικότητας και Κοινωνικής Ένταξης Νέων, της Διεύθυνσης Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Αποτελούν τον κυριότερο δημόσιο φορέα εξωϊδρυματικής μεταχείρισης ανηλίκων (8-18 ετών), που έχουν διαπράξει αξιόποινη πράξη ή διατρέχουν τον κίνδυνο να γίνουν δράστες ή θύματα αξιόποινων πράξεων.

Οι Υπηρεσίες στελεχώνονται από Επιμελητές Ανηλίκων. Ο επαγγελματικός αυτός κλάδος χαρακτηρίζεται από πολυεπιστημονικότητα, καθώς περιλαμβάνει ειδικότητες διαφορετικών επιστημονικών πεδίων (Νομικής, Κοινωνιολογίας, Φιλοσοφικής, Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Οικονομικών, Ψυχολογίας, Κοινωνικής Εργασίας και Παιδαγωγικών Τμημάτων). Την εποπτεία της Υπηρεσίας Επιμελητών ασκεί ο οικείος Δικαστής Ανηλίκων (άρθρ. 1 παρ.2 Π.Δ 49/1979), αλλά και η αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης.

Στο πλαίσιο της καταστολής, οι Επιμελητές Ανηλίκων συνδράμουν τον Δικαστή Ανηλίκων στην εκδίκαση των σχετικών υποθέσεων διενεργώντας κοινωνική έρευνα για την προσωπικότητα, το περιβάλλον, τους όρους διαβίωσης, τις οικογενειακές-φιλικές-σχολικές ή και εργασιακές συνθήκες και σχέσεις των ανηλίκων. Στόχο της κοινωνικής έρευνας αποτελεί η σύνταξη αναλυτικής έκθεσης για την προσωπικότητα του ανηλίκου, η οποία καταλήγει σε συγκεκριμένη πρόταση για την ενδεικνυόμενη εξατομικευμένη μεταχείριση του ανηλίκου. Μετά την κοινωνική έρευνα, παραδίδουν τη γνωμοδότησή τους στο Δικαστή Ανηλίκων, ο οποίος θα ορίσει το κατάλληλο μέτρο για το συγκεκριμένο ανήλικο. Στη συνέχεια ο Επιμελητής ασκεί το αναμορφωτικό μέτρο της Επιμέλειας Υπηρεσίας Επιμελητών και παρακολουθεί την εφαρμογή των λοιπών αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων, όπως αυτά ορίζονται στα άρθρα 122 και 123 του Π.Κ ασκώντας και προστατευτική επίβλεψη.

Στο πλαίσιο της πρόληψης, κατόπιν σχετικής ανάθεσης από αρμόδια δικαστική αρχή, επιλαμβάνονται των ανηλίκων που εμφανίζουν δυσκολίες κοινωνικής προσαρμογής και διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο να προβούν σε παραβατικές πράξεις ή να θυματοποιηθούν, ενώ παρέχουν στήριξη στους ίδιους και στις οικογένειές τους. Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων ασκεί ένα σημαντικό ρόλο στην πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα. Όπως προκύπτει από το Π.Δ. 49/79 και το Ν.1868/1989 τα καθήκοντα των Επιμελητών Ανηλίκων αποτελούν το στίγμα του βασικότερου ίσως φορέα επίσημου κοινωνικού ελέγχου για την αντιμετώπιση του «προπαραβατικού» ανηλίκου (Γεωργούλας, 2000: 184-185). Όταν προκύψει ανάγκη ψυχιατρικής ή ψυχολογικής εξέτασης του ανηλίκου ο Επιμελητής Ανηλίκων μεριμνά για την πραγματοποίησή της (Π.Δ. 49/1979, άρθρ.8, παρ.3). Και στις δύο περιπτώσεις, των ήδη παραβατικών ανηλίκων αλλά κι εκείνων που βρίσκονται σε ηθικό κίνδυνο, οι εκθέσεις που συντάσσονται από τους Επιμελητές Ανηλίκων είναι απόρρητες και προορίζονται μόνο για το Δικαστή Ανηλίκων ή τον Εισαγγελέα Ανηλίκων αντίστοιχα και δεν μπορούν να επισυναφθούν ως αναγνωστέο έγγραφο στη δικογραφία (άρθρ. 5 παρ.1 Ν.378/1976 και άρθρ.16 Π.Δ 49/1979). Τόσο, λοιπόν, για τους ανήλικους που βρίσκονται σε «ηθικό κίνδυνο» όσο και για εκείνους που διέπραξαν εγκληματικές πράξεις και πρόκειται να δικάστουν, μπορεί ο Επιμελητής Ανηλίκων να παίζει έναν καθοριστικό ρόλο και να λειτουργήσει ως ένα επίπεδο ακόμη «φιλτραρίσματος» (Χαΐδου, 1990: 49).

Τα καθήκοντα των Επιμελητών Ανηλίκων, όπως καθορίζονται στο άρθρ. 7 του Π.Δ 49/1979 είναι τα ακόλουθα (Πιτσελά, 2006: 152):

- α) Διενέργεια κοινωνικής έρευνας στο πλαίσιο της ποινικής δίκης και γνωμάτευσης στο πεδίο της πρόληψης.
- β) Άσκηση της επιμέλειας των ανηλίκων, ως αναμορφωτικό ή θεραπευτικό μέτρο, που έχει επιβληθεί με απόφαση του δικαστηρίου ανηλίκων.
- γ) Παρακολούθηση των ανηλίκων στους οποίους έχουν επιβληθεί τα αναμορφωτικά μέτρα της επίπληξης και της υπεύθυνης επιμέλειας των γονέων ή των επιτρόπων.
- δ) Άσκηση προστατευτικής επίβλεψης των ανηλίκων που τους έχει επιβληθεί το αναμορφωτικό μέτρο της τοποθέτησής τους σε Ιδρύματα Αγωγής και τελούν σε δοκιμαστική άδεια ή έχουν απολυθεί υπό όρο από τα σωφρονιστικά καταστήματα.
- ε) Συνοδεία ανηλίκων εκτός έδρας όταν πρόκειται να δικαστούν ή να εξεταστούν ως μάρτυρες σε άλλη πόλη ή να εισαχθούν σε ίδρυμα ή να αποδοθούν στους γονείς τους.
- στ) Εκτέλεση κάθε υπηρεσίας που σχετίζεται με την πρόληψη και την καταστολή της εγκληματικότητας των ανηλίκων.

Στο πλαίσιο μιας ποινικής δίκης ανηλίκου, σύμφωνα με τον Κουράκη (2004: 283) ο Επιμελητής Ανηλίκων, ως «ενδιάμεσος πόλος» ανάμεσα στον ανήλικο και το δικαστήριο, αποτελεί το πιο σημαντικό, πρόσφορο και κατάλληλο πρόσωπο για την αποτελεσματική εξωιδρυματική μεταχείριση του ανηλίκου. Ωστόσο, η Χάιδου (1990: 70) επισημαίνει μια βασική δυσκολία όταν αναφέρει ότι ο Επιμελητής για τον ανήλικο αποτελεί εκπρόσωπο του συστήματος και ως εκ τούτου θεωρεί ουτοπία το να προσβλέπουμε σε μια μη προβληματική συνεργασία. Εν τούτοις, η συζήτηση γίνεται για ένα θεσμό που παρά τις σοβαρές ελλείψεις τόσο στη στελέχωση όσο και στην υλικοτεχνική υποδομή, έχει προσφέρει και συνεχίζει να προσφέρει κατά τα 60 περίπου έτη λειτουργίας του αξιόλογες υπηρεσίες στην αποτελεσματική λειτουργία των Δικαστηρίων Ανηλίκων, αλλά και στην εν γένει εύστοχη αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας μέσω των κατάλληλων μέτρων και κυρώσεων. Η άρση των παραπάνω δυσχερειών προϋποθέτει αρχικά την εμπέδωση του ρόλου του Επιμελητή Ανηλίκων ως βασικού αρωγού (Ευστρατιάδης, 2005: 903) του Δικαστή Ανηλίκων με στόχο την εξειδικευμένη προσέγγιση και μεταχείριση που απαιτεί ο νομοθέτης για τον ανήλικο.

Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι μόνον η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων της Αθήνας πλαισιώνεται από Δικαστή και Εισαγγελέα με αποκλειστική αρμοδιότητα τις υποθέσεις των ανηλίκων, καθώς και αρμόδια Διεύθυνση στην Αστυνομία. Στα υπόλοιπα δικαστήρια της χώρας οι Δικαστές επιλέγονται σύμφωνα με τις υπηρεσιακές ανάγκες του εκάστοτε Πρωτοδικείου και όχι με κριτήριο τις εξειδικευμένες γνώσεις ή την εμπειρία τους. Έτσι, διαπιστώνεται το φαινόμενο υπηρεσιών δύο ταχυτήτων μεταξύ περιφέρειας και Αθήνας και γίνεται εμφανής η άνιση μεταχείριση των ανηλίκων στο σύνολο της επικράτειας (Κατσαδήμα, Γεωργαρά, 2011:303), εφόσον στα λοιπά -πλην της Αθήνας- δικαστήρια η εκδίκαση των υποθέσεων των ανηλίκων αποτελεί «πάρεργο» για τον Δικαστή (Πυκνή, 2009: 50), αφού ταυτόχρονα εκτελεί και τα υπόλοιπα καθήκοντά του, που σχετίζονται με τους ενήλικους δράστες.

IV.2 Ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων

Ο Επιμελητής Ανηλίκων είναι ο άμεσος και πολύτιμος συνεργάτης του Δικαστή Ανηλίκων κατά τη διερεύνηση των προσωπικών, οικογενειακών και κοινωνικών συνθηκών του ανηλίκου, είναι παρών στη διαδικασία «κεκλεισμένων των θυρών» του Δικαστηρίου Ανηλίκων και αναλαμβάνει την (εντατική) επιμέλεια, επίβλεψη και επιτήρηση του ανηλίκου στο πλαίσιο της μη ιδρυματικής μεταχείρισης. Είναι ο σταθερός και μόνιμος παράγοντας του δικαστηρίου ανηλίκων, ενώ η θητεία του Δικαστή Ανηλίκων είναι προσωρινή (δύο ή το πολύ τέσσερα έτη) (Πιτσελά, 2006: 153).

Ο Επιμελητής Ανηλίκων, δίκαια θεωρείται λοιπόν, ως ο βασικότερος φορέας αντιμετώπισης της παραβατικότητας των νέων (Γεωργούλας 2000, Κουράκης 2004, Πιτσελά 2006).

Στο επίκεντρο της επαγγελματικής δραστηριότητας του Επιμελητή Ανηλίκων βρίσκεται η διενέργεια κοινωνικής έρευνας και η άσκηση του αναμορφωτικού μέτρου της επιμέλειας. Η κοινωνική έρευνα συνίσταται στη συλλογή στοιχείων για τον τρόπο διαβίωσης των ανηλίκων, τη διαγωγή και την προσωπικότητά τους με απευθείας επικοινωνία μαζί τους, με τους οικείους του, τους δασκάλους και εργοδότες τους, καθώς και με κάθε πρόσωπο που έχει κάποια σχέση μαζί τους (άρθρ. 8 παρ. 1 Π.Δ 49/1979) (Πιτσελά, 2006: 155). Ο Επιμελητής οικοδομεί μια σχέση εμπιστοσύνης με τον ανήλικο παραβάτη μέσα σε ένα καθεστώς εμπιστευτικότητας και σεβασμού της προσωπικότητάς του. Προτείνει και επιβλέπει την τήρηση των αναμορφωτικών ή και θεραπευ-

τικών μέτρων με μοναδικό κριτήριο την κοινωνική επανένταξη του ανήλικου και τη συναισθηματική του ισορροπία -χωρίς βέβαια να μπορεί να αντικαταστήσει τους γονείς ή να συμπληρώσει την ελλιπή γονεϊκή αρωγή και φροντίδα- όμως συντάσσεται με τον ανήλικο και δεν βρίσκεται απέναντί του. Τον θέτει προ των ευθυνών του απέναντι στον ίδιο, την οικογένειά του και το κοινωνικό σύνολο. Παρέχει διεξόδους στον ανήλικο βάσει της εξατομικευμένης αντιμετώπισης, λειτουργεί επικουρικά στην απονομή της δικαιοσύνης και οφείλει να αποτελεί άοκνο συνεργάτη του Δικαστή Ανηλίκων και συνδιαχειριστή των προβλημάτων που θέτει η παραβατικότητα των ανηλίκων. Συγχρόνως, πρέπει να στοχεύει στην αगाστή και μεστή συνεργασία με Δήμους, μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και ιδιώτες-εθελοντές, με γνώμονα το όφελος του ανήλικου, κατά την εφαρμογή των θεραπευτικών ή και αναμορφωτικών μέτρων (Ευστρατιάδης, 2005: 904).

Οι εκθέσεις των Επιμελητών Ανηλίκων στο πλαίσιο της διερευνητικής τους αρμοδιότητας σχετικά με την προσωπικότητα του ανήλικου κατηγορουμένου αποσκοπούν στην υποβοήθηση του δικαστηρίου ανηλίκων για την επιβολή της κατάλληλης κύρωσης με απώτερο σκοπό την κοινωνική επανένταξη του ανήλικου και συνακόλουθα την αποφυγή τέλεσης εκ μέρους του στο μέλλον νέων εγκλημάτων. Γι' αυτό το λόγο είναι αποφασιστική στην ποινική διαδικασία ανηλίκων, εκτός από την έρευνα των πραγματικών περιστατικών του εγκλήματος, η καθολική εκτίμηση και ενδελεχής έρευνα της προσωπικότητας του κατηγορουμένου για την επιλογή της κατάλληλης και μεστής νοήματος μεταχείρισης (Πιτσελά, 2006: 155). Μέσα σε μια τέτοια λογική παρέμβασης οι ανήλικοι παρακολουθούνται και υποστηρίζονται εξατομικευμένα στην επίλυση των προβλημάτων τους, αφού προηγηθεί μια πορεία συνειδητοποίησης των αναγκών τους τόσο από τους ίδιους όσο και από τις οικογένειές τους. Οι λειτουργοί του συστήματος αναλαμβάνουν, κατά μόνας, ένα έργο συμβουλευτικής, ενώ, κατά περίπτωση, μπορεί να προσφεύγουν και σε εξειδικευμένες υπηρεσίες εκτός συστήματος. Με την αναμόρφωση μάλιστα της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων, δίνεται ρητά το προβάδισμα στην εμπλοκή της κοινότητας και ενθαρρύνεται η εξωστρέφεια του συστήματος για τη λήψη ατομικών μέτρων ένταξης (Ζαγούρα, 2007: 131-132).

Σημειώνεται, ότι στο ελληνικό δικονομικό δίκαιο δεν έχει θεσπιστεί η υποχρεωτική παρουσία και ενεργός συμμετοχή των Επιμελητών Ανηλίκων στη διαδικασία στο ακροατήριο των Δικαστηρίων Ανηλίκων. Στην πράξη οι Επιμελητές Ανηλίκων είναι παρόντες στη συζήτηση στο ακροατήριο και απαντούν στις ερωτήσεις

των δικαστικών λειτουργιών, όταν χρειαστεί, δεν συμμετέχουν όμως ενεργά στη διαδικασία. Είναι, ωστόσο, βασικό να μετατραπεί ο Επιμελητής Ανηλίκων από απλός θεατής της συζήτησης στο ακροατήριο σε ενεργό παράγοντα της δίκης (Πιτσελά, 2006:157), αρκεί να λάβουμε επίσης υπόψη μας το γεγονός ότι η έλλειψη της έκθεσης κοινωνικής έρευνας κατά τη δικάσιμο μπορεί να αποτελέσει αιτία για την αναβολή της δίκης.

Η εργασία των Επιμελητών Ανηλίκων από τη φύση της είναι εξαιρετικά απαιτητική, κυρίως γιατί έχει ως αντικείμενό της μια κατηγορία εξ' ορισμού δύσκολη ως προς την ενασχόληση μαζί της: τους ανήλικους παραβάτες και τους νέους που βρίσκονται σε ηθικό κίνδυνο. Είναι γνωστές οι δυσκολίες να επικοινωνήσει κανείς γενικότερα με τους έφηβους, πόσο μάλλον με αυτούς που εκδηλώνουν για διάφορους λόγους παραβατική συμπεριφορά και που κατά κύριο λόγο προέρχονται από δυσλειτουργικό οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον. Γίνεται κατανοητό, λοιπόν, ότι οι Επιμελητές Ανηλίκων που ασχολούνται με τα παιδιά που ανήκουν σ' αυτή την ιδιαίτερα ευπαθή κοινωνική ομάδα έχουν να αντιμετωπίσουν αρκετές δυσκολίες που διογκώνονται ακόμη περισσότερο από την έλλειψη υποστηρικτικού δικτύου δομών και υπηρεσιών και πολλαπλασιάζονται από τα νέα δεδομένα που όλο και πιο πολύ απασχολούν τις σύγχρονες κοινωνίες: έξαρση των εξαρτήσεων, νέες μορφές κοινωνικής περιθωριοποίησης, φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, υποδοχή μεταναστών, καταναλωτισμός, κρίση εκπαιδευτικού συστήματος, κρίση αξιών (Πυκνή, 2009:134). Με τη συμβουλευτική τους παρέμβαση και τον υποστηρικτικό τους ρόλο προσπαθούν να ενδυναμώσουν, να κινητοποιήσουν και να βοηθήσουν τον έφηβο να συνειδητοποιήσει την ανάγκη να αλλάξει την πορεία, που μέχρι εκείνη τη στιγμή ακολουθούσε. Έτσι, η δραστηριότητα της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων εξελίσσεται βαθμιαία από μία διερευνητική υπηρεσία για τη δικαιοσύνη σε μία υπηρεσία παροχής υπηρεσιών αρωγής προς τον ανήλικο. Αποφασιστικό και κρίσιμο στοιχείο για τη δραστηριότητά της δεν είναι το είδος και η βαρύτητα του εγκλήματος ή το ποινικό παρελθόν του δράστη, αλλά η συγκεκριμένη βιοτική του κατάσταση, ο βίοκοσμός του (Πιτσελά, 2006:169).

Κι ενώ μετά την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων με τον Ν.3189/2003 η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων διατηρείται ως κύριος φορέας υποδοχής και μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη, το καθεστώς που διέπει τις Υπηρεσίες δεν έχει προς το παρόν εναρμονισθεί με τις σύγχρονες ανάγκες και την αναμορφω-

μένη ποινική νομοθεσία των ανηλίκων και βρίσκεται ακόμη σε ισχύ το Π.Δ 49/79, που ορίζει τη λειτουργία της Υπηρεσίας. Οι Επιμελητές Ανηλίκων αναπτύσσουν σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας ρόλο ειδικοπροληπτικό, προληπτικό και ελεγκτικό συνάμα. Η Πιτσελά σημειώνει (2006:154) ότι οι Επιμελητές Ανηλίκων ενώ δεν είναι ανακριτικοί υπάλληλοι, ωστόσο η διερευνητική τους δραστηριότητα αναφορικά με την εξακρίβωση της προσωπικότητας του κατηγορουμένου ανηλίκου δικαιολογεί την κατάταξή τους στα ανακριτικά όργανα, αν και τους απαγορεύεται να καταθέσουν ενώπιον των δικαστικών αρχών για όσα περιήλθαν σε γνώση τους, λόγω της ιδιότητάς τους, για τον ανήλικο ή την οικογένειά του. Ο συμβουλευτικός (ως προς τον ανήλικο) ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων συγκρούεται συχνά με τον γνωμοδοτικό (ως προς το δικαστήριο) αλλά και με εκείνον του συνηγόρου υπεράσπισης κι έτσι καταλήγει η Ανδρεοπούλη (2011: 315) να προσδίσει στο συγκεκριμένο ρόλο επιπλέον τους χαρακτηρισμούς: διπλός, αντιφατικός, ασαφής, πολύπλοκος, μη οριοθετημένος, μη κατοχυρωμένος. Περαιτέρω, η Ζαγούρα επίσης επισημαίνει (2008:75) ότι διλήμματα και συγκρούσεις ανακύπτουν κατά την άσκηση των καθηκόντων των Επιμελητών Ανηλίκων με αφορμή το καθήκον εχεμύθειας, το γνωμοδοτικό τους ρόλο στη δίκη και τα όρια ανάμεσα στη συμβουλευτική και τη μεταχείριση. Ο διπλός αυτός ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων (γνωμοδοτικός-συμβουλευτικός) και η διπλή σχέση του Επιμελητή αφενός με τον Δικαστή και αφετέρου με τον ανήλικο και τους γονείς του, απαιτούν πολύ λεπτούς χειρισμούς (Ανδρεοπούλη, 2011).

Από όσα εκτέθηκαν παραπάνω γίνεται σαφές ότι ο ρόλος που καλούνται να διαδραματίσουν οι Επιμελητές Ανηλίκων σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας αλλά και στην παρακολούθηση της εφαρμογής του μέτρου που επιβλήθηκε στον ανήλικο και της εξέλιξης της μεταγενέστερης συμπεριφοράς του είναι καταλυτικός.

Η Πιτσελά εξετάζοντας τόσο το γερμανικό μοντέλο όσο και το ελληνικό καταλήγει στο συμπέρασμα (2006: 171) ότι και στις δύο χώρες επιτακτική παραμένει η ανάγκη για βελτίωση της οργανωτικής δομής του συστήματος δικαιοσύνης για ανηλίκους, η επαρκής στελέχωσή του με εξειδικευμένο προσωπικό, η συνεχής επιμόρφωση και μετεκπαίδευσή του, ιδίως σε θέματα εγκληματολογικής έρευνας για να μπορέσει να δράσει αποτελεσματικά και ορθολογικά στο πεδίο της πρόληψης και του ελέγχου της εγκληματικότητας των ανηλίκων.

I.3 Το προφίλ του ανήλικου παραβάτη

Η εφηβεία αποτελεί μια κρίσιμη περίοδο στην ανάπτυξη του ατόμου και διακρίνεται από τάσεις για ανεξαρτησία, ιδεολογική διαφοροποίηση από την κοινωνία των μεγάλων, άρνηση της κοινωνίας αυτής, υποταγή στην κοινωνία των συνομηλίκων. Μπροστά στις νέες βιοψυχοκοινωνικές απαιτήσεις, η δομή της προσωπικότητας του εφήβου χάνει τη συνεκτικότητά της και παρουσιάζεται περισσότερο χαλαρή, ευάλωτη και εύθραυστη. Η εμφάνιση παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων χαρακτηρίζεται ως μία μορφή επανάστασης και αντίστασης στην εξουσία, αφού η ανηλικότητά τους βιώνεται συχνά από τους ίδιους ως χρόνος υποτέλειας, εξάρτησης και καταπίεσης. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει η Πιτσελά (2006: 163) και αναφέρθηκε στο θεωρητικό μέρος της παρούσας, η ελαφριά εγκληματικότητα κατά την περίοδο της ανήλικης νεότητας συνιστά ως επί το πλείστον ένα κανονικό φαινόμενο της ψυχικής και κοινωνικής ανάπτυξης των ανθρώπων, δεν συνιστά σύμπτωμα πλημμελούς κοινωνικοποίησης ή έκφρασης πλημμελούς διαπαιδαγώγησης και δεν σηματοδοτεί απαραίτητα την έναρξη εγκληματικής δραστηριότητας. Ένα μεγάλο ποσοστό των παραβατών είναι παιδιά που έχουν ανάγκη να βγουν στη σκηνή, να γίνουν αντιληπτοί στον κοινωνικό τους περίγυρο, να βρουν έναν τρόπο να ακουστούν. Υπάρχει επίσης και η κατηγορία των παραβατών για τους οποίους η μόνη ταυτότητα που μπορούν να έχουν είναι μέσω της παραβατικής πράξης, η ταυτότητα που τους δίνει το δικαστήριο και μετά η ποινή. Παρόλο που όλη αυτή η διαδικασία είναι επίπονη για αυτά, είναι η μόνη ολότητα που κατακτούν.

Η συχνότητα εμφάνισης παραβατικής συμπεριφοράς είναι μεγαλύτερη στις ηλικίες που κυμαίνονται από 14 έως και 16 ετών (Κουράκης, 2004: 359). Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι ανήλικοι βρίσκονται στο στάδιο της κοινωνικοποίησης τους και το ότι η οικογένεια και η εκπαίδευση, ως μείζονες κοινωνικοποιητικοί θεσμοί, έχουν τον πρωτεύοντα ρόλο για την εκμάθηση των ρόλων και της συμπεριφοράς τους στην κοινωνία, αυτό αυτόματα σημαίνει ότι εάν οι φορείς αυτοί δεν κατορθώσουν να μεταβιβάσουν τις απαραίτητες ηθικές και κοινωνικές αξίες, τότε τα άτομα στρέφονται σε αποκλίνουσες συμπεριφορές.

Ωστόσο, οι επίσημοι μηχανισμοί κοινωνικής αντίδρασης κάνοντας ενίοτε χρήση των στερεότυπων κοινωνικών προκαταλήψεων, αναφορικά με τη μονογονεϊκή ή τη μεικτή οικογένεια, το μικρό οικογενειακό εισόδημα, τη χαμηλή κοινωνική τάξη, την υποβαθμισμένη περιοχή διαμονής, το μέγεθος και την πολιτισμική διαφορετικότητα της οικογένειας, συμβάλλουν ενδυναμωτικά στον περαιτέρω σχηματισμό αρνητικών

στάσεων και συμπεριφορών τόσο ως προς την οικογένεια ως σύνολο, όσο και ως προς τα νεαρά μέλη της. Στάσεις και συμπεριφορές οι οποίες από τη μια δυσχεραίνουν το κοινωνικοποιητικό έργο της οικογένειας και από την άλλη, όπως θα υποστήριζαν οι οπαδοί της θεωρίας της αυτοεκπληρούμενης προφητείας, συμβάλλουν με τρόπο καταλυτικό, ώστε τα νεαρά μέλη της οικογένειας να πιστέψουν εν τέλει ότι η «εγκληματική τους σταδιοδρομία» είναι ήδη «προδιαγεγραμμένη» (Κατσιγαράκη, 2011: 294).

Με βάση τα πρόσφατα στατιστικά στοιχεία, όπως αυτά αντλήθηκαν από τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων Αθήνας και Πειραιά και που αφορούν τα δικαστικά έτη 2011-2012 και 2012-2013 (Παράρτημα Γ), καθώς και από εμπειρικές παρατηρήσεις της ερευνήτριας, προκύπτουν τα εξής, αναφορικά με το προφίλ του ανήλικου παραβάτη:

- Η συντριπτική πλειοψηφία αποτελείται από αγόρια, ηλικίας κυρίως 15 έως 18 ετών.
- Σε μεγάλο ποσοστό προέρχονται από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα.
- Η πλειοψηφία φέρεται να έχει ολοκληρώσει με χαμηλές επιδόσεις τη βασική εκπαίδευση, ωστόσο μεγάλο είναι και το ποσοστό εκείνων που την έχουν διακόψει πριν την ολοκλήρωσύν (λόγω μαθησιακών δυσκολιών ή αδικαιολόγητων απουσιών), ή την εγκαταλείπουν προς αναζήτηση εργασίας, λόγω των ισχυρών οικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν στην οικογένειά τους.
- Ένας αξιοσημείωτος αριθμός εμφανίζει εμπλοκή με εξαρτησιογόνες ουσίες (κυρίαρχη ουσία χρήσης το χασίς).
- Σε κάποιο ποσοστό εμφανίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας, τα οποία συχνά συνδιαμορφώνονται μέσα σε όλο αυτό το πλαίσιο της οικονομικοκοινωνικής εξαθλίωσης.
- Αναφορικά με την εθνικότητα, η συμμετοχή Ελλήνων και αλλοδαπών παραβατών προκύπτει σχεδόν ισοδύναμη στις δικασίμους του Τριμελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων Πειραιά των δύο τελευταίων δικαστικών ετών, ενώ υπερτερεί σχεδόν στο διπλάσιο το ποσοστό των Ελλήνων παραβατών στις δικασίμους του Μονομελούς. Αντίθετα, στο Δικαστήριο Ανηλίκων της Αθήνας υπερτερεί σημαντικά η συμμετοχή των αλλοδαπών παραβατών φτάνοντας στο μὲν Τριμελές Δικαστήριο σε τριπλάσιο ποσοστό έναντι αυτού των Ελλήνων παραβατών και στο διπλάσιο σχεδόν ποσοστό στο Μονομελές Δικαστήριο. Στο σημείο αυτό επισημαίνεται η μεγαλύτερη ευαλωτότητα του αλλοδαπού πληθυσμού στους μηχανισμούς του τυπικού κοινωνικού ελέγχου, που ίσως είναι εντονότερος στο κέντρο της Αθήνας, όπως

εξάλλου εντονότερη είναι και η συγκέντρωση μεταναστευτικού πληθυσμού σε συγκεκριμένες περιοχές της πρωτεύουσας .

- Την πρώτη θέση ανάμεσα στα αδικήματα που διαπράττουν κατέχουν οι κλοπές και οι παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας και ακολουθούν οι σωματικές βλάβες, οι παραβάσεις της νομοθεσίας περί ναρκωτικών (πλημμεληματικού χαρακτήρα) καθώς και της νομοθεσίας περί αλλοδαπών και έπονται οι ληστείες, οι βιασμοί και οι ανθρωποκτονίες από πρόθεση, στις οποίες εντοπίζεται πολύ μικρή συμμετοχή.

Κάποια επιπλέον κοινά χαρακτηριστικά των ανηλίκων που εμπλέκονται με την παραβατικότητα εντοπίζονται στα εξής σημεία (Πυκνή, 2011):

- Δυσλειτουργία στο οικογενειακό περιβάλλον (γονεϊκές σχέσεις σε ένταση, απουσία πατέρα, παραβατικοί γονείς).
- Μη υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον (χρήση ουσιών από τους γονείς, αλκοολισμός, ψυχικές διαταραχές).
- Έλλειψη επαγγελματικής εκπαίδευσης και εξειδίκευσης.
- Ανυπαρξία στόχων (προσωπικών, εκπαιδευτικών, επαγγελματικών).
- Έλλειψη κινήτρων.
- Ανυπαρξία επαγγελματικής απασχόλησης έστω και περιστασιακής.
- Έλλειψη πολιτιστικών ερεθισμάτων.
- Απραξία, κενός χρόνος που διατίθεται σε internet cafe και συναναστροφή με συνομηλίκους, που βιώνουν τα ίδια προβλήματα.

Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι η έκταση της ένδικης νεανικής παραβατικότητας στη χώρα μας δεν εμφανίζει ιδιαίτερα ανησυχητικές διαστάσεις, καθόσον κινείται στο πλαίσιο της χαμηλής και μεσαίας βαρύτητας. Το γεγονός όμως αυτό δεν επιτρέπει εφησυχασμό και επανάπαυση δεδομένου ότι διαφαίνονται ενδείξεις για ποιοτική μετάλλαξη της παραβατικότητας στην κατεύθυνση της αύξησης αδικημάτων βίας, καθώς και μείωσης του ορίου ηλικίας κατά το οποίο ξεκινά η εμπλοκή με τον ποινικό νόμο, με ειδική μνεία στις παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών πλημμεληματικού χαρακτήρα (Κογιαννάκη, Πυκνή, 2013).

V. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

V.1 Σκοπός και αναγκαιότητα της έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθεί, μέσα από τις απόψεις των Επιμελητών Ανηλίκων, που υπηρετούν στις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων των Δικαστηρίων Ανηλίκων Αθήνας και Πειραιά: α) η αξία του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής και ο τρόπος υλοποίησής του από τους ίδιους στο πλαίσιο της ποινικής μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη, ώστε να διαπιστωθεί εάν η ελληνική πραγματικότητα συμβαδίζει με τις θεωρητικές αρχές που έχουν διατυπωθεί βιβλιογραφικά αναφορικά με τη συγκεκριμένη πρακτική επανορθωτικής δικαιοσύνης, β) οι δυσκολίες που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή του μέτρου και γ) ο ρόλος που γενικότερα διαδραματίζει ο Επιμελητής κατά την άσκηση του έργου του και ειδικότερα -ως διαμεσολαβητής- κατά τη διεξαγωγή της διαδικασίας της συνδιαλλαγής.

Βασική υπόθεση της έρευνας είναι ότι οι επανορθωτικές διαδικασίες και ιδιαίτερα η συνδιαλλαγή έχουν διαπαιδαγωγική αξία για τον ανήλικο παραβάτη του νόμου και ο Επιμελητής Ανηλίκων διαδραματίζει έναν πολυσήμαντο ρόλο στο πλαίσιο υλοποίησης του συγκεκριμένου μέτρου, τόσο κατά τη διερεύνηση της δυνατότητας εφαρμογής του όσο και κατά τη διενέργεια της όλης διαδικασίας.

Ποιοι λόγοι όμως έστρεψαν το ενδιαφέρον της ερευνήτριας στη διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας;

Γνωρίζοντας, κατ' αρχήν η ίδια, λόγω της επαγγελματικής της ιδιότητας ως Επιμελήτριας, το έργο που επιτελείται στις ΥΕΑ και τον καθοριστικό ρόλο του Επιμελητή Ανηλίκων στην αποτελεσματική διαχείριση της κρίσης, που εμφανίζεται μετά το γεγονός της σύλληψης του ανήλικου, στο οικογενειακό του πλαίσιο, θέλησε να διερευνήσει αρχικά τον τρόπο που ο Επιμελητής δρα στην προσπάθειά του να χτίσει μια σχέση εμπιστοσύνης με τον ανήλικο. Είναι, εξάλλου, σημαντικό να σημειωθεί ότι η παρέμβαση του Επιμελητή στη ζωή του ανήλικου δράστη και της οικογένειάς του λαμβάνει χώρα σε μια κρίσιμη φάση της ζωής του ανήλικου, κατά την οποία ο ίδιος είναι ιδιαίτερα ευάλωτος, εφόσον νιώθει, αναμένοντας την εκδίκαση της υπόθεσής του, ότι αναστέλλονται τα όνειρά του και ίσως υποθηκεύεται το μέλλον του, αφού διακυβεύονται σημαντικά αγαθά όπως αυτά της ελευθερίας, της

ασφάλειας, της τιμής, της υπόληψης και της αξιοπρέπειάς του. Η ερευνήτρια εστιάζει στην πιο συνήθη μορφή αποκαταστατικής δικαιοσύνης, τη συνδιαλλαγή, που λειτουργεί ως μία εναλλακτική διαδικασία για την αποφυγή της κατασταλτικής παρέμβασης του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης και προσπαθεί να αναδείξει τα προβλήματα που ανακύπτουν καθ' όλη τη διαδικασία εφαρμογής του θεσμού της διαμεσολάβησης, ώστε να διατυπωθούν στη συνέχεια προτάσεις για τη βελτίωση του τρόπου υλοποίησής του.

Η ερευνήτρια επέλεξε, επίσης, να ασχοληθεί με το συγκεκριμένο θέμα, επειδή αντιλήφθηκε μια αλλαγή στη σκέψη των δικαστών που εκδικάζουν υποθέσεις ανηλίκων και μια στροφή προς την επιλογή μέτρων επανορθωτικής δικαιοσύνης, μόλις τα τελευταία δύο -κυρίως- χρόνια, ενώ για μεγάλο χρονικό διάστημα -που άγγιζε σχεδόν τη δεκαετία- από την ψήφιση του ν.3189/2003 οι καινοτόμες και προοδευτικές διατάξεις, οι οποίες συνάδουν με την ιδιαιτερότητα των πράξεων που τελούν οι ανήλικοι αλλά και με την ιδιοσυγκρασία αυτών, παρέμεναν ανενεργές, αφού τα δικαστήρια ανηλίκων επέλεγαν να επιβάλλουν τα ίδια αναμορφωτικά μέτρα.

Επιπλέον, η ερευνήτρια με την ιδιότητα της Επιμελήτριας, είχε τη δυνατότητα να συνδυάσει στην έρευνά της εκτός από τη συνέντευξη, που αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για την παραγωγή ποιοτικών δεδομένων και την τεχνική της παρατήρησης. Η ίδια παρατήρησε αρκετές ακροαματικές διαδικασίες δικαστηρίων ανηλίκων που κατέληξαν στην επιβολή του μέτρου και ανέλαβε κάποιες από τις υποθέσεις η ίδια ως διαμεσολαβήτρια, οπότε ήταν σε θέση να διαπιστώσει τον τρόπο υλοποίησης της όλης διαδικασίας τόσο στο στάδιο της πρότασης όσο και στο στάδιο της εφαρμογής του μέτρου, χωρίς να απειλούνται με την παρουσία της οι κύριοι στόχοι του μέτρου, δηλαδή η διαπαιδαγώγηση του δράστη και η ηθική ικανοποίηση του θύματος, αφού κι εκείνη ήταν μέρος της όλης διαδικασίας και όχι ένα τρίτο πρόσωπο έξω από το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης. Στο τρίτο μέρος της παρούσας εργασίας παρατίθεται και μια μελέτη περίπτωσης ανήλικης, την πορεία της οποίας η ερευνήτρια παρακολούθησε από την αρχή της παραπομπής της στην ΥΕΑ, συζήτησε με την αρμόδια Επιμελήτρια το συνολικό τρόπο χειρισμού του περιστατικού, παρακολούθησε προσεκτικά την ακροαματική διαδικασία και ήταν παρούσα κατά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής παρακολουθώντας την συμμετοχικά.

Για όλους τους παραπάνω λόγους και συνάμα επειδή η διαμόρφωση της νέας ελληνικής πραγματικότητας (κρίση της οικονομίας, αύξηση της ανεργίας, ένταση των οικογενειακών προβλημάτων, κρίση των θεσμών και των αξιών, υποδοχή

μεταναστών, εμφάνιση εθνικιστικών κινημάτων, αύξηση φαινομένων ρατσιστικών συμπεριφορών κ.λπ) προκάλεσε κατά την εμπειρική κρίση της ερευνήτριας αύξηση των περιστατικών βίας ανάμεσα σε ανηλίκους (το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού φαίνεται να αποκτά ανησυχητικές διαστάσεις), συνακόλουθα ενίσχυσε την επιθυμία της να μελετήσει βαθύτερα το θεσμό της διαμεσολάβησης και να ανιχνεύσει τις ανάγκες των Επιμελητών για περαιτέρω εκπαίδευσή τους στο συγκεκριμένο τομέα, μια και δεν υπάρχει στη χώρα μας αντίστοιχη Υπηρεσία κοινωνικού προσανατολισμού στα πλαίσια της δικαιοσύνης, που να ασχολείται με τους ανήλικους παραβάτες και τα παιδιά που βρίσκονται σε κίνδυνο.

Επιπλέον, η συγκεκριμένη έρευνα κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική κι επίκαιρη, επειδή σύμφωνα με την Οδηγία 2012/29/ΕΕ, η οποία τυγχάνει πολύ μεγάλης αποδοχής από την Ευρώπη, θεωρείται επιτακτική πλέον η ανάγκη εφαρμογής μέτρων επανορθωτικής δικαιοσύνης σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας και η Ευρωπαϊκή Ένωση απαιτεί από 01/01/2015 κάθε κράτος-μέλος να διαθέτει υπηρεσία υποστήριξης των θυμάτων εγκλημάτων καθώς και των μελών των οικογενειών των θυμάτων, με στόχο να αποφευχθεί η δευτερογενής θυματοποίηση αυτών. Αυτή η μετατόπιση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου προς το θύμα, που αντανακλά τις σύγχρονες τάσεις στη θεωρία και την έρευνα, δεν σημαίνει βέβαια ότι πρέπει να υποδηλώνει μια απειλητική και ανταποδοτική προς το θύτη στάση, αλλά μια ορθολογική και εξισορροπιστική κοινωνική αντίδραση απέναντι στους δύο πρωταγωνιστές της εγκληματικής πράξης.

V.2 Ερευνητικά ερωτήματα, στόχοι της έρευνας και αξιοποίηση αποτελεσμάτων

Το θέμα έχει ερευνητική σημασία στο πεδίο της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης και τα **ερωτήματα** στα οποία καλείται να απαντήσει είναι τα ακόλουθα:

- Ποια από τα αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται στο σύγχρονο νομοθετικό πλαίσιο, επιβάλλονται από το δικαστήριο ανηλίκων και κατά πόσο αυτά εφαρμόζονται στην πράξη;
- Η συνδιαλλαγή θύματος και δράστη για ποιες πράξεις επιβάλλεται και πώς εφαρμόζεται από τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων;

- Πώς βιώνουν και νοηματοδοτούν τη διαδικασία ανήλικος δράστης και θύμα;
- Ποιες είναι οι δυσκολίες που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή του μέτρου και πώς αντιλαμβάνεται ο Επιμελητής Ανηλίκων το ρόλο του ως διαμεσολαβητή;
- Υφίσταται το στοιχείο της υποτροπής στους ανήλικους δράστες; Αυτό το στοιχείο διαφοροποιείται για όσους έχουν συνεργαστεί με την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων; Αν ναι, σε ποιο βαθμό;
- Η εφαρμογή του συγκεκριμένου αναμορφωτικού μέτρου συντελεί τελικά στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου παραβάτη; και αν ναι, με ποιο τρόπο;
- Ποιος ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων; Συμβάλλει στην πρόληψη της παραβατικότητας;

Περαιτέρω, οι στόχοι μιας ποιοτικής κοινωνικής έρευνας θα πρέπει να συνάδουν με τους γενικούς σκοπούς της, οι οποίοι είναι η διερεύνηση φαινομένων «από τα μέσα» και η έμφαση στις μη μετρήσιμες πλευρές της κοινωνικής πραγματικότητας, τα κοινωνικά νοήματα, τις αναπαραστάσεις, τη βιωμένη εμπειρία και τους μηχανισμούς παραγωγής συγκεκριμένων κοινωνικών διαδικασιών (Ιωσηφίδης, 2008: 42).

Οι **στόχοι**, λοιπόν, της συγκεκριμένης ερευνητικής προσπάθειας είναι:

- να μελετηθούν οι πραγματικές συνθήκες και το πλαίσιο μέσα στο οποίο διενεργείται το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής από τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων
- να διερευνηθεί ο τρόπος υλοποίησης του μέτρου της συνδιαλλαγής, καθώς και τα συναισθήματα που γεννά η όλη διαδικασία στον ανήλικό θύτη αλλά και στο θύμα
- να εξεταστούν οι δυσκολίες που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή του και να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητά του, ώστε να αναδυθούν στη συνέχεια προτάσεις για την ορθότερη λειτουργία του
- να «φωτιστεί» ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων τόσο ως διαμεσολαβητή όσο και γενικότερα κατά τη διαχείριση της ανήλικης παραβατικότητας μέσα σε ένα επανορθωτικό πλαίσιο προσέγγισης της δικαιοσύνης.

Παρόλο που το παρόν εγχείρημα διαθέτει μάλλον έναν χαρακτήρα πιλοτικό και τα συμπεράσματά του δεν μπορούν να γενικευτούν, αφού το δείγμα της έρευνας είναι αρκετά μικρό και περιορίζεται στην περιοχή των δύο ΥΕΑ της Αττικής, δίνει -εν τούτοις- έναυσμα για περαιτέρω διερεύνηση του θέματος σε όλες τις αντίστοιχες υπηρεσίες άλλων ελληνικών πόλεων, ώστε να καταγραφούν οι διατοπικές διαφορές ως προς τις στάσεις των Επιμελητών για το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής και τον τρόπο υλοποίησης του μέτρου.

Επίσης οι απόψεις των ερευνώμενων Επιμελητών, όπως αποτυπώνονται στην παρούσα έρευνα, θα μπορούσαν να αποτελέσουν αφορμή για σκέψη στα αρμόδια πολιτειακά όργανα, ώστε να μην αρκούνται μόνο στη θέσπιση νόμων, αλλά -λαμβάνοντας υπόψη τις δυσκολίες που αναδεικνύονται μέσα από τέτοιες έρευνες- να μεριμνούν για την ορθή εφαρμογή αυτών στην πράξη.

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας μπορούν επίσης να αξιοποιηθούν από τον Σύνδεσμο Επιμελητών Ανηλίκων (ΣΕΔΑ), πανελλήνιο συνδικαλιστικό όργανο των Επιμελητών, προκειμένου να διεκδικήσει από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων τη θεσμοθέτηση τόσο στο πλαίσιο εισαγωγικής εκπαίδευσης όσο και τη μετέπειτα συμμετοχή των Επιμελητών σε προγράμματα εκπαίδευσής τους ως διαμεσολαβητών. Εξάλλου, η συγκεκριμένη εκπαιδευτική ανάγκη αναδύθηκε σε πολλά σημεία της παρούσας εργασίας.

V.3 Ερευνητικές υποθέσεις

Οι υποθέσεις στις οποίες στηρίχθηκε η συγκεκριμένη έρευνα εκτίθενται ακολούθως:

1. Η εφαρμογή αναμορφωτικών μέτρων για τους ανήλικους παραβάτες στο πλαίσιο της επανορθωτικής δικαιοσύνης βρίσκεται σε νηπιακό στάδιο.
2. Η εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος διαπαιδαγωγεί τον ανήλικο παραβάτη και αποτρέπει την υποτροπή του στη διάπραξη νέων αξιόποινων πράξεων.
3. Ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων στη μεταχείριση της ανήλικης παραβατικότητας, εκτός από κατασταλτικός, μπορεί να αποδειχτεί και ειδικοπροληπτικός.

V.4 Μεθοδολογία διεξαγωγής της έρευνας

Διαφορετικές επιστημολογικές ή θεωρητικές παραδοχές και διαφορετικοί τρόποι διερώτησης για την κοινωνική πραγματικότητα οδηγούν στην επιλογή διαφορετικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων. Ο βασικός λόγος που η ποιοτική κοινωνική έρευνα χαρακτηρίζεται από μια πληθώρα διαφορετικών μεθόδων είναι η πολυπλοκότητα της ίδιας της κοινωνικής πραγματικότητας καθώς και το είδος των θεωρητικών και πρακτικών ερωτήσεων που κάνουμε κάθε φορά (Ιωσηφίδης, 2008: 47). Συνήθως στην ποιοτική κοινωνική έρευνα τα ερευνητικά μέσα χαρακτηρίζονται από έναν ορισμένο, κάθε φορά, βαθμό ευελιξίας καθώς αυτά εξελίσσονται, μετασχηματίζονται και διαμορφώνονται συνεχώς κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας (ό.π.: 48).

Η παρούσα έρευνα στηρίχθηκε στις μεθόδους της ποιοτικής προσέγγισης, γιατί:

- α) είναι η πλέον κατάλληλη μεθοδολογία για να δώσει απαντήσεις στα ερωτήματα που έθεσα,
- β) χρησιμοποιεί «μη δομημένα δεδομένα», τα οποία δεν έχουν κωδικοποιηθεί τη στιγμή της συλλογής τους σε πεπερασμένο σύνολο αναλυτικών κατηγοριών ή υπό τη μορφή μίας επισήμως δομημένης κλίμακας,
- γ) στην ποιοτική έρευνα, μόνο ένας μικρός αριθμός περιπτώσεων εξετάζεται εξονυχιστικά, σε αντίθεση με τις περισσότερες ποσοτικές έρευνες, όπου γίνεται προσπάθεια να καλυφθεί όσο το δυνατό μεγαλύτερος αριθμός περιπτώσεων,
- δ) η ανάλυση των δεδομένων προϋποθέτει σαφή ερμηνεία της σημασίας και του σκοπού της λειτουργίας των ανθρώπινων πράξεων, Η ανάλυση γίνεται κυρίως μέσα από γραπτές περιγραφές και εξηγήσεις (Bird, Hammersley, Gomm & Woods, 1999: 26-27)

Εν προκειμένω, η ερευνήτρια προτίμησε την ποιοτική προσέγγιση προκειμένου να διερευνήσει τις στάσεις και τις αντιλήψεις των Επιμελητών Ανηλίκων για το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής και να περιγράψει το δικό τους ρόλο μέσα σε μια σύγχρονη τάση επιβολής μέτρων επανορθωτικής δικαιοσύνης.

V.5 Ερευνητική διαδικασία

Η συνέντευξη αποτελεί ίσως την πιο διαδεδομένη μέθοδο συλλογής/παραγωγής ποιοτικού υλικού και πληροφοριών στις κοινωνικές επιστήμες. Στην ποιοτική κοινωνική έρευνα χρησιμοποιούνται κυρίως η ημιδομημένη και η μη δομημένη συνέντευξη, καθώς επιτρέπουν τη συλλογή δεδομένων σε βάθος ή την ανάδειξη θεμάτων που δεν είχαν προκαθοριστεί από τον ερευνητή (Ιωσηφίδης, 2008).

Πριν ακόμη το σχεδιασμό των ερωτήσεων που θα συνιστούσαν τον οδηγό συνέντευξης, η ερευνήτρια με την ιδιότητά της ως Επιμελήτριας Ανηλίκων στο Δικαστήριο Ανηλίκων Πειραιά, συζητούσε με συναδέλφους Επιμελητές για το θέμα της έρευνας και εκείνοι έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Επίσης, άρχισε να παρατηρεί πλέον με κάθε προσοχή την εκδίκαση όλων των υποθέσεων που απασχολούσαν το Μονομελές και Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων και αφορούσαν περιπτώσεις ανηλίκων δραστών στις οποίες (τουλάχιστον) επιχειρήθηκε η πρόθεση συνδιαλλαγής και κάθε υπόθεση στην οποία επιβλήθηκε το μέτρο και υλοποιήθηκε.

Από τη μια μεριά η προσεκτική μελέτη της σχετικής με το ερευνώμενο αντικείμενο βιβλιογραφίας και από την άλλη η επαγγελματική εμπειρία της ερευνήτριας, την βοήθησαν να συντάξει τον οδηγό συνέντευξης. Τα βήματα που ακολούθησε ήταν τα εξής:

- Σημείωσε τα στοιχεία που θεωρούσε απαραίτητο ότι έπρεπε να συγκεντρώσει.
- Τοποθέτησε τις πληροφορίες/ερωτήσεις σε επτά άξονες πάνω στους οποίους είχε σκεφτεί ότι θα ήταν καλύτερο να κινηθεί η συνέντευξη.
- Επεξεργάστηκε τη διατύπωση των ερωτήσεων. Δεν θα χρησιμοποιούσε ερωτήσεις που θα «καθοδηγούσαν», ούτε κάποιες που ενδεχομένως θα εκλαμβάνονταν ως «απειλητικές».
- Χρησιμοποίησε ερωτήσεις ανοικτού τύπου, γιατί οι κλειστού τύπου περιορίζουν το φάσμα και τον τύπο των απαντήσεων, που μπορούν να μας δώσουν οι ερωτώμενοι. Με ανοικτές ερωτήσεις είναι δυνατή η προσέγγιση και των πιο λεπτών θεμάτων, η καλύτερη κατανόηση των γνωμών, στάσεων και κινήτρων των υποκειμένων και της σημασίας που αποδίδουν στις διάφορες όψεις του προβλήματος της έρευνας. Ωστόσο, αφήνουν μεγάλα περιθώρια υποκειμενισμού, τόσο κατά τη σύνταξή τους όσο και στις φάσεις της επεξεργασίας τους και της ερμηνείας των αποτελεσμάτων της έρευνας (Βάμβουκας 2007: 251-252).

- Ο οδηγός συνέντευξης ήταν έτοιμος στις 8/1/2014. Πιλοτικά τον έδωσε σε δύο Επιμελητές προκειμένου να εκφράσουν τη γνώμη τους και να ελέγξει η ίδια αν υπήρχε κάποια δυσκολία στην κατανόηση των ερωτήσεων. Αφού της υπέδειξαν δύο κάπως ασαφή και δυσνόητα σημεία, προχώρησε στις αντίστοιχες διορθώσεις και στις 11/1/2014 το ερωτηματολόγιο πήρε την τελική του μορφή και με αυτή παρατίθεται στο παράρτημα Β.

Η ερευνητική διαδικασία μέσω συνεντεύξεων ξεκίνησε στις 17/01/2014 με καταληκτική ημερομηνία 14/03/2014. Οι συνεντεύξεις ήταν ατομικές και η κάθε μία είχε διάρκεια 60'-70'. Η ερευνήτρια επισκέφθηκε τους ερωτώμενους στον επαγγελματικό τους χώρο. Τους εξήγησε πληρέστερα από κοντά (είχε προηγηθεί τηλεφωνική επικοινωνία <εκτός από τη συνάδελφο από Πειραιά που της μίλησε δια ζώσης>) το σκοπό της έρευνας για να διερευνήσει τη διαθεσιμότητά τους προκειμένου να δεχτούν να της παραχωρήσουν αυτή τη συνέντευξη. Παράλληλα, δεσμεύτηκε ότι δεν θα δημοσιοποιηθούν πουθενά τα αποτελέσματα με αναφορές που θα μπορούσαν να αποκαλύψουν την ταυτότητά τους, προκειμένου να προστατευθούν τα προσωπικά τους δεδομένα, εφόσον υπάρχει ερευνητική δεοντολογία, η οποία δεν αναιρείται ούτε και με το αιτιολογικό της επιστημονικής γνώσης. Ωστόσο, τους ζήτησε άδεια για την ηχογράφηση της συζήτησης, για πρακτικούς λόγους, και όλοι το αποδέχτηκαν. Επομένως, δεν επιχειρείται σε κανένα σημείο της παρούσας εργασίας η προσπάθεια συσχέτισμού των απαντήσεων με οποιοδήποτε από τα στοιχεία του κάθε Επιμελητή, που θα μπορούσαν να τον «φωτογραφίσουν» και για τον ίδιο λόγο αποφεύγεται η κωδικοποιημένη παράθεση των δεδομένων σε πίνακα.

V.6 Εγκυρότητα και αξιοπιστία

Παρόλο που οι έννοιες της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας στην κοινωνική έρευνα προέρχονται κυρίως από τις στατιστικές και ποσοτικές μεθόδους, αυτές οι έννοιες είναι χρήσιμες και έχουν αξία και για τις ποιοτικές μεθόδους, αν και ο χαρακτήρας τους διαφέρει σημαντικά από αυτόν που παίρνουν στις ποσοτικές μεθόδους. Στην ποιοτική κοινωνική έρευνα η έννοια της ερευνητικής εγκυρότητας αναφέρεται στο βαθμό αντιστοίχισης των ερευνητικών σκοπών, υποθέσεων και ερωτημάτων με τα αποτελέσματα της ερευνητικής διαδικασίας. Αναφέρεται, δηλαδή, στο κατά πόσο τα δεδομένα που έχουν συλλεγεί από το πεδίο καθώς και η ανάλυση

και ερμηνεία τους ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της έρευνας, αντιστοιχούν στην κοινωνική πραγματικότητα ή απαντούν με επαρκή τρόπο στα ερευνητικά ερωτήματα (Ιωσηφίδης, 2008: 269). Η έννοια της αξιοπιστίας στην ποιοτική κοινωνική έρευνα αναφέρεται στο βαθμό της συνέπειας της ερευνητικής διαδικασίας καθώς και στο βαθμό κατά τον οποίο τα αποτελέσματα της έρευνας έχουν ευρύτερη αξία και σημασία (ό.π.: 272).

Όσον αφορά την εγκυρότητα και την αξιοπιστία της παρούσας έρευνας, η ερευνήτρια, παρότι είχε προσωπική γνώση για τον κλάδο των Επιμελητών Ανηλίκων και τους προβληματισμούς που διατρέχουν τη σκέψη τους κατά την επιτέλεση του έργου τους, προσπάθησε να μην επηρεάζει τους συμμετέχοντες προκειμένου να της δώσουν τις επιθυμητές απαντήσεις και να κρατήσει αντικειμενική στάση σε όλα τα στάδια της έρευνας, ώστε να διασφαλιστούν τα αποτελέσματά της και να είναι όσο το δυνατό περισσότερο έγκυρα και αξιόπιστα. Συγκεκριμένα:

- Οι συμμετέχοντες στην έρευνα απάντησαν σε όλες τις ερωτήσεις, οι οποίες τους φάνηκαν ξεκάθαρες και αξιολόγησαν τον ερευνητικό σχεδιασμό ως ικανοποιητικό, λεπτομερή και πλήρη.

- Παρόλο που όλες οι ερωτήσεις ήταν ανοιχτές, οι ερευνώμενοι κατέθεσαν με προθυμία τις απόψεις τους, ως από δείγμα του ενεργού ενδιαφέροντός τους για το θέμα.

- Διασφαλίστηκε η ανωνυμία των συμμετεχόντων και μπορούσαν να εκφράσουν ελεύθερα και χωρίς επιφύλαξη κάθε σκέψη, δισταγμό ή πρότασή τους. Εξάλλου, όπως επισημαίνει ο Ιωσηφίδης (2008: 278) τα ζητήματα της εγγύησης ανωνυμίας και εμπιστευτικότητας δεν έχουν μόνο ηθική διάσταση, αλλά επηρεάζουν και την ποιότητα της ερευνητικής διαδικασίας.

- Από τον τρόπο που απάντησαν οι Επιμελητές σε όλες τις ερωτήσεις και τα δεδομένα που τελικά παρήχθησαν, φαίνεται ότι αντιμετώπισαν την έρευνα με συνέπεια, σοβαρότητα και ευθύνη.

Θα μπορούσαμε, ωστόσο, να πούμε ότι η παρούσα μελέτη έχει περισσότερο έναν χαρακτήρα πιλοτικό και τα συμπεράσματά της δεν μπορούν να γενικευτούν. Οι συνεντεύξεις λήφθηκαν από το 1/3 του συνόλου των Επιμελητών που υπηρετούν στις ΥΕΑ του νομού Αττικής (Αθήνας και Πειραιά) και θα μπορούσαν να αποτελέσουν το έναυσμα για περαιτέρω διερεύνηση σε όλες τις αντίστοιχες υπηρεσίες της χώρας.

V.7 Δυσκολίες και περιορισμοί κατά την ερευνητική διαδικασία

Όπως αναφέρθηκε ήδη παραπάνω, η ερευνήτρια χρησιμοποίησε ως εργαλείο συλλογής των δεδομένων τον τύπο της ημιδομημένης συνέντευξης και παρά τα μέτρα που μπορεί να ληφθούν προκειμένου να διασφαλιστεί η αξιοπιστία μιας έρευνας, οι πληροφορίες που συγκεντρώνονται με την τεχνική της συνέντευξης υπόκεινται σε ποικίλες διαστρεβλώσεις, που είναι απόρροια της αλληλεπίδρασης των δύο συνομιλητών, ερευνητή και υποκειμένου, ακόμη και κάτω από τις πιο ευνοϊκές συνθήκες διεξαγωγής της και για αυτό το λόγο, σύμφωνα με τον Βάμβουκα (2007: 244), η συνέντευξη δεν μπορεί να είναι αξιόπιστο και έγκυρο μέσο έρευνας, οπότε δύσκολα μπορούν να γενικευθούν αποτελέσματα σχετικών ερευνών.

Οι δυσκολίες και οι περιορισμοί που προέκυψαν κατά τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης ερευνητικής διαδικασίας ήταν οι εξής:

- Κατ'αρχήν, να επιλεγεί ένα κατά το δυνατόν αντιπροσωπευτικότερο δείγμα ερευνώμενων, ώστε τα δεδομένα που θα παραχθούν να έχουν ερευνητικό ενδιαφέρον και να παρέχουν μια σχετική ασφάλεια. Με αυτό το σκεπτικό επιλέχθηκαν οχτώ Επιμελητές, με διαφορετικό εκπαιδευτικό υπόβαθρο, ώστε να αναδείξουν οι διαφορετικές προσεγγίσεις όλες τις πτυχές του ερευνώμενου θέματος και με προαπαιτούμενη μια μεγαλύτερη εμπειρία από άλλους συναδέλφους τους στις εξώδικες διευθετήσεις των υποθέσεων των ανηλίκων που υποδέχονται στις υπηρεσίες τους.
- Το γεγονός ότι η ερευνήτρια ανήκε στη συγκεκριμένη επαγγελματική ομάδα βοήθησε μεν στο σχεδιασμό της έρευνας και στην προσέγγιση του δείγματος, αλλά από την άλλη μεριά έπρεπε να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο της μεροληψίας και της προσωπικής της ταύτισης στα διερευνώμενα ζητήματα. Η ίδια θεωρεί ότι κατάφερε να κρατήσει μια στάση αντικειμενική.
- Η διαδικασία διενέργειας των συνεντεύξεων διήρκησε σχεδόν δύο μήνες, γιατί αφενός εξαιτίας του φόρτου εργασίας των Επιμελητών δεν ήταν εύκολο να προγραμματιστούν σε πιο κοντινό διάστημα οι συνεντεύξεις και αφετέρου η ερευνήτρια θεώρησε σκόπιμο μετά το πέρας κάθε συνέντευξης να φροντίζει να την απομαγνητοφωνεί και να την καταγράφει, ώστε να εντοπίζει τυχόν ελλείψεις ή λάθη στον τρόπο διεξαγωγής της και στην επόμενη να φροντίζει αυτά να μην επαναλαμβάνονται.

- Η προσπάθεια να συνδυαστούν τα ερευνητικά δεδομένα που παρήχθησαν με τη θεωρητική θεμελίωση της έρευνας και στη συνέχεια να αποτυπωθούν και να αναλυθούν τα συμπεράσματα, εφόσον δεν είχε στη διάθεσή της ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα ανάλυσης αυτών.

V.8 Συμμετέχοντες – Διεργασία διεξαγωγής και κλίμα

Όπως ήδη έχει επισημανθεί, ο κλάδος των Επιμελητών Ανηλίκων εσωτερικά παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς, αν και ενιαίος ως προς τα καθήκοντα των Επιμελητών, είναι συνάμα πολυσυλλεκτικός, όσον αφορά την επιστημονική του σύνθεση. Αυτή ακριβώς η ιδιαιτερότητα του κλάδου λειτούργησε για την ερευνήτρια ως μια επιπλέον «πρόκληση», προκειμένου να διερευνήσει, μέσα από την εκπαιδευτική αφετηρία και το επιστημονικό προφίλ του κάθε συνεντευξιαζόμενου, την τυχόν διαφορετικότητα των απόψεων και των χειρισμών, ώστε να αναδυθούν όλες οι πτυχές του ερευνώμενου θέματος.

Πραγματοποίησε, λοιπόν, συνεντεύξεις με οχτώ Επιμελητές Ανηλίκων, από τις ΥΕΑ Αθήνας και Πειραιά, που έχουν εφαρμόσει το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής με ανήλικους δράστες. Θεώρησε ότι ειδικά στην υπηρεσία της Αθήνας η έρευνα έχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον, εφόσον είναι η υπηρεσία με τις περισσότερες δικασίμους το μήνα, οπότε η ποικιλία των περιστατικών που αντιμετωπίζουν είναι σαφώς μεγαλύτερη από όποιο άλλο δικαστήριο της χώρας και επιπλέον επειδή μόνο στη συγκεκριμένη υπηρεσία υπηρετεί δικαστής με αποκλειστική αρμοδιότητα την εκδίκαση υποθέσεων ανηλίκων παραβατών.

Αξίζει να σημειωθεί ότι όλοι οι Επιμελητές ανταποκρίθηκαν άμεσα στο κάλεσμα της γράφουσας και συμμετείχαν πρόθυμα στην έρευνα καταθέτοντας τις απόψεις τους και την εμπειρία τους με ενάργεια, ενδιαφέρον, αίσθημα ευθύνης, αλλά και, όπως εκτιμάται από την ερευνήτρια, εμπιστοσύνης στο πρόσωπό της. Γι' αυτό το λόγο η ίδια αισθάνεται μεγάλη ηθική δέσμευση ως προς την ευθύνη απέναντί τους, για το εάν τελικά κατάφερε να αποτυπώσει το πνεύμα και τη σκέψη του καθενός ξεχωριστά στα όσα της κατέθεσαν μέσα από τις συνεντεύξεις που της παραχώρησαν.

Κατά τη διάρκεια της κάθε συνέντευξης η ερευνήτρια έκανε πλάγιες, επεξηγηματικές ερωτήσεις προκειμένου να διερευνήσει σε βάθος τις απόψεις τους. Εκείνοι εκφράζονταν ελεύθερα, με εξαιρετικά ρέοντα λόγο, εφόσον ήταν ένα θέμα που ήταν μέσα στη σφαίρα του επαγγελματικού τους ενδιαφέροντος και η ερευνήτρια

τους άκουγε -έχοντας παράλληλα και τον έλεγχο της ώρας για να μην παρεκκλίνουμε μεγάλο ενδιαφέρον, αμέριστη προσοχή και απεριόριστο σεβασμό, κάτι που προφανώς έγινε αντιληπτό και από τους ίδιους και λειτούργησε υπέρ της όλης διαδικασίας. Το κλίμα που δημιουργήθηκε ήταν πολύ καλό και θετικό. Η γράφουσα θεωρεί ότι ήταν πολύ συγκινητική η συμμετοχή των συναδέλφων της και αισθάνεται την ανάγκη για άλλη μια φορά, να τους ευχαριστήσει για την πολύτιμη συμβολή τους σε αυτή την έρευνα. Όλη αυτή η διαδικασία αποτέλεσε μια πολύτιμη εμπειρία για την ερευνήτρια, παρόλο που καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής της εργασίας αναρωτήθηκε πάρα πολλές φορές για το αν κάνει τα σωστά βήματα και για το αν θα καταφέρει τελικά να κατακτήσει τους στόχους που θέτει μια ποιοτική έρευνα, ώστε να παραχθεί ένα αξιόλογο και ενδιαφέρον αποτέλεσμα.

V.9 Εργαλείο συλλογής δεδομένων

Στην έρευνα αυτή η ερευνήτρια χρησιμοποίησε ως εργαλείο συλλογής των δεδομένων τον τύπο της **ημιδομημένης συνέντευξης**, στην οποία το υποκείμενο έχει αρκετή πρωτοβουλία στη διατύπωση των απαντήσεών του. Ο ερευνητής περιορίζει στο ελάχιστο τις παρεμβάσεις του, ενώ φροντίζει να κατευθύνει το υποκείμενο να μιλά για θέματα που ο σκοπός της έρευνας απαιτεί να καλυφθούν στη διάρκεια του διαθέσιμου χρόνου (Βάμβουκας, 2007: 232).

Κάποια από τα πλεονεκτήματα της τεχνικής της συνέντευξης είναι ότι επιτρέπει μεγαλύτερο βάθος από ό,τι στην περίπτωση των άλλων μεθόδων συλλογής στοιχείων, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για τη διερεύνηση πολύπλοκων κοινωνικών διαδικασιών, συμπεριφορών, στάσεων, αξιών και αντιλήψεων. Επίσης προϋποθέτει την αμεσότητα της σχέσης μεταξύ του ερευνητή και του ερωτώμενου και μπορεί να οδηγήσει στη διερεύνηση θεμάτων που δεν είχαν προκαθοριστεί από πριν, μεταβάλλοντας ή τροποποιώντας πολλές φορές ακόμη και το ίδιο το αρχικό ερευνητικό πλαίσιο. Επιπλέον, επιτρέπει στον ερευνητή να κατανοήσει κοινωνικές συμπεριφορές, στάσεις και αντιλήψεις των ερωτώμενων, δηλαδή να δει τον κοινωνικό κόσμο και τα κοινωνικά φαινόμενα μέσα από τις εμπειρίες και τα «μάτια» των κοινωνικών υποκειμένων. Μειονεκτήματά της λογίζονται το ότι είναι επιρρεπής στην υποκειμενικότητα και μπορεί να επηρεάζεται από τον συνεντευκτή, ότι είναι εξαιρετικά χρονοβόρα τόσο ως προς την υλοποίησή της αλλά και ως προς τη φάση του σχεδιασμού και της απόκτησης πρόσβασης στους ερωτώμενους καθώς και το ότι

προϋποθέτει αυξημένα επικοινωνιακά προσόντα από την πλευρά του ερευνητή, ευαισθησία, γνήσιο ενδιαφέρον και ευελιξία (Ιωσηφίδης, 2007: 113).

Οι προσωπικές συνεντεύξεις που παραχωρήθηκαν για τους σκοπούς της έρευνας αυτής οργανώθηκαν, λοιπόν, σύμφωνα με τα πρότυπα των ημι-δομημένων συνεντεύξεων επιδιώκοντας να συνδυάσουν τα πλεονεκτήματα της ανοικτής -μη δομημένης συνέντευξης, περιορίζοντας τους κινδύνους και τις μεθοδολογικές και οργανωτικές δυσκολίες αυτών. Η απόδοση του προσωπικού ύφους και ή όσο το δυνατόν πιο πιστή μεταφορά των λεγομένων των υποκειμένων αποτέλεσε κύριο μέλημα τόσο για λόγους επιστημονικής και ερευνητικής δεοντολογίας όσο και για την πληρέστερη και αποτελεσματικότερη ανάλυση αυτών.

Ο οδηγός συνέντευξης σχεδιάστηκε με βάση τους ερευνητικούς στόχους και τα ερευνητικά ερωτήματα στα οποία καλείται να δώσει απαντήσεις. Για το σχεδιασμό του χρησιμοποιήθηκαν ερωτήσεις ανοικτού τύπου, οι οποίες αφήνουν τον ερωτώμενο ελεύθερο να αναπτύξει την απάντησή του χωρίς προκαθορισμούς. Αποτελείται από 49 ερωτήσεις, οι οποίες ανά ενότητες δημιουργούν τους επτά άξονες διερεύνησης. Στο σημείο αυτό παρατίθενται οι άξονες πάνω στους οποίους στηρίχθηκε ο οδηγός συνέντευξης, ενώ στο Παράρτημα Β παρατίθεται ολόκληρος ο οδηγός.

Α΄ Άξονας: Οι πρώτες έξι ερωτήσεις διερευνούν τα δημογραφικά στοιχεία των Επιμελητών (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, υπηρεσιακή ηλικία, προϋπηρεσία).

Β΄ Άξονας: Οι επόμενες οχτώ ερωτήσεις διερευνούν γενικότερα το έργο του Επιμελητή Ανηλίκων (τι υποθέσεις αναλαμβάνει, πώς γίνεται η συμπλήρωση του κοινωνικού ιστορικού του ανηλίκου, πόσο θεωρεί ότι επηρεάζει με την έκθεσή του τη δικαστική απόφαση, ποια αναμορφωτικά μέτρα εκτιμά ότι επιβάλλονται συχνότερα από το δικαστήριο ανηλίκων). Με την τελευταία ερώτηση οι ερευνώμενοι καλούνται να αξιολογήσουν το σύγχρονο θεσμικό πλαίσιο, συγκριτικά με τη δυνατότητα εφαρμογής των εξωιδρυματικών μέτρων.

Γ΄ Άξονας: Με τις πρώτες έξι ερωτήσεις αυτού του άξονα διερευνάται η σχέση του Επιμελητή με τον ανήλικο (πώς ο ανήλικος αντιμετωπίζει τον Επιμελητή, αν συνειδητοποιεί τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης του και αν θεωρεί συνήθως δίκαιη την απόφαση του δικαστηρίου, με ποια άτομα ο Επιμελητής συνεργάζεται για τη διενέργεια της κοινωνικής έρευνας, αν υπάρχει follow up για την εξέλιξη του ανηλίκου), ενώ με τις επόμενες τρεις ερωτήσεις διερευνώνται οι απόψεις των Επιμελητών αναφορικά με τη μορφή και τα αίτια της σύγχρονης παραβατικότητας, αν

θεωρούν ότι η οικονομική κρίση την έχει επηρεάσει και καλούνται να σκιαγραφήσουν το προφίλ του σύγχρονου ανήλικου παραβάτη.

Δ΄ Άξονας: Ακολουθούν επτά ερωτήσεις μέσα από τις οποίες διερευνάται ο τρόπος εφαρμογής του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος και ο ρόλος του Επιμελητή ως διαμεσολαβητή.

Ε΄ Άξονας: Οι επόμενες έξι ερωτήσεις διερευνούν τις δυσκολίες εφαρμογής του συγκεκριμένου αναμορφωτικού μέτρου.

ΣΤ΄ Άξονας: Ακολουθούν επτά ερωτήσεις με τις οποίες επιχειρείται μία αξιολόγηση του μέτρου της συνδιαλλαγής (διερευνάται η ωφέλεια του μέτρου, τα συναισθήματα ανήλικου δράστη και θύματος για την όλη διαδικασία, οι περιπτώσεις υποτροπής) και αφού γίνει μία σχετική αποτίμηση καλούνται οι ερευνώμενοι να κάνουν κάποιες προτάσεις για την καλύτερη λειτουργία του θεσμού της διαμεσολάβησης.

Ζ΄ Άξονας: Με τις ερωτήσεις του τελευταίου άξονα διερευνάται ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων στην πρόληψη της ανήλικης παραβατικότητας και αφού οι ερευνώμενοι κληθούν να συζητήσουν για τα αίτια της υποτροπής καθώς και για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κατά την άσκηση του έργου τους, στη συνέχεια αναφέρονται στις συνθήκες που κατά τη γνώμη τους θα το διευκόλυναν και τέλος ενθαρρύνονται να οραματιστούν το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών.

V.10 Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων

Στην ποιοτική ανάλυση οι τεχνικές ανάλυσης είναι λιγότερο τυποποιημένες σε σύγκριση με την ποσοτική μέθοδο, όπου ο προσδιορισμός τους είναι πιο ακριβής. Στη συγκεκριμένη έρευνα προκειμένου η ερευνήτρια να περάσει στο στάδιο της ανάλυσης των δεδομένων συγκεκριμενοποίησε τις κατάλληλες κατηγορίες που της επέτρεψαν να κατανοήσει στο μεγαλύτερο μέρος τους τα δεδομένα και στη συνέχεια κατένειμε τα στοιχεία αυτά στις κατηγορίες που είχε καθορίσει.

Έτσι, λοιπόν, κατηγοριοποίησε τα δεδομένα της σε επτά κατηγορίες, στηριζόμενη στους θεματικούς άξονες που παρουσίασε στον οδηγό συνέντευξης που χρησιμοποίησε. Απομαγνητοφώνησε τις συνεντεύξεις, τις κατέγραψε σε χειρόγραφο, ενώ μετά δακτυλογράφησε τα δεδομένα της στις αντίστοιχες κατηγορίες. Στην παρουσίαση ανάλυσης των δεδομένων της συμπεριέλαβε πολλά αυτούσια αποσπάσματα των όσων οι Επιμελητές της κατέθεσαν, προκειμένου, αφενός, να

καταγραφεί με αμεσότητα και ακρίβεια ο λόγος των ερευνώμενων και, αφετέρου, ο αναγνώστης να καταλάβει από τη συζήτηση που ακολουθεί, γιατί εκείνη κατέληξε τελικά στα συγκεκριμένα συμπεράσματα.

Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων περιλαμβάνει, κατά τον Ιωσηφίδη (2008: 173) τρεις αλληλεξαρτώμενες μεταξύ τους διαδικασίες, οι οποίες είναι: ο περιορισμός των δεδομένων, η παρουσίαση των δεδομένων και ο έλεγχος και η απόδοση νοήματος στα δεδομένα. Αυτές οι αναλυτικές διαδικασίες λαμβάνουν χώρα πριν, κατά τη διάρκεια αλλά και μετά τη συλλογή του ποιοτικού υλικού και εξειδικεύονται στα εξής:

α) Η διαδικασία περιορισμού των δεδομένων είναι συνεχής και λαμβάνει χώρα ήδη από το στάδιο της συλλογής των δεδομένων από το ερευνητικό πεδίο και συνεχίζεται και μετά την ολοκλήρωση της έρευνας. Περιλαμβάνει τον αναγκαίο περιορισμό των δεδομένων στην κατεύθυνση αυτών που κατά την κρίση του ερευνητή είναι καταλληλότερα να απαντήσουν στα ερευνητικά ερωτήματα ή να οδηγήσουν σε ικανοποιητική ερμηνεία και κατανόηση του υπό έρευνα φαινομένου.

β) Η παρουσίαση των δεδομένων περιλαμβάνει όλες εκείνες τις διαδικασίες και τεχνικές που έχουν ως στόχο την οργάνωση της πληροφορίας, που έχει συλλεγεί από το πεδίο με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι δυνατή η περαιτέρω επεξεργασία και ανάλυσή της.

γ) Το στάδιο του ελέγχου και της απόδοσης νοήματος στα δεδομένα είναι το βασικότερο και κρίσιμότερο της αναλυτικής διαδικασίας, αλλά εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την ποιότητα των προηγούμενων δραστηριοτήτων. Κατά το στάδιο αυτό ο ερευνητής αποδίδει νόημα στα ποιοτικά δεδομένα, δηλαδή προχωρά στη δόμηση ερμηνευτικού και θεωρητικού πλαισίου με στόχο την απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα ή την κατανόηση των υπό έρευνα φαινομένων, διαδικασιών ή συμπεριφορών.

VI. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

VI.1 Παρουσίαση των εμπειρικών δεδομένων

Η παρουσίαση των εμπειρικών δεδομένων στηρίζεται στις απαντήσεις που έδωσαν οι οχτώ Επιμελητές Ανηλίκων στις συνεντεύξεις με βάση τους άξονες και τα αντίστοιχα ερωτήματα που τέθηκαν στο ερωτηματολόγιο και παρουσιάζονται με την ίδια σειρά, ώστε να είναι πιο εύκολο στον αναγνώστη να κατανοήσει την ουσία του περιεχομένου των απαντήσεων. Έχουν καταγραφεί όλες οι απαντήσεις, με μια λογική (κατά την ερευνήτρια) αλληλουχία, χωρίς όμως να αλλοιώνεται το περιεχόμενό τους και χωρίς να επαναλαμβάνονται οι κοινές τοποθετήσεις. Οι απαντήσεις εντός εισαγωγικών « » και με πλάγια γραφή, έχουν παρατεθεί αυτούσια, χωρίς να αποκαλύπτεται το φύλο των ερωτώμενων (εκτός από την παράθεση των δημογραφικών στοιχείων στον πρώτο άξονα, στους λοιπούς, όπου καταχωρούνται οι απόψεις των συνεντευξιαζόμενων χρησιμοποιείται πάντα το αρσενικό γένος), η ηλικία ή το γνωστικό τους υπόβαθρο βάσει συσχετισμών αυτού με τις απόψεις που οι ερωτώμενοι διατύπωσαν, γιατί με αυτό τον τρόπο θα δηλωνόταν εμμέσως -πλην σαφώς- η ταυτότητα των συμμετεχόντων, καθώς ο αριθμός των εργαζομένων στις υπό εξέταση Υπηρεσίες δεν είναι μεγάλος. Έτσι, δεν επιχειρήθηκε σε κανένα σημείο της παρούσας μελέτης καμία προσπάθεια συσχετισμού των απαντήσεων με οποιοδήποτε από τα στοιχεία του κάθε Επιμελητή, που θα μπορούσαν να αποκαλύψουν την ταυτότητά του, ώστε να αποφευχθεί η καταστρατήγηση της ανωνυμίας που η γράφουσα δεσμεύτηκε να τηρήσει και που θα αντιστρατευόταν τους δεοντολογικούς κανόνες διεξαγωγής κοινωνικών ερευνών. Η προσήλωση στους κανόνες της δεοντολογίας, ανάμεσα στους οποίους εντάσσεται η απόλυτη τήρηση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων, συνιστά γενικότερα μια διόλου ασήμαντη προϋπόθεση στο πεδίο της εμπειρικής διερεύνησης της κοινωνικής πραγματικότητας (Λαμπίρη-Δημάκη, 2000).

VI.1.1 Δημογραφικά στοιχεία για το προφίλ των ερευνώμενων Επιμελητών Ανηλίκων

Από τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων προκύπτουν τα εξής:

- Ως προς το φύλο: από τους οχτώ ερωτώμενους της έρευνάς μου επέλεξα έξι γυναίκες και δύο άντρες.
- Ως προς την ηλικία: οι ηλικίες τους κυμαίνονται από τα 33 έως τα 47 έτη (οι τρεις από 33 έως 38 ετών και οι πέντε λοιποί από 41 έως 47 ετών).
- Ως προς το μορφωτικό επίπεδο: οι επτά έχουν πτυχίο Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (δύο **Νομικής** <η μία έχει δεύτερο πτυχίο στην **Εγκληματολογία** και μεταπτυχιακό στο Ποινικό Συγκριτικό Δίκαιο και Ανθρώπινα Δικαιώματα και είναι υποψήφια Διδάκτωρ Νομικής Σχολής, και η δεύτερη δύο μεταπτυχιακά: ένα στην Εγκληματολογία και ένα στη Διαχείριση Ανθρώπινου Δυναμικού>, μία **Ψυχολογίας** με μεταπτυχιακό στη Σχολική Ψυχολογία, μία **Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας**, ένας **Κοινωνικής Ανθρωπολογίας** με δύο επιπλέον πτυχία **Κοινωνιολογίας και Κοινωνικής Εργασίας** και δύο μεταπτυχιακά: ένα στη Δημόσια Υγεία και ένα στη Συμβουλευτική, δύο **Κοινωνιολογίας** <ο ένας με μεταπτυχιακό στην Κοινωνιολογία και διδακτορικό στην Ψυχολογία και η δεύτερη με μεταπτυχιακό στη Διοίκηση Υπηρεσιών Υγείας> και μία Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (**Κοινωνικής Εργασίας** με μεταπτυχιακό στην Ευρωπαϊκή Κοινωνική Εργασία). Και οι οχτώ έχουν παρακολουθήσει επιπλέον εκπαίδευση-επιμόρφωση σε τομείς όπως: Συστημική Εκπαίδευση στη Θεραπεία Οικογένειας (τριετή), Αντιμετώπιση Τοξικοεξάρτησης, Εξάρτηση από το Διαδίκτυο, Εκπαίδευση στη λήψη Διοικητικών Αποφάσεων, Αντιμετώπιση Φαινομένων Βίας, Παιδαγωγική Κατάρτιση (ΣΕΛΕΤΕ), Ψυχική Υγεία, Κακοποίηση-Παραμέληση Παιδιού, Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και Συμβουλευτική, Ψυχιατρική-Αποασυλοποίηση Ψυχιατρικά Ασθενών, και έχοντας κάνει βίωμά τους την ανάγκη για μάθηση δια βίου βρίσκονται διαρκώς σε μια αέναη εκπαιδευτική διαδικασία με σεμιναριακές επιμορφώσεις.
- Ως προς το χρόνο υπηρεσίας στη συγκεκριμένη θέση: ο χρόνος κυμαίνεται από έξι έως δώδεκα έτη (δύο πληροφορητές υπηρετούν δώδεκα έτη, ένας οχτώ έτη, τρεις επτά έτη, και δύο έξι έτη). Επισημαίνεται ότι στο

συγκεκριμένο κλάδο μέχρι το 2002 που προσελήφθησαν οι δύο ερωτώμενοι με τα δώδεκα χρόνια υπηρεσίας, είχαν να γίνουν προσλήψεις δεκαεννέα ολόκληρα χρόνια, οπότε εκείνοι τώρα θεωρούνται από τους πιο παλιούς!

- Ως προς την τυχόν προϋπηρεσία τους: και οι οχτώ αναφέρουν προηγούμενη εργασιακή εμπειρία (μία ως δικηγόρος και ερευνήτρια στο Πανεπιστήμιο, τρεις ως δικαστικοί υπάλληλοι στο Πρωτοδικείο και την Εισαγγελία Πρωτοδικών Αθηνών, δύο στην εκπαίδευση σε θέσεις συναφείς με το αντικείμενο σπουδών τους, δύο ως κοινωνικοί λειτουργοί σε ψυχιατρικά πλαίσια). Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε ότι όλοι δηλώνουν ότι ήταν πολύ συνειδητή η επιλογή τους να μετακινηθούν και να δουλέψουν σε αυτόν τον επαγγελματικό χώρο με την ευπαθή κοινωνική ομάδα των ανηλίκων παραβατών.

VI.1.2 Το έργο του Επιμελητή Ανηλίκων

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν αναφορικά με το έργο του Επιμελητή Ανηλίκων προκύπτουν τα ακόλουθα:

- Οι υποθέσεις που ανατίθενται στις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων μπορούμε να πούμε ότι χωρίζονται σχηματικά σε πλημμεληματικές και κακουργηματικές πράξεις, οι οποίες προβλέπονται στον Ποινικό Κώδικα ή σε Ειδικούς Ποινικούς Νόμους και αφορούν εγκλήματα κατά της ζωής (π.χ. ελαφριά-απλή-επικίνδυνη σωματική βλάβη, ανθρωποκτονία), της τιμής (π.χ. εξύβριση, συκοφαντική δυσφήμιση), της περιουσίας (π.χ. κλοπή, ληστεία, φθορά ξένης ιδιοκτησίας) και της δημόσιας ασφάλειας (π.χ. διατάραξη κοινής ειρήνης). Πράξεις που εμπίπτουν σε Ειδικούς Ποινικούς Νόμους είναι η βία στα γήπεδα, οι παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών, οι παραβάσεις του νόμου περί αλλοδαπών, οι παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας.

Οι Επιμελητές -σχεδόν στο σύνολό τους- ανέφεραν ότι οι παραβατικές πράξεις που τους απασχολούν συχνότερα είναι κυρίως αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, ναρκωτικά και αδικήματα βίας.

- Οι υποθέσεις ανατίθενται στην Υπηρεσία από τον Εισαγγελέα Ανηλίκων και οι Επιμελητές παρεμβαίνουν στις υποθέσεις αυτές στο πλαίσιο της κατασταλτικής τους αρμοδιότητας, εφόσον εκκρεμεί δικαστήριο για τον ανήλικο. Επίσης ανατίθενται με διάταξη Ανακριτή ή με έγγραφο της Αστυνομίας για την εφαρμογή ενός μέτρου ή

κάποιου περιοριστικού όρου. Οι περιπτώσεις πρόληψης παραπέμπονται στην Υπηρεσία από τον Εισαγγελέα Ανηλίκων, εφόσον έχει προηγηθεί σ' αυτόν μία αίτηση γονέων ή άλλου κηδεμόνος.

Μια άλλη περίπτωση που αναφέρθηκε από κάποιον Επιμελητή της Αθήνας αφορά τη δυνατότητα αποχής του Εισαγγελέα, βάσει του άρθρου 45^A ΚΠΔ, και την ανάθεση της υπόθεσης σε Επιμελητή, προκειμένου να εφαρμοστεί ένα αναμορφωτικό μέτρο. Επιπλέον, κατά τους τελευταίους μήνες ανατέθηκαν στην Υπηρεσία κάποιες υποθέσεις ανηλίκων, στους οποίους είχε επιβληθεί υφ' όρον απόλυση με την υποχρέωση εμφάνισής τους στο Α/Τ τόπου κατοικίας τους καθώς και στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων (ΥΕΑ), τους οποίους ανέλαβαν Επιμελητές με μια μορφή επιμέλειας.

- Οι υποθέσεις ανατίθενται στους Επιμελητές όταν πρόκειται για τακτική δικάσιμο περίπου δύο με τρεις μήνες πριν την εκδίκασή τους και όταν πρόκειται για διάταξη Ανακριτή ή έγγραφο της Αστυνομίας, τότε συνεργάζονται με τον ανήλικο τουλάχιστον για ένα με ενάμισι ή και δύο έτη πριν την εκδίκαση της υπόθεσης. Επισημάνθηκε, ωστόσο, από κάποιους Επιμελητές που υπηρετούν στην Αθήνα ότι όσο διάστημα δεν υπήρχε γραμματειακή υποστήριξη στην Υπηρεσία και ήταν αναγκασμένοι οι ίδιοι να πηγαίνουν στην Εισαγγελία να γράφουν τα πινάκια, τότε συχνά έφτανε στα χέρια τους μια υπόθεση μία με δύο εβδομάδες πριν την εκδίκασή της, με αποτέλεσμα κάποιες φορές να μην είναι δυνατός ο έγκαιρος εντοπισμός του ανηλίκου.

- Οι συναντήσεις του Επιμελητή με τον ανήλικο, ειδικά οι πρώτες, πραγματοποιούνται -ως επί το πλείστον- στο χώρο του γραφείου του Επιμελητή, αλλά στις πιο δύσκολες περιπτώσεις οι Επιμελητές πραγματοποιούν και κατ' οίκον επισκέψεις. Επίσης, δυο Επιμελητές της Αθήνας ανέφεραν ως κάτι πολύ καινούριο που συμβαίνει στην Υπηρεσία τους τελευταίους δύο-τρεις μήνες, να πραγματοποιείται η πρώτη συνάντηση στο γραφείο του Εισαγγελέα, επειδή εκείνος μελετώντας τις υποθέσεις, κάνοντας μια διαλογή των περιστατικών και αξιολογώντας τη σοβαρότητά τους, καλεί σε χρόνο άμεσο μετά τη σύλληψη τόσο τον ανήλικο όσο και τον Επιμελητή και του αναθέτει επιτόπου την υπόθεση, γιατί τη θεωρεί πολύ ενδιαφέρουσα και θέλει η παρέμβαση του Επιμελητή να είναι εξαιρετικά άμεση. Επίσης κάποιοι Επιμελητές ανέφεραν ότι όταν το κρίνουν απαραίτητο κάνουν επισκέψεις και στο σχολείο του ανηλίκου και συνεργάζονται με κάποιους καθηγητές, εν γνώσει πάντα του ανηλίκου ή προγραμματίζουν συναντήσεις με τον ανήλικο σε άλλες υπηρεσίες και φορείς, όπως για παράδειγμα σε μια Ιατροπαιδαγωγική

Υπηρεσία ή σε ένα πρόγραμμα απεξάρτησης. Επίσης, αναφέρθηκε από έναν Επιμελητή ότι όταν ο ανήλικος δεν εφαρμόζει το μέτρο που του επιβλήθηκε, ενδέχεται ο ίδιος να κανονίσει μια συνάντηση στο γραφείο του Δικαστή ή του Εισαγγελέα και να γίνει μία συζήτηση ενώπιόν τους.

- Στη συμπλήρωση του ατομικού δελτίου του ανηλίκου υπήρξαν κάποιες διαφοροποιήσεις στα στοιχεία που ο κάθε Επιμελητής αξιολογεί ως πιο σημαντικά για τη σύνταξη της έκθεσής του. Γενικά, το ατομικό δελτίο του ανηλίκου προϋποθέτει τη συμπλήρωση συγκεκριμένων στοιχείων, δημογραφικών και κοινωνικών, που αφορούν τον τόπο κατοικίας του, τις συνθήκες διαβίωσής του, την κοινωνική, εκπαιδευτική και οικονομική κατάσταση του ανηλίκου και της οικογένειάς του, την ενδοοικογενειακή, ενδοσχολική και κοινωνική συμπεριφορά του παιδιού, τις κοινωνικές σχέσεις και τα ενδιαφέροντά του, τις ενδοοικογενειακές σχέσεις, καθώς και την δική του εκδοχή για την τέλεση της πράξης.

Τα στοιχεία στα οποία ο κάθε Επιμελητής δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα αναφέρθηκαν από τους ίδιους ως ακολούθως: α) *«στην αξιολόγηση της προσωπικότητας του ανηλίκου και στην κοινωνική του λειτουργικότητα»*, με την επισήμανση, ωστόσο, ότι *«όλα είναι σημεία που συνδυαστικά πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν μας για να σχηματίσουμε μια πιο σφαιρική εικόνα του ανηλίκου και της οικογενειακής-κοινωνικής του κατάστασης»*, β) *«στα στοιχεία κοινωνιοψυχολογικής φύσεως του ανηλίκου, αν υπάρχει π.χ πρόβλημα χρήσης ουσιών ή αλκοολισμού ή ενδοοικογενειακή βία»*, γ) *«στην άποψη που έχει ο ανήλικος για το αδίκημα, αν αποδέχεται ή όχι την πράξη, στο εκπαιδευτικό του προφίλ, στους οικογενειακούς δεσμούς, αν εργάζεται ή όχι, στις δραστηριότητές του»*, δ) *«στη σχέση ανηλίκου και πράξης και το πώς την αντιλαμβάνεται ο ίδιος ο ανήλικος. Περαιτέρω, πολύ σημαντικό θεωρώ τη λήψη πληροφοριών που σχετίζονται με το οικογενειακό του περιβάλλον καθώς και το φιλικό, την εν γένει κοινωνική συμπεριφορά του ανηλίκου, το εκπαιδευτικό του προφίλ καθώς και τα ενδιαφέροντά του»*, ε) *«στην οικογενειακή κατάσταση του ανηλίκου, στο εκπαιδευτικό του προφίλ ή και την εργασιακή του κατάσταση καθώς και στα ατομικά του χαρακτηριστικά»*, στ) *«στο κοινωνικοοικονομικό προφίλ της οικογένειας του ανηλίκου, στη σχολική του πορεία, στις δραστηριότητές του, στις ενδοοικογενειακές σχέσεις και όχι τόσο στην περιγραφή του ανηλίκου για την πράξη, γιατί συνήθως θα πει αυτά που θα τον έχει συμβουλέψει ο δικηγόρος του. Το να μου πει ψέματα για την πράξη το θεωρώ και ανεκτό ως ένα σημείο, με την έννοια ότι είναι κατηγορούμενος και θέλοντας να υπερασπιστεί τον εαυτό του, προσπαθεί να το κάνει με όποιο τρόπο θεωρεί καλύτερο»*, ζ) *«στην*

οικογενειακή κατάσταση, την ανατροφή του ανηλίκου καθώς και στις οικογενειακές σχέσεις και ιδιαίτερα όσον αφορά τα περιστατικά πρόληψης που αναλαμβάνω. Επίσης σημαντικό ρόλο παίζει για μένα εάν εξακολουθεί τη σχολική του φοίτηση ή αν έχει παραπεμφθεί και συνεργάζεται με άλλους φορείς και προγράμματα, π.χ κέντρα ψυχικής υγιεινής, προγράμματα απεξάρτησης, με τους οποίους επιδιώκω να έχω κάποια επικοινωνία και συνεργασία. Εγώ, προσωπικά, δεν δίνω ιδιαίτερη βαρύτητα στην εκδοχή που παρουσιάζει για την τέλεση της πράξης, την οποία όμως αξιοποιώ όταν προτείνω αναμορφωτικό μέτρο και κυρίως αυτά της κοινωφελούς εργασίας και της διαμεσολάβησης, όπου προϋποθέτουν την ανάληψη ευθύνης από το θύτη», η) «στις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, στην εκπαιδευτική πορεία του παιδιού, τι αλλαγές υπάρχουν στην εξέλιξή του, αν κάνει χρήση ουσιών ή όχι, στη γονεϊκή ικανότητα, αν δηλαδή υπάρχει ένα υποστηρικτικό περιβάλλον πίσω του ή όχι. Προσωπικά με ενδιαφέρει πιο πολύ το παιδί παρά η πράξη. Μόνο στο πρώτο ραντεβού θα αναφερθώ στην πράξη».

- Έξι Επιμελητές ανέφεραν ότι θεωρούν πως επηρεάζουν πάρα πολύ -έως σε απόλυτο βαθμό όπως ανέφερε χαρακτηριστικά ένας Επιμελητής- με την έκθεσή τους τη δικαστική απόφαση. «Επηρεάζουμε πάρα πολύ με την έκθεσή μας τουλάχιστον τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο με τη συγκεκριμένη έδρα» και «τουλάχιστον το δικαστήριο της Αθήνας τη λαμβάνει σοβαρά υπόψη». Ένας Επιμελητής ανέφερε ότι θεωρεί πως επηρεάζεται αρκετά η έδρα με τις εκθέσεις, όμως αυτό εξαρτάται και από «την προσωπικότητα και το γνωστικό πεδίο του εκάστοτε δικαστή και εισαγγελέα». Ένας άλλος Επιμελητής επεσήμανε επίσης ότι εξαρτάται πολλές φορές από τη διάθεση της έδρας απέναντι στον ανήλικο ή τη βαρύτητα του αδικήματος «Αν είναι πολύ καλή η έκθεση για τον ανήλικο και ο ίδιος κερδίζει στο ακροατήριο με τη στάση του τις εντυπώσεις, τότε και η απόφαση μπορεί να είναι ευνοϊκότερη για εκείνον, ακόμα και αν δικάζεται για ένα σοβαρό αδίκημα. Αντίθετα, μπορεί να δικάζεται για ένα ελαφρύτερο αδίκημα, αλλά να έχει παραβατικό προφίλ και να μην έχει συνεργαστεί με την Υπηρεσία, ή να έχει ανάγκη από μια παραπομπή σε ένα κέντρο ψυχικής υγείας, οπότε η στάση της έδρας ενδέχεται να είναι πιο σκληρή σε σχέση με τη φύση του αδικήματος. Γενικά, πάντως, μπορώ να πω ότι πιστεύω πως η έκθεσή μας επηρεάζει την έδρα. Αν, όμως, αυτό που γράφουμε στην έκθεση είναι εντελώς αντίθετο με την εντύπωση που σχημάτισε η έδρα δεν το λαμβάνουν καθόλου υπόψη».

- Το αναμορφωτικό μέτρο που θεωρούν ότι επιβάλλεται συχνότερα από το Δικαστήριο Ανηλίκων είναι της ανάθεσης της Επιμέλειας του ανηλίκου στην

Υπηρεσία Επιμελητών (ΕΥΕ). Όπως επισημάνθηκε από τρεις Επιμελητές αυτό το μέτρο επιβάλλεται συχνότερα στους παρόντες ανηλίκους ή όπως διευκρινίστηκε από κάποιον άλλον «είναι το μέτρο που συνάδει περισσότερο με τον αριθμό των διενεργηθεισών κοινωνικών ερευνών, αν λάβουμε υπόψη ότι η επίπληξη μπορεί μεν στατιστικά να επιβάλλεται συχνότερα, όμως αφορά κυρίως παραβάσεις ΚΟΚ, περιπτώσεις στις οποίες δεν διενεργούμε κοινωνική έρευνα, λόγω φόρτου εργασίας». Ένας Επιμελητής ανέφερε ότι το δικαστήριο της Αθήνας επιβάλλει συχνότερα τελευταία -ιδιαίτερα σε περιπτώσεις κλοπών και σωματικών βλαβών- το μέτρο της ΕΥΕ σε συνδυασμό με το μέτρο της καταβολής αποζημίωσης στον παθόντα ή στην Εταιρία Προστασίας Ανηλίκων, προκειμένου να μειώσει το κακό που διέπραξε ο θύτης στο θύμα. Σε εκείνους που δικάζονται ερήμην επιβάλλονται -από το δικαστήριο της Αθήνας- άλλα μέτρα και συχνότερα το μέτρο της καταβολής χρηματικού ποσού ως αποζημίωση στον παθόντα ή σε κάποια εταιρία ή σε κάποιο κοινωνοφελές ίδρυμα. Αυτό γίνεται περισσότερο ως λύση ανάγκης όταν ο κατηγορούμενος είναι απών και δεν μπορούν να του επιβάλουν το μέτρο της επιμέλειας υπηρεσίας, αφού αυτό δεν θα μπορούσε να εφαρμοστεί.

Όσον αφορά την αξιολόγηση του συγκεκριμένου μέτρου ειπώθηκαν τα εξής: «η ΕΥΕ είναι ένα πάρα πολύ ωφέλιμο μέτρο και εάν δουλευτεί σωστά, μπορεί να έχει εξαιρετικά θετικά αποτελέσματα για τον ανήλικο και την οικογένειά του. Βέβαια, η αποτελεσματικότητα του μέτρου συχνά εξαρτάται από τα κοινωνικά, πολιτισμικά ή και εθνοτικά χαρακτηριστικά του ανηλίκου και της οικογένειάς του, κι αυτό συμβαίνει γιατί τα εργαλεία και οι μέθοδοι συμβουλευτικής παρέμβασης που χρησιμοποιούμε είναι δομημένα για κοινωνικές ομάδες που προέρχονται από κοινωνίες δυτικού τύπου», «το μέτρο της ΕΥΕ προτείνεται κατ'εξοχήν στις περιπτώσεις που το οικογενειακό περιβάλλον των ανηλίκων είναι προβληματικό και το παιδί έρχεται αντιμέτωπο με πολλά ενδοοικογενειακά προβλήματα και υπάρχει υψηλός κίνδυνος υποτροπής. Στις περισσότερες περιπτώσεις, το συγκεκριμένο μέτρο είναι το πιο πρόσφορο ως προς τον έλεγχο των ανηλικών παραβατών», «το μέτρο αυτό θεωρώ ότι δεν είναι πάντα πρόσφορο, εφόσον εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την προσωπικότητα του παιδιού και από το εάν έχει συνεργαστεί προδικαστικά μαζί μας», «κατά τη γνώμη μου είναι πολύ σημαντικό μέτρο. Ωστόσο θα έπρεπε να έχουμε επιπλέον 'εργαλεία' οι Επιμελητές για να δουλεύουμε, πιο δομημένα, τις επιμέλειες που μας ανατίθενται και το ίδιο το σύστημα να παρέχει μηχανισμούς, εάν ο ανήλικος δεν συμμορφώνεται και δεν προσέρχεται στις συναντήσεις επίβλεψης, εκτός από το 124 Π.Κ που προβλέπει την

μεταβολή ή την άρση του μέτρου», «το συγκεκριμένο μέτρο το θεωρώ πολύ σημαντικό, γιατί είναι αρκετά ευέλικτο, εφόσον το φέρνεις στα μέτρα του παιδιού. Είναι ένα μέτρο αρκετά ευέλικτο και ως προς το περιεχόμενό του και τη διαβάθμιση και την εξέλιξή του», «το μέτρο αυτό είναι κατάλληλο και αποτελεσματικό, που ταιριάζει με τα αδικήματα που δικάζει το Δικαστήριο Ανηλίκων. Δεν είναι δηλαδή ιδιαίτερα αυστηρό και δεν υπάρχει δυσαναλογία με την πράξη», «έχω την αίσθηση ότι από τη στιγμή που τίθεται μεν το υποχρεωτικό πλαίσιο αλλά και τα παιδιά συνεργάζονται, το μέτρο αυτό βοηθά πολύ τους ανήλικους. Όταν εξακολουθούν να έρχονται για όλο το διάστημα που τους έχει οριστεί και αποδέχονται τη συμβουλευτική μας συνεργασία, αυτό αποτελεί μια ανατροφοδότηση για μας ότι το αξιολογούν θετικά. Επίσης, παιδιά που συμμετέχουν στις ομάδες εφήβων που οργανώνουμε στην Υπηρεσία μας, είναι ως επί το πλείστον παιδιά που έχουμε δουλέψει μαζί τους στο πλαίσιο του συγκεκριμένου αναμορφωτικού μέτρου της επιμέλειας», «το συγκεκριμένο μέτρο, προφανώς, το δικαστήριο το βρίσκει πιο ασφαλές. Προτιμούν κάθε ανήλικος να παρακολουθείται και να συνεργάζεται με έναν Επιμελητή, ακόμα και στις περιπτώσεις που εμείς τους αναφέρουμε ότι κάτι τέτοιο δεν είναι απαραίτητο. Προσωπικά πιστεύω ότι το μέτρο της EYE είναι βοηθητικό για παιδιά που αντιμετωπίζουν σοβαρά ζητήματα ή που έχουν ελλιπή οικογενειακή στήριξη. Εξάλλου, το μέτρο της EYE είναι το κατ'εξοχήν εργαλείο μας και μας έχουν συνδυάσει με αυτό και βιβλιογραφικά. Πιστεύω ότι κάτι τέτοιο είναι λάθος, γιατί δεν είναι μόνο αυτό που κάνουμε. Μέχρι πριν λίγα χρόνια ο Επιμελητής έκανε κυρίως αυτό αποκλειστικά. Σήμερα, όμως, ο Επιμελητής εμπλέκεται και σε όλα τα άλλα μέτρα, όπως την εξώδικη διευθέτηση της υπόθεσης, την κοινωφελή εργασία κ.λπ.»

- Το μέτρο της ανάθεσης επιμέλειας ανηλίκου στην Υπηρεσία Επιμελητών διαρκεί από έξι μήνες έως τρία χρόνια και κατά μέσο όρο περίπου ένα χρόνο.

- Αναφορικά με την αξιολόγηση του σύγχρονου θεσμικού πλαισίου σε σχέση με τη δυνατότητα εφαρμογής και την αποτελεσματικότητα των εξωϊδρυματικών μέτρων, οι Επιμελητές εξέφρασαν τις απόψεις τους ως ακολούθως: «Με τις δυνατότητες της Υπηρεσίας αλλά και τις εξωϊδρυματικές δομές ένα μέρος από τα υπάρχοντα αναμορφωτικά μέτρα μπορούν να εφαρμοστούν, ίσως δεν είναι στο βαθμό που θα επιθυμούσαμε, αλλά πλέον βλέπουμε να συμβαίνει. Έχει αρχίσει ήδη να εφαρμόζεται σχετικά συχνά και η κοινωφελής εργασία για περιστατικά που το προφίλ τους επιτρέπει την εφαρμογή του μέτρου», «Δεν θα πω το κλασικό που λέγεται ότι δεν υπάρχουν δομές. Το ότι δεν υπάρχουν για παράδειγμα δομές για την αναδοχή, δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν κρατικές δομές. Θεωρώ ότι υπάρχει ένα έλλειμμα στις κρατικές δομές, αλλά

όχι τόσο μεγάλο, ώστε να μην μπορούμε να αντιμετωπίσουμε την ανήλικη παραβατικότητα», «Σε γενικές γραμμές τα αναμορφωτικά μέτρα πλέον επιβάλλονται και εφαρμόζονται. Η κοινωφελής εργασία δεν είναι πάντα εύκολο να εφαρμοστεί, εφόσον εκεί συχνά αντιμετωπίζουμε και τη δυσκολία συνεργασίας του παιδιού, ακόμα και η επιμέλεια δεν είναι πάντα εύκολο να εφαρμοστεί, αν π.χ πρόκειται για ένα διαταραγμένο παιδί, καθώς επίσης και η παρακολούθηση θεραπευτικών προγραμμάτων, κυρίως απεξάρτησης, επίσης συναντά την αντίσταση του παιδιού», «Η επιλογή της επιβολής των αναμορφωτικών μέτρων εξαρτάται πάρα πολύ από την εκάστοτε σύνθεση του δικαστηρίου. Η πιο "τιμωρητική" σύνθεση επιβάλλει πιο εύκολα πρόστιμα, φυλακίσεις, εγκλεισμό. Μια σύνθεση που έχει διαπαιδαγωγική τάση στρέφεται πιο εύκολα στην επιβολή αναμορφωτικών μέτρων, όπως την κοινωφελή εργασία ή την παρακολούθηση κοινωνικών-εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Από την άλλη μεριά η εφαρμογή των μέτρων δεν μπορεί να υποστηριχθεί, εφόσον δεν υπάρχουν υποδομές. Συχνά, λοιπόν, η εφαρμογή των μέτρων δεν είναι εφικτή λόγω έλλειψης υποδομής», «Χρειάζεται προσπάθεια για να εφαρμοστούν τα αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται στο θεσμικό μας πλαίσιο. Δεν είναι δοσμένες οι δυνατότητες πάνω στις οποίες θα έρθει και θα "κουμπώσει" ένα μέτρο. Πρέπει να τις δημιουργήσεις εσύ αυτές τις δυνατότητες. Χρειάζεται οργανωμένη δουλειά προς αυτή την κατεύθυνση, προκειμένου να μπορέσει να εφαρμοστεί ό,τι προβλέπεται στο θεσμικό πλαίσιο. Και από αυτή τη διαδικασία της δημιουργίας των δυνατοτήτων δεν εξαιρώ κανέναν», «Θεωρώ ότι, τουλάχιστον όσον αφορά το δικαστήριο της Αθήνας, η έδρα αξιοποιεί τις δυνατότητες που της δίνει το θεσμικό πλαίσιο και προχωρά στην εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων, η οποία πιστεύω ότι γίνεται πολύ καλά. Αυτό συμβαίνει μετά την τελευταία αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου το 2010, γιατί μέχρι τότε η έδρα ήταν διστακτική και επέβαλε κατά κύριο λόγο μόνο το μέτρο της επιμέλειας υπηρεσίας και ήταν διστακτική σε ό,τι άλλο. Την τελευταία τετραετία, τουλάχιστον στην Αθήνα, συναντάμε μεγαλύτερη ποικιλία επιβολής αναμορφωτικών μέτρων, εφόσον χρησιμοποιείται συχνά και η κοινωφελής εργασία και οι παραπομπές για παρακολούθηση θεραπευτικών προγραμμάτων ή προγραμμάτων απεξάρτησης και η διαμεσολάβηση και φυσικά η ΕΥΕ», «Ενώ το θεσμικό μας πλαίσιο έχει βελτιωθεί σημαντικά και εμπλουτιστεί με την πρόβλεψη αρκετών εξωιδρυματικών αναμορφωτικών μέτρων ήδη από το 2003, παρόλα αυτά, τουλάχιστον, στο Δικαστήριο Ανηλίκων Πειραιά άρχισαν να επιβάλλονται και άλλα αναμορφωτικά μέτρα, πλην της ΕΥΕ, κυρίως τον τελευταίο χρόνο! Ειδικά όσον αφορά την κοινωφελή εργασία, τη

συνδιαλλαγή, την αποζημίωση, την παρακολούθηση θεραπευτικών προγραμμάτων, η έδρα του δικαστηρίου ήταν και ίσως εξακολουθεί κάποιες φορές ακόμα να είναι εξαιρετικά επιφυλακτική και διστακτική στην επιβολή τους. Όσον αφορά την ποινική αναδοχή δεν έχουμε αντιμετωπίσει ούτε μία περίπτωση. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, μια καθυστέρηση περίπου δέκα ετών στην επιλογή επιβολής των αναμορφωτικών μέτρων, η οποία καθιστά αδύνατη την εφαρμογή τους», «Πιστεύω πως υπάρχει ένα θεσμικό κενό σε σχέση με την ορθή εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων. Για παράδειγμα στην κοινωφελή εργασία δεν έχουν δημιουργηθεί τα εχέγγυα για την ασφάλεια των ανηλίκων, ή στην εξωδικαστική διευθέτηση δεν υπάρχουν εργαλεία τα οποία να χρησιμοποιούμε όλοι οι Επιμελητές ώστε να εξασφαλίζεται ένας κοινός τρόπος αντιμετώπισης όλων των ζητημάτων που προκύπτουν. Για την αναδοχή επίσης υπάρχει τεράστιο θεσμικό κενό. Ειδικά στην Εισαγγελία της Αθήνας, όμως, οφείλω να πω ότι με την εναλλαγή των προσώπων, τα τελευταία ειδικά τέσσερα χρόνια η έδρα τολμά να επιβάλει και νέα μέτρα, παρόλο που θεσμικά μπορεί να μην είναι κατοχυρωμένα.»

VI.1.3 Ο Επιμελητής Ανηλίκων, ο ανήλικος και το Δικαστήριο

- Αναφορικά με τη στάση και τη συμπεριφορά του ανηλίκου, όταν προσέρχεται για πρώτη φορά στην Υπηρεσία Επιμελητών, οι συνεντευξιαζόμενοι περιέγραψαν ότι ο ανήλικος συνήθως είναι φοβισμένος, επιφυλακτικός, καχύποπτος και αμυνόμενος, αμήχανος, αγχωμένος και χρησιμοποιεί αρκετές φορές το ψέμα για να δικαιολογήσει την πράξη του ή να την αρνηθεί. Προσέρχεται στην Υπηρεσία με δέος, αλλά και με περιέργεια, αφού συχνά δεν ξέρει το ρόλο του Επιμελητή. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις παιδιών, που είναι υπότροποι, πολυπαραβάτες ή παιδιά με υψηλό παράγοντα κινδύνου, που είναι «εξοικειωμένα με το σύστημα» και προσέρχονται χωρίς αίσθηση κινδύνου ή φόβου».

- Στο ερώτημα αν ο ανήλικος αντιμετωπίζει τον Επιμελητή ως «εκπρόσωπο του συστήματος» όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι απάντησαν θετικά και ότι αυτό συμβαίνει τουλάχιστον στην αρχή, και αυτό δυσχεραίνει τη μεταξύ τους συνεργασία μέχρι ο Επιμελητής να καταφέρει να κερδίσει την εμπιστοσύνη του ανηλίκου. Χαρακτηριστικά ένας Επιμελητής ανέφερε: «Η εικόνα που έχουν στο μυαλό τους οι ανήλικοι όταν έρχονται σε μας συνδέεται συχνά με τον Ανακριτή ή τον Εισαγγελέα. Αυτά όλα είναι κάπως συγκεχυμένα στο μυαλό τους και πολλές φορές τα μπερδεύουν, γιατί έχουν περάσει από ΓΑΔΑ, από Εισαγγελέα και πολλές φορές και από Ανακριτή.

Δεν ξέρουν ποιος κάνει τι και μέχρι πού φτάνει η αρμοδιότητά του.» Ένας άλλος Επιμελητής ανέφερε ότι εκτός από την πρώτη συνάντηση ο ανήλικος μπορεί να έχει μια τέτοια στάση και κατά την ακροαματική διαδικασία, μέσα στο δικαστήριο «όταν ακούσει μια απόφαση που δεν τη θέλει και δεν τον συμφέρει.» Άλλος Επιμελητής επεσήμανε ότι «συνήθως αυτό παρατηρείται όταν πρόκειται να μιλήσουν σε μας για την πράξη και για τις συνθήκες τέλεσής της, σε ό,τι δηλαδή αφορά την αποκάλυψη της αλήθειας. Γνωρίζουν ότι τα στοιχεία που θα μου αναφέρουν θα περάσουν στην έκθεσή μου, την οποία θα διαβάσει ο δικαστής. Χαρακτηριστικά κάποιος ανήλικος πρόσφατα μου ανέφερε “δεν ξέρω τι πρέπει να πω και τι να μην πω”. Γενικά πιστεύω ότι υπάρχει εμπιστοσύνη στο πρόσωπό μας αλλά ειδικά στο κομμάτι της αποκάλυψης της αλήθειας μας αντιμετωπίζουν ως εκπρόσωπο του συστήματος.» Κάποιος άλλος συνεντευξιαζόμενος ανέφερε «θεωρώ ότι αυτό είναι ένα βασικό εμπόδιο στη μεταξύ μας σχέση που όμως αργότερα ‘σπάει’. Μπορεί να μας δει ως συνεργάτες της Αστυνομίας ή τα ‘καρφιά’ του δικαστηρίου. Δεν το εκφράζει συνήθως. Σπάνια όμως μπορεί και να το εκφράσει. Χθες έτυχε να συνεργαστώ με ένα νεαρό, που πίστευε ότι είναι φακελωμένος και είμαστε συνδεδεμένοι με την Αστυνομία. Πιστεύω ότι όλοι το έχουν στο πίσω μέρος του μυαλού τους, αλλά δεν το εκφράζουν.»

Οι περισσότεροι επεσήμαναν ότι όταν γίνει σαφές -ξεκάθαρα και με ειλικρίνεια- στον ανήλικο το πλαίσιο της συνεργασίας και το απόρρητο που τη διέπει και να νιώσει ότι ο Επιμελητής δεν προσπαθεί να τον παγιδέψει, οι όποιες δυσκολίες συνήθως ξεπερνιούνται και εκείνος συνεργάζεται πιο πρόθυμα.

- Για τη διενέργεια της κοινωνικής έρευνας όλοι οι Επιμελητές έρχονται σε επαφή πρώτιστα με τους γονείς ή με όποιον έχει αναλάβει τη φροντίδα του ανηλίκου. Αναφέρθηκε από κάποιους ότι η συνεργασία -κατά περίπτωση- μπορεί να γίνει και με τον/την σύντροφο του ανηλίκου, με τον θεραπευτή του, αν παρακολουθεί κάποιο πρόγραμμα ψυχολογίας ή χρήσης, καθώς και φορείς, όπως σχολεία, κοινωνικές υπηρεσίες πρόνοιας, δήμων, κέντρα ψυχικής υγιεινής, προγράμματα κατά των ναρκωτικών, νοσοκομεία. Ο μόνος ενδιασμός που ανέκυψε στις συνεργασίες αφορά τα σχολεία, όπου οι Επιμελητές κινούνται πολύ προσεκτικά για να μη στιγματιστεί ο ανήλικος. Από όλους κατατέθηκε ότι υπάρχει συνήθως διάθεση συνεργασίας από το οικογενειακό περιβάλλον, με το οποίο πρωτίστως επιδιώκεται η συνεργασία «αρκεί να έχει ένα μίνιμουμ κοινωνικής λειτουργικότητας και όχι να πρόκειται για ένα περιβάλλον με σοβαρές και έντονες δυσλειτουργίες» αλλά όπως επισημάνθηκε «υπάρχει μεν διάθεση συνεργασίας, δεν υπάρχει όμως διάθεση ανάληψης ευθύνης».

Ένας Επιμελητής, ωστόσο, ανέφερε ότι «υπάρχουν και περιπτώσεις, εξαιρέσεις βέβαια, που οι ανήλικοι προσέρχονται μόνοι τους χωρίς να εκδηλώνεται κάποια διάθεση συνεργασίας από το οικογενειακό τους περιβάλλον».

- Δύο Επιμελητές θεωρούν ότι οι ανήλικοι στην πλειοψηφία τους συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους «εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις ψυχοπαθολογίας ή διαταραχής διαγωγής, όπου δεν αναλαμβάνουν ευθύνη» αλλά «απλά δεν έχουν αναπτύξει τις κατάλληλες ηθικές αναστολές ώστε να μην το ξανακάνουν και να αποφύγουν ξανά την εμπλοκή με τη δικαιοσύνη». Άλλοι δύο θεωρούν ότι δεν τον συνειδητοποιούν, αλλά «αρνούνται τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης και τη χαρακτηρίζουν ως απεισκευσία ή ως ένα παιχνίδι». Δύο θεωρούν ότι άλλοτε τον συνειδητοποιούν και άλλοτε όχι. Ένας πιστεύει ότι «πρέπει να τους το φέρεις στα μέτρα τους για να το καταλάβουν» και ένας άλλος ότι τον συνειδητοποιούν μετά τη σύλληψή τους και ότι σ' αυτό το σημείο «σημαντικό ρόλο παίζει το πώς έχει αντιδράσει το οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού στο άκουσμα της παραβατικής πράξης».

- Οι ανήλικοι συνήθως θεωρούν δίκαιη την απόφαση του δικαστηρίου, σύμφωνα με τη γνώμη των Επιμελητών, εφόσον έχουν προετοιμαστεί από αυτούς, «το έχουν επεξεργαστεί και την περιμένουν ως μια λογική συνέπεια» και έχοντας αναπτύξει «μια σωστή συμβουλευτική σχέση, τότε κατανοούν το σύστημα, τους σκοπούς και τους στόχους της ποινικής δικαιοσύνης». Επίσης, επειδή «έχουν συνδέσει την τιμωρία με τον ποινικό σωφρονισμό και αυτό έχουν αντιληφθεί ως τιμωρία σύμφωνα και με το δίκαιο των ενηλίκων ακόμα και με το μέτρο της ΕΥΕ συχνά θεωρούν ότι πήραν απαλλακτική απόφαση και ότι είναι αθώοι». Αυτό σημαίνει ότι «δεν αντιλαμβάνονται ακριβώς την έννοια κάθε αναμορφωτικού μέτρου». Υπάρχουν όμως και περιστατικά παιδιών που δεν αναλαμβάνουν την ευθύνη της πράξης τους και «θεωρούν ότι η ποινή ήταν αυστηρή και αντιμετωπίστηκαν άδιστα». Σε τέτοιες περιπτώσεις οι ανήλικοι «υποτιμούν τη βαρύτητα της πράξης και τη σοβαρότητα της εμπλοκής τους με το ποινικό σύστημα». Επιπλέον, συμβαίνει να μην θεωρούν δίκαιο πολλές φορές την επιβολή του μέτρου της αποζημίωσης, «γιατί έχει να κάνει με χρήματα, κάτι που 'καίει' σήμερα τις περισσότερες οικογένειες ή αν τους επιβληθεί το μέτρο της συνδιαλλαγής και οι ίδιοι δεν έχουν αποδεχτεί την ευθύνη τους για τη συγκεκριμένη πράξη». Ένας Επιμελητής ανέφερε: «έχει συμβεί να προτείνω την επιμέλεια του ανήλικου ακόμα και αν η βαρύτητα του αδικήματος δεν είναι τέτοια που θα δικαιολογούσε απόλυτα τη χρήση αυτού του αναμορφωτικού μέτρου. Σε ειδικοπροληπτικό, όμως, επίπεδο θεώρησα ότι

επειδή το περιβάλλον στο οποίο διαβίωνε ο ανήλικος ήταν επιβαρυντικό για τον ίδιο και επικίνδυνο να συνεχίσει να εκδηλώνει μια παραβατική συμπεριφορά, θα ήταν ωφέλιμη για τον ίδιο η ανάπτυξη μιας συμβουλευτικής σχέσης με μας».

- Από τη στιγμή που θα εφαρμοστούν τα επιβληθέντα από το δικαστήριο αναμορφωτικά μέτρα συνήθως χάνεται η επαφή του ανήλικου με τον Επιμελητή ή «επανερχονται κάποια στιγμή για να χαιρετήσουν». «Δεν υπάρχει, δυστυχώς, κανένα follow up για το τι γίνονται αυτά τα παιδιά». «Θα μπορούσε να υπάρχει ένα follow up, ίσως για ερευνητικούς σκοπούς, σε βάθος χρόνου, με πολύ διαφορετική μορφή από αυτή που διατηρούμε με τους ανήλικους κατά τη διάρκεια της συνεργασίας μας, αλλά δεν είναι θεσμοθετημένο κάτι τέτοιο». «Αυτή τη στιγμή στη χώρα μας δεν υπάρχουν εργαλεία, κοινώς αποδεκτά, όπου να μπορεί να καταγράφεται η πορεία και η εξέλιξη των ανηλίκων παραβατών». «Μόνο αν είναι σε θεραπευτικό πρόγραμμα ή σε πρόγραμμα απεξάρτησης ο ανήλικος, έχουμε ενημέρωση από το πρόγραμμα», ή «αν έρθει ξανά στο δικαστήριο με υποτροπή». Ένας Επιμελητής ανέφερε «αν και δεν είναι συνηθισμένο να διατηρείται η επαφή με τους ανήλικους μετά την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων, παρόλα αυτά υπάρχουν κάποια παιδιά με τα οποία δημιουργείς μια τέτοια σχέση, που επιζητούν τη διατήρηση της επαφής. Για παράδειγμα, μου ήρθαν στη σκέψη δύο παιδιά, τα οποία, αφού τελείωσε η συνεργασία μας, μου έκαναν αίτημα φιλίας στο facebook, κάτι που για μένα σημαίνει ότι καταλάβαιναν τα όρια και θέλησαν απλά να διατηρήσουν μια επαφή μετά την ολοκλήρωση της συνεργασίας μας. Επίσης κάποιο άλλο παιδί ένα χρόνο μετά την πολυετή συνεργασία μας, κάποια στιγμή χάθηκε στο δρόμο, έβγαλε παραλήρημα και απευθύνθηκε ξανά σε μένα. Κάποια άλλα παιδιά επέστρεψαν μόνα τους ή τηλεφώνησαν ως ενήλικες πια για να ζητήσουν νομικές συμβουλές». Σχεδόν όλοι οι Επιμελητές απάντησαν ότι θα ήθελαν να υπάρχουν κάποιες μελέτες «με ένα μηχανισμό ίσως από το Υπουργείο, που να ερευνούν την εξέλιξη των παιδιών αυτών». Θεωρούν ότι «αυτό είναι μια σοβαρή έλλειψη, αφού αυτό που καταγράφεται στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης, αλλά και στη συνείδηση όλων των εμπλεκομένων, είναι οι αποτυχίες και όχι όσα περιστατικά πάνε καλά. Δεν έχουμε πραγματική εικόνα της εξέλιξης των παιδιών μετά την παρέμβαση της Υπηρεσίας μας και της εν πράγμασι αποτελεσματικότητας αυτής». Το να γνωρίζουν την εξέλιξη ενός παιδιού με το οποίο συνεργάστηκαν για κάποιο διάστημα εκτιμούν ότι θα ήταν πολύ χρήσιμο για «ερευνητικούς» και «συναισθηματικούς» λόγους και ότι «ίσως μας έδινε κάποια ικανοποίηση, μια και συνήθως αυτά που πέφτουν στην αντίληψή μας είναι τα αρνητικά, η περίπτωση, δηλαδή, που τους

ξαναδούμε να εμπλέκονται σε νέα παραβατική πράξη». Ένας συνεντευξιαζόμενος ανέφερε χαρακτηριστικά δύο παραδείγματα ανηλίκων με τους οποίους είχε συνεργαστεί και έμαθε εντελώς τυχαία «εφόσον δεν καταγράφεται στο σύστημα» για την εξέλιξή τους, η οποία αποτέλεσε πηγή ανατροφοδότησης για τον ίδιο: «Πρόσφατα έπεσε τυχαία στην αντίληψή μου η πληροφορία ότι ένας πρώην εξαρτημένος ανήλικος αποφοίτησε από ένα ΙΕΚ και έγινε επαγγελματίας μάγειρας και μία άλλη περίπτωση παραβατικού παιδιού που είναι σήμερα φοιτητής Νομικής. Και οι δύο νεαροί είχαν επωφεληθεί από το αναμορφωτικό μέτρο της ΕΥΕ». Ένας Επιμελητής εξέφρασε διαφορετική άποψη από τους υπόλοιπους λέγοντας ότι «δεν θεωρώ σημαντικό, και ούτε πιστεύω ότι πρέπει, να έχουμε ενημέρωση για την εξέλιξη των ανηλίκων και να νιώθουν ότι εξακολουθούμε να είμαστε εκείνοι που τους εποπτεύουν και παρακολουθούν τη ζωή τους».

- Πέντε Επιμελητές θεωρούν ότι στη σύγχρονη εποχή η παραβατικότητα ανηλίκων έχει αλλάξει μορφή και ποιοτικά και ποσοτικά, ενώ τρεις Επιμελητές επικεντρώθηκαν κυρίως στην αλλαγή των ποιοτικών χαρακτηριστικών της σύγχρονης παραβατικότητας, εξηγώντας ότι στα στατιστικά στοιχεία ίσως φανεί το τελευταίο διάστημα μια ποσοτική μείωση των περιστατικών που φτάνουν στις Υπηρεσίες, αλλά αυτό εκτιμούν πως «είναι κάτι εντελώς συγκυριακό, λόγω του νέου νόμου περί παραγραφής ορισμένων αδικημάτων, αρκετά από τα οποία αφορούσαν περιπτώσεις παράβασης ΚΟΚ, για τα οποία ούτως ή άλλως -λόγω του φόρτου εργασίας- δεν κάναμε συνήθως εκθέσεις κοινωνικής έρευνας». Όλοι, ωστόσο, επεσήμαναν την αύξηση των αδικημάτων βίας, καθώς και την σοβαρότητα, την περιπλοκότητα και την πολυμορφία των περιστατικών σύγχρονης παραβατικότητας. Ένας Επιμελητής έκανε ιδιαίτερη μνεία για τα αδικήματα που σχετίζονται με τις μεταναστευτικές ροές «σημειώνεται αύξηση κατ'αρχήν της παράνομης μετανάστευσης, η οποία ήδη από τη φύση της συνιστά ποινικό αδίκημα, των κλοπών και της διακίνησης ναρκωτικών. Έχουμε μεγάλες εισροές πληθυσμών, πολιτισμικά και εθνοτικά διαφοροποιημένων, στα αστικά κέντρα, όπου πλέον συναντάμε περισσότερους ανθρώπους με διαφορετικές κοινωνικές και πολιτισμικές αντιλήψεις σε σχέση με το τι είναι νομικά θεμιτό και τι αθέμιτο. Τα αστικά κέντρα φαίνεται να είναι καταφύγιο για ανθρώπους που αντιμετωπίζουν θέματα εμπλοκής με το νόμο, εκεί όμως λαμβάνουν χώρα οι περισσότερες συλλήψεις εφόσον εκεί, λόγω επιλεκτικότητας των διωκτικών αρχών για αυξημένη επιτήρηση και έλεγχο. Παρατηρούμε, λοιπόν, αύξηση φαινομένων παραβατικότητας, ίσως και οργανωμένων κυκλωμάτων, που συνδέονται άμεσα με την

παράνομη μετανάστευση, όπως το λαθρεμπόριο, τη διακίνηση ναρκωτικών, την πορνεία, τις ληστείες. Επιπλέον, φαινόμενα που συναντάμε συχνότερα σήμερα σε σύγκριση με το παρελθόν είναι η παρουσία με συνεχώς αυξητικές τάσεις εκδήλωσης ρατσιστικής βίας, η οποία έρχεται ως απόρροια της κοινωνικής και πολιτικής κατάστασης που επικρατεί στη χώρα καθώς και ενδοσχολικής βίας, που επίσης φαίνεται σταθερά να αυξάνεται. Ειδικά στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση η ενδοσχολική βία, στα δημόσια σχολεία, συνδέεται συχνά με το φαινόμενο των εθνοτικών συσπειρώσεων». Στο σχολικό εκφοβισμό, το bullying, αναφέρθηκε και ένας άλλος Επιμελητής, εκτιμώντας ότι «έχει επηρεάσει με καταλυτικό τρόπο τη ζωή των ανηλίκων και οδηγεί στην αύξηση των φαινομένων βίας». Ένας συνεντευξιαζόμενος ανέφερε ότι «συναντάμε πλέον περισσότερες περιπτώσεις σωματικής βίας ανάμεσα σε κορίτσια, που δεν συναντούσαμε παλαιότερα» και επίσης «πολύ περισσότερες κλοπές και πιο συχνά διαπιστώνουμε ότι πίσω από πολλές πράξεις κρύβονται ψυχιατρικοί λόγοι». Ένας Επιμελητής ανέφερε ότι έχουν αλλάξει κυρίως «οι παράγοντες κινδύνου που ωθούν ένα παιδί στην παραβατικότητα».

Διερευνώντας τους παράγοντες που ωθούν τους νέους στην τέλεση παραβατικών πράξεων οι Επιμελητές ανέφεραν: «η ανεργία, η έλλειψη ορίων μέσα στην οικογένεια, η χαλαρή επίβλεψη, η αποδυνάμωση της έννοιας ‘ηθικό’ – ‘ανήθικο’, αύξηση της βίας και της παρανομίας, ανεπαρκής μόρφωση, αποχή από την εκπαίδευση», «τα παιδιά κλέβουν κυρίως από μίμηση και από μία ανεξέλεγκτη παρορμητικότητα, που εκκινείται είτε από ψυχοσυναισθηματικές διεργασίες της εφηβείας είτε από υλική απληστία, βιώνοντας παράλληλα μια έντονη συναισθηματική αποστέρηση. Για παράδειγμα, συχνά πίσω από μία κλοπή ανηλίκου σε κατάσταση κρύβεται ένας αδιάφορος γονιός», «ένα παιδί που ζει μέσα σε ένα οικογενειακό περιβάλλον παραμέλησης, που βιώνει βία στο οικογενειακό του πλαίσιο, που δεν έχει όρια, που στερείται εκπαιδευτικών ευκαιριών και γενικότερα ένα παιδί χωρίς αυτοεκτίμηση, έχει περισσότερες πιθανότητες να τελέσει μια παραβατική πράξη», «τα αίτια που ωθούν ένα νέο σε παραβατική συμπεριφορά είναι πολυπαραγοντικά. Ξεκινάμε από δυσλειτουργίες στην οικογένεια, περιορισμένο χρόνο που αφιερώνουν οι γονείς στα παιδιά τους, ιδιαίτερα οι αλλοδαποί που αναγκάζονται να δουλεύουν όλη μέρα και τα παιδιά -εκ των πραγμάτων- μεγαλώνουν μόνα τους, κοινωνικοοικονομικά αίτια, παρέες συνομηλίκων», «ένας λόγος που ωθεί σήμερα έναν ανήλικο στην τέλεση παραβατικών πράξεων είναι μια κουλτούρα βίας, αν μπορούμε να το πούμε έτσι, που κυριαρχεί στη σύγχρονη κοινωνία. Κάποιες δυσλειτουργίες στο οικογενειακό περιβάλλον, επίσης, σπρώχνουν τον ανήλικο να

εντάσσεται σε ομάδες που μπορεί να έχουν παραβατική συμπεριφορά, αντί, για παράδειγμα, να ενθαρρύνεται να συμμετέχει σε εξωσχολικές αθλητικές ή άλλες δραστηριότητες», «πολλές πράξεις εμπεριέχουν περισσότερη βία και όταν μπαίνεις στον πυρήνα της οικογένειας συναντάς πολλαπλά προβλήματα, κοινωνικά-οικονομικά-ψυχικά-χρήση ουσιών, που δεν ξέρεις από πού να τα πιάσεις... Έχει αλλάξει πολύ η μορφή της οικογένειας. Τα δύο κυρίως τελευταία χρόνια οι περιπτώσεις που φτάνουν σε μας είναι πολύ πιο σοβαρές από πριν. Οι παράγοντες που ωθούν σήμερα ένα νέο σε παραβατική συμπεριφορά φαίνονται πιο περίπλοκοι και ξεκινούν από μια μεγαλύτερη ένταση στην εφηβεία, περισσότερα προβλήματα ψυχοπαθολογίας τόσο στον ανήλικο όσο και στην οικογένειά του, σοβαρά οικονομικά προβλήματα, εκτεταμένη χρήση ουσιών, που από τη φύση της αποτελεί παράβαση».

- Οι μισοί Επιμελητές από όσους ρωτήθηκαν απάντησαν πως θεωρούν ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη μορφή και την ένταση της σύγχρονης παραβατικότητας των ανηλίκων, εφόσον «έχει επηρεάσει πάρα πολύ τη λειτουργία της οικογένειας και, γενικότερα, τη λειτουργία του κοινωνικού ιστού», ενώ οι άλλοι μισοί απάντησαν αρνητικά. Ένας Επιμελητής που απάντησε αρνητικά ανέφερε ότι «παρόλο που κάποιος θα περίμενε να έχουν αυξηθεί τα αδικήματα κατά της περιουσίας, παρόλα αυτά δεν παρατηρούμε τόσο αύξηση των κλοπών όσο των σωματικών βλαβών». Ένας άλλος Επιμελητής που βρίσκει συσχετισμούς ανάμεσα στην οικονομική κρίση και την αύξηση της παραβατικότητας θεωρεί ότι «οι κλοπές για λόγους επιβίωσης αυξήθηκαν. Οι γονείς μεταφέρουν την προτεραιότητά τους από τη φροντίδα και εποπτεία των παιδιών στην εύρεση εργασίας, ώστε να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τα οικονομικά προβλήματα της οικογένειας. Σε πολλές περιπτώσεις οι οικογενειακές σχέσεις δυσχεραίνουν λόγω ανεργίας, αφού οι γονείς απορροφώνται στο να αναζητούν απεγνωσμένα εργασία είτε δουλεύουν ατέλειωτες ώρες για να τα βγάλουν πέρα, παραμελώντας τα γονεϊκά τους καθήκοντα. Το παιδί στρέφεται περισσότερο σε ομάδες συνομηλίκων για να καλυφθεί συναισθηματικά, που όμως αυτό μπορεί να το οδηγήσει στην παραβατικότητα, αν αυτές οι ομάδες είναι ήδη ενταγμένες εκεί». Από την άλλη μεριά ένας συνεντευξιζόμενος με διαφορετική άποψη αναφέρει «δεν υπάρχει το 'κλέβω' από ένδεια ή από ανάγκη, παρά το ότι ζούμε σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης. Όμως δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το γεγονός ότι σήμερα το κοινωνικοοικονομικό προφίλ των οικογενειών είναι ιδιαίτερα επιβαρυνμένο (π.χ συχνά και οι δύο γονείς άνεργοι, με δάνεια, χρέη, υποχρέωση ενοικίου, σκέφτονται να μεταναστεύσουν, ο ανήλικος αναγκάζεται να εργάζεται για να βοηθήσει κ.λπ)». Ένας

Επιμελητής που επίσης δεν έχει παρατηρήσει να συνδέεται η οικονομική κρίση με την παραβατικότητα επισημαίνει όμως ότι «η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την ψυχολογία των ανηλίκων και των οικογενειών τους. Ωστόσο, η επιθετικότητα συνδέεται με τη ματαιώση. Για παράδειγμα πολλοί ανήλικοι προσέρχονται σε μας ως κατηγορούμενοι για επεισόδια άσκησης βίας κατά τη συμμετοχή τους σε κάποιες διαδηλώσεις ή πορείες. Αυτή η εκδήλωση διαμαρτυρίας των νέων ίσως εκφράζει μια γενικότερη κοινωνική αντίδραση σε κάθε μορφής εξουσία που θεωρούν ότι μας έφτασε σ' αυτή την κατάσταση που βιώνει η χώρα μας. Επίσης, η αύξηση των περιστατικών πρόληψης ή η διαπίστωση περιστατικών με πολυσύνθετα προβλήματα (εδραιωμένη χρήση ουσιών, ενδοοικογενειακή βία) αντικατοπτρίζουν την κοινωνική κρίση που περνά η χώρα μας». Και ένας Επιμελητής που θεωρεί την οικονομική κρίση μία ακόμα αιτία εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς διαπιστώνει «για πρώτη φορά τον τελευταίο χρόνο ήρθα σε επαφή με οικογένειες που ζουν εξαθλιωμένα, χωρίς καν ηλεκτρικό ρεύμα, οικογένειες που έχουν φτάσει στην απελπισία» και αναρωτιέται «πώς να κάνεις συμβουλευτική σε αυτούς τους ανθρώπους; Τι να τους πεις, όταν στερούνται τα απαραίτητα για να ζήσουν;»

- Ως προς το προφίλ του σύγχρονου ανήλικου παραβάτη οι Επιμελητές το σκιαγράφησαν ως ακολούθως: «Στο σύνολο της καταγεγραμμένης παραβατικότητας έχουμε εκπροσώπηση όλων των κοινωνικών-πολιτισμικών ομάδων. Σε επιμέρους παραβάσεις όπως η λαθρεμπορία και η παράνομη είσοδος κατά κύριο λόγο έρχονται ως κατηγορούμενοι αλλοδαποί. Επίσης αδικήματα κατά της περιουσίας όπως κλοπές και ληστείες φαίνεται ότι διαπράττονται σε μεγαλύτερο ποσοστό από πολιτισμικά διαφοροποιημένες ομάδες. Για τα λοιπά αδικήματα, η επροσώπηση όσον αφορά τα εθνοτικά χαρακτηριστικά, κυμαίνεται περίπου σε ίσους αριθμούς, με προεξέχουσα την ομάδα των ROMA τόσο Έλληνες όσο και από Βαλκάνια. Επίσης, ως προς τα λοιπά χαρακτηριστικά, συνεργαζόμαστε, ως επί το πλείστον, με ένα ποσοστό παιδιών με συγκεκριμένο προφίλ προσωπικότητας. Ειδικότερα: με παιδιά που έχουν κακή σχέση με το εκπαιδευτικό σύστημα, που προέρχονται από οικογένειες των οποίων η κοινωνική λειτουργικότητα και ο ενδοοικογενειακός τους συντονισμός διαφοροποιείται από το μέσο όρο, παιδιά που αντιμετωπίζουν ψυχοσυναισθηματικής φύσεως ζητήματα αδιάγνωστα (π.χ αδιάγνωστες ΔΕΠΥ, μαθησιακές δυσκολίες, οριακές νοημοσύνες κ.λπ)», «οι οχτώ στους δέκα ανήλικους, που προσέρχονται στην Υπηρεσία μας, αντιμετωπίζουν ενδοοικογενειακά προβλήματα, τόσο όσον αφορά την επικοινωνία μεταξύ των μελών, όσο και τον έλεγχο, την αγωγή ή την πειθαρχία των ανηλίκων.

Πάντα τη μεγαλύτερη ευθύνη φέρουν οι γονείς. Υπάρχουν και κάποιες ελάχιστες περιπτώσεις που κάποιοι ανήλικοι οδηγούνται σε παραβατικές πράξεις είτε λόγω χαρακτήρος είτε λόγω ελλείψεως αγωγής, πάντως ενσυνείδητα, δηλαδή, προχωρούν χωρίς τύψεις στο έγκλημα. Εκτός από τις δυσλειτουργικές οικογένειες, και δεν εννοούμε μόνο τις διαλυμένες αλλά κι εκείνες όπου δεν υπάρχει ουσιαστική επικοινωνία, φροντίδα και ζεστασιά, συχνά οι ανήλικοι και οι οικογένειές τους αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα», «οι ανήλικοι που υποδεχόμαστε στην Υπηρεσία είναι κυρίως αγόρια 14-17 ετών, που προέρχονται, ως επί το πλείστον, από οικογένειες με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο με προβληματικές σχέσεις ανάμεσα στα μέλη, παιδιά που συνήθως έχουν εγκαταλείψει το σχολικό περιβάλλον, κάποια παρουσιάζουν προβλήματα ψυχικής υγείας και αντιμετωπίζουν πολλά ενδοοικογενειακά προβλήματα», «ο σύγχρονος ανήλικος παραβάτης αρκετές φορές έχει διακόψει ή εγκαταλείψει το σχολείο και προέρχεται, ως επί το πλείστον, από ένα δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον. Τον συναντάμε συχνά με γονείς που αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας ή αλκοολισμού ή χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών. Οικογένειες που μοιράζονται φτωχούς συναισθηματικούς κώδικες στο σπίτι και που ακόμα και αν φαίνονται συγκροτημένες, ίσως ζουν σε απόσταση», «μιλώντας για την ένδικη παραβατικότητα στο γενικό προφίλ ενός παραβάτη ξεχωρίζουν κάποιες κοινωνικές ομάδες με αυξημένη έκθεση στην καταστολή, όπως ROMA, μετανάστες, κατώτερα κοινωνικά στρώματα, εργατική τάξη», «το 60% των περιπτώσεων που απασχολούν την Υπηρεσία μας είναι αλλοδαποί. Η συνηθέστερη ηλικιακή ομάδα με την οποία συνεργαζόμαστε είναι από 16, 17 έως 19 ετών, που φτάνουν σε μας με απόσταση δύο περίπου ετών από την τέλεση της πράξης. Στην συντριπτική τους πλειοψηφία είναι αγόρια, που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα και αντιμετωπίζουν ένα δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον», «οι ανήλικοι παραβάτες φτάνουν στη δική μας Υπηρεσία περίπου στην ηλικία των 17 ετών, ενώ η πράξη στην οποία εμπλέκονται έχει τελεστεί όταν εκείνοι βρίσκονταν στην ηλικία των 15-16 ετών. Τα περισσότερα είναι αγόρια. Θεωρώ ότι από άποψη προέλευσης είναι περίπου ίση η αναλογία Ελλήνων και αλλοδαπών παραβατών, υπερτερώντας από τους αλλοδαπούς οι ανήλικοι με αλβανική και πακιστανική καταγωγή, ενώ έχουμε μια σταθερή εμπλοκή των ανηλίκων ROMA, σε πράξεις κυρίως κλοπών. Οι περισσότεροι από τους ανηλίκους που προσέρχονται στο δικαστήριο αντιμετωπίζουν προβλήματα στη σχολική τους φοίτηση και προέρχονται -ως επί το πλείστον- από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα», «σίγουρα η πλειοψηφία, τουλάχιστον, των παιδιών που προσέρχονται στην Υπηρεσία μας είναι παιδιά

παραμελημένα, ίσως και κακοποιημένα, με γονείς συχνά ανεπαρκείς, που, προσπαθώντας να επιβιώσουν, δεν δίνουν χρόνο στα παιδιά τους με αποτέλεσμα να χάνουν την επαφή τους με αυτά. Μια ειδική κατηγορία αποτελούν οι αθίγγανοι, ένα μεγάλο κομμάτι των οποίων μας απασχολεί, οι οποίοι κουβαλούν μαζί τους το πολιτισμικό τους κομμάτι, με μια κουλτούρα που συνδέεται με την παραβατικότητα».

Εκτός όμως από το γενικό προφίλ του σύγχρονου ανήλικου παραβάτη που υποδέχονται οι Επιμελητές στις Υπηρεσίες τους, τους ζητήθηκε να αναλογιστούν και κάποιες υποθέσεις, στις οποίες πιθανόν αναιρείται το προφίλ αυτό με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Στο σημείο αυτό, όλοι οι Επιμελητές ενθουμούμενοι διάφορες υποθέσεις που είχαν χειριστεί, απάντησαν: «Υπάρχει ένας αριθμός ανηλίκων που εμπλέκονται με το ποινικό σύστημα εντελώς συγκυριακά ή διαπράττουν κάποιες παραβατικές πράξεις κατά συνθήκη, όπως για παράδειγμα παιδιά που πήγαν σε μια μαθητική διαδήλωση ή σε μια κινητοποίηση δήμου ή σε πορείες-διαδηλώσεις ή περιπτώσεις σοβαρών τροχαίων παραβάσεων ή για περιστασιακή/πειραματική χρήση ναρκωτικών ή όταν εμπλέκονται ανήλικοι για πράξεις ενηλίκων (αν π.χ είναι στο όνομά τους ένα επίδικο ακίνητο ή για αγορανομικές παραβάσεις)», «κάποιος μπορεί, βέβαια, να ισχυριζόταν ότι ίσως οι πλούσιοι έχουν τη δύναμη να σταματήσουν τις υποθέσεις των παιδιών τους πριν φτάσουν στα δικαστήρια. Ωστόσο, ένα 20 έως και 30% των περιπτώσεων που χειριζόμαστε προέρχονται από τα μεσαία ή και ανώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα», «υπάρχουν και περιπτώσεις ανηλίκων που προέρχονται από οικογένειες με ένα πολύ καλό κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, που όμως παρουσιάζουν μια προσωπικότητα με τάση άσκησης σωματικής βίας ή ακόμα και τέλεσης κλοπών», «έχω συναντήσει περιπτώσεις, έστω και αρκετά πιο σπάνιες, στις οποίες ο ανήλικος προέρχεται από ένα πολύ υψηλό και ευνοημένο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, οικογενειακό περιβάλλον ίσως επιφανειακά συγκροτημένο, που επίσης όμως χωρίζει τα μέλη του μια τεράστια αποξένωση. Θυμάμαι μια περίπτωση ενός παιδιού που προερχόταν από μια πολύ πλούσια οικογένεια, είχε όμως μια μητέρα που υπέφερε από κάποια ψυχική νόσο και ο ανήλικος βιώνοντας την αποξένωση μέσα στο ίδιο του το σπίτι έμπλεξε με τα ναρκωτικά», «υπάρχουν και κάποιες περιπτώσεις παιδιών που προέρχονται από ανώτερα κοινωνικά στρώματα και προσέρχονται ως κατηγορούμενοι για σωματικές βλάβες και κάποιοι λιγότεροι για ναρκωτικά, αλλά είναι λίγες αυτές οι περιπτώσεις», «στο γενικό προφίλ υπάρχουν και αρκετές εξαιρέσεις. Έρχονται σε μας, επίσης, περιπτώσεις ανηλίκων που προέρχονται από μεσαία και ανώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, από καλές οικογένειες αντιμετωπίζοντας

κατηγορίες κλοπής ή χρήσης χασίς ή συνηθέστερα να παίρνουν μέρος σε πορείες ή τελευταία και σε σχολικές καταλήψεις και να τους βαρύνει ένα τεράστιο κατηγορητήριο. Βέβαια, σε αυτές τις περιπτώσεις, όταν το προφίλ του ανηλίκου και της οικογένειάς του είναι πολύ καλό και φαίνεται ότι η εμπλοκή του στη συγκεκριμένη πράξη είναι εντελώς συμπτωματική, συνήθως η υπόθεσή του έχει θετική έκβαση», «θυμάμαι, ως εξαίρεση, να συνεργάζομαι με έναν νέο, που όταν ήρθε στην Υπηρεσία μας ήταν ήδη φοιτητής Πανεπιστημίου, προερχόμενος από ένα συγκροτημένο οικογενειακό περιβάλλον, με γονείς υψηλού κοινωνικοοικονομικού και μορφωτικού επιπέδου και να εμπλέκεται σε φθορά δημόσιας περιουσίας και βιαιοπραγία κατά των Αστυνομικών, καθώς είχε πάρει μέρος σε μια πορεία. Επίσης, πρόσφατα χειρίστηκα μια υπόθεση ανηλίκου, προερχόμενου από ένα υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον, με γονείς επίσης υψηλού μορφωτικού επιπέδου και το παιδί είχε κατηγορηθεί για βιασμό! Έχουν υπάρξει και τέτοιες περιπτώσεις, όμως αποτελούν την εξαίρεση στο γενικότερο προφίλ των ανήλικων παραβατών», «από την προσωπική μου εμπειρία, μπορώ να θυμηθώ και κάποιες εξαιρέσεις στον παραπάνω κανόνα, όπως ενός νεαρού που είχε απασχολήσει το δικαστήριό μας και φοιτούσε σε ελληνογαλλικό σχολείο, προερχόμενος από ένα οικογενειακό περιβάλλον με εξαιρετικό μορφωτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, με πατέρα οικονομολόγο στέλεχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και μητέρα απόφοιτο νομικής, που αν και διαζευγμένοι διατηρούσαν μια άριστη σχέση και το παιδί μπλέχτηκε σε μια περίεργη υπόθεση κατηγορούμενος για ληστεία με συγκατηγορούμενους παιδιά που ανήκαν στην ίδια κοινωνικοοικονομική τάξη».

VI.1.4 Συνδιαλλαγή μεταξύ ανηλίκου δράστη και θύματος (διαμεσολάβηση)

- Από τις απαντήσεις των Επιμελητών προκύπτει ότι προτείνουν το μέτρο της συνδιαλλαγής για πράξεις που έχουν προκαλέσει ζημία προς τρίτους και ειδικότερα: κλοπής, σωματικής βλάβης, φθοράς ξένης ιδιοκτησίας, εξύβρισης, απειλής, συκοφαντικής δυσφήμισης, ενδοοικογενειακής βίας και «σε εξαιρετικές περιπτώσεις για πράξεις ληστείας, όταν το προφίλ του παιδιού είναι εξαιρετικά καλό και φαίνεται ότι ήταν μια εντελώς απερίσκεπτη πράξη» και «χωρίς να έχει υπάρξει έντονη χρήση βίας». Αντίθετα, «σε περίπτωση απόπειρας ληστείας, θα το πρότεινα, όταν επρόκειτο για ένα αντικείμενο μικρής αξίας, όπως για ένα μπουφάν ή ένα καπέλο και όχι για κάτι άλλο μεγάλης αξίας και που η πράξη έχει τελεστεί κάτω από πολύ άσχημες συνθήκες. Παίζει σημαντικό ρόλο πάντα ο τρόπος τέλεσης του αδικήματος». Μια συνεντευξιαζόμενη

ανέφερε: «προτείνω την επιβολή του μέτρου της συνδιαλλαγής για έκφραση συγγνώμης, ως αυτοτελές μέτρο, σε περιπτώσεις εξύβρισης και σωματικής βλάβης μεταξύ συνομηλίκων, συκοφαντικής δυσφήμισης, κλοπής αντικειμένου μικρής αξίας. Σε περιπτώσεις, όμως, που η βλάβη που προκλήθηκε είναι μεγάλη, θεωρώ ότι το μέτρο της συνδιαλλαγής θα πρέπει να συνδυαστεί και με άλλο αναμορφωτικό μέτρο όπως για παράδειγμα την αποζημίωση του παθόντος». Ένας άλλος Επιμελητής θέλησε να κάνει ένα διαχωρισμό και να επισημάνει κάποια βασικά στοιχεία ως προς την ορθή εφαρμογή του μέτρου: «υπάρχει μια τεράστια παρεξήγηση ως προς το μέτρο της συνδιαλλαγής. Η συνδιαλλαγή δεν είναι αποζημίωση. Η για να το εκφράσω καλύτερα, δεν εξαντλείται στην αποζημίωση, εφόσον για την καταβολή αυτής δεν χρειάζεται καν επικοινωνιακά να έρθουν σε επαφή τα δύο μέρη. Γι' αυτό και στο νόμο η έκφραση συγγνώμης και η αποζημίωση προβλέπονται ως δύο διαφορετικά μέτρα. Η συνδιαλλαγή, ωστόσο, πιστεύω ότι στην πράξη παίρνει συχνότερα τη μορφή της αποζημίωσης και δεν πραγματοποιείται μέσα σε μία πραγματικά διαπαιδαγωγική διαδικασία. Προτείνω τη συνδιαλλαγή σε περιπτώσεις σωματικών βλαβών ή σε αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας. Πρέπει, όμως, να συντρέχουν οι εξής προϋποθέσεις: να υπάρχει συμφωνία μεταξύ των μερών σε σχέση με τα πραγματικά περιστατικά, να μην υπάρχουν δηλαδή μεγάλες αποκλίσεις σε σχέση με αυτό και επίσης να υπάρχει η αυθόρμητη ομολογία της πράξης από το θύτη καθώς και μία διάθεση κατανοητική και συγχωρητική από το θύμα». «Το κυριότερο είναι να αποδέχεται ο ανήλικος την πράξη και η συνεργασία του με την Υπηρεσία να είναι τέτοια, ώστε να κρίνουμε ότι η συνδιαλλαγή θα είναι επωφελής για τον ανήλικο σε παιδαγωγικό επίπεδο. Βασικό δηλαδή κριτήριο είναι να θεωρήσω ότι η συνδιαλλαγή είναι επ' ωφελεία του συγκεκριμένου ανηλίκου, με το συγκεκριμένο προφίλ τη συγκεκριμένη στιγμή».

- Όταν προταθεί από τους Επιμελητές και από την έκθεση που συντάσσουν προκύπτει «ότι έχει γίνει προετοιμασία και τα μέρη έχουν αποδεχτεί την ενδεχόμενη συνδιαλλαγή» και έτσι εξασφαλίζεται σε μεγάλο βαθμό ότι «η διαδικασία θα γίνει με το σωστό τρόπο και τηρούνται οι προδιαγραφές για την επιβολή του μέτρου» τότε σχεδόν πάντα επιβάλλεται από το Δικαστήριο Ανηλίκων, εκτός από κάποιες περιπτώσεις ληστείας, που ενώ προτείνεται από τους Επιμελητές η συνδιαλλαγή, «το δικαστήριο ίσως προτιμήσει να επιβάλει περισσότερο το μέτρο της καταβολής αποζημίωσης». Ένας Επιμελητής έθεσε μία άλλη παράμετρο που αντιμετωπίζουν κάποιες φορές ως δικαστηριακή πρακτική «εγώ σε καμία περίπτωση δεν θα προτείνω το μέτρο της συνδιαλλαγής, εάν ο ανήλικος δεν έχει παραδεχτεί την πράξη του. Ενώ το

δικαστήριο, εάν πειστεί κατά την ακροαματική διαδικασία ότι ο ανήλικος έχει τελέσει την πράξη, ενδέχεται να του επιβάλει το συγκεκριμένο μέτρο και να τον αναγκάσει να ζητήσει συγγνώμη, προκειμένου να μην του επιβάλει μία ποινή φυλάκισης. Έχω αντίθετη άποψη, γιατί θεωρώ ότι εάν δεν υπάρχει ανάληψη ευθύνης από τον δράστη, δεν έχει νόημα η συνδιαλλαγή και η έκφραση συγγνώμης για μία πράξη που δεν παραδέχεται, γιατί χάνεται κάθε παιδαγωγικός χαρακτήρας του μέτρου και επίσης θεωρώ ότι η μη συναίνεση του στην διαδικασία και η επιβολή της διαδικασίας αντιβαίνει στην Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού».

- Πριν συζητηθεί η υπόθεση στο ακροατήριο οι Επιμελητές δηλώνουν ότι διερευνούν την προοπτική της συνδιαλλαγής, ώστε να προετοιμάσουν τα εμπλεκόμενα μέρη. «Ενημερώνουμε αρχικά τον ανήλικο δράστη, εφόσον βέβαια έχει παραδεχτεί την πράξη του, ότι προβλέπεται από τον Ποινικό Κώδικα η δυνατότητα της συνδιαλλαγής, προκειμένου να ζητήσει συγγνώμη από τον παθόντα. Ο ανήλικος δράστης συνήθως δέχεται να γίνει η συνάντηση με το θύμα. Στη συνέχεια προσεγγίζουμε το θύμα, αφού εντοπίσουμε τα στοιχεία του από τη δικογραφία ή από τον ίδιο τον δράστη και καλούμε τα δύο μέρη και τις οικογένειές τους και εξηγούμε τη διαδικασία και τους λόγους που επιχειρείται η προδικαστική διαμεσολάβηση». «Αφού εντοπίσουμε το θύμα, του εξηγούμε την έννοια της επανορθωτικής δικαιοσύνης και την αξία του μέτρου της συνδιαλλαγής και διερευνούμε τη θέλησή του ή μη για να συνεργαστεί». Τρεις Επιμελητές ανέφεραν ότι προτρέπουν τον θύτη να αναζητήσει ο ίδιος το θύμα και να ζητήσει συγγνώμη και ότι αν δεν τα καταφέρει, τότε προσπαθούν εκείνοι». «Ενδέχεται και ο ίδιος ο θύτης να έχει βρει το θύμα και να έχουν ήδη συμφωνήσει». «Εξαρτάται από το επίπεδο της αντιδικίας. Αν δεν υπάρχει έντονη αντιδικία, συνήθως προτρέπω το θύτη και την οικογένειά του να αναζητήσουν οι ίδιοι το θύμα. Γενικά το βάρος αυτής της ευθύνης το έχει ο δράστης. Αν υπάρχει έντονη αντιδικία, τότε αναζητώ εγώ τον παθόντα. Εξηγώ και στο θύμα το ρόλο μου, διευκρινίζω ότι δεν είμαι συνήγορος υπεράσπισης του θύτη αλλά ότι ανήκω στη λειτουργία του δικαστηρίου και διευκρινίζω τον διαπαιδαγωγικό χαρακτήρα του μέτρου». Ένας Επιμελητής εξέφρασε τη δυσκολία που ελλοχεύει σ' αυτή την προσπάθεια προσέγγισης του θύματος από τον Επιμελητή «αυτό, θεωρώ ότι είναι αρκετά αρνητικό για τη δική μας θέση, μια και δεν είμαστε κατοχυρωμένοι να το επιχειρήσουμε με μια απόφαση δικαστηρίου στα χέρια μας και το θύμα συνήθως, αρχικά τουλάχιστον, είναι πιο καχύποπτο». Επίσης, δυσκολία επισημαίνει ένας Επιμελητής «στην περίπτωση που έχουμε

συγκατηγορούμενους και απαιτείται μια ευρύτερη συνεννόηση με τους υπόλοιπους συναδέλφους, που κάτι τέτοιο μέχρι τώρα δεν έχει αναπτυχθεί».

- Από τα παραπάνω προκύπτει ότι «η βασική διαδικασία της διαμεσολάβησης με τα δύο ενδιαφερόμενα μέρη, συνήθως γίνεται προδικαστικά». Μετά την ακροαματική διαδικασία και αν οι Επιμελητές δεν έχουν καταφέρει νωρίτερα να εντοπίσουν και να επικοινωνήσουν με το θύμα «αν το δικαστήριο κρίνει για μία πράξη ως ενδεικτικό μέτρο τη συνδιαλλαγή είτε διακόπτει για λίγη ώρα τη συνεδρίασή του είτε αναβάλλει τη συζήτηση της υπόθεσης για μια άλλη ρητή δικάσιμο, προκειμένου να επέλθει συμφωνία των μερών με μέριμνα του Επιμελητή». Αν τελικά κατά τη διάρκεια της δικασίμου δοθεί χρόνος στον Επιμελητή να επιχειρήσει τη διαδικασία συνδιαλλαγής, ο Επιμελητής εξηγεί και στα δύο μέρη τη διαδικασία και αφού ακουστούν οι απόψεις τόσο του θύματος όσο και του θύτη και «επέλθει συμφωνία μεταξύ των μερών για τα πραγματικά περιστατικά» και ο μὲν θύτης έχει αποδεχτεί την πράξη και δηλώνει ότι προτίθεται να ζητήσει συγγνώμη, το δε θύμα δέχεται να προχωρήσει η διαδικασία της συνδιαλλαγής, τότε επιστρέφουν στην αίθουσα του δικαστηρίου και αφού επιβληθεί από το δικαστήριο, ο θύτης ζητά συγγνώμη από το θύμα για τη ζημία που του προκάλεσε ενώπιον του ακροατηρίου και το θύμα δηλώνει ότι την αποδέχεται. «Σε περίπτωση που η συμφωνία εμπεριέχει και κάποιας μορφής αποζημίωση και δεν μπορεί ο θύτης να την εξασφαλίσει την ίδια μέρα στο θύμα ορίζεται από τα δύο μέρη, παρουσία του Επιμελητή, ο τρόπος καταβολής της. Αυτό αποτελεί δίκαιο μαχαίρι και ένα σημείο αρκετά επικίνδυνο για τον Επιμελητή, εφόσον δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσει με σιγουριά τη φερεγγυότητα και τη συνέπεια του θύτη στη συμφωνία, μια και στην απόφαση δεν καταγράφεται ούτε η όλη διαδικασία, ούτε τι ακριβώς συμφωνήθηκε κατά τη συνδιαλλαγή». «Συνήθως η συνδιαλλαγή συνοδεύεται από την έκφραση συγγνώμης από το θύτη στο θύμα και την καταβολή αποζημίωσης για τη ζημία που προκάλεσε. Κατ'εξαίρεση επιβάλλεται η συνδιαλλαγή μαζί με το μέτρο της ΕΥΕ, όταν κρίνεται ότι οι συγκεκριμένοι ανήλικοι έχουν ανάγκη περαιτέρω παρέμβασης της Υπηρεσίας». Αν παράλληλα με τη διαμεσολάβηση το δικαστήριο επιβάλλει και αποζημίωση ένας Επιμελητής ανέφερε «κάνουμε από κοινού ένα συμφωνητικό που αφορά την καταβολή της αποζημίωσης. Αν έχουμε βρει τα δύο μέρη πριν το δικαστήριο και έχουμε συμφωνήσει και σε μία αποζημίωση, συντάσσουμε νωρίτερα το συμφωνητικό και το αναφέρουμε στην έκθεσή μας».

Το στοιχείο που επισημάνθηκε από όλους σχεδόν τους Επιμελητές είναι ότι συμβαίνει συχνά σε περιπτώσεις που ήδη έχει προηγηθεί όλη η διαδικασία και έχει συντελεστεί η διαμεσολάβηση και το θύμα δεν εγείρει καμία αξίωση κατά του θύτη και δηλώνει ότι δεν επιθυμεί να συνεχιστεί η ποινική του δίωξη «ενώ το συγκεκριμένο μέτρο θα έπρεπε να εμφανίζεται στις αποφάσεις ως αυτοτελές μέτρο, συνήθως δεν εμφανίζεται πουθενά, και εκδίδεται μια απόφαση αθωωτική ή μια απόφαση που παύει την ποινική δίωξη λόγω ανακλήσεως και αποδοχής. Λίγες είναι οι φορές που επιβάλλεται η συνδιαλλαγή ως μέτρο και αποτυπώνεται καθαρά στη δικαστική απόφαση». «Το πώς αποτυπώνεται στην απόφαση εξαρτάται αποκλειστικά από την έδρα». Αυτό συμβαίνει όταν κρίνεται «ότι είναι προς το συμφέρον του ανηλίκου να μην φανεί στην απόφαση η επιβολή του μέτρου της συνδιαλλαγής (π.χ όταν θέλει να μπει σε στρατιωτικές ή αστυνομικές σχολές ή ετοιμάζεται για σπουδές στο εξωτερικό και απαιτείται η έκδοση VISA), και ενώ εφαρμόζεται το μέτρο, η απόφαση φαίνεται αθωωτική». «Δηλαδή, σε πολλές περιπτώσεις, το αποτέλεσμα που αναγράφεται στην απόφαση, δεν έχει καμία σχέση με τη διαδικασία τελικά, αλλά εξυπηρετεί το σκοπό να μην επιβαρυνθεί το ποινικό μητρώο του ανηλίκου με μία καταδικαστική απόφαση». Αναφέρεται ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα: «θυμάμαι μια υπόθεση στην οποία βάραινε έναν ανήλικο η κατηγορία για επικίνδυνη σωματική βλάβη και αφού είχε προηγηθεί η διαδικασία της συνδιαλλαγής και μάλιστα ήταν μια διαδικασία με μεγάλη προετοιμασία, που είχε συντελεστεί σε δύο συναντήσεις μέχρι να έρθουν σε μια συμφωνία τα δύο μέρη και αφού καταβλήθηκε παράλληλα αποζημίωση στο θύμα, το δικαστήριο μετέτρεψε την επικίνδυνη σωματική βλάβη σε απλή και έπαυσε οριστικά την ποινική δίωξη λόγω ανακλήσεως και αποδοχής, για να μη στιγματιστεί ο ανήλικος». Το Δικαστήριο Ανηλίκων Πειραιά φαίνεται ότι τηρεί μια διαφορετική πρακτική, αφού «συνήθως το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής αποτυπώνεται στη δικαστική απόφαση και εισχωρεί μέσα στο πλαίσιο του μέτρου της ΕΥΕ, το οποίο καθορίζεται χρονικά από το δικαστήριο. Μου έχει τύχει να χρειαστούν και έξι συναντήσεις, ώστε να προετοιμαστεί ο ανήλικος δράστης για τη συνδιαλλαγή και αρκετές τηλεφωνικές επαφές με το θύμα. Επίσης, σε μια άλλη περίπτωση ενδοοικογενειακής βίας, συνεργαζόμουν με τον ανήλικο δράστη περίπου δύο χρόνια πριν από το δικαστήριο, ως περιστατικό πρόληψης, οπότε ήταν ένα πολύ καλά δουλεμένο περιστατικό που χρειάστηκε για τη συγκεκριμένη συνδιαλλαγή μία συνάντηση προετοιμασίας με τον ίδιο και μία με τη μητέρα του – θύμα».

- Αξιολογώντας το μέτρο της συνδιαλλαγής, οι Επιμελητές θεωρούν ότι «είναι ένα μέτρο με αμιγώς παιδαγωγικό χαρακτήρα και συνάδει απόλυτα με το χαρακτήρα του ποινικού δικαίου ανηλίκων, καθώς και με τις αρχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης, που στηρίζονται στην επανόρθωση της ζημίας στην κοινότητα. Η συνδιαλλαγή είναι μια κοινωνική διαδικασία, που φέρνει αντιμέτωπους τον ανήλικο με τη συνέπεια της πράξης του και δημιουργεί τις προϋποθέσεις της πραγματικής αποδοχής αυτής», «είναι πολύ χρήσιμο, αλλά χρειάζεται βελτίωση στον τρόπο εφαρμογής. Δεν θα πρέπει να θεωρείται ως ένα μέτρο καταδικαστικό για τον θύτη, ώστε ν' αποφεύγεται ο στιγματισμός του. Ίσως σ' αυτό το σημείο υπάρχει μια ενδογενής αντίφαση στο μέτρο αυτό, εφόσον από τη μία έχει θεσμοθετηθεί για την απόδοση δικαιοσύνης, προκειμένου να εξυπηρετήσει παιδαγωγικούς σκοπούς, τους ανήλικους παραβάτες, ίσως, λοιπόν, θα έπρεπε, όπου έχει επέλθει συνδιαλλαγή, να μην φαίνεται ότι επιβάλλεται ως αναμορφωτικό μέτρο και οι αποφάσεις να είναι αθωωτικές», «είναι πολύ ωφέλιμο και διαπαιδαγωγικό για τον ανήλικο, αρκεί να τηρούνται οι προϋποθέσεις που αναφέρθηκαν και να εφαρμόζεται με την πρόθυμη συμφωνία και των δύο μερών. Επίσης δεν θα έπρεπε να επιβάλλεται από το δικό μας δικαστήριο καμία υποχρέωση αποζημίωσης, γιατί αυτή είναι μία διαφορά που αφορά τα αστικά δικαστήρια», «όταν το μέτρο της συνδιαλλαγής εφαρμοστεί σωστά, η διαφορά επιστρέφει στα μέρη. Γίνεται συζήτηση, εκφράζονται συναισθήματα, συζητείται η σχέση. Αυτή η διαδικασία είναι πολύ πιο κοντά στις ανάγκες των ενδιαφερόμενων μερών και πολύ πιο συμμετοχική από ότι το τυπικό ποινικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης», «είναι πολύ χρήσιμο μέτρο, αρκεί να γίνεται σε έγκαιρο χρόνο», «είναι ένα μέτρο πολύ χρήσιμο και πρέπει να εφαρμόζεται, αλλά πολύ προσεκτικά και εφόσον συντρέχουν κάποιες βασικές προϋποθέσεις. Η πιο βασική είναι να μην πιέζεις κάποιον ανήλικο που αρνείται την πράξη να συνδιαλλαγεί και να παραδεχτεί την ενοχή του. Αυτό είναι πολύ σοβαρό», «πολύ αποτελεσματικό, εφόσον προϋποθέτει την ανάληψη ευθύνης από τη μεριά του δράστη. Και κατά την εφαρμογή του μέτρου της ΕΥΕ ο δράστης πρέπει να αναλάβει τις ευθύνες του για την πράξη, όμως είναι πολύ διαφορετικό να έρχεται ο δράστης αντιμέτωπος πρόσωπο με πρόσωπο με το θύμα και να ζητά συγγνώμη για ό,τι του προκάλεσε», «είναι ένα μέτρο χρήσιμο και για τις δύο πλευρές. Ειδικά για κάποια παιδιά που δεν αντιμετωπίζουν άλλα ζητήματα το μέτρο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό».

- Όλοι οι Επιμελητές του Δικαστηρίου Ανηλίκων της Αθήνας ανέφεραν ότι ο Εισαγγελέας Αθηνών εφαρμόζει το άρθρο 45^Α Κ.Π.Δ, και μάλιστα αρκετά συχνά, προκειμένου να μην ασκηθεί ποινική δίωξη στον ανήλικο δράστη. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις, στις οποίες επίσης ο Εισαγγελέας εφαρμόζει το 45^Α, αλλά η υπόθεση μετά μπαίνει στο αρχείο, οπότε οι Επιμελητές δεν λαμβάνουν γνώση.

«Ο Εισαγγελέας Αθηνών εφαρμόζει επανειλημμένα το άρθρο 45^Α, κυρίως σε διαφορές που προκαλούνται στο χώρο του σχολείου. Σε τέτοιες περιπτώσεις πάλι εμείς οι Επιμελητές εφαρμόζουμε το μέτρο διενεργώντας τη διαμεσολάβηση, η οποία επιβάλλεται μεν ως αναμορφωτικό μέτρο όχι όμως μέσα στο δικαστήριο, αλλά στο πλαίσιο της κατά παρέκκλιση διαδικασίας. Πιστεύω ότι η κατά παρέκκλιση διαδικασία που παρέχεται με το 45^Α θα πρέπει να εφαρμόζεται σε όλα τα πταίσματα και τα πλημμελήματα χωρίς στοιχεία βίας κατόπιν υποβοήθησης του έργου του εισαγγελέα από τους αρμόδιους εκείνους επιστήμονες που θα διεξαγάγουν την κοινωνική έρευνα ώστε να εφαρμοσθεί με ασφάλεια το 45^Α (προσωπικότητα και πράξη). Όμως δυστυχώς λόγω φόρτου εργασίας οι Επιμελητές Ανηλίκων δεν επαρκούμε να εκτελούμε καθήκοντα και στις εισαγγελίες». Κάποιος άλλος Επιμελητής εκτιμά ότι «ο Εισαγγελέας εφαρμόζει το άρθρο 45^Α Κ.Π.Δ, όχι όμως σε μεγάλη έκταση για περιπτώσεις συνδιαλλαγής, γιατί κάτι τέτοιο προϋποθέτει μια οργάνωση, που δεν τη διαθέτει η Εισαγγελία, αφού απαιτείται κάποιος χρόνος μέχρι να βρεθεί το θύμα και να συζητήσουν τα δύο μέρη το ενδεχόμενο της συνδιαλλαγής. Περισσότερο το εφαρμόζει σε περιπτώσεις κλοπών ή ναρκωτικών προς ιδία χρήση. Θα είχε πολύ μεγαλύτερη αξία αν εφαρμοζόταν η συνδιαλλαγή σε αυτό το στάδιο, με την ελεύθερη ομολογία και βούληση του δράστη, καθώς και την ελεύθερη συμφωνία των δύο μερών, χωρίς να χρειαστεί να ασκηθεί ποινική δίωξη και χωρίς να περιμένουμε μια χρονοβόρο εκδίκαση της υπόθεσης».

Όλοι δήλωσαν ότι βλέπουν πολύ θετικά την εφαρμογή του συγκεκριμένου άρθρου. *«Η ωφέλειά του στηρίζεται στη συνεργασία και τη σχέση του Επιμελητή με τον ανήλικο, αφού στην ουσία συχνά παραπέμπει σε επιμέλεια υπηρεσίας. Εξαρτάται από το αδίκημα. Αν πρόκειται για σωματική βλάβη ο Επιμελητής θα κληθεί να κάνει διαμεσολάβηση. Αν είναι κάποιο άλλο το αδίκημα θα βλέπει τον ανήλικο στα πλαίσια της επιμέλειας, χωρίς αυτό να έχει επιβληθεί από δικαστήριο».* Δύο Επιμελήτριες δήλωσαν ότι δεν τους είχε τύχει (τουλάχιστον έως τη στιγμή που λάμβανε χώρα η συνέντευξη) να εφαρμόζει ο Εισαγγελέας το άρθρο αυτό και να επιβάλει ως μέτρο τη συνδιαλλαγή. Στις δικές τους περιπτώσεις απείχε ο Εισαγγελέας σε πράξεις κλοπής ή

χρήσης χασίς και επέβαλε το αναμορφωτικό μέτρο της EYE, ίσως και με τον πρόσθετο όρο της καταβολής αποζημίωσης. Ο Εισαγγελέας Πειραιά, αντίθετα, δεν προκύπτει να εφαρμόζει το συγκεκριμένο άρθρο, ή τουλάχιστον κάτι τέτοιο δεν είχε πέσει στην αντίληψη και την πληροφόρηση του συνεντευξιαζόμενου Επιμελητή.

- Στο σύνολό τους οι Επιμελητές θεωρούν ότι, σε προγενέστερο στάδιο, ώστε να αποφεύγετο να οδηγηθεί μια υπόθεση στη δικαστική αίθουσα, θα μπορούσε να εφαρμοστεί η σχολική διαμεσολάβηση, αφού ήδη εφαρμόζεται σε κάποια σχολεία, αλλά «με εξειδικευμένους επαγγελματίες» ή «αν υπήρχαν κοινωνικές υπηρεσίες στα σχολεία». Εκτός από τη σχολική διαμεσολάβηση αναφέρθηκε από δύο Επιμελητές ότι θα μπορούσαν επίσης να εφαρμοστούν «η διαμεσολάβηση στα αστυνομικά τμήματα καθώς και η διαμεσολάβηση στην κοινότητα» «με προληπτικά προγράμματα παρέμβασης στα παιδιά, όπως για παράδειγμα εφαρμογή προγραμμάτων για τη διαχείριση θυμού και επίλυση συγκρούσεων». Θεωρούν, λοιπόν, πολύ σημαντικό «να μην ποινικοποιείται η πράξη», αλλά «να επιλύεται η διαφορά σε προγενέστερο στάδιο και να μην οδηγείται ο ανήλικος στο δικαστήριο». Όμως στην ελληνική πραγματικότητα του σήμερα «δεν φαίνεται εφικτό να εφαρμοστούν άλλες μορφές διαμεσολάβησης, γιατί δεν υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες» και γιατί «δεν είναι εκπαιδευμένοι οι φορείς ή δεν έχουν την ανάλογη ευαισθησία να πάρουν το πρόβλημα στην αρχική του μορφή και να το διαχειριστούν. Τα σχολεία, όπου θα μπορούσε να εφαρμοστεί η σχολική διαμεσολάβηση, αποφεύγουν ή κουκουλώνουν ανάλογες καταστάσεις». «Θα μπορούσε να εφαρμοστεί η διαμεσολάβηση στα σχολεία, όπου θα έπρεπε να βοηθούν οι διευθυντές και οι εκπαιδευτικοί στην επίλυση των συγκρούσεων και όχι να τις δυναμιτίζουν, καλώντας, για παράδειγμα, αμέσως την Αστυνομία». «Θα μπορούσε κάτι τέτοιο να γίνει αν υπήρχαν κοινωνικές υπηρεσίες στα σχολεία, ή στα αστυνομικά τμήματα στελεχωμένες από επαγγελματίες που έχουν εκπαιδευτεί γι' αυτό το σκοπό, ώστε να εξασφαλίζονται όλες οι θετικές συνέπειες του μέτρου και αυτό να λειτουργεί ως πρόληψη, προκειμένου να αποφεύγεται η υποτροπή». Δύο Επιμελητές επεσήμαναν ότι θα μπορούσε να εφαρμοστεί η διαμεσολάβηση μέσω του άρθρου 45^A Κ.Π.Δ , να μην προχωρήσει η ποινική δίωξη και να μην οδηγηθεί η υπόθεση στη δικαστική αίθουσα.

VI.1.5 Δυσκολίες εφαρμογής του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής

- Διερευνώντας, αρχικά, τα συναισθήματα θύτη και θύματος και τη διάθεσή τους ως προς την προοπτική της συνδιαλλαγής, προέκυψε ότι: «Ο θύτης νιώθει ντροπή, αμηχανία ή και φόβο εκδίκησης». Θετικοί στη συνδιαλλαγή φαίνεται ότι είναι οι ανήλικοι δράστες που έχουν ομολογήσει και αποδεχτεί την πράξη και θεωρούν ότι «αυτή η διαδικασία είναι η λιγότερο δικαστηριακή και δεν έχει τιμωρητικό χαρακτήρα». «Ο θύτης είναι πιο πρόθυμος, αρκεί να αποφύγει μια ποινή από το δικαστήριο, σε περίπτωση βέβαια που είναι εξακριβωμένη η πράξη». «Σ' έναν καυγά, όμως, όπου δεν έχουν ξεκαθαρίσει οι ευθύνες καθενός, ίσως και ο θύτης να έχει άρνηση». Οι ανήλικοι, λοιπόν, που προσέρχονται στο δικαστήριο ως θύτες, αλλά δεν έχουν αποδεχτεί την πράξη, δεν έχουν καμία διάθεση για συνδιαλλαγή, οπότε η διαδικασία δεν προχωρά. Ένας Επιμελητής, ωστόσο, ανέφερε ότι σε αυτές τις περιπτώσεις και «εάν συνεχίζει να ρίχνει ευθύνες στο θύμα, εκεί χρειάζεται να γίνει αρκετή δουλειά με τον θύτη, ώστε να προβληματιστεί και να αναλογιστεί τις συνέπειες της πράξης του». Από την άλλη μεριά «το θύμα αρχικά τουλάχιστον νιώθει ένα φόβο επανάληψης του αδικήματος, οργή ή τάση εκδίκησης». «Πολλές φορές είναι πολύ θυμωμένο, αλλά και σε περιπτώσεις που δείχνει πιο δεκτικό, εάν παρέμβουν οι γονείς του, τότε πυροδοτούν την κατάσταση». «Η στάση του θύματος διαφοροποιείται ανάλογα με τις συνθήκες κάτω από τις οποίες τελέστηκε η πράξη. Αν θεωρεί ότι ικανοποιείται ηθικά ή οικονομικά από την προτεινόμενη συνδιαλλαγή, τότε είναι θετικός σε αυτή την προοπτική». Επιπλέον, «εάν υπάρχει συμφωνία για τα πραγματικά περιστατικά», τότε και το θύμα «είναι πολύ πιο θετικό από ό,τι θα περιμέναμε». «Συνήθως, όμως, το θύμα είναι επιφυλακτικό ως προς τη σκοπιμότητα του μέτρου και τον τρόπο που αυτό θα εφαρμοστεί, μια που δεν υπάρχει κάποιο έγγραφο συμφωνητικό και ούτε αναγράφεται στην απόφαση όλη η συμφωνία». «Τα θύματα συνήθως αρνούνται να έρθουν σε συνδιαλλαγή, όταν ειδικά η πρώτη επαφή μας είναι τηλεφωνική. Έχουμε περισσότερες πιθανότητες να πετύχουμε κάτι όταν δούμε το θύμα από κοντά, οπότε αν δοθεί, για παράδειγμα, για κάποιο λόγο μια αναβολή "εκμεταλλετόμαστε" την ευκαιρία να το πλησιάσουμε, ώστε να του μιλήσουμε για το ρόλο μας και για το προβλεπόμενο από το νόμο μέτρο της συνδιαλλαγής». Στην περίπτωση όμως που θύτης και θύμα «είναι συνομήλικοι και πρόκειται για σωματική βλάβη, συχνά συναντάμε άρνηση και από τους δύο».

- Όλοι οι Επιμελητές τόνισαν ότι είναι άκρως σημαντική και απαραίτητη η παραδοχή της πράξης και η ανάληψη ευθύνης από τον ανήλικο δράστη και μετά η συναίνεσή του για τη διενέργεια της συνδιαλλαγής και την έκφραση συγγνώμης και

«οτιδήποτε άλλο είναι κατάφωρα αντιδεοντολογικό». Από ό,τι φάνηκε όμως δεν ισχύει πάντα το ίδιο και για το δικαστήριο. Ένας Επιμελητής ανέφερε: «προσωπικά, σε περίπτωση ανηλικού που δεν έχει αποδεχτεί την πράξη, έχω αρνηθεί να προβώ σε διαδικασία συνδιαλλαγής, όταν συζητείται κάτι τέτοιο από την έδρα λίγο πριν την έκδοση της απόφασης, γιατί θεωρώ αντιδεοντολογικό να πιέσουμε κάποιον να ζητήσει συγγνώμη για κάτι που δεν ομολογεί».

- Η ορθή επίβλεψη του μέτρου γίνεται από τον Επιμελητή Ανηλίκων. Αυτός είναι ο διαμεσολαβητής, που αναλαμβάνει «να φέρει σε επαφή τα δύο ενδιαφερόμενα μέρη, να τους εξηγήσει τη διαδικασία και να τους ενθαρρύνει να εκφράσουν τα συναισθήματά τους». Ένας μόνο Επιμελητής ανέφερε ότι ενώ ο Επιμελητής Ανηλίκων κύρια επιβλέπει την ορθή εφαρμογή του μέτρου, σπάνιες φορές αυτό γίνεται και από τους συνηγόρους, παρόλο που ο ίδιος δεν συνηθίζει να τους συμπεριλαμβάνει στη διαδικασία της συνδιαλλαγής. *«Τα θύματα, όμως συνήθως, επιθυμούν να παρασταθεί και ο συνήγορός τους κατά τη διαδικασία, κυρίως όταν έχουν αποφασίσει να προσφύγουν και σε αστικά δικαστήρια ελπίζοντας πιθανά σε μια μεγαλύτερη αποζημίωση και επομένως θέλουν να φαίνεται ότι η απόφαση υπήρξε καταδικαστική για το δράστη».*

- Όλοι οι Επιμελητές απάντησαν ότι σε περίπτωση που το θύμα δεν συμφωνήσει να επέλθει συνδιαλλαγή, δεν το προτείνουν στην έκθεσή τους και δεν προχωρούν τη διαδικασία, αφού είναι *«απαραίτητη προϋπόθεση η συναίνεση και των δύο μερών»*. Αν όμως έκανε προσπάθεια ο ανήλικος δράστης να ζητήσει συγγνώμη και ήταν αρνητική η πλευρά του θύματος, αναφέρεται στην έκθεση του Επιμελητή και αυτό *«το λαμβάνει θετικά το δικαστήριο»*. Κάποιος Επιμελητής επεσήμανε ότι υπάρχει, ωστόσο περίπτωση, προδικαστικά ο ανήλικος δράστης να αρνιόταν την ευθύνη του για την πράξη και να μη δεχόταν να έρθει σε διαδικασία συνδιαλλαγής, αλλά, *«επειδή η διαδικασία στο ακροατήριο είναι ζωντανή, όταν το δικαστήριο πιέσει, ίσως και ο θύτης αναγκαστεί να ζητήσει συγγνώμη αλλά και το θύμα να αναγκαστεί -κατά κάποιο τρόπο- να δεχτεί»*. Κάποιος άλλος Επιμελητής, θίγει το θέμα μιας ήδη ειλημμένης απόφασης της δικαστικής έδρας και το δικό του ρόλο ως Επιμελητή: *«υπάρχουν κάποιες περιπτώσεις, όμως, που το δικαστήριο επιβάλλει το μέτρο παρόλο που μπορεί να μην έχει επέλθει συμφωνία προδικαστικά ανάμεσα στα δύο μέρη. Σε τέτοια περίπτωση χρειάζεται πολλή δουλειά από την πλευρά του Επιμελητή Ανηλίκων. Αποτελεί μεν μια μεγάλη πρόκληση για τον επαγγελματία να προσπαθήσει να προετοιμάσει και να φέρει σε συνδιαλλαγή δύο μέρη που φαίνεται ότι τα χωρίζει μια τεράστια απόσταση, ωστόσο*

εγώ θα το επιχειρούσα, εφόσον θα το επέβαλε το δικαστήριο, αν και προσωπικά δεν θα πρότεινα το μέτρο ειδικά για κάποιον δράστη που δεν θέλει να αναλάβει την ευθύνη της πράξης του επιδεικνύοντας μια εξαιρετικά δύσκαμπτη στάση και θα επέλεγα το μέτρο της κοινωφελούς εργασίας». Κάποιος άλλος όμως Επιμελητής δηλώνει κάποια στιγμή ότι έχει τηρήσει διαφορετική στάση: «μου έχει συμβεί να έρθω σε σύγκρουση με το δικαστήριο και να επιμένω ότι δεν μπορούμε να προχωρήσουμε σε συνδιαλλαγή, αφού ο κατηγορούμενος δεν παραδέχεται την πράξη και επομένως δεν αναλαμβάνει καμία ευθύνη».

- Όσον αφορά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν κατά τη διαδικασία εφαρμογής του μέτρου, οι Επιμελητές ανέφεραν ότι αντιμετωπίζουν πολλές: «Από τη στιγμή που δεν έχει συμφωνηθεί μια ενιαία πρακτική για τον τρόπο εφαρμογής του μέτρου, υπάρχει αρκετή διαφοροποίηση ανάμεσα στους συναδέλφους. Όταν, επίσης, είναι αρκετοί συγκατηγορούμενοι σε μία πράξη, οπότε και εμπλεκόμαστε αρκετοί Επιμελητές, υπάρχουν αρκετές ασυμφωνίες και διαφορετικές προσεγγίσεις, όπως για παράδειγμα για αν θα βάλουμε και τους γονείς θύματος και θύτη στη διαδικασία ή όχι. Χρειαζόμαστε εργαλεία και συγκεκριμένα βήματα». «Είναι σκόπιμο να γίνει η συνδιαλλαγή με έναν έμπειρο Επιμελητή. Αν τηρούνται οι προϋποθέσεις που έχουμε αναφέρει και ο μεν θύτης έχει αποδεχτεί την πράξη και το θύμα είναι πρόθυμο να προχωρήσει η διαδικασία αυτή, τότε δεν υπάρχουν δυσκολίες. Δυσκολία προκύπτει όταν οι απαιτήσεις του θύματος θεωρηθούν υπερβολικές από το θύτη και προσπαθούμε να έρθουν σε μία συμφωνία τα δύο μέρη». «Μια σημαντική δυσκολία είναι η έλλειψη εκπαίδευσής μας πάνω στη διαμεσολάβηση. Επίσης, εφόσον δεν είναι σαφώς ορισμένο το πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτή συντελείται, υπάρχει δυσκολία να το εξηγήσεις στο θύμα, που αντιμετωπίζει συνήθως επιφυλακτικά την όλη διαδικασία και να του εκμαιεύσεις την εμπιστοσύνη. Φυσικά, καλό θα ήταν να υπάρχει και μια έγγραφη συμφωνία των εμπλεκόμενων μερών». Μια άλλη μεγάλη δυσκολία που αντιμετωπίζουν είναι να διαχειριστούν τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές των εμπλεκόμενων μερών: από τη μια η «άρνηση από το θύτη, γιατί δεν θέλει να έρθει αντιμέτωπος με το θύμα», από την άλλη η «άρνηση από το θύμα, γιατί δεν θέλει να ζαναδεί το θύτη» και επιπλέον η «παρέμβαση των τρίτων (γονέων και δικηγόρων)». «Μπορεί να έρθει πολύ θυμωμένο το θύμα και ο δράστης πολύ αμυνόμενος. Ή αντίθετα να παρουσιαστεί ο δράστης πολύ προκλητικός. Ο Επιμελητής χρειάζεται να είναι πολύ προσεκτικός και να κάνει μια σωστή διαχείριση της διαδικασίας, ώστε να μην παραβιάζονται ανθρώπινα δικαιώματα και να μην υποστεί το θύμα μια δευτερογενή θυματοποίηση ή να νιώσει ο δράστης ότι

στιγματίζεται». «Δυσκολίες δημιουργεί η εμπλοκή των δικηγόρων αλλά και των γονέων των θυμάτων. Γενικά υπάρχει δυσπιστία από την πλευρά του θύματος». «Εντοπίζω τις περισσότερες δυσκολίες στο να πείσω το θύμα για την αποτελεσματικότητα του μέτρου της συνδιαλλαγής και ότι δικαιούται ο δράστης μια δεύτερη ευκαιρία καθώς και μια ευκαιρία στο να επανορθώσει. Άλλη μια δυσκολία είναι στο ότι δεν έχω εκπαιδευτεί στο να διενεργώ διαμεσολάβηση και έπρεπε η ίδια να αναζητήσω και να επιλέξω έναν οδηγό -ανάμεσα σε πολλούς- κατάλληλο για τις περιπτώσεις των ανήλικων παραβατών. Η ανάγκη σχετικής εκπαίδευσής μας ίσως αποτελεί και ένα αίτημα του κλάδου». «Μεγάλη δυσκολία αποτελεί το γεγονός ότι εφαρμόζω τη διαδικασία της διαμεσολάβησης, χωρίς να έχω εκπαιδευτεί και χωρίς να έχω εργαλεία. Προσπαθώ αρχικά να τους βάζω να τα βρίσκουν ο θύτης με το θύμα μόνοι τους, χωρίς να μπαίνω ανάμεσα. Οι θύτες όμως συχνά αισθάνονται άσχημα, ντρέπονται να πάνε να χτυπήσουν την πόρτα του θύματος. Τότε παρεμβαίνω εγώ αναζητώντας το θύμα. Δεν μου έχει τύχει να θεωρήσουν τα θύματα ότι βοηθώ το δράστη. Κάποιες φορές, αν επιβληθεί από το δικαστήριο το μέτρο της συνδιαλλαγής χωρίς προηγούμενη προετοιμασία των μερών, οι γονείς του θύματος εκφράζουν το παράπονό τους, ότι δεν έχουν ερωτηθεί για μια τέτοια εξέλιξη. Σε δύο περιπτώσεις, επίσης, μου έχει τύχει να παραπέμψω το θύμα σε ένα πλαίσιο για να βοηθηθεί».

- Σε σχέση με το ρόλο των γονέων (ανήλικου δράστη και θύματος) κατά την εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου και το κατά πόσο οι Επιμελητές τους συμπεριλαμβάνουν στη διαδικασία της συνδιαλλαγής, οι απόψεις διαφοροποιήθηκαν. Τρεις Επιμελητές ανέφεραν ότι πάντα τους συμπεριλαμβάνουν στη διαδικασία. «Για μένα αυτή είναι μια από τις βασικές προϋποθέσεις. Η συνδιαλλαγή έχει παιδαγωγικό, κοινωνικό και δομικό χαρακτήρα, εφόσον εμπλέκει όχι μόνο άτομα αλλά κοινωνικά υποκείμενα και δομές, δηλαδή τον ανήλικο και το κοινωνικό του σύστημα, το θύμα και το κοινωνικό του σύστημα. Ειδικά αν δράστης και θύμα είναι ανήλικοι, ο δομικός χαρακτήρας του μέτρου είναι ακόμα πιο έντονος, δεδομένου ότι εξ' ορισμού πρέπει να έρθουν σε συνεννόηση τα δύο κοινωνικά συστήματα. Κατά κύριο λόγο, οι γονείς συμμορφώνονται με την απόφαση του παιδιού τους και σέβονται την απόφασή του να προχωρήσει σε συνδιαλλαγή. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που δεν συμφωνούν, κυρίως οι γονείς του θύματος, όταν θεωρούν ότι η ζημία που έχει προκληθεί είναι πολύ μεγάλη». «Οι γονείς στηρίζουν πάντοτε τα παιδιά τους και εάν εκείνα είναι θετικά στην προοπτική της συνδιαλλαγής, οι γονείς σέβονται την επιλογή τους. Θέλουμε τους γονείς παρόντες, τους δικηγόρους δεν θέλουμε, γιατί συχνά μπερδεύουν τα πράγματα».

«Συνηθίζω να συμπεριλαμβάνω τους γονείς στη διαδικασία της συνδιαλλαγής ή με όποιον άλλο -κυρίως συγγενή του θύματος- συνεργαστώ, ώστε να μη νιώσει η πλευρά του παθόντος ότι το παιδί τους θα πιεστεί να κάνει πράγματα που δεν θέλει. Συνήθως οι γονείς του παθόντος φέρνουν περισσότερα προβλήματα στη διαδικασία παρά ο ίδιος ο παθών». Τρεις Επιμελητές ανέφεραν ότι συμπεριλαμβάνουν τους γονείς στη διαδικασία, εκτός αν είναι εξαιρετικά αρνητικοί και τη δυσχεραίνουν: «Συνήθως συμπεριλαμβάνω τους γονείς στη διαδικασία της συνδιαλλαγής, γιατί έχω φροντίσει μέχρι τη μέρα του δικαστηρίου να έχουν θετική στάση απέναντι στο συγκεκριμένο μέτρο. Σε περίπτωση, όμως, που βλέπω ότι φορτίζουν πολύ αρνητικά την όλη διαδικασία τους αφήνω έξω από αυτήν». «Συνήθως οι γονείς του ανήλικου δράστη είναι πιο συγκαταβατικοί, εκτός αν θεωρήσουν εξωφρενικές τις απαιτήσεις της πλευράς του θύματος. Η πλευρά των γονέων του θύματος είναι συνήθως πιο δύσπιστη. Ειδικά όταν υπάρχει σωματική βλάβη υπάρχει πιο έντονη άρνηση για συνδιαλλαγή, γιατί θεωρούν ότι εξακολουθεί το παιδί τους να διατρέχει κίνδυνο. Γενικά, όταν το θύμα είναι παιδί, δημιουργούνται πολλά ζητήματα». «Συμμετέχουν στη διαδικασία, κατά περίπτωση, όταν κρίνω ότι πρέπει να τους βάλω μέσα. Αν επιμένουν να τιμωρηθεί ο θύτης, προσπαθώ να κάνω δουλειά με αυτούς. Πολλές φορές είναι πιο επίμονα αρνητική η στάση των γονέων του θύματος, κυρίως όταν υπάρχει αποζημίωση στη μέση». Δύο Επιμελητές ανέφεραν ότι δεν συμπεριλαμβάνουν τους γονείς στη διαδικασία της διαμεσολάβησης: «Ο ρόλος των γονέων είναι συνήθως παρεμβατικός και δυσχεραίνει τη διαδικασία. Οι γονείς του θύτη συνήθως είναι πιο ουδέτεροι και υποστηρικτικοί στα παιδιά τους και προσπαθούν να αποδυναμώσουν τη σπουδαιότητα της πράξης, ενώ οι γονείς του θύματος την ενισχύουν και συνήθως δεν θέλουν τη συνδιαλλαγή προσδοκώντας μεγαλύτερη οικονομική αποζημίωση για ό,τι υπέστη το παιδί τους. Δεν συνηθίζω να τους συμπεριλαμβάνω στη διαδικασία». «Είναι σημαντικός ο ρόλος των γονέων. Όταν βοηθούν και δεν δυναμιτίζουν την κατάσταση, η διαδικασία πάει πολύ καλά. Άλλοι πάλι είναι πολύ αρνητικοί, σε σημείο που γίνεται αδύνατο το να προχωρήσουμε. Εγώ δεν τους συμπεριλαμβάνω στη διαδικασία, τη στιγμή δηλαδή που εκθέτουν τα γεγονότα ο θύτης με το θύμα και συντελείται η συνδιαλλαγή, γιατί είναι κάτι που αφορά αποκλειστικά τα παιδιά».

VI.1.6 Αξιολόγηση του μέτρου της συνδιαλλαγής

- Στην ερώτηση για το αν συντελεί το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου παραβάτη, επτά Επιμελητές απάντησαν καταφατικά, αρκεί να έχει εξηγήσει ο Επιμελητής ουσιαστικά το περιεχόμενο και τη σημασία της όλης διαδικασίας, «να έχουν τηρηθεί όλες οι προϋποθέσεις, να έχει γίνει σωστά η διαδικασία της συνδιαλλαγής και ο Επιμελητής να έχει χειριστεί σωστά και αξιοποιήσει όλες τις δυνατότητες που του δίνει το μέτρο». «Αρκεί να αναλογιστεί κανείς και μόνο τη διαδικασία ανάληψης ευθύνης καθώς και το πόσο σημαντικό είναι να μπαίνει ο ένας στη θέση του άλλου». Η διαπαιδαγωγική ωφέλεια του μέτρου έγκειται, λοιπόν, στο ότι ο θύτης έρχεται «αντιμέτωπος με το κακό που προκάλεσε», «αναλαμβάνει την ευθύνη και τις συνέπειες της πράξης του μπροστά στο θύμα και αντιμετωπίζει το θύμα κατά πρόσωπο. Δίνεται όλος ο χρόνος και στα δύο μέρη να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και γι' αυτό το λόγο η διαδικασία αυτή έχει μεγαλύτερη αμεσότητα και αποτελεσματικότητα. Πρόκειται για πραγματική συμμετοχική δικαιοσύνη». «Η συνδιαλλαγή συντελεί σημαντικά στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου παραβάτη καθώς μέσα από αυτό λεκτικοποιούνται οι στάσεις, οι σκέψεις και τα συναισθήματά του, ενώ κατά την προετοιμασία της συνδιαλλαγής ο ανήλικος καλείται να ωριμάσει ηθικοσυναισθηματικά ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στη διαδικασία». Ένας Επιμελητής επεσήμανε, ωστόσο, ότι «λόγω της μειωμένης ευθυκρισίας των ανηλίκων, και δη των παραβατών, που ακόμα δεν έχουν διαμορφώσει την προσωπικότητά τους και οι περισσότεροι δεν είναι γνώστες των θεμελιωδών κοινωνικών αξιών, πολλοί ίσως το αντιμετωπίζουν ως μια "τρίπλα" στην ποινική διαδικασία» και ένας άλλος Επιμελητής ξεχώρισε «υπάρχει το "συγγνώμη" το ψυχρό, που με αυτό ξεμπερδεύουμε, αλλά υπάρχει και το "συγγνώμη" το ουσιαστικό που προέρχεται μετά από συζήτηση και κατανόηση της σπουδαιότητάς του». Από την άλλη μεριά, διατυπώθηκε μια διαφορετική άποψη από έναν ερωτώμενο, εκφράζοντας τον προβληματισμό του και εκτιμώντας ότι με την όλη διαδικασία που ακολουθείται στο ποινικό σύστημα της δικαιοσύνης ανηλίκων η συνδιαλλαγή δεν συντελεί στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου παραβάτη «εφόσον το αναμορφωτικό μέτρο συνήθως καταλήγει να επιβάλλεται κατά μέσο όρο δύο χρόνια μετά την τέλεση της πράξης. Πρέπει, για μένα, να γίνεται ανάμεσα σε δύο ισότιμα μέρη και δεν είναι συνδιαλλαγή όταν π.χ ένας ανήλικος ζητά συγγνώμη από τον εκπρόσωπο μιας εταιρίας για την κλοπή που διέπραξε σε ένα κατάστημά της. Θα είχε νόημα, πιστεύω, τόσο για τον θύτη όσο και για το θύμα, αν π.χ για μία σωματική βλάβη μεταξύ συνομηλίκων, μια πράξη μάλλον συγκυριακή,

άμεσα διενεργείτο η διαδικασία της συνδιαλλαγής και να υπάρξει ανταλλαγή θέσης. Για μένα επίσης συνδιαλλαγή είναι αν π.χ χτυπήσει με το μηχανάκι ένας ανήλικος μια γριούλα, να έρθουν σε επαφή τα δύο μέρη, να εκφράσει η γριούλα το πώς νιώθει και τι δυσκολίες της προκάλεσε το χτύπημά της και να συμφωνήσει ο ανήλικος, αφού της ζητήσει συγγνώμη, για ορισμένο χρονικό διάστημα να τη βοηθάει στα ψώνια της. Πρέπει, δηλαδή, να έχει προσωπικό χαρακτήρα η συνδιαλλαγή, ώστε να βιώσει ο ανήλικος την ουσία του μέτρου και τη διαπαιδαγωγική του αξία. Θεωρώ ότι δεν μπορεί να επέλθει συνδιαλλαγή ανάμεσα σε ανήλικο και νομικό πρόσωπο ούτε π.χ ανάμεσα σε ανήλικο και αστυνομικό, αφού ο αστυνομικός αντιπροσωπεύει μια δύναμη καταστολής και όχι την ιδιότητα του προσώπου του και ο ανήλικος δεν στράφηκε προσωπικά εναντίον του, αν πέταξε μια πέτρα σε μια διαδήλωση, αλλά ενάντια σε αυτό που εκείνος αντιπροσωπεύει».

- Στο ερώτημα για το αν είναι συχνές οι περιπτώσεις υποτροπής ανηλίκων σε πράξεις των οποίων έχει εφαρμοστεί η συνδιαλλαγή ως επιβολή αναμορφωτικού μέτρου, όλοι οι Επιμελητές απάντησαν αρνητικά και ένας δικαιολογώντας την απάντησή του ανέφερε ότι «αυτό συμβαίνει, γιατί συνήθως η συνδιαλλαγή αφορά παιδιά που από την κοινωνική έρευνα προκύπτει ότι το συνολικό τους προφίλ δεν απαιτεί παρέμβαση, άρα είναι ανήλικοι με μειωμένη πιθανότητα υποτροπής. Περαιτέρω, αν το δούμε συνδυαστικά με τη φύση της πράξης στην οποία συνήθως προτείνεται και επιβάλλεται συνδιαλλαγή (π.χ σωματική βλάβη, φθορά ξένης ιδιοκτησίας κ.λπ), διαπιστώνουμε ότι ο συγκυριακός χαρακτήρας της πράξης επίσης δεν ευνοεί την υποτροπή».

- Σύμφωνα με τους Επιμελητές, όταν «γίνει μια σωστή προετοιμασία και σωστά η όλη διαδικασία» και ο ανήλικος δράστης έχει μετανιώσει ειλικρινά, τότε με προθυμία «ζητά ειλικρινά συγγνώμη και αποδέχεται τη συνέπεια της πράξης του» βιώνοντας την συνδιαλλαγή «ανακουφιστικά», επειδή νιώθουν ότι «τους δίνεται η ευκαιρία να εκφράσουν τους λόγους που τους ώθησαν στην τέλεση της συγκεκριμένης πράξης και να ζητήσουν συγγνώμη, αλλά παράλληλα ίσως νιώθουν ότι αυτό τους δημιουργεί μεγαλύτερη ευθύνη». «Ο ανήλικος δράστης βιώνει τη συνδιαλλαγή, ως μια διαδικασία στην οποία γίνεται σεβαστός ως πρόσωπο, χωρίς να ταυτίζεται με την πράξη του. Είναι πολύ σημαντικό να νιώθει ότι ακούγεται η άποψή του από το θύμα. Βέβαια, καλείται να φανεί ώριμος και να ζητήσει συγγνώμη, χωρίς όμως να βιώσει την έκφραση συγγνώμης ως ταπείνωση. Έτσι, η αγωνία να ανταποκριθεί στη διαδικασία και να εξηγήσει τις φορτισμένες συνθήκες κάτω από τις οποίες τέλεσε την άδικη πράξη συνυπάρχει με την

προσμονή του να συγχωρεθεί από το θύμα». «Όταν έχει αναλάβει την ευθύνη, νιώθει ότι φεύγει το βάρος από πάνω του. Πολλές φορές έρχεται στη θέση του θύματος και θυμάται κάποια στιγμή που υπήρξε κι εκείνος θύμα», οπότε «νιώθει ότι αυτό το μέτρο τον βοηθά». Από μία Επιμελήτρια επισημάνθηκε το στοιχείο «ότι όλες οι απαντήσεις μπορεί να διαφοροποιηθούν κατά περίπτωση. Κάποιοι ανήλικοι είναι πολύ αμυνόμενοι, κάποιοι άλλοι πιο πρόθυμοι κατά τη διάρκεια της διαδικασίας». «Εάν ο ανήλικος δεν έχει αποδεχτεί την πράξη ή την αποδέχεται μερικώς και πιέζεται από το δικαστήριο να συναινέσει σε συνδιαλλαγή, τα συναισθήματά του είναι από ανάμικτα έως αρνητικά». Επίσης, τονίστηκε ότι «είναι πολύ σημαντικό να λάβουμε υπόψη ότι η συνδιαλλαγή λαμβάνει χώρα, κατά μέσο όρο, ένα με δύο χρόνια μετά το συμβάν και όχι άμεσα μετά την πράξη». Κατά μία άποψη, «ο χρόνος που μεσολαβεί μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης, βοηθά στην αποφόρτιση του θυμού και των δύο μερών και γίνεται μια βαθμιαία εξομάλυνση». «Υπάρχουν περιπτώσεις που τα παιδιά αισθάνονται ότι με αυτή τη διαδικασία ξεμπερδεύουν απλά» και ο ανήλικος δράστης ίσως το βλέπει «ως μια καλή διέξοδο στην εμπλοκή του με το ποινικό σύστημα από τη διενέργεια της ακροαματικής διαδικασίας και ότι με αυτό τον τρόπο ελαφρύνεται η θέση του» και έτσι «κάνει αυτό που πρέπει για μια καλύτερη αντιμετώπιση από το δικαστήριο».

- Στην προσπάθεια για διερεύνηση των συναισθημάτων του θύματος για το μέτρο της συνδιαλλαγής, από τις απαντήσεις έξι Επιμελητών προκύπτει ότι «όταν έχει γίνει σωστά η όλη διαδικασία και τηρούνται όλες οι προϋποθέσεις, το θύμα νιώθει ότι έχει πραγματικά δικαιωθεί» και νιώθει κι εκείνο ανακούφιση «αφού ασχολούμαστε κι εμείς μαζί του» και «του δίνεται η ευκαιρία να ακουστεί», παρόλο που δεν είναι εύκολο «να συγκεράσεις τις απαιτήσεις του θύματος με τις δυνατότητες της οικογένειας του δράστη. Αν αυτές ικανοποιηθούν στο μέγιστο βαθμό, τότε το θύμα εκλαμβάνει τη συνδιαλλαγή ως μια άμεση απόδοση δικαιοσύνης», «εκτός από τις περιπτώσεις που υπάρχει πολύς θυμός από τη μεριά του θύματος, οπότε δεν μπορούν να έρθουν σε μια συμφωνία με το θύτη». «Όταν όλα γίνουν σωστά και τους εξηγείται ότι το δικαστήριο ανηλίκων είναι ένα διαπαιδαγωγικό δικαστήριο, που δεν στοχεύει να προκαλέσει οδύνη στον θύτη, πρέπει να βιώνουν τη διαδικασία ανακουφιστικά και τους δημιουργείται ταυτόχρονα μια αίσθηση ασφάλειας για το μέλλον ότι ο θύτης δεν θα τους ξαναενοχλήσει». Σε περιπτώσεις όμως που δεν συμβεί αυτό, τότε το θύμα «μπορεί να νιώσει και ματαίωση, όταν το δει ως μια διεκπεραιωτική διαδικασία που ευνοεί το δράστη». Δύο Επιμελητές επεσήμαναν το γεγονός ότι «με το θύμα είναι πιο δύσκολα τα πράγματα». «Δεν βλέπουμε πολύ το θύμα, οπότε κατά κάποιο τρόπο είναι λίγο "ριγμένο", ειδικά

όταν έχει γίνει η πράξη και έχει χρησιμοποιηθεί βία. Πρέπει να σεβαστούμε το γεγονός ότι μπορεί να μη θέλει να έρθει σε επαφή πάλι με το θύτη. Ή να θέλει αλλά να φοβάται. Αν πιεστεί, κατά κάποιο τρόπο από την έδρα του δικαστηρίου, να συμφωνήσει σε συνδιαλλαγή και δεν είναι αποκλειστικά δική του επιλογή κι έχουμε ελάχιστο χρόνο να δουλέψουμε μαζί του, ίσως και μόνο μια μισάωρη διακοπή από το δικαστήριο, μπορεί να αισθάνεται ότι κακοποιείται κιόλας». «Γενικά το μέτρο της συνδιαλλαγής φαντάζει πολύ νεωτερικό στο θύμα» και ίσως «αντιλαμβάνεται τη διαδικασία ως έναν τρόπο του θύτη να "ξεφύγει"». Ένας Επιμελητής δεν πιστεύει ότι γενικά τα θύματα φεύγουν ικανοποιημένα από τα δικαστήρια, με όποιο μέτρο κι αν επιβληθεί στο θύτη. Συγκεκριμένα ανέφερε ότι για να βοηθήσει το θύμα να νιώσει καλύτερα ειδικά σε περιπτώσεις σωματικής βλάβης και γενικότερα βίας, όπου υπάρχουν πιο περίπλοκα ζητήματα, έχει επιλέξει να καλέσει άλλο συνάδελφο «για να αναλάβει και να στηρίζει το θύμα, μια και κάποια στιγμή, αν έχεις δουλέψει με το δράστη και την οικογένειά του επί μακρόν, ίσως αναπτύσσεται μια σχέση συνηγορίας μαζί του, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι θέλεις να τον απαλλάξεις από την ευθύνη του».

Συνήθως οι Επιμελητές συνεργάζονται με το θύμα δύο φορές: μία φορά πριν το δικαστήριο και αφού ήδη έχει προηγηθεί μία τηλεφωνική επικοινωνία και μία την ημέρα του δικαστηρίου, οπότε και λαμβάνει χώρα η όλη διαδικασία. Όμως, «αν πρόκειται για μία πράξη, όπου είχε ασκηθεί βία, τότε συνήθως δεν αρκεί προδικαστικά μόνο μία συνάντηση με το θύμα». «Θεωρώ απαραίτητο να δίνεται ικανός χρόνος και να υπάρχουν περισσότερες συναντήσεις με το θύμα, ώστε αυτό να προετοιμάζεται και να συζητά, όσο το έχει ανάγκη με τον Επιμελητή».

- Πέντε Επιμελητές πιστεύουν ότι μετά τη διαμεσολάβηση επηρεάζονται θετικά οι σχέσεις δράστη και θύματος, «μια που επέρχεται, κατά κάποιο τρόπο, μια θεσμοθετημένη οριοθέτηση της σχέσης τους, έχει ζητηθεί συγγνώμη και έχει επέλθει μια ικανοποίηση στις απαιτήσεις του θύματος» και «γι' αυτό είναι πολύ ωφέλιμο το μέτρο, ειδικά αν έχουν μια επαφή έξω ή μένουν στην ίδια γειτονιά ή σε κοντινές περιοχές. Εκεί, ειδικά, έχει ακόμα μεγαλύτερη αξία η διαμεσολάβηση». «Όταν γίνει σωστά η διαδικασία, ο θύτης νιώθει ανακούφιση, το θύμα αποβάλλει το φόβο του και πολλές φορές επέρχεται η συμφιλίωση. Μετά χωρίζουν οι δρόμοι τους». Ένας Επιμελητής έφερε στη μνήμη του ένα χαρακτηριστικό περιστατικό: «Θυμάμαι μία περίπτωση που είχε έρθει για συνδιαλλαγή το θύμα με τη μητέρα του. Επρόκειτο για έναν νεαρό που φοιτούσε στο εξωτερικό, προερχόμενο από ένα πολύ καλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, που έφτασε στο σημείο να κάνει στήριξη εκείνος στο θύτη. Μπήκε στη θέση

του και αντάλλαξαν τηλέφωνα. Επειδή όμως η μητέρα του θύματος αντιλήφθηκε ότι το επίπεδο του δράστη δεν ήταν πολύ καλό και φοβήθηκε για το παιδί της, αφού του έκανε ένα σχετικό κήρυγμα και στάθηκε πολύ καλή απέναντί του καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας, όταν άκουσε το γιο της να προσκαλεί για καφέ τον θύτη, έθεσε τα όριά της λέγοντας "Μέχρι εδώ. Δεν θα πάτε και για καφέ μαζί!!"» Δύο Επιμελητές εξέφρασαν την άποψη ότι μετά τη διαμεσολάβηση δεν επηρεάζονται οι σχέσεις δράστη και θύματος, «αφού στις περισσότερες περιπτώσεις αφορά άτομα και οικογενειακά συστήματα, που δεν γνωρίζονται μεταξύ τους, η επαφή των εμπλεκόμενων ήταν εντελώς συγκυριακή και μετά το περιστατικό δεν έχουν καμία άλλη. Εξαιρούνται οι περιπτώσεις, όπου η άδικη πράξη τελέστηκε ενδοοικογενειακά ή ενδοσχολικά ή μεταξύ φίλων, οπότε εκεί επέρχεται λύση της διένεξης και επηρεάζονται θετικά». «Δεν πιστεύω ότι αναπτύσσονται σχέσεις έστω και μετά τη διαμεσολάβηση ανάμεσα σε θύμα και δράστη. Θεωρώ ότι πάντα τα θύματα κρατούν αποστάσεις ασφαλείας από τους θύτες. Πιστεύω ότι αυτό οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι έχει μεσολαβήσει πολύς χρόνος μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης και παγιώνεται μία κατάσταση, ενώ αν είχε γίνει η όλη διαδικασία της συνδιαλλαγής "εν θερμώ" τότε ίσως υπήρχε πραγματικά μια διαδικασία αποκατάστασης. Επίσης, πιστεύω ότι για να φτάνουν τα πράγματα στα δικαστήρια δεν υπήρχε πριν κάποιου είδους σχέση μεταξύ θύτη και θύματος, ώστε να συνεχιστεί μετά από μια τέτοια διαδικασία». Ένας Επιμελητής τόνισε: «ο διαμεσολαβητής θα πρέπει να είναι καλά καταρτισμένος, ώστε ούτε ο δράστης να νιώσει ότι στιγματίζεται, ούτε το θύμα ότι εμπαιίζεται. Αν χρησιμοποιεί ο Επιμελητής ακαταλαβίστικους όρους και έννοιες θα μπερδέψει τα παιδιά».

- Οι Επιμελητές θεωρούν ότι ο στιγματισμός και ο κοινωνικός αποκλεισμός του ανηλίκου αποφεύγεται με τη διαμεσολάβηση, «εφόσον σκοπός του μέτρου είναι η εξώδικη διευθέτηση της υπόθεσης» και ειδικά «αν δεν γράφεται στο ποινικό μητρώο του ανήλικου κατηγορουμένου». Ωστόσο, διατυπώθηκε μια βασική επισήμανση: «θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί εντελώς ο στιγματισμός του ανηλίκου εάν η συνδιαλλαγή γινόταν σε έγκαιρο χρόνο ή στα αστυνομικά τμήματα ή μέσω του άρθρου 45^Α Κ.Π.Δ, πριν δηλαδή ασκηθεί δίωξη», εφόσον ελλοχεύει ο κίνδυνος, σύμφωνα με κάποιον Επιμελητή «ο στιγματισμός να παραμείνει στη συνείδηση του περιβάλλοντος του δράστη. Δεν θα φαίνεται μεν στην απόφαση του δικαστηρίου, αλλά άτυπα στη συνείδηση τόσο του περιβάλλοντος του δράστη όσο και του θύματος μπορεί να υπάρχει. Για παράδειγμα, αν κάποιος ανήλικος κατηγορείται για ληστεία, ακόμα και μετά τη συνδιαλλαγή, το περιβάλλον του ίσως εξακολουθεί να τον βλέπει πίσω από αυτή την

πράξη». Εξάλλου, «από τη στιγμή που η διαμεσολάβηση επιβάλλεται ως αναμορφωτικό μέτρο και έτσι αναγράφεται στην απόφαση, σημαίνει αυτόματα ότι ο δράστης είναι ένοχος, οπότε εξακολουθεί ίσως να υφίσταται κάποιου είδους στιγματισμό. Μόνο, ίσως αν η υπόθεση δεν είχε οδηγηθεί στο δικαστήριο θα ισχυριζόμαστε με μεγαλύτερη σιγουριά ότι αποφεύγεται εντελώς ο στιγματισμός του ανηλίκου, αφού δεν ξέρουμε πώς το παιδί αντιμετωπίζεται, για παράδειγμα στο σχολείο ή στη γειτονιά, μετά το πέρας της ποινικής διαδικασίας και τη συνδιαλλαγή».

- Όταν ζητήθηκε από τους Επιμελητές να εκφράσουν τη γνώμη τους για το πώς θα λειτουργούσε καλύτερα ο θεσμός της διαμεσολάβησης, απάντησαν: «Δε νομίζω ότι θα μπορούσε να ρυθμιστεί κάτι άλλο από άποψη νομοθετικής αποτύπωσης. Αυτό που πρέπει να γίνει είναι να αναπτυχθούν συγκεκριμένα εργαλεία από την πλευρά των υπηρεσιών που εφαρμόζουν τη διαμεσολάβηση. Δεν έχουμε ξεκάθαρη μεθοδολογία και τεχνικές για το πώς υλοποιείται η συνδιαλλαγή. Ακόμα και η προσέγγιση του κάθε επαγγελματία διαφέρει. Θα ήταν χρήσιμο να ήταν ένας θεσμός, όπου θα αποτυπώνονταν ξεκάθαρα οι προϋποθέσεις, η διαδικασία και το δεοντολογικό πλαίσιο. Επίσης, πιστεύω ότι σε περιοχές με μικρούς πληθυσμούς, εκτός από τους άμεσα εμπλεκόμενους και τους γονείς τους, θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν και τρίτα πρόσωπα, π.χ δάσκαλοι ή ιερείς, ώστε ο θεσμός να αποκτήσει περισσότερο κοινωνικό χαρακτήρα και η επανόρθωση να έχει δύο κατευθύνσεις: και ως προς το θύμα αλλά και ως προς την κοινότητα». «Ο θεσμός της διαμεσολάβησης θα λειτουργούσε καλύτερα, αν προβλεπόταν μια ειδική εκπαίδευση για τους Επιμελητές, ήταν πιο δομημένος ο τρόπος εφαρμογής του και υπήρχαν εργαλεία διαμεσολάβησης, αν αποτυπώνονταν πιο αναλυτικά στην απόφαση η συμφωνία των μερών και αν είχαμε ένα -ας το πούμε- μοντέλο ιδιωτικού συμφωνητικού». «Κατ' αρχήν είναι απαραίτητη η εκπαίδευση των Επιμελητών. Επίσης στον τομέα της παιδείας, θα έπρεπε να καλλιεργείται στα παιδιά, στους εφήβους, το ανθρώπινο στοιχείο, η εν δυνάμει παραβατικότητα όλων των ανθρώπων, ζητήματα ηθικής και συγχώρεσης. Απαραίτητη η εκπαίδευση και της οικογένειας και η διαπαιδαγώγηση μέσα στην οικογένεια». «Η συνδιαλλαγή θα λειτουργούσε καλύτερα στην κοινότητα και όχι στο δικαστήριο με επαγγελματίες εξειδικευμένους στη διαμεσολάβηση. Ακόμα και σε καταστήματα κράτησης θεωρώ σημαντική τη λειτουργία του θεσμού». «Αν γινόταν σε πρωθύστερο χρόνο και εάν υπήρχε ένα πρωτόκολλο συνεργασίας, ώστε να αποφεύγετο ο αυτοσχεδιασμός από τους επαγγελματίες». «Αν υπήρχε ενημέρωση ως προς την πρακτική της διαμεσολάβησης τόσο στους Επιμελητές όσο και στην έδρα. Χρειάζεται να υπάρχει μία ενιαία πρακτική

για όλους». «Η συνδιαλλαγή θα λειτουργούσε καλύτερα αν λάμβανε χώρα πιο άμεσα, αν γινόταν δηλαδή σε χρόνο πιο κοντινό με το χρόνο τέλεσης της πράξης. Επίσης, θεωρώ ότι θα ήταν σκοπιμότερο να εφαρμοζόταν η συνδιαλλαγή μέσω του άρθρου 45^Α Κ.Π.Δ, χωρίς να χρειαστεί να οδηγηθεί η υπόθεση στη δικαστική αίθουσα». «Αν υπήρχαν εργαλεία και κατευθυντήριες γραμμές για τους επαγγελματίες που εφαρμόζουμε τη διαμεσολάβηση», «με τα οποία θα διευκολυνόταν ο επιμελητής κατά τον συντονισμό της διαδικασίας».

VI.1.7 Ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων

- Σύμφωνα με τη γνώμη των ερωτώμενων, ο Επιμελητής Ανηλίκων συμβάλλει στην πρόληψη της παραβατικότητας αναλαμβάνοντας αρχικά τις διοικητικές επιμέλειες που παραπέμπονται στην Υπηρεσία με το μέτρο της πρόληψης, συνεργαζόμενος με παιδιά «που βρίσκονται σε κίνδυνο να παραβατήσουν». Πρόληψη συντελείται «μέσα από μια καλή συνεργασία του Επιμελητή με τον ανήλικο, με τη συμβουλευτική και με τις κατάλληλες παραπομπές σε ειδικούς φορείς και κέντρα συμβουλευτικής οικογενειών». Επίσης, «οι αδιάγνωστες περιπτώσεις που εντοπίζονται από τον Επιμελητή και παραπέμπονται σε κατάλληλο πλαίσιο, εξ ορισμού μειώνουν τις πιθανότητες υποτροπής. Ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των περιπτώσεων, είναι περιστατικά με αδιάγνωστα προβλήματα ψυχοσυναισθηματικής φύσης, όπως ΔΕΠΥ, οριακές νοημοσύνες. Η διάγνωση κινητοποιεί και αφυπνίζει το οικογενειακό περιβάλλον, το οποίο, ακολούθως, κατευθύνουμε με παραπομπή σε πλαίσιο για κατάλληλη παρέμβαση». Περαιτέρω, ο Επιμελητής συμβάλλει στην πρόληψη της παραβατικότητας «επιδεικνύοντας ενεργητικότητα σε διάφορους κοινωνικούς φορείς, όπως οι δήμοι, τα σχολεία, προκειμένου να μεταλαμπαδεύσουν τις γνώσεις τους και την εμπειρία τους από την άσκηση του λειτουργήματός τους». Ειδικότερα, «μέσα από τη δημιουργία και τη διενέργεια προληπτικών προγραμμάτων παρέμβασης στα σχολεία και στην κοινότητα για όλα τα θέματα που αφορούν τους νέους, όπως: bullying, ναρκωτικά, εξάρτηση από το διαδίκτυο κ.λπ». «Ο γνωστικός προσανατολισμός και η ενημέρωση για τις συνέπειες της παραβατικότητας σε μαθητές, καθώς η ενημέρωση των γονέων αποτελούν πεδία δράσης για τους Επιμελητές». Ένας Επιμελητής εκτιμά ότι «ο Επιμελητής Ανηλίκων συμβάλλει περισσότερο στην πρόληψη της υποτροπής, αφού τα περισσότερα παιδιά που φτάνουν στις Υπηρεσίες έχουν ήδη παραβατήσει μία φορά». Και δύο άλλοι ανέφεραν ότι «μέσα από την παρέμβαση και τη στήριξη του ανηλίκου

και της οικογένειάς του», καθώς και «με την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων» «δημιουργούνται προϋποθέσεις αποφυγής της υποτροπής».

- Όσον αφορά τα αίτια της υποτροπής, οι Επιμελητές αναφέρουν ότι «τα αίτια της υποτροπής είναι τα ίδια με τα αίτια της παραβατικότητας». «Όταν δεν εξαλείφονται τα αίτια που οδηγούν στην παραβατικότητα, τότε η υποτροπή αποτελεί πιθανότητα. Για παράδειγμα, εάν υπάρχουν οικογενειακά προβλήματα, τα οποία εξακολουθούν να υφίστανται και οι γονείς δεν μπορούν να ανταποκριθούν στο γονεϊκό τους ρόλο, τότε αυξάνονται οι πιθανότητες υποτροπής για έναν ανήλικο. Επίσης, όταν το παιδί έχει διακόψει τη σχολική του φοίτηση ή αν κάνει χρήση ουσιών, τότε πάλι υπάρχει μεγάλος κίνδυνος υποτροπής». Ένας ανήλικος «είναι πιο πιθανό να υποτροπιάσει όταν εμμένουν τα ενδοοικογενειακά προβλήματα που τον είχαν ωθήσει στην παραβατικότητα και τα προβλήματα οικονομικής φύσης και γενικότερα όταν ο ανήλικος επιδεικνύει μια επιθετική ή μια ανομική, κατά Merton, στάση». «Η υποτροπή είναι ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο. Δεν ευθύνεται ο Επιμελητής γι' αυτή. Είναι ένας συνδυασμός κοινωνικών, βιολογικών και ψυχολογικών παραγόντων. Σημαντικό ρόλο παίζει το περιβάλλον (οικογενειακό, φιλικό, κοινωνικό) στο οποίο διαβιεί και αναπτύσσεται ο ανήλικος, οι παράγοντες που το επιβαρύνουν (φτώχεια, ανεργία κ.λπ), αν πάσχει από κάποιο ψυχιατρικό νόσημα (π.χ κατάθλιψη), αν η φύση του αδικήματος είναι τέτοια που εμπεριέχει την υποτροπή (π.χ ναρκωτικά)». Κάποιος Επιμελητής ορίζει ως τα βασικότερα αίτια υποτροπής ενός ανηλίκου τα ακόλουθα: «α) οι συνθήκες και ο τρόπος ζωής του, β) η λειτουργικότητα του οικογενειακού συστήματος, γ) οι κοινωνικές και πολιτισμικές αντιλήψεις, δ) τα ήθη και τα εθνοτικά χαρακτηριστικά (για παράδειγμα, οι νέοι μετανάστες της Β. Αφρικής δεν μπορούν να καταλάβουν γιατί η χρήση ναρκωτικών ουσιών είναι παράνομη, αφού τα ναρκωτικά διακινούνται ελεύθερα στις πατρίδες τους), ε) η σύνδεση της ανήλικης παραβατικότητας με οργανωμένα κυκλώματα, στ) η εμπλοκή του ευρύτερου οικογενειακού περιβάλλοντος με τη δικαιοσύνη». Κάποιος άλλος ανέφερε ως βασικά αίτια υποτροπής «το ανεπαρκές οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον, τα προβληματικά στοιχεία της προσωπικότητας του ανηλίκου, μια διαστρεβλωμένη αντίληψη του νόμιμου και του παράνομου, επιρροές από συνομηλίκους ή από παραβατικά άτομα του περιβάλλοντός του» και ένας άλλος ερωτώμενος εκτιμά ότι «οι ανήλικοι, που υποτροπιάζουν, δεν έχουν συνειδητοποιήσει το αξιόποιο της πράξης τους και τις συνέπειες που εκείνη έχει. Θεωρούν ότι γλίτωσαν τη φυλακή και απαξιώνουν τα αναμορφωτικά μέτρα, αφού νιώθουν ότι δεν τους βαραίνουν». Συνάγεται, λοιπόν, από τα παραπάνω ότι «αν

εξακολουθήσουν να παραμένουν τα αίτια της παραβατικότητας, δημιουργούν την υποτροπή. Κάποιοι είναι πολυπαραβάτες. Έχουν ξεκινήσει από τα 14 και φτάνουν ως τα 18 με παραβατικές πράξεις. Συνήθως έτσι είναι οι υποθέσεις των ναρκωτικών. Η παρέμβαση πρέπει να είναι διαβαθμισμένη, όπως για παράδειγμα από το μέτρο της ΕΥΕ να περάσεις στην κοινωφελή εργασία ή το αντίστροφο, αν επιλέξεις ως ορθότερη την αποκλιμάκωση για τον συγκεκριμένο ανήλικο, που βλέπεις ότι πάει καλά. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, πρέπει να ενεργούμε με ένα εξατομικευμένο πρόγραμμα δράσης, λαμβάνοντας υπόψη την υποτροπή». Δύο Επιμελήτριες επεσήμαναν κάποια συγκεκριμένα παραδείγματα συχνότερης υποτροπής: «Ένα παράδειγμα συχνής υποτροπής είναι οι αθίγγανοι, που έχουν την παραβατικότητα μέσα στην κουλτούρα τους, αποτελεί στοιχείο της πολιτισμικής τους ταυτότητας, κάτι δεμένο με τη ζωή τους, αφού συχνά ένας τουλάχιστον από την οικογένειά τους είναι στη φυλακή», «οι τσιγγάνοι είναι μια κατηγορία από μόνοι τους, με συχνά παραδείγματα υποτροπής. Επίσης παιδιά με διαταραχή διαγωγής, που δεν έχουν ικανότητα ανάληψης ευθύνης ή παιδιά που ήδη έχουν κάνει δυο – τρεις πράξεις μέχρι να ξεκινήσει η συνεργασία μαζί τους. Με το που εμφανίζονται στην Υπηρεσία μας, ίσως η συνεργασία τους μαζί μας ανακόψει μια πιθανή υποτροπή τους».

- Όσον αφορά το ερώτημα για το πόσο οι συνεντευξιαζόμενοι θεωρούν ότι ο Επιμελητής Ανηλίκων μπορεί να συμβάλει στην τριτογενή πρόληψη, οι μισοί από τους ερωτηθέντες απάντησαν «πολύ δύσκολα», εφόσον «σ' αυτό το πεδίο χρειάζεται μια πολυσυστημική προσέγγιση, που δεν εφαρμόζεται στην Ελλάδα» ώστε «να γίνονται οι κατάλληλες παραπομπές με συνεχή συνεργασία του οικογενειακού περιβάλλοντος με το θεραπευτικό πλαίσιο». «Αν δεν είναι έγκαιρη η παρέμβαση τότε το πρόβλημα είναι μεγάλο και πολύ στενά τα περιθώρια του Επιμελητή». «Ο Επιμελητής Ανηλίκων δεν μπορεί, ως κρατικός υπάλληλος, να παρέμβει σε τομείς που είναι έξω από την αρμοδιότητά του, εκτός μόνο από τις περιπτώσεις που ένα παιδί οδηγηθεί ξανά στο δικαστήριο, κατηγορούμενο για νέες πράξεις και συνεχίσει τη συνεργασία του με την Υπηρεσία». «Κατά περίπτωση ο Επιμελητής μπορεί να συμβάλει στην τριτογενή πρόληψη, αλλά απαιτούνται δραστικά μέτρα, που πρέπει να τα εκτιμήσει ο Επιμελητής ανάλογα με το προφίλ του παιδιού, το είδος των πράξεων και το πλαίσιο της υποτροπής». Δύο Επιμελητές αναφέρθηκαν σε συγκεκριμένους τρόπους με τους οποίους μπορεί να παρέμβει ο Επιμελητής στον ανήλικο κατά την τριτογενή πρόληψη: «με το να δώσει στο αξιόποιο της πράξης την πραγματική του διάσταση και με το να τον βοηθήσει να αντιληφθεί τις συνέπειες των πράξεών του. Επίσης να τον

κάνει να καταλάβει ότι εάν εμπλακεί ξανά σε παραβατική πράξη θα έχει άλλη αντιμετώπιση από το δικαστήριο και το τι σημαίνει για τον ίδιο να λερωθεί το ποινικό του μητρώο», «με το να φροντίζει για την επανένταξη του ανηλίκου, την επιστροφή του στο σχολείο εάν έχει διακόψει τη σχολική του φοίτηση ή σε περίπτωση που είχε ξεκινήσει να παρακολουθεί ένα πρόγραμμα απεξάρτησης και το έχει διακόψει την επιστροφή του σε αυτό. Ο Επιμελητής δουλεύει και με τις συνολικές κοινωνικές ανάγκες της οικογένειας, αν χρειαστεί να παραπέμψει σε μια δομή ή να τη διασυνδέσει με κάποια διαγνωστικά, συμβουλευτικά ή θεραπευτικά προγράμματα».

- Το βασικότερο πρόβλημα που ανέφεραν όλοι οι Επιμελητές ότι αντιμετωπίζουν κατά την άσκηση του έργου τους είναι η έλλειψη κατάλληλων κι επαρκών δομών για παραπομπές, «αφού οι όποιες υπάρχουν είτε υπολειτουργούν είτε καταρρέουν» και ειδικότερα «η παντελής έλλειψη δομών για παιδιά με ψυχιατρικής φύσης προβλήματα, που τα οδηγούν σε έντονη παραβατικότητα», «έλλειψη θεραπευτικών δομών». Περαιτέρω, «δεν υπάρχουν δομές φιλοξενίας για παιδιά από 14 έως 18 ετών ούτε δομές για παιδιά αυτής της ηλικιακής ομάδας που αντιμετωπίζουν προβλήματα με σοβαρές διαταραχές διαγωγής ή ψυχιατρικά θέματα». Περαιτέρω, ο ερωτώμενος από την Υπηρεσία του Πειραιά επεσήμανε ότι «τα Κέντρα Ψυχικής Υγιεινής δεν καλύπτουν τις ηλικίες από 16 έως 18 ετών, ενώ τμήματα Εφήβων σε ψυχιατρικές δομές νοσοκομείων (Γεννηματά και Σισμανόγλειο) βρίσκονται σε περιοχές των Αθηνών αρκετά απομακρυσμένες από την περιοχή του Πειραιά, οπότε δεν αποφασίζουν να πάνε εύκολα οι εξυπηρετούμενοι της δικής μας υπηρεσίας».

Άλλα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο Επιμελητής Ανηλίκων κατά την άσκηση του έργου του αποτυπώθηκαν από τους συνεντευξιαζόμενους ως ακολούθως: «δυσαναλογία όγκου περιστατικών σε σχέση με τον αριθμό των Επιμελητών, διαφοροποίηση της σοβαρότητας και της βαρύτητας των πράξεων σε σχέση με το παρελθόν, αύξηση των κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ανήλικοι και το οικογενειακό τους περιβάλλον», «έλλειψη επαρκούς μηχανοργάνωσης των υπηρεσιών, γραμματειακής υποστήριξης, ώστε να μην αναλώνονται οι Επιμελητές σε διεκπεραιωτικά διοικητικά θέματα», «έλλειψη θεσμών (για παράδειγμα δεν έχει αναπτυχθεί ο θεσμός της κοινωφελούς εργασίας ή της αναδοχής), προσωπικού, προγραμμάτων εναλλακτικής εκπαίδευσης για νέους που έχουν διακόψει τη σχολική φοίτηση, επιμορφωτικών προγραμμάτων για τους επαγγελματίες», «έλλειψη κατάλληλων διασυνδέσεων, αφού για το κάθε παιδί χωριστά πρέπει να κάνεις κάθε τι

ολοκληρωμένο μόνος μέσω διαπροσωπικών σχέσεων», «έλλειψη εργαλείων και κατευθυντήριων γραμμών για την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων», «έλλειψη εποπτείας των επαγγελματιών». Ένας Επιμελητής ανέφερε ότι «η οικονομική κρίση έχει δυσχεράνει πολύ το έργο μας, αφού έχουμε να συνεργαστούμε με πολλές πραγματικά ταλαιπωρημένες και εξαθλιωμένες οικογένειες». Ένας άλλος Επιμελητής σχολίασε ότι «το σχολικό περιβάλλον, ειδικά του λυκείου, συνήθως δεν είναι φιλικό για τους ανήλικους παραβάτες και η επανένταξη των παιδιών αυτών στο σχολικό πλαίσιο αποτελεί μια δύσκολη υπόθεση, αν λάβουμε υπόψη και τις μαθησιακές δυσκολίες που τα παιδιά αυτά συχνά αντιμετωπίζουν. Επίσης, ως προς τα προγράμματα απεξάρτησης συναντάμε μεγάλη δυσκολία από την πλευρά των γονέων να αναλάβουν πρωτοβουλία, αφού και η δική τους συμμετοχή στο πρόγραμμα είναι απαραίτητη, αλλά φαίνεται ότι εκείνοι δεν είναι έτοιμοι και πρόθυμοι». Κάποιος ερωτώμενος τόνισε την ανάγκη εκπαίδευσης του Επιμελητή «σε διαφορετικούς τομείς γνώσης, όπως τη νομική, την εγκληματολογία, την ψυχολογία, γνώση πάνω στις εξαρτήσεις, ώστε να μπορεί να αναγνωρίζει τα σημάδια χρήσης».

- Οι συνθήκες που θα μπορούσαν να διευκολύνουν το έργο του Επιμελητή Ανηλίκων, σύμφωνα με τη γνώμη των συνεντευξιαζόμενων εκφράστηκαν ως ακολούθως: «δημιουργία δομών κατάλληλων για τα περιστατικά που χειριζόμαστε, οργανωμένη και προσανατολισμένη στο έργο των Υπηρεσιών μας εισαγωγική εκπαίδευση των Επιμελητών, δημιουργία κώδικα δεοντολογίας για το επάγγελμα, δημιουργία μεθοδολογίας και τεχνικών συμβουλευτικής παρέμβασης προσαρμοσμένης στις ανάγκες του χώρου της δικαιοσύνης ανηλίκων», «θα ήταν χρήσιμη μια διαρκής εκπαίδευση των Επιμελητών σε θέματα συμβουλευτικής για προβλήματα που αντιμετωπίζουν καθημερινά όπως τα ναρκωτικά, το διαδίκτυο, τη διαχείριση θυμού κ.ά. Επίσης απαραίτητη είναι η στελέχωση των υπηρεσιών με περισσότερους Επιμελητές μια και η αναλογία Επιμελητών προς ανήλικους παραβάτες είναι πολύ μικρότερη στο εξωτερικό σε ευρωπαϊκές χώρες από ό,τι στην Ελλάδα», «ο Επιμελητής χρειάζεται να εκπαιδεύεται διαρκώς και να προσαρμόζεται στα νέα κοινωνικά δεδομένα. Επίσης, υπάρχει η ανάγκη εποπτείας, ώστε να μπορεί να πάρει ανατροφοδότηση για το έργο του. Απαραίτητη είναι και η διοικητική υποστήριξη των υπηρεσιών, ώστε να λειτουργούμε σε ένα υγιές εργασιακό περιβάλλον με τις κατάλληλες υλικοτεχνικές υποδομές. Για παράδειγμα είναι πολύ σημαντικό ο κάθε Επιμελητής να έχει τον υπολογιστή του και το γραφείο του, εφόσον υποδέχεται ανήλικους και η σχέση τους διέπεται από το

απόρρητο», «είναι πολύ σημαντικό για το έργο μας η λειτουργία δομών (θεραπευτικών-συμβουλευτικών) για παραπομπές», «να θεωρείται αυτονόητο ότι υπάρχει ψυχολόγος που θα μπορεί άμεσα να εξετάζει κάθε παιδί, ώστε πάντα να έχω στα χέρια μου μια ψυχολογική εκτίμηση κάθε ανηλίκου. Επίσης, αφού κάθε παιδί έχει ειδικότερες ανάγκες, κλειδί θεωρώ τη διάγνωση αναγκών για κάθε ανήλικο, και δεν είναι αυτονόητο ότι αυτό θα το κάνει ο Επιμελητής Ανηλίκων», «θα διευκόλυνε το έργο μας αν υπήρχαν δομές πρόνοιας και να συνεργαζόμασταν με ιατροπαιδαγωγικά κέντρα, με τα οποία θα έπρεπε να είμαστε δικτυωμένοι, ώστε να μπορούσαν να γίνουν άμεσες παραπομπές, π.χ. σε μια περίπτωση ανηλίκου με διαταραχή διαγωγής», «το έργο μας θα διευκολυνόταν με την ύπαρξη και λειτουργία δομών, ώστε να κάναμε τις κατάλληλες παραπομπές για μαθησιακές και ψυχολογικές εκτιμήσεις σε άμεσο χρόνο. Επίσης είναι απαραίτητη η εκπαίδευσή μας σε θεσμούς όπως η διαμεσολάβηση, καθώς και μια οργανωμένη εποπτεία, ώστε να αποφεύγεται η επαγγελματική μας εξουθένωση και να παίρναμε την ανατροφοδότηση που χρειαζόμαστε», «απαραίτητο να υπάρχει μια σταθερή παιδοψυχιατρική ομάδα, ώστε να παρακολουθούμε άμεσα τα παιδιά. Όταν διαπιστώνω κάτι, πρέπει οπωσδήποτε σε άμεσο χρόνο να έχω μια ψυχιατρική εκτίμηση».

- Όταν ζητήθηκε από τους συνεντευξιζόμενους να δώσουν κάποιους χαρακτηρισμούς στο ρόλο του σύγχρονου Επιμελητή Ανηλίκων, εκείνοι απάντησαν: «συμβουλευτικός, παιδαγωγικός, παρεμβατικός, διευκολυντικός, εξισορροπιστικός, θεραπευτικός, με τη διευκρίνιση ότι όταν ο Επιμελητής κάνει όλα τα προηγούμενα, δηλαδή όταν συμβουλεύει, παιδαγωγεί, παρεμβαίνει, διευκολύνει, εξισορροπεί, καταλήγει και να θεραπεύει», «ολιστικός, μια παρέμβαση δηλαδή σε όλα τα επίπεδα ζωής του ανηλίκου, διασυνδετικός, αφού συνεργαζόμαστε και με άλλους επαγγελματίες και συνεχώς εξελισσόμενος», «εποπτικός της κοινωνικής πορείας του ανηλίκου, συμβουλευτικός σε θέματα που ο ανήλικος χρειάζεται συμβουλευτική, προληπτικός της παραβατικότητας και αναπληρωματικός του γονέα - κυρίως σε περιπτώσεις που διαπιστώνεται γονεϊκή ανεπάρκεια ή για περιπτώσεις ασυνόδευτων παιδιών που προσέρχονται στην υπηρεσία μας- σε θέματα παραπομπών και επανεγγραφής στο σχολείο». Άλλοι Επιμελητές ανέφεραν ότι ο Επιμελητής Ανηλίκων είναι: «σύμβουλος, διαθέτει επάρκεια επιστημονική και συναισθηματική νοημοσύνη. Καλλιεργεί βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του όπως την υπομονή, την επιμονή, την ενσυναίσθηση, ώστε να μπορεί να κερδίζει την εμπιστοσύνη των παιδιών με τα οποία συνεργάζεται. Οφείλει να είναι ανοιχτόμυαλος, δίκαιος, αντικειμενικός», «κατ'εξοχήν

σύμβουλος και αγωνιστής», «μοιάζει σαν ένα βαρέλι δίχως πάτο, αφού δεν πρέπει να γεμίζει ποτέ.. Θα πρέπει να έχεις πάντα αποθέματα για να δίνεις στα παιδιά και να μη λειτουργείς διεκπεραιωτικά. Είναι σύμβουλος και θα πρέπει να έχει ένα ανθρώπινο πρόσωπο, που να καταλαβαίνει τα πάντα». «Σε ένα δικαστήριο ανηλίκων ο επιμελητής πρέπει να εκπαιδεύει το δικαστή. Ο Επιμελητής είναι το άνοιγμα του δικαστή στην κοινωνία. Στα μάτια του παιδιού ο Επιμελητής είναι το ανθρώπινο πρόσωπο της δικαιοσύνης, ο άνθρωπος που απλουστεύει και απομυθοποιεί τη διαδικασία, χωρίς εκείνη να χάνει τη σοβαρότητά της». «Είμαστε στην πρώτη γραμμή και βλέπουμε μπροστά όλα τα προβλήματα της κρίσης. Βλέπουμε παιδιά κοινωνικά αποκλεισμένα, που δεν έχουν λάβει φροντίδα από κάποια δομή ή αντίθετα παιδιά από πολυπροβληματικές οικογένειες που έχουν κακοποιηθεί από πολλές δομές χωρίς αποτέλεσμα. Εμείς λειτουργούμε ως παγοθραυστικό, ως σημείο αναφοράς για κάποιους ανήλικους».

- Στην τελευταία ερώτηση ζητήθηκε από τους Επιμελητές να εκφράσουν τη γνώμη τους για το πώς οραματίζονται το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών και εκείνοι εκφράστηκαν ως ακολούθως: «ένα σύστημα το οποίο θα συνδυάζεται με ανάλογες δομές στην κοινότητα, για παράδειγμα κοινωνικές υπηρεσίες στα αστυνομικά τμήματα, στα σχολεία, στην Εισαγγελία, και το οποίο θα έχει προεξέχοντα παιδαγωγικό, παρεμβατικό και θεραπευτικό ρόλο παρά κατασταλτικό», «θεωρώ ότι το θεσμικό μας πλαίσιο είναι από τα πιο σύγχρονα, ανθρώπινα και δίκαια της Ευρώπης και πιστεύω πως αν η λειτουργία της κρατικής μας μηχανής καταφέρει να το ακολουθήσει, κυρίως ως προς την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων, θα είμαστε πολύ κοντά σε ένα ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών», «ένα σύστημα με λιγότερο ποινικό σωφρονισμό και ουσιαστική εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων», «θα ήθελα το δικό μας σύστημα να δημιουργεί πολυσυστημικές παρεμβάσεις σε διαφορετικά επίπεδα (οικογένεια, σχολείο, φίλοι). Θεωρώ σκόπιμο να προωθηθεί μια μεγάλη ανάπτυξη των πλαισίων κάθε κοινότητας, ώστε να επενδυθούν χρήματα σε αυτά και να δημιουργηθούν δομές ανθρώπινου δυναμικού που θα ασχοληθούν με την πρόληψη και επίσης σημαντικό για μένα είναι να αναπτυχθεί ο θεσμός της αναδοχής», «για μένα ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών είναι ένα καθόλου κακοποιητικό για τα παιδιά, αντίθετα ένα σύστημα φιλικό και πρόθυμο να τους δίνει μια δεύτερη ευκαιρία, αφού όλα τα παιδιά έχουν δικαίωμα σε αυτή. Να μην υπάρχουν φυλακές που στιγματίζουν τα παιδιά και εξαφανίζουν για αυτά τις πιθανότητες επανένταξής τους», «θα ήθελα να υπάρχει μία

διαβάθμιση στην εφαρμογή των μέτρων από κάτω προς τα πάνω. Δεν μπορεί για παράδειγμα να επιβληθεί σε έναν ανήλικο την πρώτη φορά που εμπλέκεται σε παραβατική πράξη το μέτρο της ΕΥΕ και μετά της επίπληξης. Θα πρέπει να ξέρει ότι την επόμενη φορά που θα έρθει ως κατηγορούμενος, η ποινή θα είναι πιο αυστηρή. Θα ήθελα ο Επιμελητής Ανηλίκων να μη φοβάται το ρόλο του, να μη φοβάται να προτείνει κάτι πιο αυστηρό, αν νιώθει ότι αυτό χρειάζεται ο ανήλικος τη δεδομένη στιγμή. Δεν είναι ο ρόλος μας να τον γλιτώνουμε από την ποινή. Για παράδειγμα δεν πρέπει να φοβάμαι να προτείνω την κοινωφελή εργασία και σε περίπτωση που ο ανήλικος δεν εφαρμόζει το μέτρο, δεν πρέπει να φαίνεται ότι υπάρχει ατιμωρησία», «θα ήθελα ένα σύστημα χωρίς εγκλεισμό. Ένα σύστημα που θα σέβεται τα δικαιώματα του ανηλίκου από την πρώτη στιγμή. Ένα σύστημα μη κακοποιητικό, που θα δίνει ευκαιρίες στα παιδιά, χωρίς να τα γκετοποιεί», «θα ήθελα ένα σύστημα κοντά στην ψυχολογία του ανηλίκου. Πιστεύω ότι οι ανήλικοι δεν θα πρέπει να μπαίνουν σε σωφρονιστικά καταστήματα, ότι δεν πρέπει να υπάρχουν φυλακές, αλλά ανοιχτά πλαίσια όπου θα τους δίνονται κάποιες εκπαιδευτικές ευκαιρίες και δυνατότητες για εργασία».

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

VII. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

VII.1 Αποτελέσματα έρευνας και σχολιασμός

VII.1.1 Το προφίλ των ερευνώμενων Επιμελητών Ανηλίκων

Στην παρούσα μελέτη η γράφουσα επιχείρησε να διερευνήσει τις απόψεις οχτώ Επιμελητών Ανηλίκων (έξι γυναικών και δύο αντρών) από τις δύο υπηρεσίες της περιφέρειας Αττικής (Αθήνας και Πειραιά σε αναλογία 7:1) σχετικά: α) γενικότερα με το ρόλο τους και το έργο που επιτελούν στις υπηρεσίες που εργάζονται και β) ειδικότερα με την εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής. Για τις ανάγκες της έρευνας της και προσπαθώντας να καταλήξει σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα ερωτώμενων, επέλεξε τους συγκεκριμένους Επιμελητές (που αποτελούν περίπου το 1/3 του συνόλου των υπηρετούντων Επιμελητών στις δύο υπηρεσίες), με κριτήρια, εκτός της σχετικής αναλογίας του φύλου (από τις 17 γυναίκες Επιμελήτριες επέλεξε 6 και από τους 7 άνδρες Επιμελητές επέλεξε 2), άτομα που προέρχονται από διαφορετικές επιστημονικές αφετηρίες (Νομική, Ψυχολογία, Κοινωνιολογία, Κοινωνική Ανθρωπολογία, Κοινωνική Εργασία) με ίδιο όμως καθηκοντολόγιο, ώστε να αξιοποιηθεί η πολυεπιστημονικότητα του κλάδου και να αναδυθεί μια περισσότερο πλουραλιστική άποψη στα θέματα που ερευνώνται, και οι οποίοι έχουν διεξάγει κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής τους πορείας συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος μετά την ισχύ του ν.3189/2003, παραπάνω από μία φορές. Σημειώνεται ότι επιλέχθηκε μόνο μία Επιμελήτρια από την υπηρεσία του Πειραιά, γιατί είναι εκείνη που έχει κάνει περισσότερες από μία συνδιαλλαγές, εφόσον, όπως προκύπτει από την έρευνα, το δικαστήριο του Πειραιά μόλις τον τελευταίο χρόνο άρχισε να επιβάλλει με μεγαλύτερη ευχέρεια το συγκεκριμένο μέτρο και επειδή η αναλογία των υπηρετούντων Επιμελητών στην Αθήνα είναι πολύ μεγαλύτερη σε σχέση με τον Πειραιά (18:6). Οι ηλικίες των ερωτώμενων κυμαίνονται από τα 33 έως τα 47 έτη. Το μορφωτικό επίπεδο των συνεντευξιαζόμενων είναι πολύ υψηλό (με δεύτερα πτυχία, μεταπτυχιακές σπουδές και δύο με διδακτορικές, επιπλέον

εκπαιδεύσεις), γεγονός που επισημαίνει και η Πυκνή σε έρευνά της (2009) και έχοντας κάνει βιώμα τους την ανάγκη για μάθηση δια βίου βρίσκονται διαρκώς σε μια αέναη εκπαιδευτική διαδικασία με σεμιναριακές επιμορφώσεις. Ο χρόνος υπηρεσίας τους στη συγκεκριμένη θέση κυμαίνεται από έξι έως δώδεκα έτη. Επισημαίνεται ότι στο συγκεκριμένο κλάδο μέχρι το 2002 που προσελήφθησαν οι δύο ερωτώμενοι με τα δώδεκα χρόνια υπηρεσίας, είχαν να γίνουν προσλήψεις δεκαεννέα ολόκληρα χρόνια, οπότε εκείνοι τώρα θεωρούνται από τους πιο παλιούς! Και οι οχτώ έχουν προηγούμενη εργασιακή εμπειρία και όλοι δηλώνουν ότι ήταν πολύ συνειδητή η επιλογή τους να μετακινηθούν και να δουλέψουν σε αυτόν τον επαγγελματικό χώρο με την ευπαθή κοινωνική ομάδα των ανηλίκων παραβατών.

VII.1.2 Το έργο του Επιμελητή Ανηλίκων

- Οι υποθέσεις που ανατίθενται στις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων διακρίνονται σε πλημμεληματικές και κακουργηματικές πράξεις, οι οποίες προβλέπονται στον Ποινικό Κώδικα και αφορούν εγκλήματα κατά της ζωής, της τιμής, της περιουσίας και της δημόσιας ασφάλειας ή σε Ειδικούς Ποινικούς Νόμους και αφορούν παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών, του νόμου περί αλλοδαπών, του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, παραβάσεις σε αθλητικούς χώρους.

Οι Επιμελητές -σχεδόν στο σύνολό τους- ανέφεραν ότι οι παραβατικές πράξεις που τους απασχολούν συχνότερα είναι κυρίως αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, ναρκωτικά και αδικήματα βίας. Στην ίδια διαπίστωση καταλήγουμε για τη φύση των αδικημάτων που απασχολούν συχνότερα τις συγκεκριμένες ΥΕΑ, μελετώντας τους στατιστικούς πίνακες των δικαστικών ετών 2011-2012 και 2012-2013 Μονομελούς και Τριμελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων των δύο υπηρεσιών, όπως εκτίθενται στο παράρτημα Γ.

- Οι υποθέσεις ανατίθενται στην Υπηρεσία κύρια από τον Εισαγγελέα Ανηλίκων και οι Επιμελητές τις αναλαμβάνουν είτε στο πλαίσιο της κατασταλτικής τους αρμοδιότητας είτε ως περιστατικά πρόληψης. Επίσης ανατίθενται με διάταξη Ανακριτή ή με έγγραφο της Αστυνομίας για την εφαρμογή ενός μέτρου ή κάποιου περιοριστικού όρου. Επιπλέον, αναφέρθηκε η δυνατότητα αποχής του Εισαγγελέα από την ποινική δίωξη, βάσει του άρθρου 45^A το οποίο επίσης εισήχθη στον ΚΠΔ με τον ν.3189/2003, και η μέσω αυτού ανάθεση της υπόθεσης σε Επιμελητή, προκειμένου να εφαρμοστεί ένα αναμορφωτικό μέτρο. Αυτό μπορεί να συμβεί όταν ο

Εισαγγελέας κρίνει, ερευνώντας τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέσθηκε η πράξη και την όλη προσωπικότητα του ανηλίκου, ότι η άσκησή της δεν είναι αναγκαία για να συγκρατηθεί ο τελευταίος από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων.

Παρά την αποχή, λοιπόν, από τη δίωξη, ο Εισαγγελέας μπορεί να επιβάλει με διάταξή του ένα ή περισσότερα αναμορφωτικά μέτρα, ανάμεσα στα οποία εντάσσεται η συνδιαλλαγή (Πανάγος, 2012).

- Οι συναντήσεις του Επιμελητή με τον ανήλικο πραγματοποιούνται -ως επί το πλείστον- στο χώρο του γραφείου του, αλλά πραγματοποιούνται και κατ'οίκον επισκέψεις. Επίσης αναφέρθηκε από δύο Επιμελητές ως κάτι πολύ καινούριο που συμβαίνει στην Υπηρεσία της Αθήνας τους τελευταίους μήνες, να πραγματοποιείται η πρώτη συνάντηση στο γραφείο του Εισαγγελέα, επειδή εκείνος μελετώντας τις υποθέσεις, κάνοντας μια διαλογή των περιστατικών και αξιολογώντας τη σοβαρότητά τους, καλεί σε χρόνο άμεσο μετά τη σύλληψη τόσο τον ανήλικο όσο και τον Επιμελητή και του αναθέτει επιτόπου την υπόθεση, γιατί τη θεωρεί πολύ ενδιαφέρουσα και θέλει η παρέμβαση του Επιμελητή να είναι εξαιρετικά άμεση.

Στο άρθρο 5 του ν.3860/2010 επιβλήθηκε η προηγούμενη ακρόαση του ανηλίκου από τον άνω δικαστικό λειτουργό. Η εν λόγω ρύθμιση, όπως αναφέρει ο Κοσμάτος (2010), έχει κριθεί ως σημαντική, δεδομένου ότι συμβάλλει τα μέγιστα, ώστε ο τελευταίος να αποκτήσει μια βαθύτερη εικόνα για την προσωπικότητα του ανηλίκου και τις συνθήκες υπό τις οποίες παρενέβη το νόμο.

- Στη συμπλήρωση του ατομικού δελτίου του ανηλίκου υπήρξαν κάποιες διαφοροποιήσεις στα στοιχεία που ο κάθε Επιμελητής αξιολογεί ως πιο σημαντικά για τη σύνταξη της έκθεσής του. Από τους οχτώ Επιμελητές όλοι δίνουν βαρύτητα πρωτίστως στις σχέσεις που έχουν διαμορφωθεί μέσα στην οικογένεια του ανηλίκου και τον τρόπο που αυτές αναπτύσσονται, στη συνέχεια εστιάζουν στο εκπαιδευτικό του προφίλ, κάποιιο άλλοι στα ατομικά χαρακτηριστικά του ανηλίκου, στα ενδιαφέροντα και τις δραστηριότητές του και στο αν κάνει χρήση ουσιών ή όχι. Δύο μόνο ανέφεραν ότι παίζει τον πιο σημαντικό ρόλο για αυτούς η σχέση ανηλίκου και πράξης και το πώς εκείνος την αντιλαμβάνεται, αλλά παράλληλα ανέφεραν ότι δίνουν επίσης βαρύτητα και στα στοιχεία που αναφέρθηκαν.

Όπως επισημαίνει η Πιτσελά (2006) στην ποινική διαδικασία ανηλίκων έχει αποφασιστική σημασία, εκτός από την έρευνα των πραγματικών περιστατικών του εγκλήματος, η καθολική εκτίμηση και ενδελεχής έρευνα της προσωπικότητας του κατηγορουμένου για την επιλογή της κατάλληλης μεταχείρισης.

- Σύμφωνα με τη γνώμη των Επιμελητών, με την έκθεσή τους επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη δικαστική απόφαση και από ό,τι προκύπτει φαίνεται να υπάρχει πολύ καλή συνεργασία μεταξύ των Επιμελητών και της δικαστικής αρχής, αφού συνήθως υιοθετείται η πρόταση του Επιμελητή.

Η διενέργεια της κοινωνικής έρευνας συνιστά αναγκαίο εργαλείο για την εκτίμηση της προσωπικότητας του ανηλίκου και την εξατομικευμένη αναμορφωτική μεταχείριση και είναι υποχρεωτική. Η έλλειψή της πρέπει να συνιστά σπουδαίο λόγο αναβολής της δίκης και πρέπει να αποθαρρύνεται η εκδίκαση ανηλίκου χωρίς τη σχετική έκθεση και τη συνακόλουθη πρόταση για την κατάλληλη μεταχείριση, η οποία έχει γνωμοδοτικό χαρακτήρα (Ζαγούρα, 2011: 618).

- Το αναμορφωτικό μέτρο που επιβάλλεται συχνότερα από το Δικαστήριο Ανηλίκων, όπως προκύπτει και από την παράθεση των στατιστικών στοιχείων (Παράρτημα Γ), τουλάχιστον στους παρόντες κατηγορούμενους, είναι της ανάθεσης της Επιμέλειας του ανηλίκου στην Υπηρεσία Επιμελητών (EYE), το οποίο διαρκεί από έξι μήνες έως τρία χρόνια και κατά μέσο όρο περίπου ένα χρόνο. Σε εκείνους που δικάζονται ερήμην το δικαστήριο της Αθήνας επιβάλλει άλλα μέτρα και συχνότερα το μέτρο της καταβολής χρηματικού ποσού ως αποζημίωση στον παθόντα ή στην Εταιρία Προστασίας Ανηλίκων ή σε κάποιο κοινωφελές ίδρυμα, περισσότερο ως λύση ανάγκης, εφόσον η έδρα θεωρεί ουτοπικό να του επιβάλει το μέτρο της επιμέλειας υπηρεσίας, αφού αυτό δεν θα μπορούσε να εφαρμοστεί.

Η άσκηση της επιμέλειας πρακτικά συνίσταται αφενός στη συστηματική επικοινωνία του Επιμελητή με τον ανήλικο και το οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον και αφετέρου στη βοήθεια και στήριξη του ανηλίκου για την άρση των προβλημάτων που οδήγησαν στην παραβατική συμπεριφορά με στόχο την ομαλή ένταξη του ανηλίκου (Δημόπουλος-Κοσμάτος, 2011).

Όσον αφορά την αξιολόγηση του συγκεκριμένου μέτρου μέσα από την έρευνα περιγράφεται ως το κατ'εξοχήν 'εργαλείο' των Επιμελητών, το προσφορότερο και ασφαλέστερο, πολύ ωφέλιμο και σημαντικό με εξαιρετικά θετικά αποτελέσματα για τον ανήλικο και την οικογένειά του, αρκετά ευέλικτο, κατάλληλο και αποτελεσματικό.

- Αναφορικά με την αξιολόγηση του σύγχρονου θεσμικού πλαισίου σε σχέση με τη δυνατότητα εφαρμογής και την αποτελεσματικότητα των εξωϊδρυματικών μέτρων και απαντώντας στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα που έχει τεθεί, επισημαίνεται ότι στην Αθήνα, μόλις μετά την τελευταία αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου το 2010,

την τελευταία δηλαδή τετραετία, συναντάμε μεγαλύτερη ποικιλία επιβολής αναμορφωτικών μέτρων, αφού μέχρι τότε η έδρα ήταν διστακτική και επέβαλε κατά κύριο λόγο μόνο το μέτρο της επιμέλειας υπηρεσίας. Άλλα αναμορφωτικά μέτρα, πλην της ΕΥΕ, που επιβάλλονται και εφαρμόζονται είναι η συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη και θύματος, η καταβολή αποζημίωσης στον παθόντα, η παρακολούθηση θεραπευτικών ή άλλων προγραμμάτων, η κοινωφελής εργασία. Τέσσερις Επιμελητές θεωρούν ότι παρά τις δυσκολίες που συναντούν κατά την εφαρμογή ορισμένων αναμορφωτικών μέτρων, όπως π.χ της κοινωφελούς εργασίας, αυτά εφαρμόζονται. Τρεις Επιμελητές κρίνουν ότι δεν μπορεί να υποστηριχτεί η ορθή εφαρμογή ορισμένων αναμορφωτικών μέτρων, λόγω έλλειψης υποδομών. Από την υπηρεσία του Πειραιά επισημάνθηκε ότι παρόλο που το θεσμικό μας πλαίσιο έχει βελτιωθεί σημαντικά και εμπλουτιστεί με την πρόβλεψη αρκετών εξωδρυματικών αναμορφωτικών μέτρων ήδη από το 2003, διαπιστώνεται μια καθυστέρηση περίπου δέκα ετών στην επιλογή επιβολής των αναμορφωτικών μέτρων και μόνο τον τελευταίο -κυρίως- χρόνο άρχισαν να επιβάλλονται και άλλα αναμορφωτικά μέτρα, πλην της ΕΥΕ, τουλάχιστον στη συγκεκριμένη υπηρεσία.

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι παρόλο που ο ν.3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων αποτέλεσε μια καινοτομία για το ελληνικό δίκαιο (Κουράκης 2004, Πιτσελά 2004), προκύπτει αυτό που ήδη αναφέρθηκε στο θεωρητικό μας πλαίσιο, ότι η έρευνα και η εφαρμογή προγραμμάτων αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα, ήταν τουλάχιστον μέχρι πριν τρία χρόνια, σε εμβρυικό στάδιο συγκριτικά με άλλες χώρες (Αρτινοπούλου 2011, Γιοβάνογλου 2007). Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Μαγγανάς (2004: 231): «Είναι κρίμα που, για μία ακόμη φορά, βρισκόμαστε στη δυσάρεστη θέση να προβλέψουμε ότι μία νομοθεσία που έγινε με τις καλύτερες προθέσεις κινδυνεύει να μείνει στα 'χαρτιά' (law in papers), όπως έγινε και με τη σωφρονιστική νομοθεσία.»

VII.1.3 Ο Επιμελητής Ανηλίκων ως «ενδιάμεσος πόλος» ανάμεσα στον ανήλικο και το Δικαστήριο

- Ο ανήλικος προσέρχεται για πρώτη φορά στην Υπηρεσία Επιμελητών συνήθως με δέος, αλλά και με περιέργεια, είναι φοβισμένος, επιφυλακτικός, καχύποπτος και αμυνόμενος, αμήχανος, αγχωμένος και χρησιμοποιεί αρκετές φορές το ψέμα για να δικαιολογήσει την πράξη του ή να την αρνηθεί. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις

παιδιών, που είναι υπότροποι, πολυπαραβάτες ή παιδιά με υψηλό παράγοντα κινδύνου, που είναι «εξοικειωμένα με το σύστημα» και προσέρχονται χωρίς αίσθηση κινδύνου ή φόβου.

- Ο ανήλικος αντιμετωπίζει, τουλάχιστον στην αρχή, τον Επιμελητή ως «εκπρόσωπο του συστήματος» αφού τον συγγέει με τον Ανακριτή ή τον Εισαγγελέα και αυτό δυσχεραίνει τη μεταξύ τους συνεργασία μέχρι ο Επιμελητής να καταφέρει να κερδίσει την εμπιστοσύνη του ανηλίκου.

Όπως είδαμε και στο θεωρητικό μέρος της παρούσας μελέτης στην ίδια διαπίστωση καταλήγει και η Χάϊδου (1990: 70) επισημαίνοντας αυτό ως μία βασική δυσκολία για τον Επιμελητή, το να αποτελεί δηλαδή για τον ανήλικο έναν εκπρόσωπο του συστήματος και ως εκ τούτου θεωρεί ουτοπία το να προσβλέπουμε σε μια μη προβληματική συνεργασία.

- Για τη διενέργεια της κοινωνικής έρευνας όλοι οι Επιμελητές έρχονται σε επαφή πρώτιστα με τους γονείς ή με όποιον έχει αναλάβει τη φροντίδα του ανηλίκου, από τους οποίους υπάρχει συνήθως διάθεση συνεργασίας, όμως όχι διάθεση ανάληψης ευθύνης, όπως χαρακτηριστικά επισημάνθηκε. Εκτός από το γονεϊκό περιβάλλον, συνεργάζονται -κατά περίπτωση- με τον/την σύντροφο του ανηλίκου, τον τυχόν θεραπευτή του, καθώς και με το σχολείο του ή άλλους φορείς.

- Οι απόψεις των Επιμελητών διαφοροποιούνται αρκετά στο ερώτημα αν θεωρούν ότι οι ανήλικοι στην πλειοψηφία τους συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους, μοιραζόμενοι σχεδόν στη μέση εκφράζοντας άλλοι θετική και άλλη αρνητική άποψη.

Αντίθετα, όλοι πιστεύουν ότι οι ανήλικοι συνήθως θεωρούν δίκαιη την απόφαση του δικαστηρίου, εφόσον έχουν προετοιμαστεί γι' αυτή και την περιμένουν ως μια λογική συνέπεια. Ωστόσο, αναφέρθηκε ότι κάποιες φορές συμβαίνει να μην αντιλαμβάνονται ακριβώς την έννοια κάθε αναμορφωτικού μέτρου. Υπάρχουν και περιστατικά παιδιών που δεν αναλαμβάνουν την ευθύνη της πράξης τους και θεωρούν ότι η ποινή ήταν αυστηρή και αντιμετωπίστηκαν άδιστα, υποτιμώντας τη βαρύτητα της πράξης και τη σοβαρότητα της εμπλοκής τους με το ποινικό σύστημα.

- Από τη στιγμή που θα εφαρμοστούν τα επιβληθέντα από το δικαστήριο αναμορφωτικά μέτρα συνήθως χάνεται η επαφή του ανηλίκου με τον Επιμελητή και δεν υπάρχει κανένα follow up για το τι γίνονται αυτά τα παιδιά. Σχεδόν όλοι οι Επιμελητές απάντησαν ότι θα ήθελαν να υπάρχουν κάποιες μελέτες, που να ερευνούν την εξέλιξη των ανηλίκων τους και για ερευνητικούς λόγους αλλά και για λόγους

ανατροφοδότησης, μια και στη συνείδηση όλων των εμπλεκομένων, είναι οι αποτυχίες και όχι όσα περιστατικά πάνε καλά. Ένας Επιμελητής εξέφρασε διαφορετική άποψη από τους υπόλοιπους λέγοντας ότι δεν θεωρεί σημαντικό να υπάρχει ενημέρωση για την εξέλιξη των ανηλίκων, για να μη νιώθουν ότι εξακολουθούν να εποπτεύονται και ότι παρακολουθείται η ζωή τους.

- Πέντε Επιμελητές θεωρούν ότι στη σύγχρονη εποχή η παραβατικότητα ανηλίκων έχει αλλάξει μορφή και ποιοτικά και ποσοτικά, ενώ τρεις Επιμελητές επικεντρώθηκαν κυρίως στην αλλαγή των ποιοτικών χαρακτηριστικών της σύγχρονης παραβατικότητας, εξηγώντας ότι στα στατιστικά στοιχεία ίσως φανεί το τελευταίο διάστημα μια ποσοτική μείωση των περιστατικών που φτάνουν στις Υπηρεσίες, η οποία εκτιμάται ως εντελώς συγκυριακή, λόγω του νέου νόμου περί παραγραφής ορισμένων αδικημάτων, αρκετά από τα οποία αφορούσαν περιπτώσεις παράβασης ΚΟΚ, για τα οποία όμως δεν συντάσσονται εκθέσεις κοινωνικής έρευνας. Όλοι, ωστόσο, επεσήμαναν την αύξηση των αδικημάτων βίας, καθώς και την σοβαρότητα, την περιπλοκότητα και την πολυμορφία των περιστατικών σύγχρονης παραβατικότητας. Επιπλέον, φαινόμενα που συναντώνται συχνότερα σήμερα σε σύγκριση με το παρελθόν είναι η παρουσία με συνεχώς αυξητικές τάσεις εκδήλωσης ρατσιστικής βίας, η οποία έρχεται ως απόρροια της κοινωνικής και πολιτικής κατάστασης που επικρατεί στη χώρα καθώς και ενδοσχολικής βίας, που επίσης φαίνεται σταθερά να αυξάνεται. Αναφέρθηκαν επίσης περισσότερες περιπτώσεις σωματικής βίας ανάμεσα σε κορίτσια και πολύ περισσότερες κλοπές πίσω από τις οποίες πιο συχνά διαπιστώνεται ότι κρύβονται ψυχιατρικοί λόγοι. Ένας Επιμελητής έκανε ιδιαίτερη μνεία για τα αδικήματα που σχετίζονται με τις μεταναστευτικές ροές (όπως της παράνομης εισόδου στη χώρα, των κλοπών, του λαθρεμπορίου, της πορνείας και της διακίνησης ναρκωτικών) και τη συνάντηση πολιτισμών με διαφορετικές κοινωνικές και πολιτισμικές αντιλήψεις σε σχέση με το τι είναι νομικά θεμιτό και τι αθέμιτο, επισημαίνοντας ότι τα αστικά κέντρα γίνονται καταφύγιο για ανθρώπους που αντιμετωπίζουν θέματα εμπλοκής με το νόμο, εκεί όμως λαμβάνουν χώρα οι περισσότερες συλλήψεις, λόγω επιλεκτικότητας των διωκτικών αρχών για αυξημένη επιτήρηση και έλεγχο.

Ο Καρύδης (2010) αναφέρεται αναλυτικά στη συγκρότηση ενός αρνητικού εγκληματικού στερεοτύπου για τους μετανάστες, καθώς και στο υπόβαθρο μίας εμποδωμένης αρνητικής στερεοτυπικής πρόσληψης για την εν γένει παρουσία των μεταναστών στη χώρα, το οποίο αντανακλάται στην άμεση κινητοποίηση και

επιλεκτική δραστηριότητα των μηχανισμών του επίσημου κοινωνικού ελέγχου έναντι και εις βάρος της μεταναστευτικής κοινότητας.

- Η παραβατικότητα είναι ένα φαινόμενο πολυπαραγοντικό και οι ερωτώμενοι εκτιμούν ότι οι πιο σημαντικοί παράγοντες που ωθούν τους νέους στην τέλεση παραβατικών πράξεων είναι: η ανεργία, ένα δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον, η έλλειψη ορίων μέσα στην οικογένεια, η χαλαρή επίβλεψη, η αποδυνάμωση της έννοιας ‘ηθικό’ – ‘ανήθικο’, η αύξηση της βίας και της παρανομίας, η ανεπαρκής μόρφωση, η αποχή από την εκπαίδευση, η τάση για μιμητισμό και μία ανεξέλεγκτη παρορμητικότητα, που εκκινείται είτε από ψυχοσυναισθηματικές διεργασίες της εφηβείας είτε από υλική απληστία με μια έντονη συναισθηματική αποστέρηση, ένα οικογενειακό περιβάλλον παραμέλησης, η στέρηση εκπαιδευτικών ευκαιριών, η έλλειψη αυτοεκτίμησης, ο περιορισμένος ή ανύπαρκτος χρόνος που αφιερώνουν οι γονείς στα παιδιά τους, μια κουλτούρα βίας, που κυριαρχεί στη σύγχρονη κοινωνία, η απουσία εξωσχολικών αθλητικών ή άλλων ενδιαφερόντων, χρήση ουσιών, κοινωνικά - οικονομικά - ψυχολογικά προβλήματα της οικογένειας.

Στο πρώτο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους της παρούσας εργασίας εξετάστηκαν αναλυτικά οι διάφορες θεωρίες αναφορικά με τους παράγοντες εγκληματογένεσης. Οι απόψεις των Επιμελητών επιβεβαιώνουν τη συνθετική άποψη που υιοθέτησε η κοινωνιολογική εγκληματολογία ή πολυπαραγοντική προσέγγιση του προβλήματος του εγκλήματος (Αλεξιάδης, 2011: 47).

- Οι μισοί Επιμελητές από όσους ρωτήθηκαν απάντησαν πως θεωρούν ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη μορφή και την ένταση της σύγχρονης παραβατικότητας των ανηλίκων, εφόσον έχει επηρεάσει πάρα πολύ τη λειτουργία της οικογένειας και, γενικότερα, τη λειτουργία του κοινωνικού ιστού, ενώ οι άλλοι μισοί απάντησαν αρνητικά, παρόλο που, όπως διαπιστώνουν, σήμερα το κοινωνικο-οικονομικό προφίλ των οικογενειών είναι ιδιαίτερα επιβαρυνμένο και η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την ψυχολογία των ανηλίκων και των οικογενειών τους. Το παιδί έτσι μπορεί να στραφεί περισσότερο σε ομάδες συνομηλίκων για να καλυφθεί συναισθηματικά, που όμως αυτό μπορεί να το οδηγήσει στην παραβατικότητα, αν αυτές οι ομάδες είναι ήδη ενταγμένες εκεί. Επιπλέον, αναφέρθηκε ότι εφόσον η επιθετικότητα συνδέεται με τη ματαιώση, πολλοί ανήλικοι προσέρχονται στο δικαστήριο ως κατηγορούμενοι για επεισόδια άσκησης βίας κατά τη συμμετοχή τους σε κάποιες διαδηλώσεις ή πορείες. Αυτή η εκδήλωση διαμαρτυρίας των νέων ίσως

εκφράζει μια γενικότερη κοινωνική αντίδραση σε κάθε μορφής εξουσία που θεωρούν ότι έφτασε τη χώρα σ' αυτή την κατάσταση που βιώνει σήμερα. Επίσης, η αύξηση των περιστατικών πρόληψης ή η διαπίστωση περιστατικών με πολυσύνθετα προβλήματα (εδραιωμένη χρήση ουσιών, ενδοοικογενειακή βία) αντικατοπτρίζουν, σύμφωνα με τη γνώμη των ερωτώμενων, την κοινωνική κρίση που περνά η Ελλάδα.

Η Συνθετική Γνωσιακή Θεωρία Αντικοινωνικού Δυναμικού που αναπτύχθηκε στις σελ. 20-21 της παρούσας μελέτης αναδεικνύει τις σημαντικές προεκτάσεις για την αύξηση της εγκληματικότητας σε εποχή πτώχευσης και οικονομικής κρίσης, σε συνδυασμό βέβαια με λοιπούς παράγοντες επικινδυνότητας, σημεία στα οποία καταλήγουν και οι απαντήσεις των ερωτώμενων.

- Αναφερόμενοι στην ένδικη παραβατικότητα και σκιαγραφώντας το προφίλ του σύγχρονου ανήλικου παραβάτη προκύπτει ότι στις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων προσέρχονται κυρίως αγόρια, ως επί το πλείστον ηλικίας 14-19 ετών, που καταλήγουν στο δικαστήριο με απόσταση δύο περίπου ετών από την τέλεση της πράξης, προερχόμενα από ένα δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον, με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, αντιμετωπίζοντας αρκετά ενδοοικογενειακά προβλήματα (έλλειψη επικοινωνίας, παραμέληση, βία, κακοποίηση, καθημερινές συγκρούσεις) και πολλές φορές ψυχοσυναισθηματικής φύσεως ζητήματα αδιάγνωστα (π.χ ΔΕΠΥ, μαθησιακές δυσκολίες, οριακές νοημοσύνες κ.λπ), με γονείς που αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας, αλκοολισμού ή χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών. Επίσης, πρόκειται για παιδιά που συνήθως αντιμετωπίζουν προβλήματα στη σχολική τους φοίτηση ή έχουν εγκαταλείψει το σχολικό περιβάλλον. Αναφορικά με τα εθνοτικά χαρακτηριστικά των ανηλίκων παραβατών, δεν φαίνεται να υπάρχει μεγάλη απόκλιση στην αναλογία Ελλήνων και αλλοδαπών παραβατών, στην υπηρεσία τουλάχιστον του Πειραιά, ενώ η αναλογία στην Αθήνα είναι σαφώς μεγαλύτερη υπέρ των αλλοδαπών ανηλίκων. Περαιτέρω, σημειώνεται εκπροσώπηση όλων των πολιτισμικών ομάδων, με μια υπεροχή των ανηλίκων με αλβανική και πακιστανική καταγωγή, και με προεξέχουσα και σταθερή την εμπλοκή της ομάδας των ROMA κυρίως σε πράξεις κλοπών, ενώ σε επιμέρους παραβάσεις όπως η λαθρεμπορία (κυρίως τσιγάρων), η παράβαση ν.περί πνευματικής ιδιοκτησίας (κυρίως CD) και η παράνομη είσοδος κατά κύριο λόγο έρχονται ως κατηγορούμενοι αλλοδαποί, λόγω της φύσης των αδικημάτων. Στο γενικό προφίλ ενός παραβάτη συνάγεται ότι ξεχωρίζουν κάποιες κοινωνικές ομάδες με αυξημένη έκθεση στην καταστολή, όπως μετανάστες, κατώτερα κοινωνικά στρώματα, εργατική τάξη.

Εκτός όμως από το γενικό προφίλ του σύγχρονου ανήλικου παραβάτη που υποδέχονται οι Επιμελητές στις Υπηρεσίες τους, όλοι ενθυμήθηκαν υποθέσεις, στις οποίες αναιρείται το προφίλ αυτό με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και αναφέρθηκαν σε περιπτώσεις ανηλίκων που εμπλέκονται με το ποινικό σύστημα εντελώς συγκυριακά ή διαπράττουν κάποιες παραβατικές πράξεις κατά συνθήκη, όπως για παράδειγμα παιδιά που πήγαν σε μια μαθητική διαδήλωση ή σε μια κινητοποίηση δήμου ή σε πορείες-διαδηλώσεις ή τελευταία και σε σχολικές καταλήψεις ή περιπτώσεις σοβαρών τροχαίων παραβάσεων. Αναφέρθηκε ότι ένα ποσοστό των περιπτώσεων που χειρίζονται προέρχεται από τα μεσαία ή και ανώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, από οικογένειες με ένα πολύ καλό μορφωτικό επίπεδο, που όμως παρουσιάζουν μια προσωπικότητα με τάση άσκησης σωματικής βίας ή ακόμα και τέλεσης κλοπών ή εμπλοκής με ναρκωτικές ουσίες. Επίσης αναφέρθηκαν μεμονωμένες περιπτώσεις παιδιών με το ως άνω προφίλ που κατηγορήθηκαν για ληστεία ή και βιασμό.

VII.1.4 Εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος (διαμεσολάβηση)

- Το μέτρο της συνδιαλλαγής προτείνεται για πράξεις που έχουν προκαλέσει ζημία προς τρίτους και ειδικότερα: κλοπής, σωματικής βλάβης, φθοράς ξένης ιδιοκτησίας, εξύβρισης, απειλής, συκοφαντικής δυσφήμισης, ενδοοικογενειακής βίας και σε εξαιρετικές περιπτώσεις για πράξεις ληστείας, όταν το προφίλ του παιδιού είναι εξαιρετικά καλό, η πράξη φαίνεται ότι διαπράχθηκε συμπτωματικά και δεν έχει υπάρξει έντονη χρήση βίας.

Ο Κουράκης χαρακτηριστικά παρατηρεί (2011: 142) ότι το πεδίο εφαρμογής των θεσμών της διαμεσολάβησης και της συνδιαλλαγής ενδείκνυται να περιορίζεται σε περιπτώσεις εγκλημάτων που έχουν μικρή κοινωνικο-ηθική απαξία. Κυρίως για τα αδικήματα που στρέφονται κατά της ιδιοκτησίας θεωρούνται καταλληλότερα ως μέτρα η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση της διαφοράς καθώς και η αποζημίωση του θύματος ή η κατ'άλλον τρόπο άρση ή μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο (Σταθουλοπούλου, 2011: 103). Οι αποκαταστατικές πρακτικές συναντώνται συχνότερα στο πεδίο της ποινικής αντιμετώπισης ήπιας μορφής παραβάσεων ανηλίκων (Παπαδοπούλου, 2011: 269).

Όπως προκύπτει από την έρευνα, για τους Επιμελητές παίζει σημαντικό ρόλο πάντα ο τρόπος τέλεσης του αδικήματος. Αναφέρθηκε επίσης ότι σε περιπτώσεις, όπου η βλάβη που προκλήθηκε είναι μεγάλη, προτείνεται το μέτρο της συνδιαλλαγής να συνδυαστεί και με άλλο αναμορφωτικό μέτρο όπως για παράδειγμα την αποζημίωση του παθόντος, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι η συνδιαλλαγή εξαντλείται στην αποζημίωση, αφού δεν βρίσκεται εκεί η ουσία του περιεχομένου του μέτρου. Αν συμβεί κάτι τέτοιο χάνεται η ωφέλεια της διαπαιδαγωγικής διαδικασίας.

- Όταν προταθεί από τους Επιμελητές και από την έκθεση που συντάσσουν προκύπτει ότι έχει γίνει προετοιμασία των δύο μερών για την ενδεχόμενη συνδιαλλαγή, τότε σχεδόν πάντα επιβάλλεται από το Δικαστήριο Ανηλίκων.

- Συνεχίζοντας την ανάλυση του δεύτερου ερευνητικού ερωτήματος, διαπιστώνεται ότι πριν συζητηθεί η υπόθεση στο ακροατήριο οι Επιμελητές διερευνούν την προοπτική της συνδιαλλαγής, ώστε να προετοιμάσουν τα εμπλεκόμενα μέρη. Ενημερώνουν αρχικά τον ανήλικο δράστη, εφόσον βέβαια έχει παραδεχτεί την πράξη του, ότι προβλέπεται από τον Ποινικό Κώδικα η δυνατότητα της συνδιαλλαγής, προκειμένου να ζητήσει συγγνώμη από τον παθόντα. Ο ανήλικος δράστης συνήθως δέχεται να γίνει η συνάντηση με το θύμα. Στη συνέχεια προσεγγίζουν το θύμα και καλούν τα δύο μέρη και τις οικογένειές τους, εξηγώντας την έννοια της επανορθωτικής δικαιοσύνης, την αξία του μέτρου της συνδιαλλαγής, τη διαδικασία και τους λόγους που επιχειρείται η προδικαστική διαμεσολάβηση. Τρεις Επιμελητές ανέφεραν ότι, αν δεν υπάρχει έντονη αντιδικία, προτρέπουν τον θύτη να αναζητήσει ο ίδιος το θύμα και να ζητήσει συγγνώμη, ώστε να φέρει ο ίδιος το βάρος αυτής της ευθύνης και ότι αν δεν τα καταφέρει, τότε προσπαθούν εκείνοι. Η μία περίπτωση, λοιπόν, είναι να επιχειρήσουν οι Επιμελητές να κινήσουν τη διαδικασία για τη συνδιαλλαγή πριν το δικαστήριο καλώντας μαζί το θύτη και το θύμα. Η δεύτερη περίπτωση είναι ο ίδιος ο ανήλικος να έχει βρει το θύμα και να φέρει τη συμφωνία σε εκείνους ήδη ως γεγονός. Και η τρίτη περίπτωση είναι κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας το δικαστήριο να ζητήσει επιτόπου τη διερεύνηση της δυνατότητας για συνδιαλλαγή και ή να διακόψει τη δίκη ή να διατάξει την αναβολή της προκειμένου να επέλθει συμφωνία των μερών.

- Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η βασική διαδικασία της διαμεσολάβησης με τα δύο ενδιαφερόμενα μέρη, συνήθως γίνεται προδικαστικά. Μετά την ακροαματική διαδικασία και αν οι Επιμελητές δεν έχουν καταφέρει να εντοπίσουν και να επικοινωνήσουν με το θύμα, σε περίπτωση που το δικαστήριο κρίνει για μία πράξη

ως ενδεικτικό μέτρο τη συνδιαλλαγή είτε διακόπτει για λίγη ώρα τη συνεδρίασή του είτε αναβάλλει τη συζήτηση της υπόθεσης για μια άλλη ρητή δικάσιμο, προκειμένου να επέλθει συμφωνία των μερών με μέριμνα του Επιμελητή. Αν τελικά κατά τη διάρκεια της δικάσιμου δοθεί χρόνος στον Επιμελητή να επιχειρήσει τη διαδικασία συνδιαλλαγής, ο Επιμελητής εξηγεί και στα δύο μέρη τη διαδικασία και αφού ακουστούν οι απόψεις τόσο του θύματος όσο και του θύτη και επέλθει συμφωνία μεταξύ των μερών για τα πραγματικά περιστατικά, τότε επιστρέφουν στην αίθουσα του δικαστηρίου και αφού επιβληθεί από το δικαστήριο, ο θύτης ζητά συγγνώμη από το θύμα για τη ζημία που του προκάλεσε ενώπιον του ακροατηρίου και το θύμα δηλώνει ότι την αποδέχεται. Αν παράλληλα με τη διαμεσολάβηση το δικαστήριο επιβάλλει και αποζημίωση συντάσσεται από κοινού ένα συμφωνητικό που αφορά την καταβολή της αποζημίωσης ή ορίζεται προφορικά, παρουσία του Επιμελητή, ο τρόπος καταβολής της. Αυτό όμως επισημάνθηκε ως ένα σημείο αρκετά επικίνδυνο για τον Επιμελητή, εφόσον δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσει με σιγουριά τη φερεγγυότητα και τη συνέπεια του θύτη στη συμφωνία, αφού δεν ορίζεται στην απόφαση ούτε η όλη διαδικασία ούτε τι ακριβώς συμφωνήθηκε κατά τη συνδιαλλαγή. Η έλλειψη συγκεκριμένου ρυθμιστικού πλαισίου της διαδικασίας αποτυπώνεται ως σημαντικό πρόβλημα από τη Γιobάνογλου (2007β) και αφήνει το περιθώριο διαμόρφωσης ενός σοβαρού αντιλόγου κατά του θεσμού, που ενίοτε λαμβάνει τη μορφή οξείας κριτικής.

Το στοιχείο που επισημάνθηκε από όλους σχεδόν τους Επιμελητές είναι ότι συμβαίνει συχνά σε περιπτώσεις που ήδη έχει προηγηθεί όλη η διαδικασία και έχει συντελεστεί η διαμεσολάβηση και το θύμα δεν εγείρει καμία αξίωση κατά του θύτη και δηλώνει ότι δεν επιθυμεί να συνεχιστεί η ποινική του δίωξη, ενώ το συγκεκριμένο μέτρο θα έπρεπε να εμφανίζεται στις αποφάσεις ως αυτοτελές μέτρο, συνήθως δεν εμφανίζεται πουθενά, και εκδίδεται μια απόφαση αθωωτική ή μια απόφαση που παύει την ποινική δίωξη λόγω ανακλήσεως και αποδοχής. Το πώς αποτυπώνεται στην απόφαση εξαρτάται αποκλειστικά από την έδρα. Υπάρχουν, δηλαδή, τρεις διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους δημοσιεύεται μια απόφαση: α) ή επιβάλλεται η συνδιαλλαγή ως αναμορφωτικό μέτρο (και επιβάλλεται συνήθως συνδυαστικά με μια αποζημίωση, σπάνια συναντάται στην απόφαση η έκφραση συγγνώμης) β) ή παύει οριστικά η ποινική δίωξη λόγω ανακλήσεως και αποδοχής (συνήθως αυτό συμβαίνει όταν υπάρχει συνήγορος και εφόσον το επιτρέπει και το αδίκημα), γ) ή αποφαινεται το δικαστήριο ότι ο κατηγορούμενος δεν τέλεσε την πράξη. Αυτό συμβαίνει όταν

κρίνεται ότι είναι προς το συμφέρον του ανηλίκου να μην φανεί στην απόφαση η επιβολή του μέτρου της συνδιαλλαγής (π.χ όταν θέλει να μπει σε στρατιωτικές ή αστυνομικές σχολές ή ετοιμάζεται για σπουδές στο εξωτερικό και απαιτείται η έκδοση VISA), και ενώ εφαρμόζεται το μέτρο, η απόφαση φαίνεται αθωωτική.

Δεδομένων των ανωτέρω, προκύπτει ότι η όποια προσφυγή σε στατιστικά δεδομένα παρέχει μάλλον μια ‘‘ παραπλανητική’’ εικόνα αναφορικά με τη συχνότητα επιβολής του μέτρου της συνδιαλλαγής από τα ερευνώμενα Δικαστήρια Ανηλίκων.

Πολύ εύστοχα επισημαίνει η Ζαγούρα (2007: 126) ότι η δικαστική απόφαση στην περίπτωση των ανηλίκων αποτελεί μόνο το αποτύπωμα της διαδρομής τους στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης, ότι κατ’ουσίαν συνιστά την κορύφωση ενός δράματος και ότι η θεατρική συνάντηση με την δικαιοσύνη είναι από μόνη της μια διαδικασία διαπαιδαγώγησης.

- Αξιολογώντας το μέτρο της συνδιαλλαγής, οι Επιμελητές θεωρούν ότι είναι ένα μέτρο πολύ χρήσιμο και ωφέλιμο, με αμιγώς διαπαιδαγωγικό χαρακτήρα και συνάδει απόλυτα με το χαρακτήρα του ποινικού δικαίου ανηλίκων, καθώς και με τις αρχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης, που στηρίζονται στην επανόρθωση της ζημίας στην κοινότητα. Η συνδιαλλαγή είναι μια κοινωνική διαδικασία, που φέρνει αντιμέτωπους τον ανήλικο με τη συνέπεια της πράξης του και δημιουργεί τις προϋποθέσεις της πραγματικής αποδοχής αυτής, επιστρέφοντας τη διαφορά στα μέρη. Αυτή η διαδικασία είναι πολύ πιο κοντά στις ανάγκες των ενδιαφερόμενων μερών και πολύ πιο συμμετοχική από ότι το τυπικό ποινικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης, αρκεί να εφαρμόζεται με την πρόθυμη συμφωνία και των δύο μερών και σε έγκαιρο χρόνο, χωρίς να πιέζεται ένας ανήλικος που αρνείται την πράξη να παραδεχτεί την ενοχή του και να συνδιαλλαγεί.

Η συνδιαλλαγή εκτιμάται ως ένα μέτρο πολύ αποτελεσματικό και σημαντικό, εφόσον προϋποθέτει την ανάληψη ευθύνης από τη μεριά του δράστη. Πράγματι, η συγκεκριμένη πρακτική, όπως αναδύεται από διάφορες βιβλιογραφικές αναφορές, φαίνεται να διαδραματίζει έναν καθοριστικό ρόλο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου παραβάτη του νόμου, μιας και του παρέχει τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσει τις συνέπειες της πράξης του στο θύμα και στην κοινωνία ευρύτερα (Κουράκης 2004, Πιτσελά 2004, Σταθουλοπούλου 2011). Με τον ενεργητικό ρόλο του δράστη στη διαδικασία και την ενδυνάμωση της θέσης του θύματος οι «πρωταγωνιστές» της διαφοράς «φωτίζονται» και μαζί με αυτούς «φωτίζεται» η αμεσότητα του λόγου τους και η έκφραση του συναισθήματός τους. Η κρατική παρέμβαση, στην επιλογή αυτή,

παρακάμπτεται και η αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης μεταξύ δράστη-θύματος ανατίθεται στους ίδιους (Γαλανού, 2011: 290).

- Όλοι οι Επιμελητές του Δικαστηρίου Ανηλίκων της Αθήνας ανέφεραν ότι ο Εισαγγελέας Αθηνών εφαρμόζει το άρθρο 45^Α Κ.Π.Δ, και μάλιστα αρκετά συχνά, προκειμένου να μην ασκηθεί ποινική δίωξη στον ανήλικο δράστη. Το συγκεκριμένο άρθρο τίθεται συνήθως σε εφαρμογή για περιπτώσεις διαφορών που προκαλούνται στο χώρο του σχολείου, κατά τις οποίες οι Επιμελητές καλούνται να διενεργήσουν τη διαμεσολάβηση στους εμπλεκόμενους ανήλικους, στο πλαίσιο της κατά παρέκκλιση διαδικασίας και επιπλέον σε περιπτώσεις κλοπών ή ναρκωτικών προς ίδια χρήση. Υπάρχουν περιπτώσεις που ο Εισαγγελέας εφαρμόζει το 45^Α, αλλά η υπόθεση μετά μπαίνει στο αρχείο, οπότε οι Επιμελητές δεν λαμβάνουν γνώση. Όλοι δήλωσαν ότι βλέπουν πολύ θετικά την εφαρμογή του συγκεκριμένου άρθρου. Επισημάνθηκε ότι θα είχε πολύ μεγαλύτερη αξία αν εφαρμοζόταν η συνδιαλλαγή σε αυτό το στάδιο, με την ελεύθερη ομολογία και βούληση του δράστη, καθώς και την ελεύθερη συμφωνία των δύο μερών, χωρίς να χρειαστεί να ασκηθεί ποινική δίωξη και χωρίς να αναμένεται μια χρονοβόρος εκδίκαση της υπόθεσης. Η ωφέλεια της εφαρμογής του συγκεκριμένου άρθρου στηρίζεται στη συνεργασία και τη σχέση του Επιμελητή με τον ανήλικο, αφού στην ουσία συχνά παραπέμπει σε επιμέλεια υπηρεσίας, αν δεν είναι αδίκημα που καλεί για διαμεσολάβηση. Ο Εισαγγελέας Πειραιά, αντίθετα, δεν προκύπτει να εφαρμόζει το συγκεκριμένο άρθρο, ή τουλάχιστον κάτι τέτοιο δεν είχε πέσει στην αντίληψη και την πληροφόρηση της συνεντευξιαζόμενης Επιμελήτριας.

Η χρησιμότητα της αποχής του Εισαγγελέα από την ποινική δίωξη θεμελιώνεται στα διδάγματα της προσέγγισης της ετικέτας περί αναγκαιότητας αποφυγής του στιγματισμού του ανήλικου, ιδίως σε περιπτώσεις όπου η περαιτέρω διερεύνηση της πράξης δεν κρίνεται αναγκαία. Εκτιμάται, επίσης, ότι αυξάνει τις πιθανότητες μη υποτροπής του δράστη, ενώ παράλληλα αποτελεί μια οικονομικά ανέξοδη επιλογή για τον κρατικό προϋπολογισμό (Λαμπροπούλου 1999β, Πιτσελά 2006, Πανάγος 2012). Εντούτοις, επισημαίνεται ότι αυτή η δυνατότητα που παρέχεται στον Εισαγγελέα να μην ασκήσει τη δίωξη, αλλά να επιβάλλει ταυτόχρονα ένα ή περισσότερα αναμορφωτικά μέτρα, έχει επικριθεί λόγω του ότι συνιστά «παράκαμψη της εγγυητικής διαδικασίας του ακροατηρίου για τον ανήλικο δράστη» (Κοσμάτος, 2010: 808). Περαιτέρω, εν προκειμένω ο Εισαγγελέας κρίνει την καταλληλότητα και την αναγκαιότητα του μέτρου για τον δράστη χωρίς τη συνδρομή των Επιμελητών Ανηλίκων, εν αντιθέσει με ό,τι ισχύει στην περίπτωση όπου η υπόθεση κρίνεται από

το δικαστήριο (Κοσμάτος, 2010). Η επιτυχία όμως του θεσμού της αποχής από την ποινική δίωξη ανηλικού ενώ κυριαρχικά εξαρτάται από τη στάση που θα υιοθετήσουν οι Εισαγγελείς, ωστόσο, χωρίς τη δυναμική συμμετοχή της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων δεν θα μπορέσει να ευδοκιμήσει η στρατηγική της παράκαμψης της ποινικής διαδικασίας (Πιτσελά, 2006: 169). Στην ίδια διαπίστωση καταλήγει και η Σταθουλοπούλου (2011: 100) αναφέροντας ότι η συγκεκριμένη διάταξη θα παραμείνει επί της ουσίας ανενεργός, εάν η Εισαγγελία Ανηλίκων δεν πλαισιωθεί από τη λειτουργία δομών κατάλληλα εξοπλισμένων και επαρκώς στελεχωμένων από έμπυχο υλικό (νομικούς, επιμελητές ανηλίκων, ψυχολόγους και κοινωνικούς λειτουργούς), οι οποίοι θα καθίστανται συνεγγυητές στη λήψη του κατάλληλου μέτρου, εφόσον κριθεί αναγκαίο αλλά και στην παρακολούθηση της τήρησής του, ώστε ο Εισαγγελέας να αχθεί με ασφάλεια στην τελική κρίση για την άσκηση της ποινικής δίωξης ή την αρχειοθέτηση της υπόθεσης.

- Οι Επιμελητές θεωρούν ότι, σε προγενέστερο στάδιο, πριν δηλαδή οδηγηθεί μια υπόθεση στη δικαστική αίθουσα, θα μπορούσε να εφαρμοστεί η σχολική διαμεσολάβηση. Εκτός από τη σχολική διαμεσολάβηση αναφέρθηκε ότι θα μπορούσαν επίσης να εφαρμοστούν η διαμεσολάβηση στα αστυνομικά τμήματα καθώς και η διαμεσολάβηση στην κοινότητα, ώστε να μην ποινικοποιείται η πράξη και να επιλύεται η διαφορά νωρίτερα, χωρίς να οδηγείται ο ανήλικος στο δικαστήριο. Όμως από τις απαντήσεις που δόθηκαν αναδύθηκε ο προβληματισμός δυσκολίας εφαρμογής άλλων μορφών διαμεσολάβησης στην ελληνική πραγματικότητα του σήμερα, λόγω έλλειψης των κατάλληλων συνθηκών και έλλειψης εκπαίδευσης των αρμόδιων φορέων. Η Φασούλα (2011) αναφέρει ότι τόσο στις Η.Π.Α, όσο και σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη αλλά και σε χώρες της Ασίας (Ιαπωνία, Ν.Κορέα) υιοθετούνται μέτρα κατά ανήλικων δραστών κατά παρέκκλιση της επίσημης ποινικής διαδικασίας. Η «παρακαμπτική» προσέγγιση, ως τάση, αποκρυσταλλώνεται σε όλα τα σχετικά διεθνή κείμενα. Οι πιο συνηθισμένες κατά παρέκκλιση (diversion) διαδικασίες που έχουν υιοθετηθεί από τα διάφορα κράτη είναι: α) Σε προ-κρατικό επίπεδο, όταν κοινωνικοί φορείς (σχολείο, σύλλογοι νεότητας, κοινωνικοί λειτουργοί κ.ά) επεμβαίνουν με σκοπό την ειρηνική επίλυση της σύγκρουσης που προκάλεσε η παραβατική πράξη του ανήλικου δράστη και την αποφυγή προσφυγής στις αστυνομικές ή δικαστικές αρχές, β) Στο χώρο της αστυνομίας, γ) Εισαγγελική και δ) Δικαστική (ό.π.: 964-965). Η Σταθουλοπούλου υπογραμμίζει (2011: 103) την ιδιαίτερη σημασία της αποχής από την τυπική διαδικασία για την ειδική πρόληψη,

ιδίως εάν πρόκειται για περίπτωση που ο ανήλικος για πρώτη φορά παραβαίνει τον ποινικό νόμο ή έχει τελέσει αδίκημα υπό την πίεση της ομάδας συνομηλίκων.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι για όσους εργάζονται για την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, η προσπάθεια να προληφθεί η είσοδος των ανηλίκων στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης είναι μείζονος σημασία, ώστε να αποφευχθούν οι δυσμενείς συνέπειες από την εμπλοκή τους σε αυτό (Καρύδης, <http://mahitotekmirio.wordpress>, πρόσβαση στις 05/04/2013).

VII.1.5 Δυσκολίες εφαρμογής του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής

- Οι βασικότερες από τις πολλές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι Επιμελητές κατά τη διαδικασία εφαρμογής του μέτρου (τέταρτο ερευνητικό ερώτημα), είναι:

α) η έλλειψη ενιαίας πρακτικής και ‘εργαλείων’ για τον τρόπο εφαρμογής του μέτρου, με αποτέλεσμα να υπάρχουν πολλές ασυμφωνίες και διαφοροποιήσεις μεταξύ των συναδέλφων, όπως για παράδειγμα για το αν θα συμπεριλάβουν στη συνδιαλλαγή τους γονείς θύματος και θύτη, κάτι που αναδύεται εμφανέστερα και δυσκολεύει τη διαδικασία όταν εμπλέκονται σε μία πράξη περισσότεροι από ένας ανήλικοι κατηγορούμενοι. Η απουσία ενός ρυθμιστικού πλαισίου που διέπει τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, φαίνεται ότι προβληματίζει όλους τους ερωτηθέντες Επιμελητές, οι οποίοι θεωρούν την κατάρτισή του ως αναγκαία και στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε και η έρευνα της Γιοβάνογλου (2007β). Η έλλειψη αυτή φαίνεται να συμπεριλαμβάνεται ως βασικό επιχείρημα στη διατύπωση κριτικής για τις αποκαταστατικές διαδικασίες οι οποίες δεν προκύπτει ότι παρέχουν δικονομικές εγγυήσεις για τους δράστες και υπό το πρίσμα αυτό οδηγούν σε παραβίαση των θεμελιωδών τους δικαιωμάτων (Morris 2002, Καρύδης 2010).

β) η μη εκπαίδευσή τους για το ρόλο του διαμεσολαβητή και η αναγκαστική προσωπική τους αναζήτηση επιλογής ενός οδηγού κατάλληλο για τις περιπτώσεις των ανηλικών παραβατών. Η ανάγκη σχετικής εκπαίδευσης των Επιμελητών προβάλλει ως ένα αίτημα του κλάδου. Σ’ αυτό το σημείο εντοπίζεται παραβίαση μίας καταστατικής αρχής της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, που έγκειται στο ότι τα πρόσωπα που δρουν διαμεσολαβητικά ανάμεσα στο δράστη και στο θύμα είναι αναγκαίο να έχουν εκπαιδευτεί ειδικά για αυτό το σκοπό (Δημόπουλος 2006, Braithwaite 2002)

γ) οι υπερβολικές ή και παράλογες -κάποιες φορές- απαιτήσεις των θυμάτων και καταβάλλεται ιδιαίτερη προσπάθεια ώστε να έρθουν σε μια συνεννόηση τα δύο μέρη

δ) η αρνητική στάση των γονέων (συνήθως του θύματος), οι οποίοι προσέρχονται αρνητικοί και δύσπιστοι

ε) η διαχείριση των συναισθημάτων και των συμπεριφορών των εμπλεκόμενων μερών. Από τη μια υπάρχει η άρνηση από το θύτη, γιατί δεν θέλει να έρθει αντιμέτωπος με το θύμα και ίσως προβάλλει μια εξαιρετικά αμήχανη, αμυντική ή και προκλητική στάση και από την άλλη η άρνηση από το θύμα, γιατί δεν θέλει να ξαναδεί το θύτη και μπορεί να προσέλθει πολύ επιφυλακτικό, δύσπιστο ή θυμωμένο κι εκδικητικό. Ο Επιμελητής χρειάζεται να είναι πολύ προσεκτικός και να κάνει μια σωστή διαχείριση της διαδικασίας, ώστε να μην παραβιάζονται ανθρώπινα δικαιώματα και να μην υποστεί το θύμα μια δευτερογενή θυματοποίηση ή να νιώσει ο δράστης ότι στιγματίζεται. Σ' αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι η διαχείριση μιας ποινικής υπόθεσης έχει ως απώτερο σκοπό το να αντιληφθεί ο δράστης τη ζημία και την οδύνη που προκάλεσε στο θύμα και η συγγνώμη του να γίνει αποδεκτή από το θύμα. Η επιτυχία δε της επανόρθωσης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις ικανότητες του διαμεσολαβητή, την ηθική του στάση και την (καλή) του πρόθεση να μεταφέρει επανεντακτικά μηνύματα στο δράστη, μεριμνώντας παράλληλα για τις ανάγκες και τα συμφέροντα του θύματος με ρόλο υποστηρικτικό και όχι κατασταλτικό (Κρανιδιώτη, 2011)

- Όπως προέκυψε από την έρευνα, είναι άκρως σημαντική και απαραίτητη η παραδοχή της πράξης και η ανάληψη ευθύνης από τον ανήλικο δράστη και μετά η συναίνεσή του για τη διενέργεια της συνδιαλλαγής και την έκφραση συγγνώμης και οτιδήποτε άλλο θεωρείται κατάφωρα αντιδεοντολογικό.

- Σε περίπτωση που το θύμα δεν συμφωνήσει να επέλθει συνδιαλλαγή, οι Επιμελητές δεν το προτείνουν στην έκθεσή τους και δεν προχωρούν τη διαδικασία, αφού είναι απαραίτητη προϋπόθεση η συναίνεση και των δύο μερών. Εξετάζοντας τα ως άνω δεδομένα υπό το πρίσμα της θεωρίας, είναι απαραίτητο να επισημανθεί πως το γεγονός ότι οι Επιμελητές σέβονται την επιλογή του δράστη και του θύματος εναρμονίζεται με μία εκ των θεμελιωδών αρχών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης: την αναγκαιότητα οικειοθελούς συμμετοχής των μερών στη διαδικασία της συνδιαλλαγής (Αλεξιάδης 2011, Πανάγος 2012). Αυτό, εξάλλου, είναι το σημείο που η Κρανιδιώτη (2011: 149) προτείνει να κρατήσουμε από τη θεωρία του Braithwaite για το επανεντακτικό ντρόπιασμα: τη γνήσια, αυτόβουλη απόφαση του δράστη να ζητήσει συγγνώμη και του θύματος να αποδεχθεί αυτόβουλα τη συγγνώμη αυτή.

Επισημάνθηκε, ωστόσο, αρκετές φορές κατά την πραγματοποίηση της έρευνας, ότι υπάρχει περίπτωση, προδικαστικά ο ανήλικος δράστης να αρνιόταν την ευθύνη του για την πράξη και να μη δεχόταν να έρθει σε διαδικασία συνδιαλλαγής, αλλά, επειδή η διαδικασία στο ακροατήριο είναι ζωντανή, όταν το δικαστήριο πιέσει, ίσως και ο θύτης αναγκαστεί να ζητήσει συγγνώμη αλλά και το θύμα να αναγκαστεί -κατά κάποιο τρόπο- να δεχτεί. Σε τέτοια περίπτωση κάποιοι Επιμελητές ανέφεραν ότι ήρθαν σε σύγκρουση με την έδρα και επέμεναν ότι δεν μπορούσαν να προχωρήσουν σε συνδιαλλαγή, αφού ο κατηγορούμενος δεν παραδέχεται την πράξη και επομένως δεν αναλαμβάνει καμία ευθύνη

- Η ορθή επίβλεψη του μέτρου γίνεται από τον Επιμελητή Ανηλίκων, όπως άλλωστε προβλέπεται στην εισηγητική έκθεση του ν.3189/2003, όπου ορίζεται ότι η διαμεσολάβηση υλοποιείται από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων (Δημόπουλος-Κοσμάτος, 2010) .

- Σε σχέση με το ρόλο των γονέων (ανήλικου δράστη και θύματος) κατά την εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου και το κατά πόσο οι Επιμελητές τους συμπεριλαμβάνουν στη διαδικασία της συνδιαλλαγής, οι απόψεις διαφοροποιήθηκαν. Τρεις Επιμελητές ανέφεραν ότι πάντα τους συμπεριλαμβάνουν στη διαδικασία, τρεις άλλοι ότι συνήθως τους συμπεριλαμβάνουν, εκτός αν είναι εξαιρετικά αρνητικοί και τη δυσχεραίνουν και δύο Επιμελητές ανέφεραν ότι δεν τους συμπεριλαμβάνουν ποτέ, γιατί ο ρόλος τους είναι συχνά παρεμβατικός και δυναμιτίζουν την κατάσταση.

VII.1.6 Συνολική αποτίμηση της ωφέλειας του μέτρου της συνδιαλλαγής

- Το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής συντελεί στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου παραβάτη (έκτο ερευνητικό ερώτημα), σύμφωνα με τις απαντήσεις των Επιμελητών (οι 7 στους 8 απάντησαν καταφατικά στο σχετικό ερώτημα), αρκεί να έχει εξηγήσει ο Επιμελητής ουσιαστικά το περιεχόμενο και τη σημασία της όλης διαδικασίας, να έχουν τηρηθεί όλες οι προϋποθέσεις, να έχει γίνει σωστά η διαδικασία της συνδιαλλαγής και ο Επιμελητής να έχει χειριστεί σωστά και αξιοποιήσει όλες τις δυνατότητες που του δίνει το μέτρο. Η διαπαιδαγωγική ωφέλεια του μέτρου έγκειται, λοιπόν, στο ότι ο θύτης έρχεται αντιμέτωπος με το κακό που προκάλεσε, αναλαμβάνει την ευθύνη και τις συνέπειες της πράξης του μπροστά στο θύμα και αντιμετωπίζει το θύμα κατά πρόσωπο. Κατά την προετοιμασία της συνδιαλλαγής ο ανήλικος καλείται να ωριμάσει ηθικοσυναισθηματικά, ώστε να

μπορέσει να ανταποκριθεί στη διαδικασία Δίνεται όλος ο χρόνος και στα δύο μέρη να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και γι'αυτό το λόγο η διαδικασία αυτή έχει μεγαλύτερη αμεσότητα και αποτελεσματικότητα. Πρόκειται για πραγματική συμμετοχική δικαιοσύνη. Από την άλλη μεριά ο προβληματισμός που διατυπώθηκε από έναν ερωτώμενο σχετικά με την όλη διαδικασία που ακολουθείται στο ποινικό σύστημα της δικαιοσύνης ανηλίκων, αφορά αφενός το χρόνο που καταλήγει να πραγματοποιείται η συνδιαλλαγή, δηλαδή κατά μέσο όρο δύο χρόνια μετά την τέλεση της πράξης και επομένως θεωρεί ότι δεν είναι εύκολο να συμπεράνουμε ότι με αυτό τον τρόπο συντελείται η διαπαιδαγώγηση του ανήλικου παραβάτη και αφετέρου τον τρόπο με τον οποίο συντελείται κάποιες φορές ανάμεσα σε δύο ανισότιμα μέρη και χάνει το μέτρο τον προσωπικό του χαρακτήρα, που θα επέτρεπε στον ανήλικο να βιώσει την ουσία του μέτρου και τη διαπαιδαγωγική του αξία.

Διερευνώντας το θέμα βιβλιογραφικά προκύπτει ότι η συνδιαλλαγή έχει τύχει θετικής αποδοχής από την επιστημονική κοινότητα διεθνώς, ιδίως στις περιπτώσεις όπου εμπλέκονται ανήλικοι δράστες, η παραβατικότητα των οποίων λογίζεται γενικότερα, όπως αναφέρει η Πιτσελά (2004) ως ένα προσωρινό και φυσικό φαινόμενο. Η συγκεκριμένη πρακτική εκτιμάται, όπως ήδη αναφέρθηκε νωρίτερα, ότι διαδραματίζει έναν παιδαγωγικό ρόλο για τον ανήλικο παραβάτη του νόμου, αφού του παρέχει τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσει τις συνέπειες της πράξης του στο θύμα και στην κοινωνία ευρύτερα (Κουράκης, 2004). Επιπλέον, γίνεται ευρέως αποδεκτό ότι η συνδιαλλαγή επαναφέρει στο προσκήνιο τις ανάγκες του θύματος, που γενικότερα παραγκωνίζονται στο πεδίο του «παραδοσιακού» συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης, το οποίο και εστιάζει το ενδιαφέρον του κατά κύριο λόγο στο δράστη της αξιόποινης πράξης (Αλεξιάδης, 2007). Το θύμα αντιμετωπίζοντας κατά πρόσωπο τον δράστη, εκτιμάται ότι θα είναι πλέον σε θέση να πάψει να εκτρέφει αρνητικά συναισθήματα (π.χ φόβο) για τον τελευταίο, που υποβαθμίζουν την ποιότητα της ζωής του στο στάδιο που έπεται της θυματοποίησής του (Morris, 2002).

- Όλοι οι Επιμελητές θεωρούν ότι δεν είναι συχνές οι περιπτώσεις υποτροπής ανηλίκων σε πράξεις των οποίων έχει εφαρμοστεί η συνδιαλλαγή ως επιβολή αναμορφωτικού μέτρου (πέμπτο ερευνητικό ερώτημα). Δυο απαντήσεις που δόθηκαν δικαιολογώντας την συγκεκριμένη άποψη είναι ότι αυτό συμβαίνει, γιατί συνήθως η συνδιαλλαγή αφορά παιδιά που από την κοινωνική έρευνα προκύπτει ότι το συνολικό τους προφίλ δεν απαιτεί παρέμβαση, άρα είναι ανήλικοι με μειωμένη πιθανότητα υποτροπής και επιπλέον, ο συγκυριακός συνήθως χαρακτήρας της πράξης επίσης δεν

ευνοεί την υποτροπή. Πράγματι, όπως επισημαίνει ο Κουράκης (2011) εκτιμάται ότι οι δράστες που λαμβάνουν μέρος σε αποκαταστατικές διαδικασίες εμφανίζουν λιγότερες πιθανότητες υποτροπής, εν συγκρίσει με όσους υποβάλλονται σε «παραδοσιακά» μέτρα. Σημειώνεται δε ότι η υποτροπή των δραστών αντιμετωπίζεται ευρύτερα ως ένας σημαντικός δείκτης, ώστε να αποφανθεί κανείς για την επιτυχία ή την αποτυχία ενός μέτρου ποινικής παρέμβασης (Λαμπροπούλου, 1999β), παρά τις μεθοδολογικές δυσχέρειες που προκύπτουν κατά την εμπειρική διερεύνηση του εν λόγω ζητήματος και οι οποίες θέτουν σημαντικούς περιορισμούς στα συμπεράσματα των σχετικών ερευνών (Αρχιμανδρίτου, 2000). Ωστόσο, εφόσον το έγκλημα εν γένει συνιστά ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο (Αλεξιάδης 2011, Ζαραφώνιου 1995), συνεπώς και η υποτροπή σε αυτό συνιστά φαινόμενο για την εκδήλωση του οποίου αλληλεπιδρά πλήθος παραγόντων και η όποια ποινική μεταχείριση δεν είναι δυνατό να οφείλεται μεμονωμένα είτε για την υποτροπή είτε για τη μη υποτροπή του δράστη (Αρχιμανδρίτου 2000).

- Απαντώντας στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα προκύπτει ότι ο ανήλικος δράστης, εφόσον έχει γίνει μια σωστή προετοιμασία και ο ίδιος έχει μετανιώσει ειλικρινά, τότε με προθυμία ζητά συγγνώμη και αποδέχεται τη συνέπεια της πράξης του βιώνοντας την συνδιαλλαγή ανακουφιστικά, επειδή νιώθει ότι του δίνεται η ευκαιρία να εκφράσει τους λόγους που τον ώθησαν στην τέλεση της συγκεκριμένης πράξης και να ζητήσει συγγνώμη. Βιώνει τη συνδιαλλαγή, ως μια διαδικασία στην οποία γίνεται σεβαστός ως πρόσωπο, χωρίς να ταυτίζεται με την πράξη του. Καλείται να φανεί ώριμος και να ζητήσει συγγνώμη, χωρίς όμως να βιώσει την έκφραση συγγνώμης ως ταπείνωση. Η αγωνία να ανταποκριθεί στη διαδικασία και να εξηγήσει τις φορτισμένες συνθήκες κάτω από τις οποίες τέλεσε την άδικη πράξη συνυπάρχει με την προσμονή του να συγχωρεθεί από το θύμα. Υπάρχουν περιπτώσεις που τα παιδιά αισθάνονται ότι με αυτή τη διαδικασία ξεμπερδεύουν απλά και ο ανήλικος δράστης ίσως το βλέπει ως μια καλή διέξοδο στην εμπλοκή του με το ποινικό σύστημα από τη διενέργεια της ακροαματικής διαδικασίας και ότι με αυτό τον τρόπο ελαφρύνεται η θέση του και έτσι κάνει αυτό που πρέπει για μια καλύτερη αντιμετώπιση από το δικαστήριο [το στοιχείο αυτό είναι χρήσιμο να αποτελέσει ζήτημα ειδικότερης μελλοντικής διερεύνησης μέσω συνεντεύξεων με τους ίδιους τους δράστες (Πανάγος, 2012)]. Εάν όμως ο ανήλικος δεν έχει αποδεχτεί την πράξη ή την αποδέχεται μερικώς και πιέζεται από το δικαστήριο να συναινέσει σε συνδιαλλαγή, τα συναισθήματά του είναι από ανάμικτα έως αρνητικά. Αυτή η απάντηση διανοίγει μια σειρά από νέα και

άξια προς περαιτέρω διερεύνηση ζητήματα, όπως τα κριτήρια επιλογής του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής από τους δικαστικούς λειτουργούς. Διαφαίνεται ότι δεν ακολουθούνται από τους τελευταίους πιστά οι προτάσεις των Επιμελητών ως προς την καταλληλότητα επιβολής της συνδιαλλαγής, ούτε προϋποθέτουν την παραδοχή της τέλεσης της άδικης πράξης από την πλευρά του ανηλίκου. Αυτά ίσως αποτελούν ζητήματα που θα ήταν χρήσιμο να τεθούν μελλοντικά υπό την επιστημονική διόπτρα και διερευνηθούν μέσω παρατήρησης των ίδιων των ακροαματικών διαδικασιών, της διεξαγωγής συνεντεύξεων με τους δικαστές, εισαγγελείς ανηλίκων και της ανάλυσης περιεχομένου των πρακτικών που τηρούνται κατά την εξέλιξη της ακροαματικής διαδικασίας (Πανάγος, 2012).

- Διερευνώντας τα συναισθήματα του θύματος για το μέτρο της συνδιαλλαγής, προκύπτει ότι όταν έχει γίνει σωστά η όλη διαδικασία και τηρούνται όλες οι προϋποθέσεις, το θύμα νιώθει ότι έχει πραγματικά δικαιωθεί και νιώθει κι εκείνο ανακούφιση, αφού του δίνεται η ευκαιρία να ακουστεί. Αν οι απαιτήσεις του θύματος ικανοποιηθούν στο μέγιστο βαθμό, τότε το θύμα εκλαμβάνει τη συνδιαλλαγή ως μια άμεση απόδοση δικαιοσύνης, εκτός από τις περιπτώσεις που υπάρχει πολύς θυμός από τη μεριά του θύματος, οπότε δεν μπορούν να έρθουν σε μια συμφωνία με το θύτη. Όταν όλα γίνουν σωστά και εξηγείται στο θύμα ότι το δικαστήριο ανηλίκων είναι ένα διαπαιδαγωγικό δικαστήριο, που δεν στοχεύει να προκαλέσει οδύνη στον θύτη, μάλλον βιώνουν τη διαδικασία ανακουφιστικά και τους δημιουργείται ταυτόχρονα μια αίσθηση ασφάλειας για το μέλλον ότι ο θύτης δεν θα τους ξαναενοχλήσει. Σε περιπτώσεις όμως που δεν συμβεί αυτό, τότε το θύμα μπορεί να νιώσει και ματαιώση, όταν το δει ως μια διεκπεραιωτική διαδικασία που ευνοεί το δράστη. Πάντως, επισημάνθηκε το γεγονός ότι με το θύμα είναι πιο δύσκολα τα πράγματα. Γενικά το μέτρο της συνδιαλλαγής φαντάζει πολύ νεωτερικό στο θύμα» και ίσως αντιλαμβάνεται τη διαδικασία ως έναν τρόπο του θύτη να "ξεφύγει".

Η δυνατότητα των θυμάτων για αποδοχή της συγγνώμης του δράστη και κατανόησης των παραγόντων που οδήγησαν τον τελευταίο στην τέλεση της άδικης πράξης εκτιμάται ότι δρα ευεργετικά στην ψυχολογική τους υγεία, αφού απεκδύονται τα όποια αρνητικά συναισθήματα τους έχει προκαλέσει το έγκλημα (Armour and Umbreit, 2006). Έχει δε παρατηρηθεί ότι ένας αριθμός παθόντων δεν επιζητά την τιμωρία, αλλά την απολογία του δράστη -μέσω της οποίας ικανοποιείται σε ηθικό επίπεδο- την αποκατάσταση της ζημίας του και γενικότερα τη συμμετοχή του σε

πρακτικές που είναι ωφέλιμες για όλους τους «πρωταγωνιστές» του εκάστοτε συγκεκριμένου εγκλήματος (Αρτινοπούλου 2011, Κουράκης 2004).

Συνήθως οι Επιμελητές συνεργάζονται με το θύμα δύο φορές: μία φορά πριν το δικαστήριο και αφού ήδη έχει προηγηθεί μία τηλεφωνική επικοινωνία και μία την ημέρα του δικαστηρίου, οπότε και λαμβάνει χώρα η όλη διαδικασία. Όμως, αν πρόκειται για μία πράξη, όπου είχε ασκηθεί βία, τότε συνήθως δεν αρκεί προδικαστικά μόνο μία συνάντηση με το θύμα. Παρόλο, λοιπόν, που η ανάπτυξη επικοινωνίας των διαμεσολαβητών με τα θύματα αποτελεί μια απαραίτητη προϋπόθεση για την ηθική ικανοποίηση των τελευταίων, εντούτοις οι Επιμελητές Ανηλίκων κατέχουν ένα συγκεκριμένο θεσμικό ρόλο στο πεδίο της απονομής δικαιοσύνης για ανήλικους (Πιτσελά, 2004) και εξαιτίας της φύσης της εργασίας τους έρχονται σε επαφή κυρίως με τον ανήλικο δράστη και μεριμνούν για τα συμφέροντά του. Ανάλογη είναι η επισήμανση του Ευστρατιάδη (2005 : 904) για το ρόλο του Επιμελητή Ανηλίκων, όταν αναφέρει ότι εκείνος προτείνει και επιβλέπει την τήρηση των αναμορφωτικών ή/και θεραπευτικών μέτρων με μοναδικό κριτήριο την κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου και τη συναισθηματική του ισορροπία. Από τα παραπάνω φανερώνεται ότι η συνδιαλλαγή διεξάγεται με τρόπο που είναι προσανατολισμένος κυρίως στις ανάγκες των ανήλικων δραστών, κάτι που συνιστά παραβίαση θεμελιωδών αρχών της θεωρίας της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ελλοχεύει ο κίνδυνος εργαλειοποίησης του (ανήλικου) θύματος, προκειμένου να επιτευχθεί η κοινωνική επανένταξη του δράστη (Πανάγος, 2012), δίχως όμως να μπορεί βέβαια να τεκμηριωθεί εάν κάτι τέτοιο έχει συμβεί στην ελληνική πραγματικότητα από τις ληφθείσες συνεντεύξεις, δεδομένου ότι μια τέτοια διαπίστωση θα προϋπέθετε τη διενέργεια συνεντεύξεων με τα θύματα που έχουν λάβει μέρος στη συνδιαλλαγή.

- Μετά τη διαμεσολάβηση επηρεάζονται θετικά οι σχέσεις δράστη και θύματος, εφόσον επέρχεται, κατά κάποιο τρόπο, μια θεσμοθετημένη οριοθέτηση της σχέσης τους, έχει ζητηθεί συγγνώμη και έχει επέλθει μια ικανοποίηση στις απαιτήσεις του θύματος. Δύο Επιμελητές εξέφρασαν την άποψη ότι μετά τη διαμεσολάβηση δεν επηρεάζονται οι σχέσεις δράστη και θύματος, αφού στις περισσότερες περιπτώσεις δεν γνωρίζονται μεταξύ τους, η επαφή τους ήταν εντελώς συγκυριακή και μετά το περιστατικό δεν διατηρούν καμία άλλη.

- Οι Επιμελητές θεωρούν ότι ο στιγματισμός και ο κοινωνικός αποκλεισμός του ανηλίκου αποφεύγεται με τη διαμεσολάβηση, ωστόσο, επισημάνθηκε ότι θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί εντελώς ο στιγματισμός του ανηλίκου εάν η

συνδιαλλαγή γινόταν σε έγκαιρο χρόνο ή στα αστυνομικά τμήματα ή μέσω του άρθρου 45^A Κ.Π.Δ, πριν δηλαδή ασκηθεί δίωξη, ώστε να περιορίσουμε τον κίνδυνο να παραμείνει ο στιγματισμός στη συνείδηση του περιβάλλοντος του δράστη.

Σε ορισμένα αδικήματα θεωρείται σκόπιμο να ενεργοποιείται ευθέως ο θεσμός της συνδιαλλαγής μεταξύ δράστη και θύματος με την απόπειρα της συμβιβαστικής επίλυσης, ώστε να αποκαθίσταται άμεσα το διαταραγμένο από το έγκλημα status του εννόμου αγαθού, να λειτουργεί αποτελεσματικά η ειδική και η γενική πρόληψη και ταυτόχρονα ως παρεπόμενο αποτέλεσμα να αποσυμφορεύεται το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης (Λαπιώτη, www.law.uoa.gr, πρόσβαση στις 3/7/2013).

- Ο θεσμός της διαμεσολάβησης θα λειτουργούσε καλύτερα, αν ήταν ένας θεσμός, όπου θα αποτυπώνονταν ξεκάθαρα οι προϋποθέσεις, η διαδικασία και το δεοντολογικό πλαίσιο. Κρίνεται απαραίτητο να αναπτυχθούν συγκεκριμένα εργαλεία και κατευθυντήριες γραμμές από την πλευρά των υπηρεσιών που εφαρμόζουν τη διαμεσολάβηση και να είναι πιο δομημένος ο τρόπος εφαρμογής του, για να διευκολύνεται ο Επιμελητής κατά το συντονισμό της διαδικασίας εφόσον δεν υπάρχει ξεκάθαρη μεθοδολογία και τεχνικές για το πώς υλοποιείται η συνδιαλλαγή. Περαιτέρω, επισημάνθηκε ότι θα ήταν χρήσιμο να αποτυπωνόταν πιο αναλυτικά στην απόφαση η συμφωνία των μερών και να υπήρχε ένα -κατά μία έννοια- μοντέλο ιδιωτικού συμφωνητικού ή ένα πρωτόκολλο συνεργασίας, ώστε να αποφεύγετο ο αυτοσχεδιασμός από τους επαγγελματίες. Στην ίδια διαπίστωση καταλήγει η σκέψη της Γιοβάνογλου, όταν αναφέρει (2007β) ότι η έλλειψη ενός συγκεκριμένου πλαισίου για το πώς (πρέπει να) διεξάγεται η διαδικασία της συνδιαλλαγής και τα δικαιώματα των μερών κατά την τελευταία εκλαμβάνεται ως ένα σημαντικό πρόβλημα.

Η διαπαιδαγωγική ωφέλεια του θεσμού θα ήταν ακόμα μεγαλύτερη, αν η συνδιαλλαγή γινόταν σε πρωθύστερο χρόνο, πιο άμεσα, αν γινόταν δηλαδή σε χρόνο πιο κοντινό με το χρόνο τέλεσης της πράξης. Επίσης, προκύπτει ότι είναι απαραίτητη η εκπαίδευση των Επιμελητών, ως διαμεσολαβητών και, όπως επισημάνθηκε, θα έπρεπε να υπάρχει ενημέρωση ως προς την πρακτική της διαμεσολάβησης όχι μόνο στους Επιμελητές αλλά και στην έδρα, ώστε να υπάρχει μία ενιαία πρακτική για όλους. Μία άποψη που επίσης διατυπώθηκε είναι ότι η συνδιαλλαγή θα λειτουργούσε καλύτερα στην κοινότητα και όχι στο δικαστήριο με επαγγελματίες εξειδικευμένους στη διαμεσολάβηση, όπου ίσως θα μπορούσε να αποκτήσει περισσότερο κοινωνικό χαρακτήρα και να συμπεριληφθούν στη διαδικασία και τρίτα πρόσωπα και ακόμα ότι θα ήταν σκόπιμη η λειτουργία του θεσμού και σε καταστήματα κράτησης.

VII.1.7 Ο ειδικοπροληπτικός ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων

- Ο Επιμελητής Ανηλίκων συμβάλλει στην πρόληψη της παραβατικότητας (έβδομο ερευνητικό ερώτημα) αναλαμβάνοντας αρχικά τις διοικητικές επιμέλειες που παραπέμπονται στην Υπηρεσία με το μέτρο της πρόληψης, συνεργαζόμενος με παιδιά που βρίσκονται σε κίνδυνο να παραβατήσουν. Επίσης, οι αδιάγνωστες περιπτώσεις που εντοπίζονται από τον Επιμελητή και παραπέμπονται σε κατάλληλο πλαίσιο, μειώνουν τις πιθανότητες υποτροπής. Περαιτέρω, ο Επιμελητής συμβάλλει στην πρόληψη της παραβατικότητας επιδεικνύοντας ενεργητικότητα σε διάφορους κοινωνικούς φορείς, μέσα από τη δημιουργία και τη διενέργεια προληπτικών προγραμμάτων παρέμβασης στα σχολεία και στην κοινότητα για όλα τα θέματα που αφορούν τους νέους. Ο γνωστικός προσανατολισμός και η ενημέρωση για τις συνέπειες της παραβατικότητας σε μαθητές, καθώς η ενημέρωση των γονέων αποτελούν πεδία δράσης για τους Επιμελητές. Περαιτέρω, μέσα από την παρέμβαση και τη στήριξη του ανήλικου και της οικογένειάς του, καθώς και με την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων δημιουργούνται προϋποθέσεις αποφυγής της υποτροπής. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και η Ανδρεοπούλη (2011) αναφέροντας ότι η συμβουλευτική υποστήριξη του ανήλικου παραβάτη και της οικογένειάς του αποτελεί ουσιαστικά πρόληψη της παραβατικότητας γιατί συμβάλλει στην αποφυγή της υποτροπής.

- Όσον αφορά τα αίτια της υποτροπής, τονίζεται ότι είναι τα ίδια με τα αίτια της παραβατικότητας. Όταν δεν εξαλείφονται τα αίτια που οδηγούν στην παραβατικότητα, τότε η υποτροπή αποτελεί πιθανότητα. Ένας ανήλικος είναι πιο πιθανό να υποτροπιάσει όταν εμμένουν τα ενδοοικογενειακά προβλήματα ή και τα προβλήματα οικονομικής φύσης που πιθανότατα τον είχαν ωθήσει στην παραβατικότητα. Η υποτροπή είναι ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο. Είναι ένας συνδυασμός κοινωνικών, βιολογικών και ψυχολογικών παραγόντων. Σημαντικό ρόλο παίζει το περιβάλλον (οικογενειακό, φιλικό, κοινωνικό) στο οποίο διαβιώνει και αναπτύσσεται ο ανήλικος, η λειτουργικότητα του οικογενειακού συστήματος, οι παράγοντες που το επιβαρύνουν (φτώχεια, ανεργία κ.λπ), οι κοινωνικές και πολιτισμικές αντιλήψεις καθώς και ήθη και εθνοτικά χαρακτηριστικά της οικογένειάς του, η σύνδεση της ανήλικης παραβατικότητας με οργανωμένα κυκλώματα και η εμπλοκή του ευρύτερου οικογενειακού περιβάλλοντος με τη δικαιοσύνη, επιρροές από συνομηλίκους ή από παραβατικά άτομα του περιβάλλοντός του, ο τρόπος ζωής του ανήλικου, αν πάσχει από κάποιο ψυχιατρικό νόσημα (π.χ κατάθλιψη), αν η φύση του αδικήματος είναι τέτοια που εμπεριέχει την υποτροπή (π.χ ναρκωτικά). Συνάγεται, λοιπόν, από τα

παραπάνω ότι αν εξακολουθήσουν να παραμένουν τα αίτια της παραβατικότητας, δημιουργούν την υποτροπή.

Μία άλλη άποψη που διατυπώθηκε για τα αίτια της υποτροπής είναι ότι οι ανήλικοι, που υποτροπιάζουν, δεν έχουν συνειδητοποιήσει το αξιόποιο της πράξης τους και τις συνέπειες που εκείνη έχει. Θεωρούν ότι γλίτωσαν τη φυλακή και απαξιώνουν τα αναμορφωτικά μέτρα, αφού νιώθουν ότι δεν τους βαραίνουν. Γι' αυτό το λόγο κρίνεται απαραίτητο να είναι η παρέμβαση διαβαθμισμένη, με ένα εξατομικευμένο πρόγραμμα δράσης, όπως για παράδειγμα από το μέτρο της ΕΥΕ στην κοινωφελή εργασία ή το αντίστροφο, αν επιλεγεί ως ορθότερη η αποκλιμάκωση για τον συγκεκριμένο ανήλικο που δείχνει στοιχεία ειλικρινούς προσπάθειας και βελτίωσης της παραβατικής του συμπεριφοράς.

- Οι μισοί συνεντευξιαζόμενοι θεωρούν ότι ο Επιμελητής Ανηλίκων μπορεί να συμβάλει στην τριτογενή πρόληψη, με το να δώσει στο αξιόποιο της πράξης την πραγματική του διάσταση και με το να βοηθήσει τον ανήλικο να αντιληφθεί τις συνέπειες των πράξεών του. Επίσης με το να φροντίζει για την επανένταξη του ανηλίκου, την επιστροφή του στο σχολείο εάν έχει διακόψει τη σχολική του φοίτηση ή σε περίπτωση που είχε ξεκινήσει να παρακολουθεί ένα πρόγραμμα απεξάρτησης και το έχει διακόψει την επιστροφή του σε αυτό. Ο Επιμελητής δουλεύει και με τις συνολικές κοινωνικές ανάγκες της οικογένειας, αν χρειαστεί να παραπέμψει σε μια δομή ή να τη διασυνδέσει με κάποια διαγνωστικά, συμβουλευτικά ή θεραπευτικά προγράμματα.

Ενώ οι άλλοι μισοί από τους ερωτηθέντες απάντησαν ότι κάτι τέτοιο είναι πολύ δύσκολο και αν δεν είναι έγκαιρη η παρέμβαση τότε το πρόβλημα είναι μεγάλο και στενά τα περιθώρια του Επιμελητή, εφόσον σ' αυτό το πεδίο χρειάζεται μια πολυσυστημική προσέγγιση, που δεν εφαρμόζεται στην Ελλάδα, ώστε να γίνονται οι κατάλληλες παραπομπές με συνεχή συνεργασία του οικογενειακού περιβάλλοντος με το θεραπευτικό πλαίσιο. Κατά περίπτωση, ο Επιμελητής μπορεί να συμβάλει στην τριτογενή πρόληψη, αλλά απαιτούνται δραστικά μέτρα, που πρέπει να εκτιμήσει ανάλογα με το προφίλ του παιδιού, το είδος των πράξεων και το πλαίσιο της υποτροπής.

- Το βασικότερο πρόβλημα που αναφέρθηκε από όλους τους Επιμελητές ότι αντιμετωπίζουν κατά την άσκηση του έργου τους είναι η έλλειψη κατάλληλων κι επαρκών δομών για παραπομπές, αφού οι όποιες υπάρχουσες είτε υπολειτουργούν είτε καταρρέουν και ειδικότερα η παντελής έλλειψη θεραπευτικών ή άλλων δομών για παιδιά με ψυχιατρικής φύσης προβλήματα, που τα οδηγούν σε έντονη παραβατικότητα και η έλλειψη δομών φιλοξενίας για παιδιά από 14 έως 18 ετών, καθώς και

δομών για παιδιά αυτής της ηλικιακής ομάδας που αντιμετωπίζουν προβλήματα με σοβαρές διαταραχές διαγωγής ή ψυχιατρικά θέματα. Περαιτέρω, το πρόβλημα φαίνεται να προβάλλει ακόμα πιο επιτακτικό για την Υπηρεσία του Πειραιά, αφού οι όποιες εναπομείνουσες δομές βρίσκονται σε περιοχές των Αθηνών αρκετά απομακρυσμένες από την περιοχή του Πειραιά, οπότε δεν αποφασίζουν να πάνε εύκολα οι εξυπηρετούμενοι αυτής της υπηρεσίας. Άλλα προβλήματα που επισημάνθηκαν αφορούν: τη δυσαναλογία όγκου περιστατικών σε σχέση με τον αριθμό των Επιμελητών, διαφοροποίηση της σοβαρότητας και της βαρύτητας των πράξεων σε σχέση με το παρελθόν, αύξηση των κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ανήλικοι και το οικογενειακό τους περιβάλλον, έλλειψη επαρκούς μηχανοργάνωσης των υπηρεσιών, έλλειψη γραμματειακής υποστήριξης, ώστε να μην αναλώνονται οι Επιμελητές σε διεκπεραιωτικά διοικητικά θέματα, έλλειψη προσωπικού, έλλειψη προγραμμάτων εναλλακτικής εκπαίδευσης για νέους που έχουν διακόψει τη σχολική φοίτηση, επιμορφωτικών προγραμμάτων για τους επαγγελματίες, έλλειψη κατάλληλων διασυνδέσεων με άλλες υπηρεσίες, έλλειψη εργαλείων και κατευθυντήριων γραμμών για την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων, μη εκτεταμένη εφαρμογή θεσμών όπως της κοινωφελούς εργασίας ή παντελής έλλειψη ανάπτυξης του θεσμού της αναδοχής, έλλειψη εκπαίδευσης των Επιμελητών σε διαφορετικούς τομείς γνώσης -όπως για παράδειγμα τις εξαρτήσεις- ώστε να μπορεί να αναγνωρίζεται σημάδια χρήσης, έλλειψη εποπτείας των επαγγελματιών. Η οικονομική κρίση έχει δυσχεράνει σε ένα βαθμό το έργο των Επιμελητών, αφού έχουν να συνεργαστούν με πολλές πραγματικά ταλαιπωρημένες και εξαθλιωμένες οικογένειες. Επισημάνθηκε, επίσης, ότι το σχολικό περιβάλλον, ειδικά του λυκείου, συνήθως δεν είναι φιλικό για τους ανήλικους παραβάτες και η επανένταξη των παιδιών αυτών στο σχολικό πλαίσιο αποτελεί μια δύσκολη υπόθεση, αν ληφθούν υπόψη και οι μαθησιακές δυσκολίες που τα παιδιά αυτά συχνά αντιμετωπίζουν. Επιπλέον, ως προς τα προγράμματα απεξάρτησης συναντούν μεγάλη δυσκολία από την πλευρά των γονέων να αναλάβουν πρωτοβουλία, αφού και η δική τους συμμετοχή στο πρόγραμμα είναι απαραίτητη, αλλά φαίνεται ότι εκείνοι δεν είναι έτοιμοι και πρόθυμοι.

- Οι συνθήκες που θα μπορούσαν να διευκολύνουν το έργο του Επιμελητή Ανηλίκων αναφέρονται ως: α) η λειτουργία δομών (θεραπευτικών-συμβουλευτικών-ιατροπαιδαγωγικών κέντρων) κατάλληλων για τα περιστατικά που χειρίζονται οι ΥΕΑ και που θα μπορούν να εξασφαλίζουν με άμεσες παραπομπές μια ψυχολογική ή

ψυχιατρική εκτίμηση για κάθε ανήλικο, αφού είναι απαραίτητη η έγκαιρη διάγνωση αναγκών, β) οργανωμένη και προσανατολισμένη στο έργο των Υπηρεσιών εισαγωγική εκπαίδευση των Επιμελητών κι επιπλέον μια διαρκής εκπαίδευση των Επιμελητών σε θέματα συμβουλευτικής για προβλήματα που αντιμετωπίζουν καθημερινά όπως τα ναρκωτικά, το διαδίκτυο, τη διαχείριση θυμού κ.ά. καθώς και στο θεσμό της διαμεσολάβησης ώστε να προσαρμόζεται ο επαγγελματίας στα νέα κοινωνικά δεδομένα, γ) δημιουργία κώδικα δεοντολογίας για το επάγγελμα, δ) δημιουργία μεθοδολογίας και τεχνικών συμβουλευτικής παρέμβασης προσαρμοσμένης στις ανάγκες του χώρου της δικαιοσύνης ανηλίκων, καθώς και ε) η διοικητική υποστήριξη των υπηρεσιών, ώστε να λειτουργούν οι επαγγελματίες σε ένα υγιές εργασιακό περιβάλλον με τις κατάλληλες υλικοτεχνικές υποδομές. Επιπλέον, η ανάγκη εποπτείας προβλήθηκε ως αίτημα των Επιμελητών ώστε να αποφεύγεται η επαγγελματική τους εξουθένωση και να λαμβάνουν την ανατροφοδότηση που χρειάζονται. Επίσης απαραίτητη είναι η στελέχωση των υπηρεσιών με περισσότερους Επιμελητές μια και, όπως επισημάνθηκε, η αναλογία Επιμελητών προς ανήλικους παραβάτες είναι πολύ μικρότερη σε ευρωπαϊκές χώρες από ό,τι στην Ελλάδα.

Το πρόβλημα της ανεπαρκούς στελέχωσης των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων φαίνεται να είναι διαχρονικό. Το έτος 2003 σε επίπεδο επικράτειας, στο σύνολο των 195 οργανικών θέσεων υπηρετούσαν 92 Επιμελητές Ανηλίκων, δηλαδή το 47% των οργανικών θέσεων ήταν καλυμμένες [στις 79 Π.Ε θέσεις Επιμελητών Ανηλίκων που προβλέπονταν υπηρετούσαν 50 άτομα (63%) και στις 116 Τ.Ε υπηρετούσαν 42 (36%)] (Πιτσελά, 2006: 158). Έντεκα χρόνια μετά, η πραγματικότητα δείχνει ακόμα πιο απογοητευτική! Όπως προκύπτει από τα πρόσφατα στοιχεία του Τμήματος Ανθρώπινου Δυναμικού του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, σε επίπεδο επικράτειας υπηρετούν μόλις 79 Επιμελητές Ανηλίκων (50 Π.Ε και 29 Τ.Ε), ενώ από τις 49 ΥΕΑ της χώρας σήμερα λειτουργούν μόνο οι 35!

- Ο σύγχρονος Επιμελητής Ανηλίκων φαίνεται να αποτελεί μια παρέμβαση σε όλα τα επίπεδα ζωής του ανηλίκου και ο ρόλος του προβάλλει ως συμβουλευτικός, παιδαγωγικός, παρεμβατικός, διευκολυντικός, εξισορροπιστικός, θεραπευτικός, ολιστικός, διασυνδετικός, συνεχώς εξελισσόμενος, εποπτικός, αναπληρωματικός του γονέα -κυρίως σε περιπτώσεις όπου διαπιστώνεται γονεϊκή ανεπάρκεια ή για περιπτώσεις ασυνόδευτων παιδιών. Ο Επιμελητής Ανηλίκων διαθέτει επιστημονική επάρκεια, αναπτυγμένη συναισθηματική νοημοσύνη, υπομονή, επιμονή, ενσυναίσθηση, ώστε να μπορεί να κερδίζει την εμπιστοσύνη των παιδιών με τα οποία

συνεργάζεται. Οφείλει να είναι ανοιχτόμυαλος, δίκαιος, αντικειμενικός, αγωνιστής, να έχει ψυχικά αποθέματα ώστε να δίνει συνεχώς στα παιδιά και να μη λειτουργεί διεκπεραιωτικά. Θα πρέπει να έχει ένα ανθρώπινο πρόσωπο, που να καταλαβαίνει τα πάντα. Ο Επιμελητής είναι το άνοιγμα του δικαστή στην κοινωνία. Στα μάτια του παιδιού ο Επιμελητής είναι το ανθρώπινο πρόσωπο της δικαιοσύνης, ο άνθρωπος που απλουστεύει και απομυθοποιεί τη διαδικασία, χωρίς εκείνη να χάνει τη σοβαρότητά της. Ο Επιμελητής βρίσκεται στην πρώτη γραμμή και βλέπει μπροστά όλα τα προβλήματα της κρίσης. Βλέπει παιδιά κοινωνικά αποκλεισμένα, που δεν έχουν λάβει φροντίδα από κάποια δομή ή αντίθετα παιδιά από πολυπροβληματικές οικογένειες που έχουν κακοποιηθεί από πολλές δομές χωρίς αποτέλεσμα κι εκείνος λειτουργεί ως παγοθραυστικό, ως σημείο αναφοράς για κάποιους ανήλικους.

Η σπουδαιότητα του ρόλου του Επιμελητή Ανηλίκων αναγνωρίζεται σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας (Δημόπουλος – Κοσμάτος, 2011) και μέσα από τις απαντήσεις των ερωτώμενων αναδεικνύεται ότι ο ρόλος του είναι επίσης καταλυτικός στην παρακολούθηση της εφαρμογής των αναμορφωτικών μέτρων, καθώς και της διαμόρφωσης της μεταγενέστερης συμπεριφοράς του ανηλίκου και δίκαια ο Κουράκης (2004) και η Πιτσελά (2006) τον αναφέρουν ως τον σημαντικότερο φορέα αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικής συμπεριφοράς.

- Οι ερωτηθέντες Επιμελητές οραματίζονται το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών ως ένα σύστημα το οποίο θα συνδυάζεται με ανάλογες δομές στην κοινότητα, και το οποίο θα έχει προεξέχοντα παιδαγωγικό, παρεμβατικό και θεραπευτικό ρόλο παρά κατασταλακτικό, αφού δημιουργηθούν δομές ανθρώπινου δυναμικού που θα ασχοληθούν με την πρόληψη, ένα σύστημα με λιγότερο ποινικό σφροονισμό και ουσιαστική εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων με την ανάλογη διαβάθμιση στην επιβολή τους, με ανάπτυξη θεσμών όπως της αναδοχής, ένα σύστημα που να δημιουργεί πολυσυστημικές παρεμβάσεις σε διαφορετικά επίπεδα (οικογένεια, σχολείο, φίλοι), ένα σύστημα καθόλου κακοποιητικό για τα παιδιά, αντίθετα ένα σύστημα φιλικό και πρόθυμο να τους δίνει μια δεύτερη ευκαιρία, αφού όλα τα παιδιά έχουν δικαίωμα σε αυτή, ένα σύστημα χωρίς εγκλεισμό, όπου δεν θα υπάρχουν φυλακές που στιγματίζουν τα παιδιά και εξαφανίζουν για αυτά τις πιθανότητες επανένταξής τους αλλά ανοιχτά πλαίσια όπου θα τους δίνονται κάποιες εκπαιδευτικές ευκαιρίες και δυνατότητες για εργασία, ένα σύστημα μη κακοποιητικό, που θα δίνει ευκαιρίες στα παιδιά, χωρίς να τα γκετοποιεί και θα σέβεται τα δικαιώματα του ανηλίκου από την πρώτη στιγμή.

VII.2 Μελέτη Περίπτωσης

Στοιχεία κοινωνικού ιστορικού και εκπαιδευτικό προφίλ ανήλικης κατηγορουμένης

Η Μ.Σ γεννήθηκε τον Απρίλιο του 1995 και παραπέμφθηκε στο Δικαστήριο Ανηλίκων το Νοέμβριο του 2012, για μία πράξη σωματικής βλάβης που τέλεσε σε ηλικία 16 ετών.

Όπως προκύπτει από το κοινωνικό της ιστορικό, η οικογένειά της, αλβανικής καταγωγής, ήρθε στην Ελλάδα το 1997, όταν η Μ.Σ. ήταν δύο ετών. Διαμένουν σε ενοικιαζόμενη κατοικία σε περιοχή νησιού του Σαρωνικού. Η μητέρα της, 54 ετών, είναι απόφοιτη Λυκείου, σήμερα εργάζεται ως καθαρίστρια, ενώ στο παρελθόν είχε αναπτύξει επιχειρηματική δραστηριότητα, διατηρώντας ένα εστιατόριο. Ο πατέρας της, 55 ετών, εργαζόταν στη χώρα του κυρίως σε οικοδομικές εργασίες, ως μεταταξίς και ηλεκτρολόγος, αλλά για όσο διάστημα ζούσε στην Ελλάδα ήταν άνεργος. Από το 2005 έχει επιστρέψει στην Αλβανία (όταν η Μ.Σ ήταν 10 ετών) και έκτοτε δεν κράτησε καμία επικοινωνία με την οικογένειά του. Η Μ.Σ είναι το μικρότερο από τα τρία παιδιά της οικογένειας. Ο μεγαλύτερος αδελφός της, 27 ετών, αφού διέκοψε τη σχολική φοίτηση για κάποια χρόνια, ξεκίνησε να φοιτά στο ΕΠΑΣ και παράλληλα εργάζεται σε μεταφορές και αλουμινοκατασκευές σε περιοχή της Αθήνας. Ο δεύτερος αδερφός της, 23 ετών, έχοντας επίσης κάνει μια σχολική διακοπή, είναι μαθητής στη Β' τάξη του Ναυτικού Λυκείου και ετοιμάζεται για τις πανελλαδικές με στόχο την εισαγωγή του στη Σχολή Εμποροπλοιάρχων.

Η Μ.Σ φοιτούσε σε Γυμνάσιο της περιοχής της και αποφοίτησε από την Α' Γυμνασίου με γενικό Μ.Ο. 17.6, ενώ στη Β' Γυμνασίου παρουσίασε πτώση στη βαθμολογία και έχασε τη χρονιά από απουσίες. Επανέλαβε για 2 ακόμη έτη τη Β' τάξη έως ότου προαχθεί στην Γ' Γυμνασίου, όπου παρέμεινε στάσιμη λόγω απουσιών και παραπέμφθηκε για συμμετοχή στην εξεταστική του Σεπτεμβρίου. Το Μάρτιο 2013 ξεκίνησε να εργάζεται σε ζαχαροπλαστείο, από το μεσημέρι έως το βράδυ, και εκδήλωσε επαγγελματικό ενδιαφέρον για τη ζαχαροπλαστική. Στο παρελθόν είχε εργαστεί ως σερβιτόρα σε καφετέρια, κατά τη χρονική περίοδο των Χριστουγέννων 2012.

Περιγραφή αξιόποινης πράξης

Η Μ.Σ προσέρχεται ως κατηγορούμενη ενώπιον του Μονομελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων για απλή σωματική βλάβη εναντίον της επίσης ανήλικης Ε.Γ.

Τον Ιούνιο του 2011 σε μια εκδήλωση χορού, μία φίλη της Μ.Σ της αναφέρει πως η Ε.Γ διαδίδει άσχημα πράγματα για εκείνη στο σχολικό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και συγκεκριμένα: *«μην κάνετε παρέα με τη Μ.Σ, είναι πουτάνα»*. Η Μ.Σ βρίσκει το τηλέφωνό της και της τηλεφωνεί για να *«ξεκαθαρίσει την κατάσταση»*, αλλά η Ε.Γ της το κλείνει. Η Μ.Σ. επιμένει, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Την ίδια μέρα η *«κολλητή»* της Μ.Σ, στέλνει ανώνυμα υβριστικά μηνύματα στην Ε.Γ. από το κινητό της Μ.Σ χωρίς όμως, όπως ισχυρίζεται η ίδια, να πάρει την άδειά της ή να την ενημερώσει. Την επόμενη μέρα η Μ.Σ. πάει για μπάνιο στην παραλία και όταν *«τυχαία»* συναντά την Ε.Γ. μέσα στη θάλασσα, της φωνάζει να βγει έξω. Η Ε.Γ. όχι μόνο δεν της δίνει σημασία, αλλά, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της Μ.Σ., της λέει με απαξιωτικό τρόπο: *«άντε γαμήσου»* συνεχίζοντας αλαζονικά: *«έχετε μάθει και οι Αλβανοί να μιλάτε ωραία»*. Η Μ.Σ. τότε την πλησιάζει μέσα στη θάλασσα και αφού λέει στους γύρω λουόμενους να μην πλησιάσουν, τη χαστουκίζει πάρα πολύ δυνατά, τη βουτά στο νερό και τη σηκώνει από το μαλλί, έτοιμη να την ξαναβουτήξει. Τότε αντικρίζει το σημάδι από μία επέμβαση στο στήθος της Ε.Γ. και ακούγοντας κάποιες φίλες της Ε.Γ. να μιλούν για μια καρδιολογική πάθηση του κοριτσιού, σοκαρίζεται, την αφήνει και φεύγει.

Κάπως έτσι περιέγραψε την αλληλουχία των γεγονότων η Μ.Σ. και από την υποκειμενική της πρόσληψη της συμπεριφοράς του εν συνεχεία θύματος προκύπτουν αβίαστα οι λέξεις κλειδιά: *προσβολή/πρόκληση/σύγκρουση*. Η συγκεκριμένη περίπτωση φαίνεται να παραπέμπει στο θεωρητικό σχήμα της Ψυματολογίας περί του *«εγκληματικού ζεύγους»*. Ότι δηλαδή το εγκληματικό αποτέλεσμα έχει σχέση τόσο με τον δράστη όσο και με το θύμα, τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση αλλά και τα συμφραζόμενα που καθορίζουν την έκρυθμη κατάσταση και την έκβασή της (Αρτινοπούλου 1996, Δημόπουλος 2006, Καρύδης, 2010β)

Η παθούσα υπέβαλε μήνυση κατά της Μ.Σ. και η υπόθεση ακολούθησε τη δικαστική οδό. Στις 27/6/2011, και μέχρι να εκδικαστεί η υπόθεσή της στο ποινικό δικαστήριο, επιβλήθηκαν στη Μ.Σ. ασφαλιστικά μέτρα και της απαγορεύτηκε να πλησιάζει την παθούσα στα 100 μέτρα.

Η υπόθεση της Μ.Σ. κατέληξε τελικά να εκδικαστεί τον Απρίλιο του 2013, δύο χρόνια μετά το συμβάν και το Μονομελές Δικαστήριο Ανηλίκων επέβαλε στη Μ.Σ., μετά από σχετική πρόταση της Επιμελήτριας Ανηλίκων, το αναμορφωτικό μέτρο της Επιμέλειας Υπηρεσίας Επιμελητών για 3 μήνες και επιπλέον τη διενέργεια διαμεσολάβησης με το θύμα, το οποίο, σημειώνεται ότι, δεν εμφανίστηκε καθόλου κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας αλλά εκπροσωπήθηκε από δικηγόρο, η οποία δήλωσε παράσταση πολιτικής αγωγής. Όσον αφορά το λόγο απουσίας της παθούσας, η πληρεξούσια δικηγόρος της ανέφερε ότι οφείλεται στη διαγνωσμένη καρδιοπάθεια της, εξαιτίας της οποίας ο θεράπων ιατρός της συνέστησε να αποφεύγει την υποβολή της σε έντονη συγκινησιακή φόρτιση. Επισημαίνεται, ότι η παθούσα δεν εμφανίστηκε ποτέ στο δικαστήριο ούτε στην ΥΕΑ και η πλευρά της αντιμετώπισε τη δικαστική απόφαση με επιφύλαξη θεωρώντας ότι η κατηγορουμένη «έπεσε στα μαλακά».

Εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της ΕΥΕ και προετοιμασία για τη συνδιαλλαγή

Η Μ.Σ. μετά το πέρας του δικαστηρίου ξεκίνησε τη συνεργασία με την Υ.Ε.Α. Κατά την διάρκεια της συνεργασίας αυτής και αφού προηγήθηκαν αρκετές συναντήσεις με την Επιμελήτρια που ανέλαβε την περίπτωσή της, στο διάστημα των τριών μηνών που μεσολάβησαν, φάνηκε να έχει συνειδητοποιήσει το λάθος της πράξης της και την ανεπανόρθωτη βλάβη που εκείνη θα μπορούσε να έχει προκαλέσει. Ισχυρίζεται ότι αμέσως μετά την πράξη ένιωσε στεναχώρια, κατάλαβε ότι έβλαψε έναν άνθρωπο και ότι δεν είχε δικαίωμα να το κάνει. Η μητέρα της θεωρεί ότι η κόρη της χαρακτηρίζεται από ντομπροσύνη, ειλικρίνεια και φιλότιμο, αφού έχει αναλάβει την ευθύνη του σπιτιού και με κάποια χρήματα που βγάζει από την εργασία της πληρώνει τα έξοδα και τους λογαριασμούς. Η Μ.Σ. έχει την εικόνα μιας πολύ ανεξάρτητης κοπέλας, είναι όμορφη, αποπνέει αυτοπεποίθηση και δίνει μεγάλη προσοχή στην εμφάνισή της, επιλέγοντας την αγορά επώνυμων ρούχων και αξεσουάρ. Μιλά άριστα τα ελληνικά και έχει ιδιαίτερη επικοινωνιακή άνεση, χωρίς να δείχνει δισταγμό ή φόβο.

Η συνεργασία της Μ.Σ. με την Υ.Ε.Α και η προετοιμασία της για τη συνδιαλλαγή έγινε με υπευθυνότητα και ωριμότητα εκ μέρους της, όπως αναφέρει η Επιμελήτρια. Την ημέρα που ορίστηκε να πραγματοποιηθεί η συνδιαλλαγή, τρεις μήνες μετά την έκδοση της δικαστικής απόφασης, η παθούσα απουσίαζε, επειδή προτίμησε να μην μπει καθόλου σ' αυτή τη διαδικασία και θεωρήθηκε από την οικογένειά της ότι το να ξαναδεί την Μ.Σ. θα επιβάρυνε τη συναισθηματική της ισορροπία, η οποία είχε κλονιστεί μετά το συμβάν. Έτσι η πραγματοποίηση της συνδιαλλαγής έγινε ανάμεσα στη Μ.Σ και τη μητέρα και τον αδερφό της παθούσας, για έκφραση συγγνώμης της πρώτης προς τους τελευταίους, σε μια συνεδρία όπου παραβρέθηκαν επίσης εκτός από την Επιμελήτρια που είχε αναλάβει υπό την επιμέλειά της την Μ.Σ., η προϊσταμένη της υπηρεσίας καθώς και η γράφουσα, σε ρόλο συμμετοχικών παρατηρητών της διαδικασίας. Σημειώνεται ότι πριν από τη συνάντηση αυτή είχαν προηγηθεί δύο τηλεφωνικές επικοινωνίες της Επιμελήτριας με τη μητέρα της παθούσας, και μία ωριαία διαζώσης συνάντηση, προκειμένου να της εξηγήσει τη σημασία του αναμορφωτικού αυτού μέτρου, ενώ καμία επικοινωνία δεν έγινε με την ίδια την παθούσα.

Η διαδικασία της συνδιαλλαγής

Τα βήματα συζήτησης που ακολουθήθηκαν κατά τη διαδικασία τα όρισε η υπεύθυνη Επιμελήτρια, που είχε το ρόλο της διαμεσολαβήτριας και συντόνιζε την όλη διαδικασία. Αρχικά, λοιπόν, εκτέθηκαν από την Μ.Σ. οι συνθήκες κάτω από τις οποίες προέβη η ίδια στην τέλεση της συγκεκριμένης πράξης. Ανέφερε ότι αυτό που την οδήγησε στην τέλεση της πράξης είναι η προσβολή που ένιωσε ότι υπέστη από την παθούσα, οι συκοφαντικές φήμες που είχε ακούσει ότι εκείνη διέσπειρε, η απαξίωση με την οποία την αντιμετώπισε όταν η ίδια πήγε να της ζητήσει εξηγήσεις και τέλος η έλλειψη υπομονής που αναγνώρισε ότι την διακατέχει, αφού συνηθίζει να λειτουργεί παρορμητικά.

Ακολούθως η μητέρα του θύματος μετέφερε τη συναισθηματική κατάσταση της κόρης της μετά το συμβάν. Ανέφερε ότι το παιδί της ένιωσε φόβο και πανικό αφού ένιωσε εκείνη τη στιγμή ότι πνιγόταν, ότι πληγώθηκε πολύ από όλο αυτό το συμβάν και ένιωσε ντροπή που συνέβη μπροστά σε τόσο γνωστό κόσμο. Η μητέρα αρνήθηκε ότι το παιδί της είχε προκαλέσει ή προσβάλει με όποιο τρόπο τη Μ.Σ., γιατί όπως

χαρακτηριστικά ανέφερε: *«το παιδί μου έχει μεγαλώσει με διαφορετικές αρχές και αξίες. Αποκλείεται να έβρισε. Δεν συνηθίζει να μιλάει έτσι».*

Στη συνέχεια συζητήθηκαν τα σημεία που θα μπορούσε η Μ.Σ. να πράξει διαφορετικά, προκειμένου να αποφύγει τη σύγκρουση και εκεί η ίδια ανέλαβε την ευθύνη της για την πράξη.

Ακολούθως, παρακινήθηκε η Μ.Σ. από τη διαμεσολαβήτρια να αναγνωρίσει κάποια θετικά σημεία στη στάση του θύματος, που θα μπορούσε να είχε αξιοποιήσει η ίδια για να αποφύγει τελικά τη σύγκρουση και εκείνη ανέφερε ότι η αδιαφορία του θύματος στη δική της επιμονή να “εξηγηθούν” ίσως θα μπορούσε να είχε αποτρέψει το συμβάν. Κατόπιν, η Μ.Σ. δήλωσε ότι μετάνιωσε για την πράξη της και ζήτησε συγγνώμη τόσο από τη μητέρα όσο και από τον αδερφό του θύματος.

Η διαμεσολαβήτρια ρώτησε τότε την πλευρά της παθούσας αν υπάρχουν ακόμα κάποια θέματα ανεπεξέργαστα που θέλουν να τεθούν στη συζήτηση πριν αποδεχθούν τη συγγνώμη της Μ.Σ. και η μητέρα, εξακολουθώντας να είναι επιφυλακτική ως προς την ειλικρίνεια της Μ.Σ. τη ρώτησε γιατί έχει χτυπήσει και άλλα παιδιά στο παρελθόν, αλλά η Μ.Σ. αρνήθηκε την εμπλοκή της σε οποιοδήποτε άλλο συμβάν και απέδωσε αυτή την ερώτηση στη διάδοση κακόβουλων φημών σε βάρος της στην περιοχή, κυρίως μετά το συμβάν.

Αφού περατώθηκε η όλη διαδικασία και η Μ.Σ. ζήτησε παραπάνω από μία φορά συγγνώμη για την πράξη της, η διαμεσολαβήτρια απευθύνθηκε στην πλευρά της παθούσας με την προτροπή «*τόρα μπορείτε να δεχθείτε τη συγγνώμη. Μπορείτε να δώσετε στη Μ. το χέρι*». Ο αδερφός της παθούσας φάνηκε πιο συγκαταβατικός, με διάθεση να δώσει μια ευκαιρία στη Μ.Σ. ώστε «*να μην καταστραφεί η ζωή της*», ενώ η μητέρα είπε ότι δεν της είναι εύκολο να δεχτεί απλά μια συγγνώμη για όλο αυτό «*το κακό*» που η Μ.Σ. προκάλεσε στην κόρη της. Φεύγοντας, έδωσε κι εκείνη το χέρι της στη Μ.Σ. και τη συμβούλεψε στο εξής να είναι πιο προσεχτική.

Η όλη διαδικασία αποτιμήθηκε ως θετική από τις Επιμελήτριες, αλλά και από την Μ.Σ., η οποία φάνηκε ειλικρινής και ένιωσε περήφανη που ανταποκρίθηκε σωστά στις ερωτήσεις της συντονίστριας Επιμελήτριας.

Ωστόσο, το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, ενώ η Μ.Σ. έκανε την εγγραφή της και ξεκίνησε να φοιτά στο ΓΕΛ της περιοχής της, λόγω του περιστατικού, η μητέρα του θύματος έκανε αίτηση για υποχρεωτική μετεγγραφή της Μ.Σ. σε άλλο Λύκειο, λίγο

πιο μακρινής περιοχής και επικαλέστηκε την καρδιοπάθεια της κόρης της και την επιβαρυνόμενη ψυχική της υγεία. Η αίτηση έγινε δεκτή από τη διεύθυνση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Πειραιά, αν και ο διευθυντής του σχολείου είχε αντιρρήσεις για την απομάκρυνση της μαθήτριας, καθώς δεν είχε αντιληφθεί καμία σύγκρουση. Η Μ.Σ. εξέφρασε συναισθήματα αδικίας σε βάρος της, αρνήθηκε να εγγραφεί σ' εκείνο το λύκειο λόγω δυσκολιών στη μετακίνηση και σήμερα φοιτά στο ΕΠΑΛ της γειτονιάς της και παράλληλα εργάζεται.

Παρατηρήσεις - Σχολιασμός

Παρά τη γενική θετική αποτίμηση της εφαρμογής του μέτρου της διαμεσολάβησης από τις Επιμελήτριες, τουλάχιστον όσον αφορά τη διαδικασία της συνδιαλλαγής, την προετοιμασία της κατηγορουμένης για την ανάληψη της ευθύνης για την πράξη της, τη θετική επίδραση που είχε σ' εκείνη το συγκεκριμένο μέτρο αλλά και τη συνολική συνεργασία της με την Επιμελήτριά της, ας σημειωθούν κάποιες παρατηρήσεις σχετικά με το μέτρο:

α) Η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος διενεργείται σε μία μοναδική συνάντηση, για την οποία προετοιμάζεται οπωσδήποτε σε περισσότερες από μία συναντήσεις με τον Επιμελητή του ο ανήλικος δράστης. Μια τέτοια διεξοδική προετοιμασία δεν προβλέπεται για το θύμα, με αποτέλεσμα το θύμα, ή ορθότερα στην προκειμένη περίπτωση η μητέρα του, δεν φάνηκε έτοιμη να δεχθεί λεκτικά τη συγγνώμη του δράστη. Η ιδιαιτερότητα της συγκεκριμένης περίπτωσης, είναι η εκπροσώπηση του θύματος από συγγενή, τη μητέρα, η υπερπροστατευτική διάθεση της οποίας προς το θύμα δημιουργεί πιο αδιάλλακτη στάση κατά τη συνδιαλλαγή. Αυτό οπωσδήποτε επέφερε δυσκολία, προβληματισμό και αμηχανία στον δράστη.

β) Η εκπροσώπηση της παθούσας από συγγενή της (μητέρα και αδελφός στην προκειμένη περίπτωση) την στερεί από την ευκαιρία να συμμετάσχει ενεργητικά σε μια διαδικασία αποδοχής συγγνώμης (την οποία δικαιούται να ακούσει προσωπικά), να ρωτήσει η ίδια, να ζητήσει εξηγήσεις, να εκφράσει το συναίσθημά της, να καταλάβει τον δυσλειτουργικό τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς του δράστη, και τέλος αποδεχόμενη τη συγγνώμη να ικανοποιηθεί ηθικά. Η συνδιαλλαγή έχει παιδαγωγικό σκοπό τόσο για τον δράστη όσο και για το θύμα, καθώς πρόκειται για διαδικασία από την οποία αμφότεροι αναμένεται να βγουν ωριμότεροι. Σε μια τέτοια περίπτωση, κατά την οποία το σοκ από το συμβάν έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό

τη ζωή της παθούσας, θα έπρεπε να είχε προβλεφθεί και η δική της ψυχολογική και συναισθηματική υποστήριξη, καθώς και η προετοιμασία της για τη συνδιαλλαγή ίσως από άλλον Επιμελητή ή κάποιο άλλο αμερόληπτο τρίτο πρόσωπο, έναν εξειδικευμένο επαγγελματία, που θα είναι σε θέση να τηρήσει ίσες αποστάσεις ανάμεσα στο θύμα και στο δράστη.

γ) Σε κοινωνικό επίπεδο, όπως φάνηκε από τις εξελίξεις του Σεπτεμβρίου στο σχολείο, η συγκεκριμένη συνδιαλλαγή δεν πέτυχε τη συμφιλίωση των δυο πλευρών, καθώς οι δυο πλευρές δεν μίλησαν ποτέ έκτοτε. Μόνο υποθέσεις μπορούν να γίνουν εδώ για τους παράγοντες που ακύρωσαν τον συμφιλιωτικό χαρακτήρα της συνδιαλλαγής: Αν το θύμα είχε συμμετάσχει στη συνδιαλλαγή ή αν δεν εμφάνιζε προβλήματα υγείας, πιθανώς οι φόβοι της μητέρας για την υγεία του παιδιού της να μην υπήρχαν ή να ήταν μειωμένοι και να μην είχε απαιτήσει την απομάκρυνση του άλλου παιδιού από το συγκεκριμένο σχολείο. Επίσης, η πληρεξούσια δικηγόρος της πολιτικής αγωγής, που δεν ήταν σύμφωνη με την επιβολή του μέτρου της συνδιαλλαγής κατά την ακροαματική διαδικασία πιθανόν να υπονόμεισε την ωφέλεια της διαδικασίας και να ώθησε τη μητέρα στην ανάλογη ενέργεια, εφόσον η μητέρα κάποιες στιγμές κατά τη διενέργεια της διαδικασίας της συνδιαλλαγής αναφέρθηκε στις συμβουλές της δικηγόρου και εξέφρασε δυσπιστία κι επιφύλαξη για την ειλικρίνεια της Μ.Σ.

δ) Από την επικοινωνία της Επιμελήτριας με τον Διευθυντή του σχολείου και την Διευθύντρια στη Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, κατόπιν των εξελίξεων του Σεπτεμβρίου, διαπιστώθηκε ότι η μητέρα δεν είχε αναφέρει στους διευθυντές την εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής. Αυτό ίσως υποδεικνύει, σε κοινωνικό πάλι επίπεδο, την αμφισβήτηση της αποτελεσματικότητας του μέτρου από την πλευρά του θύματος.

VII.3 Συζήτηση

Το πεδίο της παραβατικότητας ανηλίκων αποτέλεσε πρόσφορο πεδίο για την εφαρμογή προγραμμάτων αποκαταστατικής δικαιοσύνης, εφόσον θεωρήθηκε ότι μπορούν να λειτουργήσουν διαπαιδαγωγικά για τους ανήλικους δράστες, οι οποίοι χρήζουν ιδιαίτερης μεταχείρισης από την πλευρά της πολιτείας, με ταυτόχρονη ικανοποίηση των αναγκών των παθόντων (Κουράκης 2011, Κουράκης 2004, Δημόπουλος 2006, Δημόπουλος και Κοσμάτος 2011). Η επιστημονική κοινότητα, ίσως εξαιτίας των μείζονος σημασίας προβλημάτων που ταλανίζουν τα τρέχοντα ποινικά συστήματα, έστρεψε πλέον το ενδιαφέρον της σε εναλλακτικά μέτρα γενικότερα αλλά και ειδικότερα στις πρακτικές της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Η συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη και θύματος αποτελεί μια τέτοια διαδικασία που εντάσσεται στους κόλπους της και η οποία συγκεντρώνει σε διεθνές επίπεδο το εγκληματολογικό ενδιαφέρον (Braithwaite 2002).

Με τον ν.3189/2003 υιοθετήθηκαν καινοτόμες ρυθμίσεις και εισήχθησαν νέοι θεσμοί στο ελληνικό δίκαιο (Χάιδου, 2010) και μέσω αυτού θεσμοθετήθηκε ένα πιο ευέλικτο σύστημα στη διεκπεραίωση των ποινικών υποθέσεων ανηλίκων (Πιτσελά, 2004). Ωστόσο, φαίνεται ότι ο ιδιαίτερα φιλόδοξος εμπλουτισμός των αναμορφωτικών μέτρων που τίθενται στη διακριτική ευχέρεια του Δικαστή Ανηλίκων, δεν συνοδεύτηκε από την κατάλληλη μελέτη για τη δημιουργία υποδομών που θα διασφάλιζαν την επίτευξη των στόχων του. Η ελληνική πραγματικότητα στάθηκε για μία ακόμη φορά ανέτοιμη να ανταποκριθεί στον ιδανικό στόχο που είχε νομοθετικά κατοχυρωθεί, ήτοι στην πρόσκληση της κοινωνίας σε μια συμμετοχική διαδικασία για την ένταξη του ανήλικου στους κόλπους της με τη διασύνδεση κρατικών, δημοτικών, κοινοτικών φορέων για την παροχή κοινωφελούς εργασίας καθώς και την κατάρτιση και εφαρμογή εκπαιδευτικών και παιδαγωγικών προγραμμάτων (Σταθουλοπούλου, 2011: 93). Παρά τις νομοθετικές ρυθμίσεις, αναμφίβολα προς όφελος των ανηλίκων, η πρακτική των δικαστηρίων, σε γενικές γραμμές, φαίνεται μέχρι σήμερα διστακτική ως προς την επιβολή νέων μέτρων. Η μεταφορά στην ελληνική πραγματικότητα πρακτικών από άλλες νομοθεσίες και συστήματα, λόγω της φαινομενικής υπεροχής τους σε σχέση με τις δικές μας, θα έπρεπε να είχε γίνει μετά από δοκιμασία, εφόσον δηλαδή είχαν ελεγχθεί τόσο από άποψη υποδομής και συνθηκών όσο και νοοτροπίας της κοινωνίας και αφού θα είχε γίνει προηγουμένως η απαραίτητη διερεύνηση των προβλημάτων του δικού μας συστήματος (Χάιδου, 2010: 1110).

Όπως, λοιπόν, αναδεικνύεται και από τα συμπεράσματα στην τελευταία θεματική παράγραφο της ενότητας VII.1.2 **επιβεβαιώνεται η πρώτη ερευνητική μας υπόθεση, σύμφωνα με την οποία, η εφαρμογή μέτρων για τους ανήλικους παραβάτες στο πλαίσιο της επανορθωτικής δικαιοσύνης βρίσκεται σε νηπιακό στάδιο**, αφού μόλις μετά την τελευταία αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου το 2010, την τελευταία δηλαδή τετραετία, συναντάται μεγαλύτερη ποικιλία επιβολής αναμορφωτικών μέτρων, κυρίως στο δικαστήριο της Αθήνας, όπου ο Δικαστής και ο Εισαγγελέας επιτελούν τα καθήκοντά τους με αποκλειστική αρμοδιότητα τους ανήλικους, ενώ στο δικαστήριο του Πειραιά εντοπίζεται πολύ μεγαλύτερη καθυστέρηση και πολύ μεγαλύτερος δισταγμός στην επιβολή μέτρων επανορθωτικής δικαιοσύνης.

Σύμφωνα με τον Marshall (1999) αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι η διαδικασία κατά την οποία όλα τα μέρη που αφορά ένα αδίκημα συγκεντρώνονται, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα επακόλουθα του αδικήματος και τις επιπτώσεις του για το μέλλον. Η συνδιαλλαγή θύματος - δράστη, ως η δημοφιλέστερη πρακτική αποκαταστατικής δικαιοσύνης, προϋποθέτει τη συνάντηση -με ελεύθερη συναίνεση- ανάμεσα στο δράστη, το θύμα και ένα αμερόληπτο τρίτο πρόσωπο, έναν "ουδέτερο" διαμεσολαβητή, και την ενεργό συμμετοχή τους με σκοπό τη συζήτηση για τον αντίκτυπο της πράξης, την επίλυση των ζητημάτων που απορρέουν από την αξιόποινη πράξη και την επίτευξη συμφωνίας σχετικής με την επανόρθωση της βλάβης.

Στο πλαίσιο της συμμετοχικής δικαιοσύνης η λύση δεν επιβάλλεται, αντιθέτως επιλέγεται ως κοινό πεδίο των εμπλεκομένων. Ειδικά για τον ανήλικο δράστη καθίσταται εμφανές ότι αυτή η κοινωνικοπαιδαγωγική παρέμβαση του ποινικού δικαίου, ως εναλλακτική επιλογή που παρέχεται από αυτό, επιτελείται μέσα από μια βιωματική διαδικασία. Στη συγκινησιακή εκτόνωση αμοτέρων των μερών μπορεί ενδεχομένως κάποιος να αποδώσει και τη μείωση της υποτροπής όπως αυτή εμφανίζεται στους δείκτες των δικαιοσύνης συστημάτων, όπου ο θεσμός της διαμεσολάβησης απαντάται από δεκαετίες (Γαλανού, 2011)

Στο σημείο αυτό και αφού ληφθούν συνδυαστικά υπόψη τα συμπεράσματα όπως έχουν καταγραφεί στην πέμπτη παράγραφο της θεματικής ενότητας VII.1.4 και σε ολόκληρη την VII.1.6 **επιβεβαιώνεται και η δεύτερη ερευνητική μας υπόθεση, σύμφωνα με την οποία, η εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος διαπαιδαγωγεί τον ανήλικο παραβάτη και αποτρέπει την υποτροπή του στη διάπραξη νέων αξιόποινων πράξεων**, εφόσον, όπως προκύπτει, η συνδιαλλαγή διαδραματίζει έναν καθοριστικό

ρόλο στη διαπαιδαγώγηση του νεαρού παραβάτη, δίνοντάς του τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσει τις συνέπειες των πράξεών του και να αναλάβει τις ευθύνες του τόσο απέναντι στο θύμα όσο και στην κοινωνία. Στην προοπτική αυτή, όπως επισημαίνει η Σταθουλοπούλου (2011), η συνδιαλλαγή του ανηλίκου με τον παθόντα, συμβάλλει στην προσέγγιση θύτη και θύματος, στη διεύρυνση των ορίων της μεταξύ τους κατανόησης, συντελεί στην ουσιαστική επανόρθωση της πράξης, συμβάλλει στην άρση των αιτίων της κοινωνικής σύγκρουσης.

Η σύλληψη ενός ανηλίκου πάντοτε βιώνεται ως σοκ, αδικία, μαγάρισμα, κεραυνός εν αιθρία, αλλά μπορεί να λειτουργήσει και ως το όριο που δεν μπήκε έγκαιρα από τους γονείς (Ανδρεοπούλη, 2011:313). Αυτή η στιγμή είναι τόσο δύσκολη και οδυνηρή για τον ανήλικο και την οικογένειά του, ώστε αν παραβλεφθεί η ανάγκη τους να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και να τα μοιραστούν, έχει χαθεί μια σημαντική ευκαιρία να βοηθηθούν. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι γονείς ή τα παιδιά χαρακτηρίζουν «τύχη» την σύλληψή τους, επειδή μετά από αυτό το γεγονός αναγκάστηκαν να αναθεωρήσουν πολλά θέματα από τη ζωή τους και τις επιλογές τους. Καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτού του βιώματος αλλά και στη διαχείριση της κατάστασης διαδραματίζει ο Επιμελητής Ανηλίκων, ο οποίος είναι ο πρώτος, μετά τη σύλληψη, που αναγνωρίζει και φροντίζει την ανάγκη του ανηλίκου και της οικογένειάς του να αφηγηθούν την εμπειρία τους, να λάβουν υποστήριξη, ενημέρωση, κατανόηση, ίσως και καθοδήγηση και να αντιμετωπισθούν χωρίς κριτική αλλά με σεβασμό της αξιοπρέπειάς τους, οπότε, συνακόλουθα, δημιουργείται ανάμεσά τους ένας ισχυρός δεσμός και μία βαθμιαία σχέση εμπιστοσύνης και σύνδεσης.

Ο Επιμελητής Ανηλίκων συμβάλλει όμως και στην πρόληψη της παραβατικότητας, όπως προέκυψε και από την έρευνα, αναλαμβάνοντας αρχικά τις διοικητικές επιμέλειες και συνεργαζόμενος με παιδιά που βρίσκονται σε κίνδυνο να παραβατήσουν, παραπέμποντας συνάμα αδιάγνωστες περιπτώσεις που εντοπίζονται από τον ίδιο σε κατάλληλο πλαίσιο. Περαιτέρω, μέσα από την παρέμβαση και τη συμβουλευτική υποστήριξη του ανηλίκου, την αφύπνιση, κινητοποίηση και στήριξη της οικογένειάς του, καθώς και με την εφαρμογή των αναμορφωτικών μέτρων, ο Επιμελητής λειτουργεί ειδικοπροληπτικά στην παραβατικότητα, εφόσον δημιουργούνται προϋποθέσεις αποφυγής της υποτροπής. Στην ίδια διαπίστωση καταλήγουμε στην VII.1.7 θεματική ενότητα των συμπερασμάτων, όπου **επιβεβαιώνεται και η τρίτη ερευνητική μας υπόθεση, σύμφωνα με την οποία, ο ρόλος του Επιμελητή**

Ανηλίκων στη μεταχείριση της ανήλικης παραβατικότητας, εκτός από κατασταλτικός, είναι και ειδικοπροληπτικός.

Ωστόσο, η Χάιδου επισημαίνει (2010: 1110) ότι ο θεσμός του Επιμελητή Ανηλίκων, αν και πολύ σημαντικός στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, τόσο κατά το διάστημα που προηγείται της δικασίμου όσο και μετά την επιβολή των κυρώσεων, με την πάροδο του χρόνου υποβαθμίζεται όλο και περισσότερο. Ενώ με τις συντελεσθείσες νομοθετικές αλλαγές απαιτείται μια ουσιαστικότερη και εντονότερη εμπλοκή του στην απονομή της δικαιοσύνης, η πολιτεία εξακολουθεί να απαξιώνει το ρόλο του κυρίως με το να μη μεριμνά για τη στελέχωση και οργάνωση των υπηρεσιών, ώστε να είναι δυνατός ένας ορθολογικότερος (και αποτελεσματικότερος) καταμερισμός στην ανάθεση των επιμέρους υποθέσεων που αφορούν τους ανήλικους δράστες. Η απροθυμία της πολιτείας να ενισχύσει το θεσμό των Επιμελητών Ανηλίκων -των οποίων το έργο, σύμφωνα με την ως άνω συγγραφέα, θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται ως λειτούργημα, και με τα νέα μέτρα γίνεται περισσότερο απαιτητικό- αποδεικνύει ότι η ομάδα των ανήλικων παραβατών στην χώρα μας ήταν, είναι και θα είναι κοινωνικά αποκλεισμένη και η εξελικτική της πορεία παραμένει ουσιαστικά αδιάφορη για το επίσημο σύστημα.

Το ίδιο πρόβλημα αγγίζει και η Σταθουλοπούλου (2011: 101), όταν αναφέρει ότι ο Εισαγγελέας στηρίζεται για τη σύνταξη της έκθεσης κοινωνικής έρευνας σε μια υποστελεχωμένη Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων που ηρωικά καλείται να ανταπεξέλθει σε ένα πολυσύνθετο έργο, προσαρμοζόμενη στις αλλαγές μιας όλο και βαρύτερης σε ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά παραβατικότητας.

Μέσα όμως από την παρούσα ερευνητική προσπάθεια και όλο το υλικό που συγκέντρωσε από τις συνεντεύξεις των Επιμελητών, δημιουργήθηκε στη γράφουσα το αίσθημα ότι πάνω από αυτό το απαισιόδοξο τοπίο που υπάρχει γύρω μας σε όλα τα επίπεδα, εξακολουθεί να ζει η ελπίδα, αρκεί να υπάρχουν άνθρωποι που εργάζονται και δρουν με φιλότιμο, συνείδηση, επαγγελματισμό, ήθος και αγάπη και αυτά προσπαθούν να μεταδώσουν ως βασικές αξίες στους εφήβους που έχουν χάσει τον προσανατολισμό τους και χρειάζονται κυρίως μια πυξίδα να πορευθούν.

VII.4 Προτάσεις

Μετά την ολοκλήρωση της ερευνητικής διαδικασίας, την παρουσίαση των αποτελεσμάτων, των συμπερασμάτων, της μελέτης μίας περίπτωσης συνδιαλλαγής καθώς και της συζήτησης που προηγήθηκε, κατατίθενται οι εξής προτάσεις:

- Από την παρακολούθηση της εφαρμογής της νομοθεσίας μέχρι σήμερα, αναφαίνεται η έλλειψη υποστήριξης από μία **κεντρική αρχή** που να οργανώνει και να επιβλέπει το έργο επιμέρους υπηρεσιών και προγραμμάτων και που **θα συντονίζει τη δικτύωσή τους. Η απεμπλοκή της ελληνικής έννομης τάξης από τα παραδοσιακά πρότυπα και ο εκσυγχρονισμός της, υπό το πρίσμα της νέας κοινωνικής πραγματικότητας** πρέπει να αποτυπωθεί πλέον έμπρακτα.

- Προβάλλει αδήριτη η ανάγκη ενός **μακρόπνοου εθνικού σχεδίου δράσης και ενός μακροπρόθεσμου σταθερού αντεγκληματικού σχεδιασμού, με ένα σώμα Επιμελητών Ανηλίκων, οργανωμένο ως αυτοτελή, δυναμικό και διεπιστημονικό κλάδο και όχι ως «διεκπεραιωτικό» όργανο της ποινικής διαδικασίας.**

- Η επανορθωτική δικαιοσύνη συνιστά έναν εναλλακτικό τρόπο απάντησης στο έγκλημα. Η εφαρμογή των πρακτικών της επανορθωτικής δικαιοσύνης, στο πλαίσιο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, απαιτεί αλλαγές, καθώς έχει ακόμα πολλές λειτουργικές και οργανωτικές ελλείψεις και ανάγκες. Είναι απαραίτητο να υπάρξει στην πράξη μία **ιδεολογική στροφή από την “τιμωρία” στη “συμφιλίωση”**. Είναι καιρός να εστιάσουμε στην **ανάπτυξη και καλλιέργεια κουλτούρας που θα έχει στο επίκεντρό της την έννοια της επανόρθωσης και στην επιδίωξη ενός ευρύτερου διαλόγου γύρω από αυτή**. Μοναδική πηγή πληροφόρησης για τους πολίτες και τους επαγγελματίες είναι οι ίδιοι οι νόμοι, στους οποίους όμως δεν εξηγείται ποτέ το υπόβαθρο και οι στόχοι των μέτρων και των πρακτικών της επανορθωτικής δικαιοσύνης, ώστε να υιοθετήσουμε όλοι μία λιγότερο τιμωρητική απάντηση στη σύγκρουση.

- Είναι **απαραίτητη η στελέχωση των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων, η στήριξη του έργου του Επιμελητή Ανηλίκων, η οριοθέτηση του ρόλου του, η αποσαφήνιση των αρμοδιοτήτων του, όπως αυτές θα διέπονται από ένα σαφώς καθορισμένο κώδικα δεοντολογίας**. Με αυτό τον τρόπο οι Επιμελητές Ανηλίκων, οι οποίοι σηκώνουν χρόνια το βάρος μιας μοναχικής πορείας στο χώρο της μεταχείρισης της ανήλικης παραβατικότητας, αντιμετωπίζοντας τεράστια ηθικά και δεοντολογικά διλήμματα, θα μπορέσουν με τις απαραίτητες εγγυήσεις και προϋποθέσεις να ασκούν το έργο τους με ασφάλεια τόσο για τους ίδιους όσο και για τους ανήλικους που εξυπηρετούν και τις οικογένειές τους.

- Προβάλλει, επίσης, αδήριτη η ανάγκη **καθορισμού των επιστημονικών μεθόδων** που επίσημα ακολουθούν οι ΥΕΑ σε όλη την Ελλάδα και ειδικότερα η **δημιουργία ενός ρυθμιστικού πλαισίου που θα διέπει τη διαδικασία της συνδιαλλαγής** ώστε να δίνεται η δυνατότητα στους Επιμελητές να ακολουθούν μία ενιαία πρακτική για την εφαρμογή του μέτρου.

- Περαιτέρω, μείζονος σημασίας προβάλλει το ζήτημα της **εκπαίδευσης και εξειδίκευσης των Επιμελητών Ανηλίκων ως διαμεσολαβητών**, εφόσον ο ρόλος που διαδραματίζει ο διαμεσολαβητής, αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του είναι εξαιρετικά σημαντικά, προκειμένου να επέλθει ειλικρινής αποκατάσταση στις σχέσεις ανήλικου δράστη και θύματος και η συνδιαλλαγή να οδηγήσει σε πραγματικά ευεργετικά αποτελέσματα, γεγονός που δεν πρέπει πλέον να παραμελείται από την ελληνική πολιτεία.

- **Ανάγκη επιμόρφωσης προβάλλει και για τις δικαστικές αρχές σχετικά με τα θέματα που αφορούν τον τρόπο «χειρισμού» των ανηλικών παραβατών, αλλά και για το θεσμό της διαμεσολάβησης.** Οι δικαστικοί λειτουργοί των δικαστηρίων ανηλίκων θα πρέπει να απαλλάσσονται από επιπρόσθετα καθήκοντα, τα οποία δεν βρίσκονται σε άμεση συνάφεια με την απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους. Θα πρέπει, περαιτέρω, να τους παρασχεθεί η δυνατότητα επαγγελματικής εξέλιξης στο σύστημα της δικαιοσύνης για ανηλίκους και η θητεία τους να μπορεί, πάντοτε με τη συναίνεσή τους, να ανανεώνεται για περισσότερο από μία διετία. Με αυτό τον τρόπο και έχοντας γνωρίσει το έργο των ΥΕΑ και τον τρόπο που δρα ξεχωριστά κάθε Επιμελητής, θα μπορούν να συνεργάζονται καλύτερα μαζί τους και θα είναι πιο ανοιχτοί στην επιβολή νέων επανορθωτικών ρυθμίσεων προς όφελος πάντα του νεαρού παραβάτη. Έτσι, δεν θα παρατηρούνται πλέον φαινόμενα “αναγκαστικής” επιβολής του μέτρου της συνδιαλλαγής, έστω και αν θεωρούν ότι θα είναι επ’ωφελεία του νεαρού δράστη, εάν ο ίδιος δεν έχει παραδεχτεί την πράξη για την οποία κατηγορείται, οπότε δεν είναι πρόθυμος να αναλάβει καμία ευθύνη γι’ αυτή ή εάν το θύμα δεν είναι έτοιμο για μία τέτοια διαδικασία. Απαραίτητη προϋπόθεση και απαραίτητος όρος για τη διενέργεια της συνδιαλλαγής θα πρέπει να είναι η **εθελούσια συναίνεση των εμπλεκόμενων μερών και μία εξατομικευμένη προσέγγιση της κάθε περίπτωσης.**

- **Οι αστυνομικές αρχές που επίσης ασχολούνται με ανήλικους δράστες θα πρέπει να στελεχωθούν με εξειδικευμένο προσωπικό, να δημιουργηθούν κοινωνικές υπηρεσίες στα αστυνομικά τμήματα και ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να**

δοθεί στην επιμόρφωση των αστυνομικών, καθώς και όλων όσων εμπλέκονται στο ποινικό σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων, όπως δικαστών, ανακριτών, εισαγγελέων, δικηγόρων όσον αφορά τους στοιχειώδεις κανόνες για την απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους, καθώς και για το θεσμό της διαμεσολάβησης, ώστε να δίνεται η δυνατότητα άμεσης και έγκαιρης παρέμβασης στη σύγκρουση, χωρίς να την πυροδοτούν, προκειμένου να επιλύονται οι διαφορές σε πρώιμο στάδιο, και να μη χρειαστεί η υπόθεση να πάρει το δρόμο της ποινικής διευθέτησης και καταλήξει να συζητείται μετά από κάποια χρόνια σε μία δικαστική αίθουσα. **Όλοι οι επαγγελματίες που εμπλέκονται στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων θα πρέπει να ενημερώνονται για αντίστοιχες καλές επανορθωτικές πρακτικές καθώς και για τις νομοθετικές εξελίξεις και να ενθαρρύνεται η συμμετοχή τους σε ευρωπαϊκά προγράμματα για ανταλλαγή εμπειριών και καλών πρακτικών.**

- Υπογραμμίζεται, επίσης, η ιδιαίτερη σημασία της **δυνατότητας αποχής του Εισαγγελέα από την τυπική διαδικασία** για την ειδική πρόληψη, ιδίως εάν πρόκειται για περίπτωση που ο ανήλικος για πρώτη φορά παραβαίνει τον ποινικό νόμο ή έχει τελέσει αδίκημα υπό την πίεση ομάδας συνομηλίκων. Μία ειδικοπροληπτικά αποτελεσματική, αποπαραμβατική δικαιοσύνη ανηλίκων παραβατών χρειάζεται την εντατικοποιημένη ερευνητική μελέτη της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων σε σχέση με τις λύσεις που προσφέρουν οι κατά παρέκκλιση διαδικασίες και παράλληλα έναν συναφή με τις εν λόγω έρευνες, μακροπρόθεσμο και σταθερό αντεγκληματικό σχεδιασμό από έναν κεντρικό φορέα.

- Ταυτόχρονα απαιτείται **ουσιαστική δικτύωση με σχολεία, ΜΚΟ ή άλλους κοινωνικοποιητικούς φορείς της νεότητας, οι οποίοι πρέπει να καταρτιστούν, να ενδυναμωθούν και να συντονιστούν**, ώστε να προλαμβάνουν την εξέλιξη της όποιας σύγκρουσης και να λειτουργούν διαμεσολαβητικά με στόχο την άμεση αποκατάσταση των σχέσεων των εμπλεκόμενων μερών. Παράλληλα, απαιτείται **ενημέρωση και σωστός προσανατολισμός των νέων**, όχι μόνο των παραβατικών ή όσων "φλερτάρουν" με την παραβατικότητα αλλά γενικότερα όσων απειλούνται από τον κοινωνικό αποκλεισμό, προς τους θεσμούς και τους φορείς που μπορούν να βοηθήσουν ουσιαστικά τόσο στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας όσο και στην κοινωνική ένταξη των νεαρών δραστών. Αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα την ανάγκη συγκρότησης καινούριων φορέων που να ασχολούνται με τους ανηλικούς παραβάτες, όσο κυρίως την ανάγκη για **την εξασφάλιση της βιωσιμότητας των ψυχιατρικών δομών και δομών φιλοξενίας για εφήβους, την ουσιαστική και**

αποτελεσματική ενεργοποίηση των υφιστάμενων θεσμών, αναβάθμιση και συνεργασία των ήδη υπάρχοντων φορέων, οι οποίοι είναι αναγκαίο να ευαισθητοποιηθούν για τις ειδικές ανάγκες του εν λόγω πληθυσμού, ώστε να συμπεριλαμβάνουν στα προγράμματά τους **στοχευμένες δράσεις διαρκείας** και να υπάρχει ταχύτερη και ευκολότερη πρόσβαση του νέου προς τις υπηρεσίες που μπορούν να τον βοηθήσουν.

- Προχωρώντας στην ανάλυση του θέματος και εξετάζοντας όλες τις πλευρές, διαπιστώνουμε ότι έχουμε ένα σύστημα που είναι επικεντρωμένο στο δράστη και τη δίωξη. Ο προσανατολισμός αρχίζει να αλλάζει, χωρίς όμως στην ουσία να προβλέπονται θεμελιακές και ουσιαστικές αλλαγές. Επιβάλλεται πλέον να δημιουργηθούν και στη χώρα μας οι τρόποι, τα μέσα και ο μηχανισμός για την πλήρη προστασία των θυμάτων αξιόποινων πράξεων και την αποφυγή δευτερογενούς θυματοποίησής τους. **Η συμμετοχή τρίτου αμερόληπτου προσώπου που ίσως αναλαμβάνει τη στήριξη των θυμάτων αλλά και η δημιουργία υπηρεσίας υποστήριξης θυμάτων**, όπως προβλέπεται στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ ότι πρέπει να ισχύσει από 01/01/2015 σε κάθε κράτος – μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης δείχνει την τάση εξισορρόπησης των δικαιωμάτων θύματος και δράστη.

- Περαιτέρω, από την έρευνα προέκυψε η ανάγκη να υπάρχει **ένα μέτρο follow up** για τις περιπτώσεις που χειρίζονται οι Επιμελητές, ώστε να δίνεται η δυνατότητα παροχής κάποιας πληροφόρησης για την εξέλιξη των δραστών, την υποτροπή τους ή μη σε άλλες αξιόποινες πράξεις, να ελέγχεται η ασφάλειά τους όσο και των θυμάτων και να αξιολογείται γενικότερα στο χρόνο η αξία των επανορθωτικών διαδικασιών αλλά και η παρέμβαση του Επιμελητή.

- Τέλος, εξίσου σημαντικό είναι **να καθιερωθεί το σύστημα της εποπτείας των Επιμελητών**, ώστε, με εξωτερικούς συνεργάτες επόπτες, να έχουν τη δυνατότητα συζήτησης και ανατροφοδότησης για την πορεία και τον καλύτερο χειρισμό των πολύ δύσκολων κυρίως υποθέσεων. Παράλληλα, θα μπορούσαν να εκπαιδευτούν σε ένα πιο ευέλικτο σχήμα, με την εφαρμογή μιας ‘‘συναδελφικής εποπτείας’’. Αν νιώθουν ότι αντιμετωπίζονται με σεβασμό του ρόλου τους από την πολιτεία, τους παρέχεται η επαγγελματική στήριξη που χρειάζονται και ενδυναμώνονται τόσο οι τεχνικές όσο και οι κοινωνικές τους δεξιότητες, μπορούμε να ελπίζουμε ότι περιορίζεται ο κίνδυνος της επαγγελματικής τους εξουθένωσης .

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Κάθε κοινωνία εμφανίζει την εγκληματικότητα που της αντιστοιχεί. Στη διαδρομή των χρόνων παρατηρούμε ότι οι δημόσιες ανησυχίες για τη νεανική παραβατικότητα υπήρξαν φαινόμενο επαναλαμβανόμενο και κάθε κύκλος ανησυχιών έθετε με νέους όρους το ζήτημα σε όλες του τις διαστάσεις (Αβδελά, 2013: 57). Η δυσκολία προσαρμογής των νέων είναι βέβαιο ότι απαιτεί μία πολυεπίπεδη και ολιστική προσέγγιση. Κι ενώ μιλάμε για την ψυχοκοινωνική στήριξη και την επανένταξη του ανήλικου παραβάτη, έχουμε επίγνωση ότι σε άλλους -στην Πολιτεία- ανήκει η ευθύνη μεταβολής των συνθηκών που γεννούν το θύμα-θύτη και την κοινωνική ασθένεια που εκπροσωπεί. Οι στρατηγικές για αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας πρέπει να εμπλέκουν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να αντιμετωπίζουν εγκαίρως παράγοντες που εξωθούν από νωρίς νεαρά άτομα στον κίνδυνο του εγκλήματος, να έχουν κατά προτίμηση έναν τοπικό άξονα και να σχετίζονται με πολύπλευρες στρατηγικές για κοινωνική ανάπτυξη, μέσω των οποίων να αποσκοπείται η αναστροφή των συνεπειών του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων, της αστικής εξαθλίωσης, της ανεργίας, της απουσίας εκπαιδευτικών ευκαιριών και της σχολικής διαρροής.

Από τις έρευνες προκύπτει ότι μέχρι σήμερα η εφαρμογή των εξωιδρυματικών μέτρων δεν είναι αυτή που προσδοκούσαμε. Αποτελεί κοινή παραδοχή ότι δεν αρκούν οι νομοθετικές προβλέψεις. Η Πολιτεία οφείλει να μην αρκείται στη νομοπαραγωγική διαδικασία, αλλά να φροντίζει για την ορθή εφαρμογή του νόμου στην πράξη (Κουράκης, 2005, Παπαχρίστου, 1999). Η επώδυνη συνειδητοποίηση ότι όλα στη χώρα μας συντελούνται με πολύ αργά βήματα (θέσπιση καινοτόμων νομοθετικών ρυθμίσεων χωρίς ουσιαστικό κοινωνικό αντίκρισμα, δηλαδή χωρίς την προαπαιτούμενη μελέτη των πραγματικών αναγκών και τη διαδικασία εφαρμογής τους, εξαγγελίες πανηγυρικών δομών που ακυρώνονται στην πράξη) δεν πρέπει να λειτουργήσει αποθαρρυντικά ως προς την επίταση της προσπάθειάς μας. Είναι γεγονός ότι κατά καιρούς και με πνεύμα καλής θέλησης σημειώνονται αποσπασματικές ενέργειες χωρίς όμως συνέπεια στο χρόνο. Γι' αυτό απαιτείται να παραμείνουμε σε εγρήγορση (Σταθουλοπούλου, 2011: 104).

Η ποινική δικαιοσύνη δεν είναι παρά μέρος του ευρύτερου συστήματος απονομής της «κοινωνικής» δικαιοσύνης, ταυτοχρόνως δε κάθε επιτυχημένη αντεγκληματική πολιτική περιλαμβάνει αφενός μεν μία πολιτική διεπιστημονικών συνεργασιών, αφετέρου μία πολιτική διεταιρικότητας, που προϋποθέτει εμπλοκή και του πολίτη σε

ορισμένες δράσεις κοινωνικής πρόληψης μέσα από θεσμικά όργανα ή άτυπα δίκτυα κοινωνικής παρέμβασης και διαμεσολάβησης (Παπαθεοδώρου 2002, Φασούλα 2011). Κάθε μέτρο αντεγκληματικής πολιτικής θα μπορούσε να είναι στην Ελλάδα ακόμα πιο αποτελεσματικό, εάν σε επίπεδο νομοθετικό, εκτός από την αγωνία για εναρμόνιση με τις διεθνείς τάσεις, λαμβάνοντας ουσιαστικά υπόψη οι ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σε εθνικό επίπεδο (Αλεξιάδης, 2001: 218), καθώς και προτάσεις ανθρώπων με πρακτική και συνεχή ενασχόληση στο συγκεκριμένο πεδίο. Από την άλλη μεριά είναι γνωστό ότι η έλλειψη πόρων, η βραδυκίνησια του κρατικού μηχανισμού, η εσωστρέφεια των φορέων αλλά και των επιστημόνων (Σπινέλλη, 2007: 22), η αδιαφορία των πολιτών είναι λόγοι για τους οποίους θετικά νομοθετικά μέτρα μένουν συχνά ανεφάρμοστα στην πράξη.

Τελικός στόχος είναι η ενεργοποίηση πολιτικών σε επίπεδο πρωτογενούς και δευτερογενούς παρέμβασης (νέοι σε κίνδυνο και προ-παραβατικοί νέοι) με ταυτόχρονο εκσυγχρονισμό και οποιασδήποτε μορφής τριτογενούς παρέμβασης (παραβατικοί νέοι), συμπεριλαμβανομένης και της ποινικής αντίδρασης της πολιτείας (Φαρσεδάκης, 2005α: 125-126). Πρέπει, επιτέλους, να γίνει συνείδηση όλων, ότι προσέχοντας τους νέους, κάνουμε μία σίγουρη επένδυση σε μια καλύτερη κοινωνία. Οι νέοι χρειάζονται αντιμετώπιση με υπευθυνότητα και σοβαρότητα, έχοντας όμως πάντοτε στο μυαλό ότι πρόκειται για μία ευαίσθητη και εύθραυστη ύπαρξη γεμάτη ενθουσιασμό, δυναμικότητα και αυθορμητισμό, που πρέπει να αντιμετωπιστεί με αγάπη, φροντίδα και σεβασμό (Αρτινοπούλου & Μαγγανάς, 1996).

Το σύγχρονο δίκαιο θεωρεί τον ανήλικο παραβάτη ταυτοχρόνως θύτη αλλά και θύμα. Η διακηρυγμένη μέριμνα του δικαϊκού συστήματος είναι η αναμόρφωση του ανήλικου παραβάτη και η αποκατάσταση των συνθηκών που θα του επιτρέψουν να επανέλθει στην κανονικότητα. Η αντιμετώπιση της παραβατικής συμπεριφοράς πλέον δεν έχει τόσο τιμωρητικό χαρακτήρα, όσο εκπαιδευτικό – αναμορφωτικό. Η παραβατική συμπεριφορά είναι μία “περιπέτεια” από την οποία ο ανήλικος πρέπει να βγει κατά το δυνατόν αλώβητος, έτοιμος να επανέλθει στην ομαλή κοινωνική ζωή. Για φορείς που μάχονται τον κοινωνικό αποκλεισμό οι ανήλικοι παραβάτες αποτελούν μια διακριτή κοινωνική ομάδα, που από πολύ νωρίς στη ζωή τους, στερήθηκαν άδικα τα μέσα και τις δυνατότητες να επιδιώξουν την ομαλή κοινωνική τους ένταξη. Με αυτό το σκεπτικό αποτελούν μία ακόμα πρόκληση για τη σύγχρονη ανοικτή κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αβδελά, Ε. (2013), «*Νέοι εν κινδύνω*»: επιτήρηση, αναμόρφωση και δικαιοσύνη ανηλίκων μετά τον πόλεμο, Αθήνα: Πόλις
- Αλεξιάδης, Σ., (2001), *Σωφρονιστική*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας
- Αλεξιάδης, Σ., (2005), *Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας
- Αλεξιάδης, Σ., (2007), «*Η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη: Μια άλλη αντιμετώπιση του 'εγκληματικού φαινομένου'*», στον *Τιμητικό Τόμο για τον Ι.Μανωλεδάκη*, τόμος ΙΙ, Σάκκουλας, σελ. 991-1017
- Αλεξιάδης, Σ., (2011), *Εγκληματολογία*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας
- Ανδρεοπούλη, Λ., (2011), «*Ανήλικοι υπό κρίση – οικογένειες σε κρίση; Ο ρόλος του επιμελητή ανηλίκων*» στο *Διεπιστημονικότητα, διεταιρικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη*, επιμ.Ζαγούρα, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, σελ.307-321
- Αρτινοπούλου, Β., Μαγγανάς, Αντ., (1996), *Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Αρτινοπούλου, Β., (2010), *Επανορθωτική Δικαιοσύνη. Η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοσύνης συστημάτων*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Αρτινοπούλου, Β., (2011), «*Οι "γκρίζες ζώνες" της αποκαταστατικής δικαιοσύνης*», στον *Τιμητικό Τόμο για τον Ι.Φαρσεδάκη*, τόμος Ι, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 755-774
- Αρχιμανδρίτου, Μ., (2000) *Η ανοιχτή έκτιση της ποινής*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Βάμβουκας, Μ.(2007), *Εισαγωγή στην Ψυχολογική Έρευνα και Μεθοδολογία*, Αθήνα: Γρηγόρης
- Γαλανού, Χ., (2011), «*Η Διαμεσολάβηση στη Νορβηγία ως θεσμός επανορθωτικής δικαιοσύνης*» στο *Διεπιστημονικότητα, διεταιρικότητα και*

κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη, επιμ.Ζαγούρα, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, σελ. 277-293

- Γεωργούλας, Σ., (2000), *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Γεωργούλας, Σ., (2009), *Παρέκκλιση ανηλίκων. Θεωρητική, Ερευνητική προσέγγιση και πολιτικές*, Αθήνα: ΚΨΜ
- Γιοβάνογλου, Σ., (2007α), «Η ενσωμάτωση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στα διεθνή κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής για τους ανηλίκους» στον *Τιμητικό Τόμο για τον Ι.Μανωλεδάκη*, τόμος ΙΙ, Σάκκουλας, σελ. 1053-1078
- Γιοβάνογλου, Σ., (2007β), «'Συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη θύματος': Ένα ανεκμετάλλετο μέτρο αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο ποινικό δίκαιο των ανηλίκων» στο *Η εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα, Τιμητικός Τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη*, Αθήνα: ΚΨΜ, σελ. 407-417
- Γιοβάνογλου, Σ., (2011), «Ο Εισαγγελέας ως διαμεσολαβητής στα πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας και η αλλοίωση μιας αποκαταστατικής διαδικασίας» στον *Τιμητικό Τόμο για τον Ι.Φαρσεδάκη*, τόμος Ι, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 1029-1041,
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α., (1984), *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας. Μέρος Α΄*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α., (2011), *Η Εγκληματολογία απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Δημόπουλος, Χ., (2006), *Εισαγωγή στη Θυματολογία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Δημόπουλος, Χ., Κοσμάτος, Κ., (2011), *Δίκαιο ανηλίκων: θεωρία και πράξη*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Ευστρατιάδης, Σ., (2005), «Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων σε μετεξέλιξη και αναπροσαρμογή αρμοδιοτήτων» στο *Ποινική Δικαιοσύνη*, 7, σελ. 901-904

- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας Ν.378/1976 «Περί συστάσεως Κλάδου και τακτικών θέσεων Επιμελητών Ανηλίκων παρά τοις δικαστηρίοις Ανηλίκων και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων», ΦΕΚ 171/8-7-1976
- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Προεδρικών Διάταγμα υπ' αριθ. 49 «Περί λειτουργίας της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων», ΦΕΚ 11/24-1-1979
- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας Ν.3189/2003 «Ποινική Νομοθεσία Ανηλίκων», ΦΕΚ 243/21-10-2003 και Εισηγητική Έκθεση Ν.3189/2003
- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας Ν.3860/2010 «Βελτιώσεις της ποινικής νομοθεσίας για τους ανήλικους δράστες, πρόληψη και αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων», ΦΕΚ 111/Α/12-07-2010 και Αιτιολογική Έκθεση Ν.3860/2010
- Ζαγούρα, Π., (2007), «Όψεις της παραβατικότητας των ανηλίκων και τα όρια της ποινικής της διαχείρισης», στο: *Στηρίζοντας τον ανήλικο παραβάτη*, επιμ.Σπινέλλη Κ.Δ, Αθήνα/Κομοτηνή: Αντ.Ν.Σάκκουλας
- Ζαγούρα, Π. (2008), «Συμβουλευτική σε ανήλικους παραβάτες και κρατούμενους», στο Βιδάλη Σ, Ζαγούρα Π. (επιμ.), *Συμβουλευτική και φυλακή*, Αθήνα/Κομοτηνή: Σάκκουλας
- Ζαγούρα, Π.(επιμ.), (2011), *Διεπιστημονικότητα, διεισδυτικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας
- Ζαραφονίτου, Χ., (1995), *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Ζαραφονίτου, Χ., (2008), *Τιμωρητικότητα – Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Ζαραφονίτου, Χ., (2011), «Από την ανταποδοτική στην αποκαταστατική δικαιοσύνη: τιμωρητικότητα ή άμβλυνση των συγκρούσεων;» στο *Η Εγκληματολογία απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις*, επιμ. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 115-121

- Θεμελή, Ο. (2003), «Εγκλεισμός και Υγεία - Η Κατάλυση ενός ακόμα έννομου αγαθού», Ποινική Δικαιοσύνη (αναθεωρημένη και ανατυπωμένη έκδοση) στο Ν.Κουράκης (επιμ.) *Αντεγκληματική Πολιτική IV - 16 Μελέτες που ολοκληρώνουν το έργο* (89-101), Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας
- Ιωσηφίδης, Θ., Σπυριδάκης, Μ.(επιμ.), (2006) *Ποιοτική Κοινωνική Έρευνα Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων*, Αθήνα: Κριτική
- Καρύδης, Β., (1996), *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα. Ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής*, Αθήνα: Παπαζήση
- Καρύδης, Β., (2010α), *Όψεις Κοινωνικού Ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί Πανικοί, Ποινική Δικαιοσύνη*, Σάκκουλας
- Καρύδης, Β., (2010β), «Η Ανατομία μίας Ανθρωποκτονίας: Κοινωνικές Αξίες και Δικαστικός Λόγος» στο *Εγκληματολογικές αναζητήσεις: τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Στέργιο Αλεξιάδη*. (επιμ. Πιτσελά, Α), Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, σελ.485-495
- Καρύδης, Β., Φυτράκης, Ε., (2011), *Ποινικός εγκλεισμός και δικαιώματα: η οπτική του Συνήγορου του Πολίτη*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Καρύδης, Β., (2011), «Αποκαταστατική δικαιοσύνη και η εμπειρία των λαϊκών δικαστηρίων στις ελεύθερες περιοχές της κατοχικής Ελλάδας» στο *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας - Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Ι.Φαρσεδάκη*, (επιμ. Χαλκιά, Α.) τόμος Ι, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 963-972
- Κατσαδήμα, Μ., Γεωργαρά, Π., (2011), «Ιστορική αναδρομή και εξέλιξη του θεσμού των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων», στο *Διεπιστημονικότητα, διεταιρικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη*, επιμ.Ζαγούρα, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, σελ. 297-303
- Κατσιγαράκη, Ε., (2011), «Διερεύνηση της σχέσης μεταξύ νεανικής παραβατικότητας και οικογενειακού περιβάλλοντος ανατροφής» στο *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας - Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Ι.Φαρσεδάκη*, (επιμ. Χαλκιά, Α.), τόμος Ι, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 293-306

- Κογιαννάκη, Ε., (2010), «Αναγκαίες βελτιώσεις της ποινικής νομοθεσίας για τους ανήλικους δράστες», στο *Επιμελούμαι*, 1, σε. 8-9
- Κοσμάτος, Κ. (2010), «Οι νέες τροποποιήσεις του ποινικού δικαίου των ανηλίκων με το Ν.3860/2010», στο *Ποιν.Δικ*, 23, σ.804-9.
- Κουράκης, Ν., Μηλιώνη,Φ. & Ερευνητική ομάδα φοιτητών, (1995), *Έρευνα στις ελληνικές φυλακές. Τα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων Κορυδαλλού και Κασσαβέτειας*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας
- Κουράκης, Ν., (2004), *Δίκαιο παραβατικών ανηλίκων: στο μεταίχμιο ποινικού δικαίου και εγκληματολογίας*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας
- Κουράκης, Ν., Κουλούρης, Ν., (2005), *Η ποινική καταστολή: μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας
- Κουράκης,Ν./Σταθουλοπούλου Ε., (2007), «Προβλήματα υποτροπής νεαρών κρατουμένων-Πορίσματα επαναληπτικής (follow up) έρευνας του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών (Πανεπιστήμιο Αθηνών)» στο: *Στηρίζοντας τον ανήλικο παραβάτη*, επιμ. Σπινέλλη Κ.Δ., Σάκκουλας, σελ.143-159
- Κουράκης,Ν. (2008), *Θεωρία της ποινής*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας
- Κουράκης, Ν., (2011), «Διαμεσολάβηση, συνδιαλλαγή και εξώδικη επίλυση ποινικών διενέξεων», στο Θάνου, Θ. (επιμ.), *Η διαμεσολάβηση στο σχολείο και την κοινωνία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Κρανιδιώτη, Μ., (2011), «Ποιος “ντροπιάζει” ποιον; Ορισμένα σχόλια πάνω στη θεωρία του Braithwaite και την επανορθωτική δικαιοσύνη» στο *Διεπιστημονικότητα, διεταιρικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη*, επιμ.Ζαγούρα, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, σελ. 129-149
- Λάζος, Γ., (1998), *Το πρόβλημα της ποιοτικής έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες. Θεωρία και πράξη*, Αθήνα: Παπαζήσης
- Λαμπίρη-Δημάκη, Ι., (2000), *Για την κοινωνιολογία*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας

- Λαμπροπούλου, Έ., (1994), *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Αθήνα: Παπαζήσης
- Λαμπροπούλου, Έ., (1999α), *Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας – Η περίπτωση της Βίας και της Εγκληματικότητας*, Β΄ Έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Λαμπροπούλου, Έ. (1999β), *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Μαγγανάς, Α., (2004), *Το Εγκληματικό Φαινόμενο στην πράξη*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Μπεζέ, Λ. (1985), *Ανήλικοι παραβάτες. Μελέτη 20 περιπτώσεων*, Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλας
- Μπεζέ, Λ. (1987), «Εγκληματικότητα και κρίση ταυτότητας στην εφηβεία», *Εγκλημα και Κοινωνία*, Α΄, τχ1, (22-32)
- Πανάγος, Κ., (2012), «Ο ρόλος των επιμελητών ανηλίκων στη συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη και θύματος: Σκέψεις για το πρόσωπο του διαμεσολαβητή» στο *Νέοι Έγκλημα & Κοινωνία*, τεύχος 6
- Παπαδοπούλου, Π., (2011), «Η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη στην Ευρώπη: έννοια, πρακτικές και οργανισμοί που την υποστηρίζουν» στο *Διεπιστημονικότητα, διεταιρικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη*, επιμ.Ζαγούρα, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, σελ. 263-275
- Παπαθεοδώρου, Θ., (2005), *Δημόσια Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική – Συγκριτική προσέγγιση*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Παπαθεοδώρου, Θ., (2007), «Η ποινικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας: Συγκριτική προσέγγιση», *Ποινική Δικαιοσύνη* 10:1, σελ. 71-79
- Παπαχρίστου, Θ., (1999), *Κοινωνιολογία του δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας
- Πιτσελά, Α., (2004), *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

- Πιτσελά, Α.,(2006α),*Η Κοινωνική Αρωγή στο πεδίο της Ποινικής Δικαιοσύνης*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας,
- Πιτσελά, Α. (2006β), *Το θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου των ανηλίκων*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Πιτσελά, Α. (επιμ.), (2010), *Εγκληματολογικές αναζητήσεις: τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Στέργιο Αλεξιάδη*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας
- Πυκνή, Μ. (2009), *Οι εκπαιδευτικές ανάγκες των Επιμελητών Ανηλίκων του Υπουργείου Δικαιοσύνης υπό το πρίσμα της Μετασχηματίζουσας Μάθησης J.Mezirow*, Διπλωματική εργασία Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών στην Εκπαίδευση Ενηλίκων στο ΕΑΠ
- Σπινέλλη, Κ., (2005), *Εγκληματολογία: σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, Αθήνα: Σάκκουλας
- Σπινέλλη, Κ., (2007), «Εισαγωγικά» στο: *Στηρίζοντας τον ανήλικο παραβάτη*, επιμ. Σπινέλλη Κ.Δ., Αθήνα: Σάκκουλας
- Σταθουλοπούλου, Ευ., (2011), «Εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού κατά την ποινική δίκη του νεαρού παραβάτη: κεκτημένα και προοπτικές» στο *Διεπιστημονικότητα, διεταιρικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη*, επιμ.Ζαγούρα, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, σελ. 85-107
- Τρωϊάνου-Λουλά, Α., (1999), *Η Υπηρεσία Επιμελητών των Δικαστηρίων Ανηλίκων*, Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλας
- Φαρσεδάκης, Ι. (2005α), *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Φαρσεδάκης,Ι. (2005β),*Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Αθήνα:Νομική Βιβλιοθήκη
- Φαρσεδάκης, Ι. (επιμ.), (2006), *Δίκαιο Ανηλίκων*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Φασούλα, Ε., (2011), «Η “παρακαμπτική” προσέγγιση της παραβατικότητας των ανηλίκων – Η δικαιοπολιτική βάση και τα ειδικοπροληπτικά οφέλη του θεσμού» στο *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη*

- της *Εγκληματολογίας - Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Ι.Φαρσεδάκη*, (επιμ. Χαλκιά, Α.), τόμος I, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 963-972
- Φουκώ, Μ. (2007), *Επιτήρηση και Τιμωρία*, Αθήνα: ΚΕΔΡΟΣ
  - Χάιδου, Α., (1990), *Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
  - Χάιδου, Α. (2002), *Το Σωφρονιστικό Σύστημα, ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
  - Χάιδου, Α., (2010), «Σκέψεις σχετικά με την εφαρμογή των ποινικών κυρώσεων για τους ανηλίκους», στον *Τιμητικό Τόμο για τον καθηγητή Στέργιο Αλεξιάδη* με τίτλο: *Εγκληματολογικές αναζητήσεις*, (επιμ. Αγγ.Πιτσελά), Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, σελ.1103-1112
  - Χάιδου, Α., (2013), *Εγκληματικότητα ανηλίκων. Αιτιολογικές προσεγγίσεις και κοινωνικός έλεγχος*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
  - Armour, M. and Umbreit, M., (2006), “Victim forgiveness in restorative justice dialogue” *Victim and Offender*, 1, pp. 123-140
  - Artinopoulou, V., (2010), “Victims of crime in contemporary Greece”, στον *Τιμητικό Τόμο για τον καθηγητή Στέργιο Αλεξιάδη* με τίτλο: *Εγκληματολογικές αναζητήσεις* (επιμ. Αγγ.Πιτσελά), Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, σελ.71-90
  - Bazemore, G., Umbreit, M., (1995), “Rethinking the Sanctioning Function in Juvenile Court: Retributive or Restorative Responses to Youth Crime”, *Crime & Delinquency*, Vol.41, No.3, pp. 296-316
  - Bell, J., (1993), *Μεθοδολογικός Σχεδιασμός Παιδαγωγικής και Κοινωνικής Έρευνας*, Αθήνα: Gutenberg
  - Bird, M., Hammersley, M., Gomm, R, & Woods, P. (1999): *Εκπαιδευτική Έρευνα στην Πράξη. Εγχειρίδιο Μελέτης*, Πάτρα: ΕΑΠ
  - Braithwaite, J., (1989), “Crime, shame and reintegration”, Cambridge University Press, Cambridge

- Braithwaite, J., (2002), *Restorative justice and responsive regulation*, Oxford: Oxford University Press
- Braithwaite, J., (2006), “Doing Justice Inelligently in Civil Society”, *Journal of Social Issues*, Vol. 62, No.2, pp. 393-409
- Davies, G., & Beech, A. (2012), *Forensic Psycology: Crime, Justice, Law, Interventions*, London: BPS Blackwell
- Gavrielidis, T., (2007), *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy*, Helsinki: HEUNI
- Liebman,M.(2007), *Restorative justice-What it works*, London:Jessica Kinsley
- Marshall, T. (1996), “The evolution of restorative justice in Britain”, *European Journal of Criminal Policy & Research*, 4, pp. 21-45
- Marshall, T., (1999), “Restorative Justice: An Overview”, *Home Office Research Development and Statistics Directorate*, London, 1999
- Matthews, R., & Pitts, J., (2001), *Crime, Disorder and Community Safety*, London and New York: Routledge
- McNeill, F., Beyens, K., (2013), *Offender Supervision in Europe*, Palgrave Macmillan
- Morris, A., (2002), “Critiquing the critiques – A brief responses to critics to restorative justice” *British Journal of Criminology*, 42, pp. 596-615
- Pitsela, A., Symeonidou-Kastanidou (Eds.), (2013), *Restorative Justice in Criminal Matters. Comparative Research in 11 European Countries*, Athens-Thessaloniki: Sakkoulas
- Queloz, N., (2011), «Νεανική παραβατικότητα, δημόσια ασφάλεια και κοινωνική αντίδραση: Επίμονα ερωτήματα για την Εγκληματολογία και την Αντεγκληματική Πολιτική», (μτφρ. Αντ.Μαγγανάς), στο *Εγκληματολογία*, τ.2/2011, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Thio, Al., (2003), *Παρεκκλίνουσα συμπεριφορά*, (επιμ.Τσουραμάνης Χρ.), Αθήνα: Έλλην

ΠΗΓΕΣ

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις

- Αρακά, Α (2007), *Νεανική παραβατικότητα, Νεαροί Θύτες ή Θύματα*; στο <http://www.alkistis-equal.gr> {πρόσβαση στις 06/04/2013}
- Αρτινοπούλου, Β., *Πλαίσιο, πεδία εφαρμογής και αποτελεσματικότητα της Διαμεσολάβησης ως μοντέλου επίλυσης των συγκρούσεων*, στο διαδικτυακό τόπο: www.nup.ac.cy/Portals/0/pdf/..Diamesolabisi%20Pliroforikes.pdf, πρόσβαση στις 03/07/2013
- Γιαννοπούλου, Ι.Γ & Τσομπάνογλου, Γ.Ο. (2003), *Νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα*, στο <http://www.encephalos.gr> {πρόσβαση στις 03/07/2013}
- Καλαβρή, Χ., (4-6-2012), *Ο Διάλογος για την επανορθωτική δικαιοσύνη στην Ευρώπη και στην Ελλάδα*, στο διαδικτυακό τόπο: http://www.messapianews.gr/index2.php?option=com_content&task..., πρόσβαση στις 02/07/2013
- Καφασάρη, Α., Βλάσσης, Ν., Γερουκάλης, Δ., (2007), *Παραβατικότητα ανηλίκων. Μια μελέτη περίπτωσης για την Κω*, στο διαδικτυακό τόπο: www.encephalos.gr/44-4-07g.htm, πρόσβαση στις 30/09/2013
- Καρδαρά, Α., (16-1-2013), *Παραβατικότητα ανηλίκων στην κοινωνία της κρίσης*, στο διαδικτυακό τόπο: <http://aggelikikardara.wordpress.com/2013/01/16/%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%...>, πρόσβαση στις 17/07/2013
- Καρύδης, Β. (2008), *Το προφίλ του ανήλικου κρατούμενου μέσα και έξω από τη φυλακή*, στο <http://mahitotekmirio.wordpress.com/category> {πρόσβαση στις 05/04/2013}
- Καρύδης, Β. (2011), *Οι δραματικές συνθήκες στις ελληνικές φυλακές και ο νέος νόμος*, στο <http://journalism.gr/home/opinion> {πρόσβαση στις 05/04/2013}

- Κογιαννάκη, Ε., Πυκνή, Μ., (2013), *Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων και Ανήλικοι παραβάτες. Αδιέξοδα και προοπτικές*, στο freshstartproject.eu/wp-content/uploads/2013/Evangelia-Kogiannaki_Myrsini-Pykni.pdf {πρόσβαση στις 11/11/2013}
- Κουράκης, Ν. (2006), *Το θεσμικό πλαίσιο του δικαίου ανηλίκων (Ελλάδα και Ευρώπη)*, στο <http://www.niotho-asfalisis.gr> {πρόσβαση στις 06/04/2013}
- Λαπιώτη, Α., (2008), *Η συνδιαλλαγή μεταξύ δράστη και θύματος*, στο www.law.uoa.gr/crime-recearch/syndiallagi_gr.pdf, πρόσβαση στις 3/7/2013.
- Πούλου, Μ., *Μια σύντομη αξιολόγηση του σχεδίου νόμου για τους ανήλικους παραβάτες*, στο διαδικτυακό τόπο: http://epohi.gr/poulou_social_1152003.htm, πρόσβαση στις 03/07/2013
- Πυκνή, Μ., (2011), *Ανυπαρξία υποστηρικτικών προγραμμάτων εκπαίδευσης και απασχόλησης για τους ανήλικους παραβάτες*, στο διαδικτυακό τόπο: freshstartproject.eu/wp-content/uploads/2011/05/FS.Newsletter_01_EL.pdf, πρόσβαση στις 30/09/2013.
- Σπυρόπουλος, Φ., (Φεβρ.2008), *Συνδιαλλαγή δράστη-θύματος στα πλαίσια της αποκαταστατικής και συμφιλιοτικής δικαιοσύνης*, στο διαδικτυακό τόπο: www.law.uoa.gr/crime-research/syndiallagi_gr.pdf, πρόσβαση στις 03/07/2013

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Αναμόρφωση ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων

(ν.3189/2003 & ν.3860/2010)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β
ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Α) Ατομικά στοιχεία ερωτώμενου

1. ΦΥΛΟ:

Άντρας   Γυναίκα

2. ΗΛΙΚΙΑ:

3. ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ:

ΠΕ   ΤΕ   ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ   ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ

3α. Ποια σχολή έχετε τελειώσει;

3β. Αν έχετε μεταπτυχιακό προσδιορίστε το αντικείμενο

3γ. Αν έχετε διδακτορικό, προσδιορίστε το αντικείμενο.

4. ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ :

5. ΧΡΟΝΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ:

6. ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ:

Ναι   Όχι

6α. Πόσα χρόνια;

6β. Φορέας, ειδικότητα

B) Το έργο του Επιμελητή Ανηλίκων

1. Τι υποθέσεις και με ποιο τρόπο ανατίθενται αυτές στον Επιμελητή Ανηλίκων;
2. Πόσο χρονικό διάστημα πριν από την εκδίκασή της ανατίθεται η υπόθεση ανηλίκου στον Επιμελητή, προκειμένου εκείνος να διενεργήσει την κοινωνική έρευνα;
3. Σε ποιο χώρο πραγματοποιούνται, ως επί το πλείστον, οι συναντήσεις του Επιμελητή με τον ανήλικο;
4. Το ατομικό δελτίο του ανηλίκου προϋποθέτει τη συμπλήρωση συγκεκριμένων και προκαθορισμένων στοιχείων; Ποια είναι αυτά που εσείς θεωρείτε πιο σημαντικά;
5. Πόσο θεωρείτε ότι επηρεάζετε με την έκθεσή σας τη δικαστική απόφαση;
6. Ποιο αναμορφωτικό μέτρο επιβάλλεται, κατά την προσωπική σας εμπειρία, πιο συχνά από το Δικαστήριο Ανηλίκων; Πώς το αξιολογείτε;
7. Πόσο χρόνο συνήθως διαρκεί το μέτρο της ανάθεσης επιμέλειας ανηλίκου στην Υπηρεσία Επιμελητών;
8. Μπορείτε να κάνετε μια σύντομη αξιολόγηση του σύγχρονου θεσμικού πλαισίου σε σχέση με τη δυνατότητα εφαρμογής και την αποτελεσματικότητα των εξωϊδρυματικών μέτρων;

Γ) Ο Επιμελητής Ανηλίκων, ο ανήλικος και το Δικαστήριο

1. Πώς είναι συνήθως η στάση και η συμπεριφορά ενός παιδιού όταν έρχεται για πρώτη φορά στην Υπηρεσία σας;
2. Υπάρχουν φορές που ο ανήλικος σας αντιμετωπίζει ως «εκπρόσωπο του συστήματος» και κάτι τέτοιο δυσχεραίνει τη μεταξύ σας συνεργασία;
3. Για τη διενέργεια της κοινωνικής έρευνας με ποια άτομα από το περιβάλλον του ανηλίκου έρχεστε συνήθως σε επαφή; Υπάρχει διάθεση συνεργασίας από αυτά;
4. Θεωρείτε ότι οι ανήλικοι στην πλειοψηφία τους συνειδητοποιούν τον παραβατικό χαρακτήρα της πράξης τους;
5. Εκτιμάτε ότι οι ανήλικοι συνήθως θεωρούν δίκαιη την απόφαση του δικαστηρίου;
6. Εφόσον εφαρμοστούν τα επιβληθέντα από το δικαστήριο αναμορφωτικά μέτρα χάνεται οριστικά η επαφή του ανηλίκου με τον Επιμελητή; Υπάρχει κάποια ενημέρωση σχετικά με την εξέλιξη του ανηλίκου; Αν όχι, πόσο σημαντική τη θεωρείτε;
7. Κατά τη γνώμη σας στη σύγχρονη εποχή η παραβατικότητα των ανηλίκων έχει αλλάξει μορφή, ποιοτικά και ποσοτικά, συγκριτικά με το παρελθόν; Αν ναι, ποιοι

παράγοντες θεωρείτε ότι ωθούν σήμερα έναν ανήλικο στην τέλεση παραβατικών πράξεων;

8. Θεωρείτε ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη μορφή και την ένταση της σύγχρονης παραβατικότητας των ανηλίκων;
9. Μπορείτε να σκιαγραφήσετε το προφίλ του σύγχρονου ανήλικου παραβάτη; α) αποτιμώντας τη γενικότερη εικόνα που έχετε για τις περιπτώσεις που υποδέχεστε στις Υπηρεσίες σας και β) από την προσωπική σας εμπειρία αναλογιζόμενος/η τις υποθέσεις που έχετε χειριστεί (επιβεβαιώνουν, συμπληρώνουν ή αναιρούν το γενικό προφίλ που έχετε στη σκέψη σας;)

Δ) Συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος (διαμεσολάβηση)

1. Σε ποιες περιπτώσεις (για ποια αδικήματα) προτείνετε, ως Επιμελητής Ανηλίκων, την επιβολή του μέτρου της συνδιαλλαγής;
2. Σε ποιες περιπτώσεις (για ποια αδικήματα) επιβάλλεται από το Δικαστήριο Ανηλίκων;
3. Ποιος είναι ο ρόλος σας πριν την επιβολή του μέτρου;
4. Τι ακριβώς κάνει ο Επιμελητής μετά την απαγγελία της δικαστικής απόφασης για την εφαρμογή του μέτρου και πώς ακριβώς γίνεται η διαδικασία της διαμεσολάβησης;
5. Ποια είναι η γνώμη σας για το μέτρο της συνδιαλλαγής;
6. Γνωρίζετε αν εφαρμόζει ο Εισαγγελέας το άρθρο 45^Α Κ.Π.Δ και πόσο συχνά; Ποια είναι η γνώμη σας για τη συνδιαλλαγή μέσω του άρθρου 45^Α Κ.Π.Δ;
7. Πιστεύετε ότι θα μπορούσαν να εφαρμοστούν άλλες μορφές διαμεσολάβησης, ίσως σε προγενέστερο στάδιο, ώστε να μην οδηγηθεί μια υπόθεση στη δικαστική αίθουσα; Αν ναι, ποιες είναι αυτές;

Ε) Δυσκολίες εφαρμογής του αναμορφωτικού μέτρου της συνδιαλλαγής

1. Ποια είναι η στάση τόσο του θύτη όσο και του θύματος στην προοπτική της συνδιαλλαγής;
2. Είναι απαραίτητη η συναίνεση του ανήλικου δράστη για τη διενέργεια της συνδιαλλαγής και την έκφραση συγγνώμης;
3. Πώς και από ποιον γίνεται η επίβλεψη για την ορθή άσκηση του μέτρου;
4. Τι γίνεται σε περίπτωση που το θύμα δεν συμφωνήσει να επέλθει συνδιαλλαγή;

5. Ποιες δυσκολίες αντιμετωπίζετε εσείς κατά τη διαδικασία εφαρμογής του μέτρου;
6. Ποιος ο ρόλος των γονέων (ανήλικου δράστη και θύματος) κατά την εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου; Συνηθίζετε να τους συμπεριλαμβάνετε στη διαδικασία; Ποια στάση κρατούν;

ΣΤ) Αξιολόγηση του μέτρου της συνδιαλλαγής

1. Συντελεί τελικά, κατά τη γνώμη σας, το αναμορφωτικό αυτό μέτρο στη διαπαιδαγώγηση του ανήλικου παραβάτη;
2. Γνωρίζετε αν είναι συχνές οι περιπτώσεις υποτροπής ανηλίκων σε πράξεις των οποίων έχει εφαρμοστεί η συνδιαλλαγή ως επιβολή αναμορφωτικού μέτρου; Και αν ναι, σε ποιους παράγοντες, κατά τη γνώμη σας, οφείλονται;
3. Πώς πιστεύετε ότι βιώνει ο ανήλικος δράστης τη συνδιαλλαγή;
4. Πώς πιστεύετε ότι τη βιώνει το θύμα; Πόσο 'συνεργάζεστε' εσείς με το θύμα;
5. Θεωρείτε ότι μετά τη διαμεσολάβηση επηρεάζονται οι σχέσεις δράστη και θύματος;
6. Αποφεύγεται ο στιγματισμός και ο κοινωνικός αποκλεισμός του ανήλικου με τη διαμεσολάβηση;
7. Πώς, κατά τη γνώμη σας, θα λειτουργούσε καλύτερα ο θεσμός;

Ζ) Ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων

1. Με ποιους τρόπους θεωρείτε ότι συμβάλλει ο Επιμελητής Ανηλίκων στην πρόληψη της παραβατικότητας;
2. Ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, τα αίτια υποτροπής ενός ανηλίκου; Με ποιους τρόπους μπορεί να συμβάλει ένας Επιμελητής στην τριτογενή πρόληψη;
3. Ποια, θεωρείτε, ως τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο Επιμελητής Ανηλίκων κατά την άσκηση του έργου του;
4. Ποιες συνθήκες, κατά την προσωπική σας άποψη, θα μπορούσαν να διευκολύνουν το έργο του Επιμελητή Ανηλίκων;
5. Ποιους χαρακτηρισμούς θα δίνατε στο ρόλο του σύγχρονου Επιμελητή Ανηλίκων;
6. Πώς οραματίζεστε το ιδανικό σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

Στατιστικοί Πίνακες Υποθέσεων Μονομελούς και Τριμελούς
Δικαστηρίων Ανηλίκων Αθήνας και Πειραιά
δικαστικών ετών 2011-2012 και 2012-2013

